

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૬૪૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ હડિતી બંદગાનો સાધનો

વિષય ૮/૭૨૬' ૬

હકીકતી બંદગીનો આઈનો.

રચી પ્રગટ કરનાર,

એદલજી ધનજી કાખા

અમરેલી—કાઠીયાવાડ.

આવૃત્તિ પહેલી.

પ્રત ૫૦૦.

ધા અમરસિંહજી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમા

પટ્ટાણુ તુરખાન અમીરખાન વકીલે જાણ્યું,

લાલ દરવાજા—અમદાવાદ.

કીમત બાર આના

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૮૧૪૬

પ્રસ્તાવના.

વગર ખીમન કે નાખીના વ ચોહ અસ્ત

અગર ખામુશ બનશીનમ ગુનાહ અસ્ત

અર્થ—જે હું જોઉં કે, કોઈ આંધળો ચાલ્યો જાય છે અને માર્ગમાં મોટો ખાડો છે છતાં હું તેને ચેતવણી ન આપતાં, ચુપ રહું તો, હું ગુનેહગાર થાઉં.

સૈબ સાદી

ખાનાઈ પંથ જેવા ગુલ કિશોર યોગએલો તથા પ્રચલીત થયો હતો; તેવો તે હાલ ખાનાઈઓ પાસે રહેલો નથી. હાલનો પળાતો ખાનાઈ પંથ તેના સ્થાપકનો મુળ હેતુ નહિ સમજવાને કારણે, ઇસલામ વિરુદ્ધની અનેક ખાખતોથી સેળભેળ થઈ ગયો છે. અને જે સેળભેળપણું થઈ જવા પામ્યું છે; તેમાં સુધારો કરવો એ ખાનાઈ હિતચિંતકોની મુખ્ય શક્તિ છે; પરંતુ ખાનાઈઓમાં ધર્માન્ધતાએ આવી ચક્વર્તિ રાજ્ય સ્થાપ્યું છે, તેથી તેવા સેળભેળ વાળા પંથનું પૃથક્કરણ કરનાર અને તેમાંથી અમલ તથા કિમેરો તારવી કાઢવા ઇચ્છનાર, તેવા ધર્માન્ધોનો ભોગ થઈ પડે; એ સારી કાની બનવા જોગ છે. અમો પણ તેવા ભોગ થઈ પડનારામાંના એક છીએ. તેવા ખાનાઈ

ધર્માન્ધ બંધુઓને એક અગત્યની વિનંતી કરવાની અમેા અગત્ય જોઈએ છીએ કે, તેમણે ધર્માન્ધતાનો નિર્જળ અને હાનીકારક આશરો નહિ લેતાં, સત્યશોધક બનવાને પોતાની નેમ રાખવી; કે જેથી કદાચ પોતાના વિચારો ભુલ ભરેલા હોય તો, તે ભુલ રહિત થવા પામે અને પરિણામે ઉત્તરોત્તર ખાનાઈ પંથ, જેવો તે શુભ હેતુઓપર ચોળાએલો હતો, તેવો તે પ્રાપ્ત થાય; પરંતુ તે ત્યારેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે કે, ન્યારે ધર્માન્ધતાને તીલાંજલી આપી દેવામાં આવે. ધર્માન્ધતા રાખવી એ ખુદ શુદ્ધ ઇસ્લામની રૂએ ગુનાહનું કામ છે.

અમારા ખાનાઈ બંધુઓને ધર્માન્ધતાની ટેવ પડી ગઈ છે. અતે તેવી ટેવે ખાનાઈ પંથને ભારી તુકસાન પહોંચાડયું છે. આજે પણ તેનો બળર ગરમા ગરમ હોતાં, આ અમારા વિચારોથી જોકે તેવા ધર્માન્ધ બંધુઓને પ્રથમ દ્રષ્ટિએ કપાળમાં કરચલી આવશે; પરંતુ જ્યાં સુધી સત્યશોધક બની દરેક બાબતની સઘળી 'બાબુઓ તપાસવાનું ન્યાયનું' ધોરણ તેઓ અપ્તેચાર કરશે નહિ; ત્યાં સુધી તેમનામાં હુસી ગએલી અનેક ઇસ્લામથી ઉલટી માન્યતા દુર થશે નહિ. મતલબ કે ધર્માન્ધ બની, લાંબાપીળા થવા કરતાં, સત્ય શોધક થવામાં ખરું સાર્થક સમાએલું છે અને તેનો આશ્રય લેનારજ જગતમાં સત્ય તથા વિજય પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે. અને તેથી અમારી પણ અમારા ખાનાઈ ભાઈઓ આમળ એજ વિનંતી છે.

અમારા ખાનાઈ ધર્માન્ધ લોકોએ પોતાના ધર્મને બહુજ હાની પહોંચાડનાઈ ધોરણ અખતેયાર કરીધું છે અને તે એકે તેમના પ્રચલિત પંથ તથા રીત રીવાજને વિરૂદ્ધ જોયો જોયો આક્ષેપો કરે, તેને ધર્માન્ધ બની ધીણોળથી ઝટકે તથા ફટકા મારવો, ગાળગલોચ સાથે કનિષ્ઠ પંકતિના શબ્દના પ્રહારો કરવા, તદ્દન ગુઠા અંગત હુમલાઓ કરવા અને આક્ષેપો કરનારને અનેક પ્રકારની ધમકીઓ આપી બળવતરીથી લાજવાળ કરવો. આ ધોરણ અખતેયાર કરી તેમણે પોતાના પંથને જે અસાધારણ હાની પહોંચાડી છે, તેટલી હાની તેમને પોતાના કોષપણુ વિરોધી તરફથી પહોંચી શકી નથી. ખુદાતાલા અમારા ખાનાઈ પંથને આવા ધ્રુપા સતરૂઓથી બચાવે, નહિતર તેઓ દુક સમયમાં ખાનાઈ પંથનો અંત લાવી મુકશે.

મી० વરતેજીએ તેવા ધર્માન્ધ ખાનાઈ લેખકોમાં, એકનો ઉમેરો કરી, રોગ અટકાવતો કરવાને બદલે રોગમાં ઉમેરો કરનાર ઉંટપૈદ બન્યા એ પ્રચલિત ખાનાઈ પંથના દુર્ભાગ્યની વાત છે. અને અમો તો ત્યાં સુધી અનુમાન ખેંચી જઈએ છીએ કે, તેવાઓ જ્યાં સુધી ખાનાઈ પંથને એક બારી ઝટકે તથા શટકે નહિ મારી શે, ત્યાં સુધી જંપવાના નથી. તેના આગેવાનો તદ્દન ગાણીલ છે, અને તેમની ગણલતમાં આવા લેખકો ઇસલામી પંથના ઇક્ષને કુહાડાથી કાપી રહ્યા છે.

મી० વરતેજીના લખાણથી જે અમારા ખાનાઈ ભોંધઓ ધર્માન્ધ બની ઇસલામી માન્યતામાં બહુજ નિર્બળ થઈ જાય; તોપણ

તે એક મોટી હાનીની વાત છે; પરંતુ વધુ હાની તો એ રહે છે કે, પંચાંગના પેલા શસ્ત્રીઓની જેમ તેઓ હિન્દુ ન થઈ જાય. અને તેથી ઉપરની અને ધાસ્તીઓથી અમારા ખાનાઈ બંધુઓને ઉગારી લેવા, એ સિવાય અમારો બીજો કોઈ ઉદ્દેશ નથી.

મી० વરતેજીએ પોતાની ચોપડીમાં કેવી કનિષ્ઠ પ્રકારની ભાષા વાપરી તથા રીતભાત ચલાવી, તે તેમનાજ હિમાયતીઓ સમજ ગયા અને તે બાબતનો તેમણે લેખી સ્વીકાર પણ કર્યો, એ તેમના પુસ્તકની કોટિ સમજવાને એક દર્પણ સમાન છે. તોપણ તેઓ તેવીજ રીતભાતથી પોતાના પંથનું રક્ષણ કરવા માગતા હોય, અને તેમ કરવાથીજ લાભની આશા રાખી બેઠા હોયતો, તેઓ બુલથાપના કીચડમાં આથડીયાં ખાય છે. હાલની રીતભાતથી કદી તેમને લાભ થવાનો નથી અને જગતમાં જેમણે જેમણે આવી રીતભાત ચલાવી, તેમને તેમને લાભ થયો નથી. જગતમાં એમનેજ લાભ થયો છે કે, જેઓ સત્ય શોધક બન્યા છે અને અમારા ખાનાઈ બંધુઓને જ્યારે પણ લાભ થશે ત્યારે સત્ય શોધકપણાથીજ થશે.

અમારા મિત્ર મી. વરતેજીએ “ દુઆના દુશ્મનને ઝટકો અને ક્રિતુરી ફતવાને ષટકો ” નામની નાનકડી ચોપડી અમારા તરફથી બહાર પડેલા “ જોગ્યપંથ દર્પણ ભા. ૬ મો ” ના જવાબમાં છપાવી છે તેના એક ભાગ માને “ દુઆના દુશ્મનને ઝટકો ” ના લખાણનો

જવાબ અમે “ દાવતે ઇમાન ” નામની બુક છપાવી આપી ચુક્યા છીએ અને બાકીનો “ ફિતુરી શતવાને શટકો ” ના લખાણનો જવાબ અમે “ દાવતે ઇમાન ” સાથે કેટલાક અનિવાર્ય સંજોગોને લઈ આપી શક્યા ન હતા; પરંતુ હાલમાં તે સંજોગોમાં ફેરફાર કરવાનું અમેને બહુજ મુનાસબ જણાતાં તે બાકી રહેલા બાગનો જવાબ આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે.

“ દાવતે ઇમાન ” નામની બુકની પહેલી આવૃત્તિ તદ્દન ખલાસ થઈ તેથી તેની બીજી આવૃત્તિ છપાવવાની તજવીજમાં પણ અમે હતા અને તે સાથે કિપરના બાકીમાં રહેલા લખાણનો જવાબ પણ અમે તૈયાર કરતા હતા તે દરમિયાન અમેને વિચાર થઈ આવ્યો કે “ દાવતે ઇમાન ” ની બીજી આવૃત્તિ તે આ પુસ્તક સાથે જોડી આપવામાં આવે તો મી. વરતેજની ચોપડીનો પુરો જવાબ આ બુકમાં આવી જાય; તેથી “ દાવતે ઇમાન ” ની બીજી આવૃત્તિને પણ આ સાથે જોડી આપી એકંદર લખાણને “ હકીકતી બંદગીનો આયનો ” નામ આપી છપાવી છે અને તે નામ તેમાં સમાયલા વિચારોને દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં રાખતાં રાખ્યું છે. એટલે કે હકીકતી બંદગી (આગાખાની છુત્રા) નો અંદરો જોવો છે તેવો આ દર્પણમાં જોવાથી સ્પષ્ટ તથા આમેહુબ જણાઈ આવે છે તો વાંચક વર્ગ અમારી આ નામની પસંદગીને સત્ય શોધક દ્રષ્ટિથી જોશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

મા. વરતેજીનું પુસ્તક વાંચીને વાંચકો અભિપ્રાય ઉપર આવે, એ જોડે તે પુસ્તક માટેના અમારા જવાબની ગરજ સારે તેમ છે તો પણ તેથી કંઈ ધર્માન્વેને તો લાભ થવાનોજ નથી. તેમના રાગ તો રધવાનોજ; પરંતુ અમારે તેવા ધર્માન્ધ બંધુઓના તેવા રાગને દૂર કરવાનો હોતાં, આ દુક જવાબ આપ્યો છે. -અમે ધર્માન્ધતાના યાની મયાની, તેવા ધર્માન્ધ લેખકોનેજ સમજીએ છીએ તેથી જેમ અને તેમ પહેલી તકે તેમની ધર્માન્ધતા દૂર કરવીજોછએ એમ અમારું માનવું છે અને તેથી અમારા આવા પ્રયાસમાં બીજા સત્ય શોધક લેખકો તથા શ્રીમંતોએ ઉત્તેજન આપવાની જરૂર છે.

“ જોગપંથ દર્પણ બા. ૮ મો ” માં અમેએ ધ્રુવાના રચનાર પીર સદરદીન, પીર દાદુ કે કોણ હતા તેની તપાસ કીધી છે. પીર સદરદીન કે બીજો કોઈ પણ તેનો રચનાર હોય તો તે રચાયા પુર્વે ઇસમાધલી પંથની હસ્તી હોવા છતાં ધ્રુવા તો નહિ હતી; કેમકે પીર નુર સતગુર તથા પીર શમશુદીન વીગેરે પીરો તો પીર સદરદીન તથા પીર દાદુની પુર્વે સૈકાઓ પુર્વે થઈ ગયા છે અને તે પીરોએ બોધિલા મુરદિ-પંજળમાં સમ્મી અને ગુજરાત વીગેરેમાં સતપંથી નામે આજે પણ લાખોની સંખ્યામાં મોળુદ છે ધ્રુવા એ અરબીમાં પડાતી નીમાજ કે બીજી કોઈ બંદગીનો તરણુમો નથી. ધ્રુવા રચાયા પછી તેમાં વાર-વાર સુધારો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. ધ્રુવા એ કોઈ એક ભાષામાં નથી; પણ અરબી, ફારસી, કન્હી ગુજરાતી તથા બીજી માત્ર ભાષા-

એવું મુક્તચર છે. તેમજ તે મુળ કેવી રચાઈ હતી અને હાલ તે કેવાજ હલદા રૂપમાં બદલાઈ ગયું છે વીગેરે બાબતોની ચોખ્ખવટ અમોએ કીધી છે જ્યાં સુધી આ દલીલોનો દલીલોથી જવાબ ન આપવામાં આવે; ત્યાં સુધી માત્ર ગાળ ગસોચ, તુંડાઈ, ઝટકા ફટકા, અંગત હુમલાઓ, ધીણોળ તથા ધર્માન્ધતાથી કાંઈ વળી શકે નહિ. અને ત્યાં સુધી તેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે એમ માન્ય થઈ શકે નહિ માટે મીઠું વરતેજી ! આવા ફેલ શીતુરને તજી દઈ, જે જવાબજ આપવાની યોગ્યતા ધરાવતા હોતો, ઉપરની અમારી દલીલોના જવાબ સાથે આવો અને અમોને તથા બીજા સત્ય શોધકોને કાયમ માફુલ કરો. ખાલી કંચની જેવો નાચ કરવાથી અમારાપર કશી પણ અસર થઈ શકતી નથી. અને જે તેવા કંચનીના નાચથીજ અસર થશે; એમ જે તમો માનતા હોતો, કૃપા કરીને એવા ખ્યાલોને કાઢી જ નાંખજો; કેમકે તદ્દન બિન જરૂરના છે. કાગળની હોડીથી કાંઈ સીધું તરાશે નહિ.

તમોએ જે અમારી દલીલોનો જવાબ નહિ આપતાં, અધઠિત માર્ગ અપ્તેયાર કીધો, એ વાત સ્પષ્ટ રીતે અમોને તથા સમજી વર્ગને એવા સત્ય અનુમાન ઉપર લઈ જાય છે કે, તમો જવાબ આપવાની કાબેલીયાત ધરાવતા નથી અને અમો તો હજી ખમ હોડીને કહીએ છીએ કે, પ્રેરણર તેમજ છે અને જે તેમ નહિ દરે

તો, હજુ પણ ક્યાં વખત ચાલી ગયો છે. હવે તમારા જેવા ઇસ-
માઈલીઓને ગીહરાંને માર્ગે ચડાવનાર ધણા મળવા પામ્યા છે તેથી તમે
કાંઈ નવું જીવું જરૂર કરી બતાવશો; પરંતુ બાદ રાખજો કે, જે કંઈ
કરશો તે પ્રથમતો સમજી પબ્લીક બુદ્ધિની ચક્ષુથી તેને જોશે તથા
વિચારશે અને તે ઉપરાંત ખુદાના દરબારમાં પણ તેનો જવાબ આ-
પવો પડશે અને તે દરબાર એવો હશે કે, જ્યાં તમારી અધટિત
વાણી તથા ધીણાંને કામ નહિ લાગે.

અત્રે અમે તમારા સમજી ઇસમાઈલી લેખકો તથા બંધુઓને
એ વાત જણાવ્યા વિના રહી શકતા નથી કે, તેઓએ ધર્માન્ધતાનો
આશરો છોડી દઈ, સત્ય શોધકબણાનો આશરો લેવો અને તેવા
આશરાની સહાયતાથી, પોતાના ધર્માન્ધ લેખકોના લખાણોને બુદ્ધિના
કાટલામાં તોળી જોવા અને તેનું પૃથક્કરણ કરી તેના ગુણદોષના ટકા
તપાસવા અને કોઈ કોઈ વખતે તદન નિરાળા તથા તટસ્થ શોધક
બની, તેમના લખાણોને જોવાં. જે આમ કરશે તો, તેમાં તમેને
નહિ સિવાય કાંઈ નુકસાન તો થવાનું નથી અને અમારો હેતુ પણ
તેમ કરવામાં જ પાર પડવાનો છે; પરંતુ અમારા હેતુને માટે પણ તમે
તમારા હેતુને બરબાદ કરશો નહિ; કેમકે તેમ કરવું એ બુદ્ધિશાળી
માણસોને બઠારત નથી.

કેટલાક બંધુઓએ મી. વરતેજની ચોપડી વાંચ્યા પછી, અમેને
લખી જણાવ્યું કે, તે ચોપડીમાં તમેને બહુ જ નિર્દય ભાષા તથા

તેવીજ રીતભાતથી યાદ કરવામાં આવેલ છે; માટે તમારે પણ તેવીજ ભાષામાં સજ્જડ જવાબ આપવો; પરંતુ તેવા શુભેચ્છક બંધુઓની સુચનાને અમો દીલગીર છીએ કે અમલમાં મુકી શકતા નથી; કેમકે કાર્ત્ત ગાળ આપે તો તેનો જવાબ ગાળમાં આપવો એ દરેક રીતે ધુતકારી કાઢવા જોગ છે, માટે અમે તો તેવી રીતભાતને ગ્રાહ્ય કરી પોતાને પણ મી. વરતેજની કોટીમાં મુકવા માગતા નથી. અમારો હેતુ તેઓની ભુલ બતાવી તેમને સુધારવાનો છે જ્યારે મી. વરતેજનો હેતુ અમોને ઝટકો તથા ફટકો મારવાનો છે. અમો તથા સૌ કોઇ કમુલ રાખશે કે, અમારો હેતુ ન્યાય નીતિ તથા હમદર્દીપર યોગ્ય-એક્ષો છે અને તે અમારા માટે પસંદ કરવા જોગ છે.

આ લઘુ પુસ્તકના વાંચક વર્ગને સહમાન વિનંતી કરવાની કે, તેઓ તેને જોવા વાળી આંખોથી જુઓ, સાંભળનારા કાનોથી સાંભળે અને વિચારવાવાળા અંતઃકરણથી વિચારે તથા સત્યાસત્યનો તોલ કરે અને જો અમારી સુચનાઓ યોગ્ય લાગે તો, કૃપા રાહે એક પત્રદ્વારા તેઓ પોતાનો અભિપ્રાય અમોને લખી મોકલાવે; કે જેથી લાગતા વળગતા બંધુઓને તે માર્ગ દર્શક થઇ પડે.

એદલજી ધનજી કાખા.

સાંકળીયું.

ખંડ પહેલો

૪૫૯

૧	વરતેજની પિઠાણ	૧—૧૭
૨	ધુવા પડનારા પાંચ પંદર લોકો.	૭—૧૯
૩	વરતેજનો એકરાર... ..	૧૯—૨૩
૪	શું ધુવા તથા નીમાજ એક છે ?	૨૪—૨૬
૫	નીમાજ અરબી ભાષામાંજ	૨૬—૨૮
૬	અમારી સતપંથની શોધ	૨૯—૩૨
૭	શરીયતથી ખસેડવાના પાખંડો	૩૩—૩૫
૮	ખોળનો અસલ ધર્મ ઇસિનાઅશરી	૩૬—૩૮
૯	ધીણોને નહિ ચાલે	૩૮—૩૯
૧૦	નીર્જીવ ડંફાસની પોકળતા	૪૦—૪૨
૧૧	અસલી તથા હાલનો સતપંથ	૪૩—૪૫

ખંડ બીજો

૧૨	વરતેજની જુની રૂપરેખા	૪૬—૬૦
૧૩	વરતેજની નવી રૂપરેખા	૬૦—૧૨૦
૧૪	ફતવો પ્રથમ પ્રગટ કરનાર કોણ ?	૧૨૧—૧૨૮

ખંડ ત્રીજો

૫૯.

૧૫	કૃતવો ગુજરાતીમાં પ્રગટ કરનાર કાણુ ?	...	૧૨૮-૧૩૪
૧૬	કૃતવો દર્પણમાં દાખલ કરવાનો હેતુ ...	...	૧૩૫-૧૪૦
૧૭	ચીનનો કાયદો અમારા પર ...	...	૧૪૧-૧૪૪
૧૮	વકીલ પત્રનો એતરાજ ...	...	૧૪૫-૧૫૫

ખંડ ચોથો

૧૯	ખોળનો અસલ ધર્મ ...	...	૧૫૬-૧૬૩
૨૦	મી. વરતેજી અગભગત ...	...	૧૬૪-૧૬૭
૨૧	નીમાજ તથા ધુવા એક નથી ...	...	૧૬૭-૧૭૬
૨૨	હસિનાઅશરીઓમાં અમારો દરજ્જો ...	...	૧૭૭-૧૮૨
૨૩	મી. વરતેજીનું નવું ગપાટક ...	...	૧૮૨-૧૮૭
૨૪	કપોળકલ્પિત મારશ્વત ...	...	૧૮૭-૧૯૬
૨૫	પીરો પર મી. વરતેજીનો પ્રહાર ...	...	૧૯૬-૨૦૧
૨૬	મી. વરતેજીની ચાલખાજી ...	...	૨૦૨-૨૦૫
૨૭	મી. વરતેજીની આવળે આથ ...	...	૨૦૫-૨૦૯
૨૮	અંત્યજ્ઞેદ્ધારમાં અમારો હાથ ...	...	૨૦૯-૨૧૬
૨૯	અમો આગાખાનના વિરોધી નથી ...	...	૨૧૬-૨૨૪

જાહેર ખબર.

તુસેરીની હઠીલાઈ—મી. અલીમહંમદ ચુનારાએ તુસેરીની માન્યતા ગ્રહણ કરી તે માન્યતાને ખોળ કોમમાં ફેલાવવાને બાપણ આપ્યું અને તે બાપણને ઇસમાઈલી પ્રકાશમાં છપાવ્યું તેથી કોમને તેવી ધુલ્લાત માન્યતાથી બચાવી લેવાને આ ધરખમ કીતાબ અમોએ છપાવી મી. ચુનારા તથા ધુલ્લાત લોકોને દંગ કરી નાખ્યા છે. કીમત ચાર આના.

ઇમામ કેવો બોધાયે ?—ખરા ઇમામેની ઇમામત કદ કદ દલીલોથી સાબીત થાય છે તે તથા બનાવટી ખુદાએ, બનાવટી ઇમામે તથા બનાવટી પીરો કેવી કેવી ધુર્તતાથી પોતાની બાજુ ખેલે છે તે સઘળાની ઝોળખ તથા ખરચ એવી તો આપના મીસાલ આપી છે કે દીલ બાગબાગ થઈ જાય સાથે મી. વરતેજના લખાણની પોલ ફાશ કરવામાં આવી છે, કીમત ચાર આના.

તોહફે ઇસ્માઈલીઆ—મી. હાશમ બોધા માસ્તર નામના એક ધર્માન્ધ ઇસમાઈલી લેખકે ખોળ કોમને ગુમરાહ કરવાને “ ઇસમાઈલી દર્પણ ” નામે કીતાબ રચી કીતાબમાં ખોળઓને ગુમરાહ કરવાના ધોરણે લખાણ લખી ઇસનાઅશરી ખોળ કોમ ઉપર નિર્દયતા બર્મા હુમલાઓ કરવામાં આવ્યા હતા તે સઘળી બાબતોનો દંદાશીકન જવાબ આપવામાં આવ્યો છે. કીમત આઠ આના.

કીલવાના સવાલ જવાબ—ઈસ્ટ આફ્રીકના બંદર કીલવા ખાતે

ખોળ આગેવાનોએ આગા સુલતાન મહમદશાહ સાથે જર્મન જાના કુખાએ કરી આપેલી સગવડ મુજબ મઝહબી સવાલ જવાબ કરેલા તેની વિગત સાથે તે સવાલ જવાબ ઉપર મી. વરતેજીએ જે ચીથરે-હાલ ભાંગરો વાટ્યો તેના જવાબો લખ્યાણુ દલીલોથી આપી મી. વરતેજીને લા જવાબ કરી નાખ્યા છે. કીંમત ચાર આના.

અસલિયાતે ખોળનું ખંડન—મી હાશમ ખોધા માસ્તરે ખોળના અસલ ધર્મ વિષે જે જુડી હકીકત જાણી ઇશનાઅસરી આલમને નીચું જોવડાવવા. વેતરણુ કરેલી, તે ચોપડીનું વિસ્તારથી ખંડન આપવામાં આવ્યું છે. કીંમત આઠ આના પો. અરધો આનો.

ખોળ સર્વ સંમહ લા. ૧ લો.—ખોળ કોમના સધળા શીરકાએને લગતી દરેક આચાર વિચારની હકીકત કોઈપણ જાગત એવી નથી કે જેનો સમાવેશ આ પુસ્તકમાં ન કરવામાં આવ્યો હોય. તેને વાંચવાથીજ તેની ખાત્રી થાય. કીંમત એક રૂપીઓ. પો. એ આના.

ઇસનાઅશરી તવારીખ—હઝરત આહમદ માસુમ અલેહિસ સલામોના જીવન ચરિત્રો તથા ખીલાફતના મસલાની ઉંડી તપાસ. કીંમત એક રૂપીઓ પો. એક આનો.

આગાખાની ખુદાઈનો જવાબ—પેશાવરવાળા ઇસલામના વિરોધી પંડીત રાધા કૃષ્ણે “ આગાખાની ખુદાઈ ” નામે દળદાર કીતાબ ઉર્દુમાં જાણી, આગાખાન, આગાખાની મત તથા સાથે સાથે

મસલામ કિષર બેહુદા હુમલાઓ કરેલા તે સધાનાનો તરજુમા સાથે વિસ્તારથી જવાબ આપી મી. રાધા દુષ્ણને કાયસ કીધા છે. કીમત એક રૂપીઓ પો. ચાર આના.

હસન ખિન સખખાહ—ખાતીન્યા મનના એક અહંગ દાર્દ તથા અલમોતના શેખુલ જમાલનું અજીબો ગરીબ જીવન ચરિત્ર. ખાતીન્યા મનની કિતપતી, તેના અકાયદો તથા તેના શિક્ષણના છુપા ભેદો, શીદા-મઓના કારસ્તાનો તથા સર મારકો પોક્ષોના અંધનો ઉતારો વીગેરે વીગેરે કીમત દસ આના પો. એક આનો.

ખે.જા તવારીખ—ખે.જા કોમની કિતપતીથી લઈ આજંદીન સુધીની તવારીખ છે. ખે.જા હીન્દ હતા તેનો ઇતિહાસ, કેવી રીતે કનવર્ટ થયા. ધાર્મિક ખલીફા તથા દ/માઓની હકીકત તથા જુદા જુદા શીરકા થયાનું જમાન. કીમત અઢી રૂપીઆ પો. ચાર આના.

મળવાનું ઠેકાણું.

એદલજ ધનજ કાખા.

અમરેલી—કાકીઆવાડ.

હકીકતી ખંદગીનો આઈનો.

(ખંડ પહેલો.)

વરતેણી પિછાણ.

ન ખીનદ મુદ્દા જુઝ ખેશ નનગ,
કે દારદ પરદએ પીન્દાર. દરપેશ,

અર્થ—તું તારા સ્વાર્થ વિના ખીજું કાંઈ જનતાજ નથી,
કેમકે તું અક્ષતનો પરદો પછવાડે રાખે છે પોતાના લાભ માટે અક્ષત
પર પગે આપે છે.

" દુઆના દુશ્મનને ઝટકે અને શિતુરી ફતવાને ફટકે
એટલે એકલણ ધનજી કાયાના ખોજ પંથદર્પણના આડમાં ભાગનું
ખંડન " એ નામની એક નાની ચોપડી, જેના લખનાર છ. જે. વર-
તેણ અને છપાવનાર મુખ્યતાર નાનજી કલ્યાણ છે, તેની એક પ્રત
અમોને અમારા મિત્ર તરફથી અમારી જાણ માટે મોકલવામાં આવી
છે. આ ચોપડી જોઈ પ્રથમ તો અમો ચમક્યા કે, વળી આ છ. જે.
વરતેણ તે કાણુ હશે! પરંતુ તુરતજ જાણવામાં આવ્યું કે, આ
વરતેણ એજ વરતેણ છે કે, જેની ભાંડ ભવાઈનું કારખાનું ઇસનાઅસરી

જમાતમાં નહિ ચાલવાથી, મોટા દહાણી લાલચે ખાનાઈ તડામાં
 ધુસ્યા છે અને ત્યાં જઈ પોતાનો ભાંડ ભવાઈનો વધો આદર્યો છે.
 હંસના પીછાં પહેરી હંસ અનેલા કાગ ભાઈની પોલ ઇસનાઅશરી તડામાં
 વધુ મુદત ચાલી શકી નહિ અને ઇસનાઅશરીઓ એવા નથી કે, તેવા
 ભાંડ ભવાઈઓની જગમાં સપડાયા રહે. ઇસનાઅશરી કેળવણીજી ખુદ
 એવા પ્રકારની છે કે, તેમાં કોઈ પણ ભાંડ ભવાઈ ચલાવી શકતા નથી;
 બલકે તેવા ભાંડ ભવાઈ ચલાવનારાઓની તેણે એવી તો પોલ ખેંચી
 આપી છે કે, જેના દાસ્તાનોથી તવારીખના દરતરો ભર્યા પડ્યાં છે.

વળી આ ઈ. જે. વરતેજી વિશે અમોએ જે અભિપ્રાય આપ્યો
 છે તે સઘળા ઇસનાઅશરીઓ સારી પેઠે જાણે છે અને કોઈ બાળક
 પણ ભાગ્યેજ અજાણ્યુ હશે. ઇસનાઅશરી તડામાં રહી તેની સ્વતં-
 ત્રતાનો તેમણે જે ગેરઉપયોગ કીધો છે અને તે મુદત દરમીયાન તેમણે
 પોતાની કાળી યથાકથાને જે ચીત્રી છે તેની હદ એટલે સુધી લંબાઈ
 છે કે, ખુદ ખાનાઈ તડાના લોકોના દીલમાં પણ તેમના માટે જગો
 નથી. તેઓ પોતાના કેવા સ્વાર્થને ખાતર ખાનાઈ તડામાં જઈ ભરાયા
 છે અને તે સ્વાર્થ માટે તેમની ત્યાં શી દરગત થઈ છે, તે તથા
 તેમની કાળી ઘોળી યથાકથા જ્યારે અજાણુ વર્ગની જગમાં મુકવામાં
 આવશે, ત્યારે સર્વને અસાધારણ હેરત ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશે
 નહિ. અને ખુદતાલા બહુજ નજીકમાં, તે ભેદ ભરમનો પોટલો ખુલ્લો
 કરી સત્યને મોખરે લાવી મુકશે.

ખુદ ચોપડીનું નામજ તેમની કોટીનું પોત દેખાડનારું છે; નહિ-
તર આવા મારામારી તથા તોફાનવાળા શબ્દથી તેને શોભાવતે
કે લગાવતે નહિ, જો અમારા અમુક લખાણનો જવાબજ દેવો હતો,
તો પછી સહ્યતાવાળા નામની ક્યાં ખોટ હતી; પરંતુ જેવું દીલમાં
હોય છે તેવુંજ મુખપર આવે છે અને તેથી બુદ્ધિશાળી વાંચક વર્ગે
તેમના નામ તથા કામની તુલના કરી લીધી છે. ખુદ તેમનાજ ગોડી-
યાઓ પણ તેમની પાલ ખોલવાને પાછા હાયા નથી; બદલે જેમણે
જેમણે તેને બુદ્ધિની ચક્ષુઓથી વાંચ્યું છે, તેઓ તેઓ તેમના લખા-
ણના પોતને પામી ગયા છે.

મી. લાલજી દેવરાજ તરફથી મુંબઈ ખાતે “ ઇસિમાઈલી સતપંથ
પ્રકાશ ” નામે હમણાં એક માસિક બહાર પડે છે તેના અં. ૨ નાના
પૃષ્ઠ ૬૬ ઉપર “ અધિપતિ નોંધ ” ના મથાળા નીચે ખુદ અધિ-
પતિજ લખે છે કે:—

“ અમેને શેઃ મુખતારબાર્ગ નાનજી તરફથી ‘ દુઆના દુશ-
“ મનને ઝટકો અને શીતુરી ફતવાને ફટકો ’ નામની
“ બુક મળી છે. આ બુકમાં અમરેલીવાળા એદલજી
“ ધનજી કાયાના ઉદ્ધતાર્ગ બરેલા લેખોને સખત ફટકો
“ મારવામાં આવ્યો છે જો કે વાંચનારને ભાપા સખત
“ અને લેખકની કસમ ફાસ્ટ ગમેત જણાયે. ”

એ રીત માં ઈ. જે વરતેજના અધાટિત વલણ તથા રાખ્દાને તેમના નહાના લોકો, આ રીતે વખોડી કહાડે, એ અમારા અભિપ્રાયને સંજ્ઞા દેકો આપે છે. વળી ઉક્ત પુસ્તકમાં અમારાં “ જોગ પંથ દર્શણ ભા. ૮ મો ” ના લખાણોના જવાબ આપવાનો હોય છે તેને બદલે માત્ર ફટકા તથા ઝટકાર્યા કામ લેવામાં આવ્યું છે અને તેથી તેમનો અંતઃકરણનો ઈરાદો જવાબ આપવાનો નહિ, પણ ઝટકો તથા ફટકો મારવાનો હતો, જે જાહેરમાં આવ્યો; એટલે કે. ઉક્ત પુસ્તક અમારા પુસ્તકનો જવાબ નહિ; પણ અમેને તે બદલે ઝટકો તથા ફટકો મારી; પોતાને માલ મલીદા ખવડાવનારના મનની નપ્તી કરનાર પુરવાર કીધું છે. પુસ્તકમાં જવાબ આપવાના તો અખાણ કરવામાં આવ્યા છે અને માત્ર અમેને ગાળ ગલોચ દર્શ પોતાના દીલનો ખુખાર કાઢી; ધર્માન્ધ તથા ભોળા ભાઈઓને પુચ્ચકાર્યા છે. ખેર એ રીતે તેમના મનનો ખુખાર નીકળ્યો, અને તેમને માલ મલીદા ખવડાવનારાઓ ખુશી થયા અને સઘળું અમેને ગાળ ગલોચ આપવાથી થયું; તેથી અમે તો ખુશીજ થયા છીએ. વળી ઈ. જે. વરતેજ અમારા કાંઈ લખાણ સમર્થે જવાબ આપવાનો પ્રયત્ન કરે, તો અમેને ગાળ ગલોચ આપ્યા સિવાય બીજું કંઈ નહિ કરે, એમ અમે તો અગાઉથીજ જાણુતા હતા અને તેથી જેમના ઝટકા, ફટકા, તથા ગાળ ગલોચથી અમેને કાંઈ માફ જામ્યું નથી.

મન આહદ તો સખત મુસ્ત મીં દાનેસ્તમ,
 બ શીકસ્તને આં દુરસ્ત મીં દાનેસ્તમ,
 હર દુસ્મની અય દોસ્ત કે ખામન કરદી,
 આખેર કરદી ન ખુસ્ત મીં દાનેસ્તમ,

સાર—હું તારા વાયદાને બહુજ નાપસંદ સમજતો હતો અને તેનો ભંગ કરવાને હું વ્યાજબી ગણતો હતો. બહાલા મિત્ર ! તે જે કાંઈ મારા પ્રત્યે શત્રુતા કીધી; પણ તે તે જેવટે કીધી પણ હું તો તેને પહેલેથીજ ગણતો હતો.

મીં વરતેજની ચોપડીનું એક રૂખ ઉપર બતાવ્યું છે. હવે તેના બીજા રૂખ તરફ આવીએ. અહીં પણ તેમના દોઢા પોલ સદાશબ્દ જાણી નીકળી છે. હામ હામ અમારી અંગત બંધન ઉપર નિર્ભર તથા નિર્દય હુમલાઓ કરી, કાળા અક્ષરોને ફરી માર્યા છે. માગવામાં આવ્યો છે તો જવાબ; પણ આપવામાં આવી છે ગાળો, મી. વરતેજમાં આવી ખસલતનો પ્રથમથીજ હતી; પરંતુ ધસનાઅશરી તરફ તેની તેવી ખસલતને રોકનાર તથા દાખનાર કોઈ, તે વકરી શકી ન હતી. હવે તો તેમની ખસલતને અનુકુળ પડતો સધળો સરંજામ ખાનાઈ તડાંએ તેમની સમક્ષ પીરસી આપ્યો, અને તેથી તેઓ બાવરા બની, જેમ આવે તેમ વેતરવા લાગ્યા. પણ મી. વરતેજ હજી અંધારામાં છે. આજના સુધરેલા જમાનામાં એમ મરજીમાં આવે, તેમ વેતરવાથી હામ ચાલતું નથી અને તેથી મરજી મુજબનું વેતરવું લખનારની ઓકાત દેખાડવા સિવાય બીજું કાંઈ પરિણામ લાવવાનું નથી. મસજીદીઆ તડામાં રહીને

પણ જ્યારે તમેએ શરીયતે ઇસલામથી દલદી વસણ અખતયાર કીધી હતી, ત્યારે પણ તેમાં તમારી અસાધારણ આશ્ચર્યતા વચ્ચે નાસી પાસઃ થઈ બગલો અંકતા થયા હતા; જે સધળું બાળકો મુઘ્ધાં બળે છે. છતાં પણ ટંગડી ઉંચી રાખી મેંડકીની જેમ કુલાયા કરે તો, તમે પોતાના મુખતાર છો. હવે મી. વરતેજના લખાણને તપાસીએ કે ત્યાં તેમણે કેવો મીર માર્યો છે;

અમેએ “ ખોળપંથ દર્પણ ” નામની ચાપડીના કુલ્લે આઃ બાગે છપાવી પ્રગટ કીધા છે. જેના છેલ્લા બાગનો જવાબ આપવાનો મી. વરતેજ ડોળ ધાલી નીકળ્યા છે. આ છેલ્લા ચાને આઃમા બાગમાં, આગાખાનીઓમાં જેઓ પોતાના ધર્મ તથા જ્ઞાનથી અબ્બડ્યા છે; તેઓ જે “ ધુવા ” નામની બંદગી બળે છે તે આપી, તેના રચના-રાઓની શોધખોળ, તેની ઇસલામી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધની બનાવટ, વારંવાર તેમાં કરવામાં આવેલે ઘટ્ટાડો વધારો, તેમાં સમાએલો જુદા જુદા અનેક બાપાઓનો છખરડો, તથા તેની બાષા જ્ઞાનની નિર્બળતાની વીગત આપી, કદીપણ નહિ ટપનારી દલીલોથી તેને પુરવાર કરેલ છે. હવે જે જવાબજ આપવો જોઈતો હતો તો, મજકુર બાબત વિષે આપવો હતો; પરંતુ તે બાબતો ખુદ એવી છે કે, તેનો જવાબજ હોય શકતો નથી અને આવી બાબતની મી. વરતેજને પુરેપુરી ખાતરી હોતાં, તેમણે તે બાબતોનો જવાબ નહિ આપતાં, ઝટકા તથા કટકાથી કામ લીધું છે. તોપણ તેમણે જે ચુનોચરા કીધી છે; તેથી પણ અમેતો

અમારા હૃદયને લાભ કર્તા માનીએ છીએ. કેમકે, સુધ્ધાઓ કાંઈ ધર્મો-ધર્મો
તો હોતા નથી; તેથી ઘણા અજ્ઞાણો તથા સત્ય શોધકોને તસવીરની
બંને બાજુઓ તપાસવાને અવકાશ મળશે અને સત્ય શોધકો તેમાંથી
સત્ય હાસલ કરશે.

તો કહ મેહનને દીગરાં બેગમી

ન શાયદ કે નામત નેહંદ આદમી

અર્થ—તો પછી તું બીજાઓના ગમથી શા માટે બે બેગમી
છે ? શું તું તારું નામ આદમી રખાએકું નથી ધારતો ?

ધુવા પડનારા પાંચ પંદર લોકો.

ગડા ઝોર સુનતેથે પહેલુમે દીલકા

બે ચીરા તો યક કત્રએ ખુન નીકલા

મીં વરતેછ પોતાની ચોપડીના પૃષ્ઠ ૧૮ ઉપર લખે છે કે મીં
કાળા જાગ્યા છે કે—

“ ઉપરની દુવા કેટલાંક વર્ષો થયાં થોડા ઘણા આગાખા-

“ નના મુરીદા ભણતા બેવામાં આવે છે. પાંચ પંદર

“ લોકો સમજી, અથવા વગર સમજી, એવી દુવા ખાના-

“ માં કરતા હતા; પરંતુ મોટો ભાગ નીમાજ ભણતો

“ હતો અને દુવા પડનારની કાંઈ પણ પરવા કરતો નહિ.”

મીં હમ્માહીમ ઉપર ટાંકેલા અમારા ફકરા માટે યુનોયર કરતાં
લખે છે કે;

“ ઉપરનો કાપાનો પેરેમાર એટલો બધો સરહા ધાત બરેલો
 “ છે, તે એટલા ઉપરથીજ સિધ્ધ થાય છે, કે લગભગ
 “ ૬૫ વરસ અગાડિના હૈયાત ખોળનું નામ ધરાવનાર કોણ
 “ પણ શખ્સ કહેશે કે, મીં કાપા કેટલા બધા જુડા ?
 “ હાંક સલેમાન ગાલું, કોણ પુછે છે; આપણે જે કાપું
 “ તે સાચું કહેનારા ઇસનાઅશરી ખોળઓ તૈયાર છે. ”

મીં વરતંજ તમે સ્વાર્થખાજના ચરમાઓ ચડાવી બેસા છો;
 પણ અમોએ અમારો જે અભિપ્રાય ટાંકેલો છે, તે પુર્ણ તપાસ
 પછીજ જાપેલો છે. હુવા તથા ઇસમાઈલી ધર્મશાસ્ત્રની સાગણી
 પુર્વક ઉંડી શોધખોળ તથા વાટાઘાટ આજથી ૨૫ વર્ષ ઉંમર મહુવાની
 સ્પેશિયલ ન્યાય કોર્ટમાં ભાવનગર સ્ટેટના ધણા વિશ્વાસુ તથા બાંદાશ
 ન્યાયાધિશ મી. નસરવાનજી શરામજી મીરજી સમક્ષ, તેમના કમાન્ડનર
 ધણા નીચે ખાસ થઈ હતી. અને તે તપાસમાં મસજીદાબા તથા
 ખાનાઈ પારટી વાળાને પોત પોતાની દલીલો, જે કાંઈ હોય તે રજુ
 કરવાને ખાસ ફરમાનથી અવકાશ આપ્યો હતો. વળી મીં મારજી
 ખુદ પોતે તપાસમાં અસાધારણ ટેસ્ટ લેતા હતા. અને હુવા તેમણે
 ખાસ પીર મહમદશાની દરમાહમાં ખાનાઈ પારટીવાળાને નજરો
 નજરો પડાવી હતી. અને હુવાનો ઇતિહાસ તપાસ્યો હતો.
 આવી સમગ્રી તપાસ પછી તેઓ હુવા માટે જે અભિપ્રાય

આપવાને શક્તિવાન નીવડ્યા; તેજ અભિપ્રાય અમારો પણ થવા પામ્યો છે. મી० મીરજનો અભિપ્રાય વાંચી અમારા અભિપ્રાય સાથે તેની સરખામણી કરવામાં આવે તો, અમારા અભિપ્રાયની સરખામણી તુરતજ જણાઈ આવે.

મીરજ પોતાના રીપોર્ટના પૃષ્ઠ ૨૧૭ માં લખે છે કે:—

“ એ કિપરથી માફ એમ નથી કહેવું કે, ધુવા જેવી
 “ કીયા ખાનામાં થતી હતીજ નહીં; પણ માત્ર એટલુંજ
 “ કે, પાંચ પંદર લોકો સમજીને અથવા વગર સમજે
 “ એવી ધુવા ખાનામાં કરતા હતા; પણ તેની કોઈ પરવા
 “ કરતું હતું નહિ અને જેમ જેને હીક પડે તેમ નીમાજ
 “ કે ધુવા કરતાં. ”

અમારા અભિપ્રાયને મી० મીરજની તપાસ ટેકો આપે છે. મહુવા બંદરમાં લગભગ ૬૦૦ ખોજા કુટુંબો વસે છે અને ત્યારે ત્યાં એકજ જમાત હતી; ત્યારે પણ તેટલાજ કુટુંબો હતાં. તો ૬૦૦ કુટુંબોમાંથી માત્ર “ પાંચ પંદર લોકો સમજીને અથવા વગર સમજે એવી ધુવા ખાનામાં કરતા હતા ” એ શું અમારા અભિપ્રાયની પુરતી સરખામણી દલીલ નથી? ૬૦૦ કુટુંબોના કુલ માણસોની સંખ્યા અઢીથી ત્રણ હજારની થાય. તેમાંથી એક હજાર એવાં બાળકો હોઈ શકે કે જે ધુવામાં હાજરી ન આપે; તો શું બાકીના બે હજારમાંથી માત્ર “ પાંચ પંદર ” અને તે પણ “ સમજીને અથવા વગર

સમજીને પડે, એ મુદ્દિશાળી ત્રાંચક વગને કેવા અનુમાન ઉપર તથા
કેણના અભિપ્રાયની ફેવરમાં લઈ જાય છે !

મી૦ મીરજી પોતાના રીપોર્ટના પૃષ્ઠ ૨૬ ઉપર લખે છે કે:-
“ મને ખાસ આગ્રહ કરીને ધુવાની કીચા પીરને
“ મકાને ખતાવામાં આવી. તેમાં પંચોતેરથી એંશી
“ આશામીઓ ભેગા કરવામાં આવેલા હતા; પણ
“ એ કોઈને પહોંતાં કે, ક્રિયાઓ કરતાં આવડતું હોય
“ એવું લાગ્યું નહિ, માત્ર મુંઝવણી, ભાવનગરથીને
“ જુનાગઢથી સીંધીને કચ્છી જ્ઞાતના આસામીઓ આવ્યા
“ હતા, તેઓએ ધુવા પઢી અને બજનો ગાયાં. બાકી
“ બીજાઓએ ઘડી ઘડી ડોકાં નમાવ્યા કીધાં મને લાગે
“ છે કે જ્યારે છેલ્લા દસગાર વરસના (કહેવાતા)
“ ધર્મ અંતસના જતુનમાં એઓ આજે એટલા અજાન
“ છે, તો અગાઉ કેટલા અજાન હોવા જોઈએ. ”

ન્યાયાધિશ મી૦ મીરજીના ઉપરના શબ્દોને મુદ્દિના કાટલામાં
તોળી જુઓ, તો જણાશે કે, મહુવાના આગેવાનમાં આગેવાન ગણાતા
ખાનાઈ ખોજાઓ વડીક ધુવા જણાતા નહિ અને તેથી “ પાંચ પંદર
લોકો સમજીને અથવા વગર સમજી એવી ધુવા કરતા હતા ” એ અભિ-
પ્રાય કેટલો સચ્ચ છે તે જણાઈ આવશે. અને અમારા પ્રકરણમાં લેશમાત્ર
પણ સરહાગત નથી અને અમોએ જે અભિપ્રાય આપ્યો છે; તેમાં લેશમાત્ર
જુઝારું પણ નથી,

હવે જ્યારે પાંચ પંદર લોકો મહુવા જોવા ગયું હતું ત્યારે માણસની વસ્તીવાળા ગામમાં, માત્ર ધુવા પડતા હતા; તો અમે પુછીએ કે બાકીના શું પડતા હતા? નીમાળ પડતા હતા, એ નિર્વિવાદ છે ખુદ મીરજના કેસથી સાબિત થાય છે કે, કેસની પહેલાં પણ ખાનામાં લોકો નીમાળ પડતા હતા અને ત્યાંની ખુખારી સાદાતોની મસજીદમાં તો, તેમની નીમાળ વખતે એટલી ગીરદી થતી હતી કે, કલા રહેવાને પણ ધણાં એને જગો મળતી નહિ અને તેથી એક વિશાળ મસજીદની જરૂર હમણાંજ વ્યવહાર રીતે અમલમાં મુકાઈ છે.

ધુવા ખીલકુલ પડતીજ નહિ એવા નહિ; પણ મી. મીરજના અભિપ્રાય સાથે અમે મળતા થઈએ છીએ. મહુવા સિવાયના ખીજ ગામે માટે પણ અમારો તે કરના જુદો અભિપ્રાય થયો નથી જે જે ગામેનો અમેને ખાસ નજરે જોવાનો અનુભવ છે, તે અમારા અભિપ્રાયથી હલશે નથી.

હવે ખોળાઓ સુસલમાન તેથી નીમાળ પદે તે સ્વભાવિક છે દરેક ગામમાં મોટા લાગ નીમાળ પડતો હતો અને જેઓ ધુવા પડતો હતો, તે પણ નીમાળમાં અમેએ સામેલ જોયો છે. જ્યારે જ્યારે ખાનામાં તકરારતી સખવટ નહિ હોય. અથવા તો તે બંધ હોય ત્યારે ધણાં ખોળાઓ વોહરાની મસજીદમાં, વાડીઓ તથા નદીના કાંઠા પર નીમાળ પડતા અમેએ નજરે નજરે જોયા છે અમારા ધણા મુખ્યમંત્રી

મિત્રો અમેને અનેકવાર જણાવી ગયા છે કે આગા હસન અલીશાહ તથા આગા અલીશાહ દાતાર મુંબઈના ખાનામાં નીમાજ પઢાવતા હતા. આજે પણ એવા હજારો લોકો મોજુદ છે કે જેઓ તેમની પાછળ નીમાજે પડ્યા છે.

વળી મુંબઈના અનેક વયોવૃદ્ધ ખોજઓએ અમેને અનેકવાર જણાવેલું છે કે, મરહુમ આગા સાહેબો નીમાજ પઢાવીને ખાનામાંથી ઘેર ચાલી જતા હતા અને પાછળથી થોડા કાઠીયાવાડી ખોજઓ ધ્રુવા પડતા હતા. આવી ધ્રુવામાં આગા સાહેબોએ કટીપણ હાજરી આપી ન હતી.

જો મીંઠ ઇઆહિમ એમ કહેવા માગતા હોય કે, સઘળા ખોજઓ ધ્રુવાજ પડતા હતા તો, યા તો એમ માનવું પડશે કે નીમાજ કોઈ પઢતું નહિ અથવા ધ્રુવા તથા નીમાજ બંને પડતા અને જો એમ કહેવાની મીંઠ ઇઆહિમ હિમ્મત કરતા હોય કે, ખોજઓ નીમાજ પડતાજ નહિ; તો તે વાત પ્રથમતો ખુદી રીતે અસત્ય હોઈ, ખોજઓને શરમ દૂપ જેવી છે. જેનો સ્વીકાર પાંચ પંદર માણસો સીવાય ખોજઓ કરી શકશે નહિ કેમકે ખુદ મુંબઈમાંજ ભાગ્યેજ કોઈ ખોજો એવો આળસુ હશે કે, જેણે આગા સાહેબની પાછળ નીમાજ ભણવાનું શુભાવ્યું હોય.

હવે મીંઠ ઇઆહિમ જે પોતાની યુનોન્યરામાં એક સત્ત્વવાત વાંચી જાય છે કે “જે જાણ્યું તે સાચું” કહેનાર ઇસ્લામશરી ખોજઓ તેમાર છે” તે માટે અમારે તેમનો ઉપકાર માનવો જોઈએ; કેમકે

ત્રીજા હળવર જંટલી મોટી ગંજવર સંખ્યા કે, જેમાં ધારા સભાના મેમ્બરો ડાક્ટરો, જડજેત, રેવન્યુ ઓફીસરો, ખા. ઓ. એલ. એલ, ખા. એમ. એ. વહીવટો મેરીસ્ટરો સોલીસીટરો વીગેરે વીગેરે પ્રખ્યાત તથા ચુનંદા આસામીઓ પણ છે; તેમનો અમારા અભિપ્રાયની સત્યતાનો સ્વીકાર અમારા અભિપ્રાયને ઘણો વજનદાર બનાવે છે વળી તેવી મોટી ગંજવર સંખ્યા; કે જેમાં ઉપર પ્રમાણેના પ્રખ્યાત તથા ચુનંદા આસામીઓ પણ છે; તેમણે પોતાનો નીમાજ પઢતા હતા; તેવો અભિપ્રાય લેખી રીતે પણ ઘણા છાપાઓમાં છપાવ્યો છે.

હવે જે માં ૦ ઈસ્ટાબ્લિશ્મેન્ટ એમ કહેવા માગતા હોય કે, ખોળ-ઓને નીમાજ ભણવાની ધરજ નથી અને તેઓ નહિ ભણતા હતા; તો પછી અજર્યા ૪૦૦—૫૦૦ વર્ષ પહેલાંના પીરાના જ્ઞાનોમાં, તે માટે જગેજગ તાકીદ કેવી રીતે કરવામાં આવી છે તેની કાંઈ અમેને સુઝ પાડશે કે ? શેઃ લાલજીભાઈ દેવરાજ કે જેમણે ઇસમા-ઠલા ધર્મ શાસ્ત્રના ફેલાવો કીધો છે અને જે હમણાં તમારા પણ મુરબ્બી થયા છે; તેમણે છપાવેલી મુમન ચેતામણીના પૃષ્ઠ ૧૧ ઉપર પીર ઇમામશાહનું જ્ઞાન છે જેમાં તે પીર ચમચના નમાઝ ભણવાની હકીકત આપે છે “ત્યાં જહ નમાઝ કીધી તેણીવાર” પીર નુરમહમ્મદશાહ કૃત શુગરીના જ્ઞાનના પાન શરૂ ઉપર” જીરેભાઈ તે મલાએકે દરૂદ નિમાજજ પડે, તે સાચા રીખીસરને કાજે” એ પાક

વાંચી બુઝો પીર સદરદીન ફત્ત ખટ દરસનના પૃષ્ઠ ૪ ઉપર “ તેમાં રહી નીમાજજ કરી ” એ પણ વાંચ્યો. તેજ કીતાબમાં “ પાંચ વખત નીમાજજ પડે, બલા કહે ગુર સોલોદેવ, સાચા કહીએ સોહી મુદ્દાં વીગેરે વીગેરે ડઝનબંધ પીરના જ્ઞાનોમાં નીમાજનો ઉપદેશ છે, તો જો જોજોને નીમાજ પડવાની નહિ હતી તો: પીર પોતે પડતા અને પડવાનો ઉપદેશ કરી ગયા તેનું કેમ ? શું નમો તેમની જ્ઞાનો ઉપર વિશ્વાસ નથી લઈ જતા ?

જરા આગળ ચાલી માં ૧૩૧૫મ પૃષ્ઠ ૨૦ ઉપર યુનાવર કરતાં લખે છે કે:—

“ પરંતુ હાલની સ્થિતિ તરફ જોતાં તો મોટી જમાત હસમાઇલી!

“ કહેવાય છે. થોડાની ગણતરી તમેનેજ ખોટા પાડે છે. ”

લખનારનું દુખે છે પેટ અને કુટે છે માથું; કેમકે મુળ પ્રશ્ન પ્રથમની સ્થિતિનો છે, તેને પડે તો મુઠી હાલની જમાતની મોટી સંખ્યાની દલીલને વળગે છે; પરંતુ તેમ વળગીને હાલની મોટી જમાતની ગવાહી માત્ર “ મોટી સંખ્યા ” કહી દેવાથી થઈ શકે નહિ. શું હાલની જમાતની મોટી સંખ્યાએ કદી એમ ક્યુલ કરેલું છે કે, પાંચ પંદર નહિ પણ બધા કે વધુ મુરિદો હુવા ભણતા હતા અને નીમાજ નહોતા ભણતા ? બલ્કે અમો ખાત્રી પુર્વક રીતે કહેવાની હોમ્મત કરીએ છીએ કે, હાલની મોટી સંખ્યાના આગેવાનો વટીકે તેનો સ્વીકાર કરવાને તકર નથી. અમો તેવા આગેવાનોને

તેમની ઓર્ડોસામાં, ઘરોમાં તથા ફરનીચરની દુકાનોમાં મુસલ્લા પર ડિલા રહી નીમાજ બજાતાં અનેકવાર જોઈ આવ્યા છીએ; છતાં પણ તમારાં મનને નિરાશ નહિ થવાને ખાતર; હજુ પણ અમે તમેને એવી મોહલત આપીએ છીએ કે, તમારી જમાતમાંના થોડાક કેળવાયલા આગેવાનોથી તેઓ નીમાજ નહિ; પણ હમેશાં ધ્રુવાજ બજાતા હતા તેની ધ્રુવા વંચાવાને તેમના ખાત્રા બદલતી સહી રજુ કરે, પણ ન તેઓ તેવી વાતનો સ્વીકાર કરશે અને નતો તમે તેવી વાતની સહી લઈ શકશો. જો તમે મોટી સંખ્યાની દલીલને રજુ શખવા માગતા હો તો, ત્યાં માટે સર ઈમ્માદિમ રહેમનુલા કે સર ફાજલમાઈ જેવાની ખાત્રીની સહી નહિ લાવી શકો ?

તમે જેને મોટી જમાત અને મોટી સંખ્યા કહો છો તેમાંના સંક્રંડે ૯૦ ટકા કિપરાંતનાને ધ્રુવા હજુ પણ આવડતી નથી. અને તેઓ તેને શીખવાની આવશ્યકતા જાહેર નથી. પરંતુ અમે હિમ્મતથી કહીએ છીએ કે, તમારી મોટી જમાત તથા મોટી સંખ્યામાં હજારો માણસો એવા છે કે, જે નીમાજ હજુ પણ પડે છે. સર આગાખાન સાહેબ પણ કદી ધ્રુવા બજાતા નથી; પણ નીમાજ તો મી. હુમસાયાના કહેવા મુજબ જરૂર પડે છે.

ધ્રુવા ખાનામાં પાંચ પંદર લોકો જે સમજીને કે વગર સમજે બજાતા હતા એવો જે અમેએ અમારો અનુભવ જણાવ્યો છે અને જે માટેની પુષ્ટિ અમે ઉપર આપી ગયા છીએ તે અમારા અનુમા-

નને તમે પણ ટેકો આપ્યા વિના રહી શક્યા નથી તમે પૃષ્ઠ ૨૦ ઉપર લખો છો કે:—

“ પાંચ પંદર લોકો સમજીને અથવા વગર સમજે એવી કુવા

“ ખાતામાં કરતા હતા; તો એ તમારો અનુભવ મને તો

“ તમારા અસલ વતન અમરેલીનોજ લાગે છે.”

પાંચ પંદર લોકો કુવા પડતા હતા, તે પણ સમજીને પડતા હતા તેવી શાહદત મળી શકતી નથી. મુંબઈની વડી અદાલતના વડા જજ સર અરસંકીન પેરીએ ઈ. સ. ૧૮૪૭ ની સાલમાં એક ખોળ વારસા હીસ્સાના મુકદ્દમાના મુકાદમામાં ખોળઓ માટે એમ જણાવ્યું છે કે:—

“ તેઓ કેવળ અભાગ અને પોતાની સ્થિતિથી તદ્દન નાવાકેશ

“ છે. જે અજ્ઞાનપણું તેઓમાં હાલ હસતી ભોળાં છે તે

“ જ્યારથી તેઓ મુસલમાન થયા ત્યારથીજ તેમનામાં હોય

“ એમ જણાય છે જં કે તેઓ પોતાને મુસલમાન તરીકે ઓ-

“ જાણાવે છે; તો પણ પેગમ્બર મહંમદ વીશે અંત કુરાન

“ વીશે તેઓ કાંઈ જાણતા નથી...

“ (તેઓ એટલા અજ્ઞાન છે કે) તેઓ સુન્નીઓને

“ કહે છે કે અમે સુન્ની છીએ અને શીયા લોકોને કહે

“ છે કે અમે શીયા છીએ. સુન્ની અને શીયા લોકોમાં

“ મુંદર છે તે તેઓ જાણતા નથી અને જાણવાની

“ દરકાર પણ રાખતા નથી. તેમની પાસે કુરાનના તર-
 “ જુઓ તેમની દેશી બાપા કચ્છી અથવા તેમના ઘંઘરા
 “ રોજગારની બાપા ગુજરાતીમાં નથી. તેમનામાં શીખિલા
 “ માણસોનો ટોટો છે અને વિદ્વાનો તો હોયજા ક્યાંથી ? એક
 “ પણ ખોજે અરખી અથવા દારસી બાપા જાણતો નથી.
 “ કે જે બાપામાં મુસલમાની ધર્મ અને સાહિત્ય લખા-
 “ એલા છે. ”

મા. નરર રેમતુલા ખેરીસ્ટર એટલે પણ પોતાના “ ખોજા કોમનો
 કતિહાસ ” નામક ગ્રંથમાં ઉપરની વાતને ટેકો આપતા લખે છે કે:—

“ પણ જે ૫૦ વરસ ઉપર ખોજા કોમની સ્થિતિ આ-
 “ પણ નપાસશું તો આપણને જાણાશે કે, ખોજાઓ
 “ વિદ્યા શબ્દનો અર્થ પણ સમજતા ન હતા એમ
 “ કહીએ તો કાંઈ ખોટું નથી. આપણે શીખીને શું કરવું
 “ કે. શીખિલા માણસ બુખે મરે છે. શીખવાથી ધર્મની
 “ હાની થાય છે એવી સલાહ ખોજા માખાપો પોતાના
 “ નાન બાઈઓને આપતા ”

ઉપરના ૫૦ વર્ષ મહેલાના અભિપ્રાયથી એમ નક્કી માની શકાય
 છે કે જે પાંચ મંદર લોકો પણ ધુવા પડતા હોય તો, તેઓ સમજીને
 તો નહિજ પડતા હતા તે અભિપ્રાયો પછીની ખાનાઈઓની ધાર્મિક

અજ્ઞાનતાની સ્થિતિ જેવાં તેવી દયાજનક છે. જેઓ જમાતમાં આગેવાનો તથા ધર્મના મીશનરીઓ કહેવાય છે, તેઓ ખુદ પણ હજી કુરાને મજીદને જાણતા નથી. નીમાજની તેમને ખબર નથી. ખરું તેઓ કહે છે કે, નીમાજ અમારા પર શરૂ નથી. રોજ હજી પણ શરૂ નથી તે કરતાં આગળ વધી ઇસલામ તથા ઇસલામી શાસ્ત્રોની તેઓ સરે બહાર અવગણના કરે છે. વળી ધુવામાં અરબી, શરસી, ફરફુ, કચ્છી, સીંધી, પંજાબી, ગુજરાતી તથા પ્રાકૃત પ્રાંતીક ભાષાઓનો ખીચડો હોવાથી, તેને પુરેપુરી તો હજી પણ તમારી જમાતના પાંચ પંદર લોકો ભાગ્યેજ જાણતા હશે. માટે આવી સખા દલીલો વચ્ચે અમારો એવો અભિપ્રાય:—

“ધુવા કેટલાંક વર્ષો થયા થોડા ઘણા આગાખાનના મુરશી
 “જાણતા જેવામાં આવે છે. પાંચ પંદર લોકો સમજી અથવા
 “વગર સમજે એવી ધુવા ખાનામાં કરતા હતા, પરંતુ મોટા
 “ભાગ નીમાજ જાણતો હતો અને ધુવા પડનારની કંઈ પણ
 “પરવા કરતો નહિ”

કદી જુડો દરી શકતો નથી. આજે અમારા લોકોની ધાર્મિક સ્થિતિ ઘણી આગળ વધેલી છે, મસજીદો, ઇમામવાડાઓ, મદરેસાઓની સંખ્યા જુઓ, નીમાજ પડનારા તથા તેને સમજીને પડનારાની સંખ્યા જુઓ, કુરાન તથા હદીસ તથા મસલા મસાએસ જાણનારાની સંખ્યા જુઓ, હાજી તથા ઝવ્વારોની સંખ્યા જુઓ

અને તેનો તમારા ખાનાઈ તડાંની સંખ્યા સાથે મુકાબલો કરે. અને
પછી જવાબ આપે. અમોને સુઝ નથી પડતી કે, શરમત લીધે મરદન
મુકાબી લાંબા સિવાય તમો શું જવાબ આપી શકશો !

નહિ તુમ્હો લાઝીમ ખુરાઈકી આતે,
ભલું કોહો ઝેઆ ભલાઈકી આતે,
ગઝબદો! કે દીલમે તો રખ્યો કુદરત,
કરો મુપે હમસે સફાઈકી આતે.

વરતેજને એકસર

દાનાં અઝ દસ્તે દુનાં જહાં બાદશ સ્તે ના ખુદન
સીના દર સીના ખુદન બેહ કઝ અઝ દુના દોના ખુદન

અર્થ—જગતમાં કમીન માણસના હાથથી બે રાટલીઓ ખાવી,
તે ભાલું ખાવા સમાન છે. છાતીમાં ભાલું ખાવું સાફ, પણ કમીના
માણસોથી બે રાટલી ન ખાવી.

મી० વરતેજ પૃષ્ઠ ૧૧ ઉપર લખે છે કે:—

“ હેટલાક અસનાઅશરીયો મારી જુની ખાવનાની ચાલ
“ મારી કવિતા મારફત આપતા હશે, તેઓને મારા હસ-

“ મહત્ત્વી તરીકેના વિચારો કેવા મહત્ત્વમ હરજનના છે,
“ તે જાણવાને પણ મારો આ જવાબ કામે લાગશે. ”

માન હિંમતિમણ! તમે હસનાઅશરી ત્યાંમાં હતા ત્યારે ત્યાં તમારી ભાવના કેવી હતી અને તે ત્યાંમાં રહીને તમોએ કેવા કેવા કૃત વટાવો કર્યા હતા; તે કોઈપણ હસનાઅશરીની જાણખંડાર ભાગ્યેજ હશે. તમારું સુન્ની મોલવી પાસે સુન્ની થઈ જવું અને પાછળથી તેથી કંઈકું હેન્ડમીલ છપાવવું, હરીવંશના ઇસ્કમાં તસ્લીન થવું, તથા તેવીજ એક નહિ પણ સંખ્યા બંધ ભાવનાઓની યાદ અત્રે લાવી, અમે ત્રંબાણુ કરવા માગતા નથી અને તમોએ તમારી કવિતાઓને પણ તેવી કંગાલિયત વચ્ચે અને કેવા પ્રકારની સ્વાર્થજાહ વચ્ચે પેશ કરી હતી, તે તો તમારા ભાવનગરના ગોડીયાઓના હુપા ભેદોના કક્કરોમાં જઈ તપાસો.

તમારો એવો ઇકરાર કે, હું હસનાઅશરી મહત્ત્વ પાળનારાઓમાંનો જ્યારે એક હતો ” વળી બીજી જગોએ “ હું પણ અધુરાપણથી હસિમાહત્ત્વી ધર્મ વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતો હતો. ” હવે જો તમે પ્રથમ હસિનાઅશરી ધર્મ પાળનારાઓમાંના એક હતા ત્યારે તમારા એ તકાદ તથા અમલ હસનાઅશરી પ્રમાણેના માનવા જોઈએ; એટલે કે, તમે ખુદને વાહુ લાસરીક, નિરંજન નિરાકાર માનતા હોવા જોઈએ. ખુદનું સાકાર થવું, અવતારો થવા, હુલુલ થવું એ વીગેરેની માન્યતાના

નિશંક વિરોધી હોવા જોઈએ. પૈગંબર હજરત મોહંમદ સં ને માનનારા અને તે હજરત મોહંમદ સં ના અવતાર થઈ શકે નહિ અને જોઈએ થઈ શકે તેવું માનતા હોય, તેમનાથી તમારા વિચારો અવશ્ય ક્ષલ્પાળ હોવા જોઈએ. તમે મુસલમાન અને શીઆ પંથનાં અને ખાસ બાર ઇમામને માનનારા તથા બારમા ઇમામને પોતાના સાહેબુલ અજ્ઞ માનતા હોવા જોઈએ. તમે લખો છો કે ઇસમાઇલી પંથથી મારા વિચારો વિરુદ્ધ હતા તો, ૪૮ ઇમામને તો તમે ગુલાબ માનતા હશે. તે વખતે કીયામતને માનતા હશે અને લક્ષ ચોર્યાશીની માન્યતા તમેને તદ્દત ગુડીજ લાગતી હશે. પાંચ વખતની દરરોજ નીમાઝ માનતા હશે અને ધુઆના તો તમે વિરોધી તથા દુશ્મનજ હશે. રાજ આમાદ ટીગેરે પણ અજ્ઞવતાજ હશે; પણ હવે જ્યારે તમેએ ઇસ્તિનાઅશરી મઝહબ તથા આખો; ત્યારે ઇસ્તિનાઅશરી મઝહબને તમેએ સત્ય નહિ માન્યો એ સિદ્ધ થાય છે અને તેથી ઇસ્તિનાઅશરી માન્યતાએ તમેએ જરૂર જરૂર તથા આપી હશે. એટલે કે હવે તમે ખુદા વાહદુ લાશરીક તથા નિરંજન નિરાકારની માન્યતા તથા ગયા હશે અને તેને બદલે ખુદાનું સાકાર હોવું અવતાર થવું, હુદુલ કરવું વગેરેને માનવા લાગી ગયા હશે. હજરત પૈગંબર સં ના પણ અવતારો થયા છે એમ માની પીરોનેજ તે હજરત મોહંમદ સં છે એમ જરૂર માનવા લાગી ગયા હશે. હવે તો તમે ઇમામ હસન અને ઇમામ નહિજ માનતા હશે. અને કીયામતને બદલે પુનર્જન્મ અથવા તે

પ્રિયમત તથા પુનર્જન્મ બંનેની દોલકી બળવતા હશે. પાંચ વખતની નીમાળ પડવી પણ ઇસમાઇલી થયા તે દહાડેથી તજ આપી હશે. અને હવે તો અવતારોના વૃતાંતોવાળી ધ્રુવા દરેરોજ ત્રણ વખત પડવા માંડી હશે. ઇસનાઅશરી મઝહબમાંથી નીકળી ગયા પછી, કદીપણ મસજિદમાં તો નહિજ ગયા હશે. કુરાને મજહૂને માનવાનું પણ તજજ આપ્યું હશે અને હવે તો અથરવેદનાજ (પીરોના જાનો) અભ્યાસી થયા હશે અને તે ઉપરાંત ઇસમાઇલી મીશનરીઓ જે પ્રમાણે ઇસમાઇલી પંથનો ઉપદેશ કરે છે, તે પ્રમાણેના અકાયદો તમોએ બનાવ્યા હશે અને તે અકાયદો પ્રમાણેની માન્યતા ગ્રાહ્ય કીધી હશે અને ઇસમાઇલી કાકિન્સીલના બલા બલા ચેરમેનો તથા મેમ્બરો જે પ્રમાણે ઇસમાઇલી પંથ ઉપર અમલ કરે છે તે પ્રમાણે તમો પણ જરૂર અમલ કરતા હશે.

ઉપર પ્રમાણેનો તમોને ઇકરાર જરૂર કબુલ હશે અને તેથી તમારા ઇસનાઅશરી પંથમાંથી નીકળી ઇસમાઇલી પંથમાં ગયાથી, તમારા વિચારો તથા આમાલોમાં કેવો અસાધારણ ફેરફાર થયો છે એ સારી કાની સમજ શકાય છે. અને ખરેખર તમો ઉપર પ્રમાણેના ઇસમાઇલી આચારો વિચારોથી અલંકારિક થયા છો. અમે તમારાજ શબ્દો “મારા ઇસમાઇલી તરીકેના વિચારો કેવા મઝકમ દરજ્જાનાં છે, તે જાણવાને પાત્ર મારો આ જવાબ કામે લાગશે” તેથી નક્કી થાય છે. ખરેખર તમોએ તમારા ભેગને બહુજ મઝકમ બનાવ્યું છે અને તમો ખરેખર મઝકમ

ઈસમાઈલી થયા છે, એમ અમોને આજ્ઞાથી લાગે છે; તોપણ
 બ્યાંસુધી તમે તમારો ઇતકાદ તથા વિચારોને એક લડીમાં
 પરાવીને વીગતવાર નહિ જણાવો; ત્યાં સુધી તમારા મક્કમ
 ઇસમાઈલી પણા ઉપર અમારા ધણા ભાઈઓને તમારા લખવા
 પ્રમાણે ઇતવાર આવશે નહિ. અને તેથી તમારે પોતાના ઇસમાઈલી
 વિચારો જે ધણાજ મક્કમ છે તે સધળા ઇસ્નાઅશરીઓને કમવાર
 જણાવી દેવાને તસ્દી લેવી જોઈએ અને તેવી તસ્દી માટે અમે પણ
 તમોને ખાસ બલામણુ કરીએ છીએ કે, જેથી તમારો ઇકિરાર રજુ
 થાય અને તે પછીના શાસ્ત્રાર્થ તથા વાદવિવાદમાં તમે પેંદા
 વિનાના ઘડાની જેમ ઇધર તીધર લુડકયા ન કરો. અને બ્યારે તમે
 “ ઇસમાઈલી તરીકેના વિચારો કેવા મક્કમ દરજ્જાના છે ” તેમ
 જણાવવાને પ્રયાસ કરો છો ત્યારે તો અમારી માગણી તમોને બહુજ
 આવકારદાયક થઈ પડશે અને તમે જે પૃષ્ઠ ૧૧ ઉપર એમ લખો
 છો કે “ હું પણ અધુરાપણાથી ઇસમાઈલી ધર્મ વિરુદ્ધ વિચાર ધરા-
 વતો હતો ” તે તમારું “ અધુરાપણું ” પણ જોઈ શકાતા, તમારા
 ઉપરનો “ અધુરાપણા ” નો આરોપ પણ હટી જાય.

કેહતા નહિ મેં એક કે બીજા કેહતે હેં !

બરકે એક તાઅજગુબ હે, કે કયા કેહતે હેં !

શું ધુવા તથા નીમાજ એક છે !

કાઝી અર્બામાં નશીનદ દરફેશાનદ દસ્તરા,

મોહતસીબીગર મય ખુરદ માજુર દારદ રાસ્તરા,

અર્થ—કાઝી જે અમારી સાથે બેસે તો, હાથપર હાથ મસજે કોતવાળ શરાબ પીએ તો પછી મસ્ત બાપડો કદ ગણત્રીમાં છે !

મી. ઇબ્રાહીમ પૃષ્ઠ ૩૨ માં લખે છે કે—

“ નીમાજ બંદગી અને ધુવા એ માત્ર બાપાનાજ ફરક છે. તેમાં કુળ હેતુને બાધ આવતો નથી. ”

નીમાજ અને ધુવા એકજ વસ્તુ નથી; પણ એ બુદ્ધી બુદ્ધી એક બીજાથી વિરુદ્ધ પડતી વસ્તુઓ છે, એમ ધુવા તથા નીમાજ બંને વસ્તુઓ ખોળ પંથ દર્ષણ બા. ૮ માં આપી, તેનું લંબાણથી પૃથક્કરણ કરી, સામેત કરી આપેલ છે. અને મી. ઇબ્રાહીમે જ્યારે તે ભાગનું ખંડન કરવાનું બીડું ઝડપ્યું, ત્યારે તો તેમણે બંનેની સર-આમશી કરી પોતાની વાતને સિદ્ધ કરવી જોઈતી હતી, પરંતુ નવા-ઈની વાત છે કે, તે જે વસ્તુનું ખંડન લખવાનું જણાવે છે, તે માટે કાંઈ પણ ન લખતાં રિમાઈ ઉપરજ દોડી જાય અને રીમાઈમાં પણ માત્ર બદ્દખ્યાની તથા બેદમાઈના ઘોડાને તેજ હાંકી મુકે ! હજુ પણ જે તેમનાથી થઈ શકતું હોય તો, નીમાજ તથા ધુવા બંનેની બુદ્ધી બુદ્ધી વસ્તુઓ અને તે પણ એક બીજાથી ઉલટી, તે કાંઈ

પણ રીતે એક થઈ શકતી નથી અને જે થઈ શકતી હોતે તો, અમારા મિત્ર મી. ઇસ્રાહિમ જરૂર તે કરી બતાવતે અને તેમને મુળ વિષયને પડતો મુદ્દો, માત્ર બદજાની તથા બેહયાઈને અગ્રપદ આપવું ન પડતે.

ધુવામાં ગુદી ગુદી બાણી ઇબ્રારતો, ઇસલામ વિરુદ્ધના અકાયદો, ઇસલામ વિરુદ્ધની કીમાઓ, વખતો વખત થતા રહ્યા ફેર-શરો. તેની કિનપતીની તવારીખ વીગેરે વીગેરે મુળ વિષયો, જે હાથ ધરવાના હતા તે તેમણે કેમ હાથ નહિ ધર્યા, તે માટે શું સર્વ કાર્મ એમ અંદાજને ન કાઢી શકે કે, તે કામ તો કરીપણ નહિ બનવા બેગ હોવાથી તેમણે હાથ નહિ ધરતાં ખાલી બદ જાની તથા બેહયાઈ ઉપર સંતોષ માનવા અને તેમ કરી પોતાની મ'હુળીને ખીખી કરાવવાને દુરસ્ત ધાર્યું છે.

મી. ઇસ્રાહિમ ! તમે એમતો ચોક્કસ જાણો છો કે, ધુવા તથા નીમાજ એક નથી. પરંતુ તમારે તમારા મોહ્યાઓને પુચકારવા હોવાથી તમે તમારા જાનકીપથી હલકી રીતે તેને એક જાણાવો છો. ના અમે તમોને પુછીએ છીએ કે,

૧ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ હસ અવંતારો ” ના નામે આવેલાં છે ? કેમકે ધુવામાં નો તે છે.

૨ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ વીસનાપુરી ” ના નામે આવેલાં છે ? કેમકે તે ધુવામાં તો છે.

૩ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ શાહાછ પુદીયું ” તથા “ પાંડ
છડ પુદીડ ” આવેલી છે ? કેમકે તે ધ્રુવામાં તો છે.

૪ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ આમા સુલતાન મહમદ શાહા ”
નું નામ આવે છે ? કેમકે ધ્રુવામાં તો તે છે.

૫ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ દેલમ દેશ માનખા વેશ ખંડ
એરાક ” આવે છે ? કેમકે ધ્રુવામાં તો તે છે.

૬ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ નાદ અલી ” આવે છે ? કેમકે
ધ્રુવામાં તો તે છે.

૭ નીમાજમાં કઈ જગોએ “ અલી અહલાદ ” આવે છે ?
કેમકે ધ્રુવામાં તો તે છે,

જવાબ આપો અને ખુદ તમોને તેક હિદાયત આપો. અખતર
યા ઉલીલ અખસાર.

બાઝારમેં નિકલે હેં દિરમ લેકે પુરાને,

ઓર સીકા રવાં શહેરમેં મુદતસે નયા હએ

નીમાજ અરબી ભાષામાંજ

પૃષ્ઠ ૩૩ માં લખે છે કે:—

“ મીં કાયા જે હાથલુ ડાળે છે તે અરબીક ભાષાની

“ નિમાજ તેજ ખરી બંદગી છે. જે એમ કહેવા માગતા

“હોય તો તે પણ ખોટું છે; કારણ કે અરબીક ભાષામાં
 “અંદગી કરવી જોઈએ એમ કુરાન કે હદીસમાં કોઈ
 “ઠેકાણે લખેલું નથી. અને તેથી મીંઠ કાપાની છદ્ધ
 “અજ્ઞાનતા ભરી છે તેમજ તેમનું આકેબન બગાડનારું
 “છે એમ અમો ઇસ્લામના અને કુરઆને શરીફના ફર-
 “માનથી કહીશું કારણકે કુરઆને શરીફ અરબીક ભા-
 “ષામાં અરબસ્તાનના લોકો મહેલાઈથી સમજી શકે માટે
 “છે એમ કુરઆને શરીફમાં (સુરતસ મેઝદા આયત ૩)
 “જી મીંઠ ખુલ્લું લખેલું છે કે “ કુરઆનને અરબીયત
 “લોકોમાંનું યઅમલુન ” અર્થ “ તે એક અરબીક
 “ કુરઆન છે તે કોમ માટે કે જે જાણે છે ”

અમો જે એમ કહીએ છીએ કે, મુસલમાન લોકો માટે અર-
 બીક ભાષાની નિમાઝ તેજ ખરી અંદગી છે, તેનો મીંઠ ઇબ્રાહિમ
 સ્વીકારે કરતા નથી; પણ અરબીક નિમાઝ તો અરબસ્તાનના અરબી
 જાણનારા માટેજ હોવાનું કહે છે. આમ કહેવું એ તેમની ઇસિમા-
 ઇલી શીલમુશીને આભારી છે; નહિતર યુરોપ અમેરિકા, એશીઆ,
 અમેરિકા, આસ્ટ્રેલીઆ વીગેરે ખંડોમાં વસ્તા જુદી જુદી ભાષા ધરા-
 વતા ચાલીસ કરોડ ઇસિલામીઓ સઘળાઓ અરબીમાંજ નિમાઝ પઢે
 છે. જે મીંઠ ઇબ્રાહિમનું કહેવું હિન્દના મુસલમાનો માની લેતો, અરબી

નીમાઝ તથા દઈ કિરદુ ગુજરાતી સીંધી, કચ્છી, પંજાબી મરાઠી તૈલંગી
 કર્ણાટકી, બંગાલી વીગેરેમાં નીમાઝ ગુજરે! વાહ ઇસમાઈલી
 શીલસુશી તથા મી. ઇબ્રાહિમના ભેગતેને આવી આવી વાનો
 સુઝી આવે છે! એટલું જતાં પણ તેઓ પોતાના ટોળાંની બંદગીને
 ગુજરાતી, કિરદુ, અરબી, ફારસી, કચ્છી, સીંધી પંજાબી વીગેરે માત્ર
 બાપામાં કેમ સ્વીકારે છે તેની કાંઈ અમોને સુઝ પડતી નથી! પરંતુ
 એટલું તો ખુલ્લી રીતે જાણી શકાય છે કે, જેમ તેમ ફરી શરીયત
 ઇસલામને નિર્માલ્ય બહાર કરવાની વેતરણ કરે છે; પરંતુ હવે તેમની
 આવી પાખંડી શીલસુશી તદ્દન કરકરી થઈ ગઈ છે અને તેવી શીલ-
 સુશીની વાસી કઠીમાં કબાલ પણ આવવાનો નથી; એ તેમણે બુલી
 જવું જોઈએ નહિ અને અમોને જ્યાં સુધી ખાત્રી છે, ત્યાં સુધી અમો
 કહીએ છીએ કે, તેઓ તે સધળું જાણે છે; પરંતુ માત્ર પોતાની
 સુધાની ત્રપ્તિ માટે આ સધળા એન આળા કરે છે; ખુદા કરેને તેમની
 સુધા ત્રપ્ત થાય.

હર દિલ્લશ તસલીમો બરલખ હરફે ઇન્કારે વિસાલ

એશ ગો બદ બીશનવદ, ચું દીલ એ અંદાઝત ખુશરત

અર્થ—મેળાપ માટે અંતઃકરણમાં ખુશી છે; માત્ર હોઠો કિપ-
 તણ નકારે છે. મેળાપના શબ્દોનો અવાજ જો કે કાનને ખરાબ લાગે
 છે; પરંતુ મેળાપ માટેના હાવ આવથી અંતઃકરણ ખુશી છે.

અમારી સતપંથની શોધ ખોળ

મી० ઇશ્વાદિમ પૃષ્ઠ ૧૧ માં લખે છે કે:—

- “ મી.કાયા તમેને તદ્દન અજ્ઞાત લાગશે કે, તમેએ
 “ સતપંથના નામે જે શોધખોળ કરી છે, તે બધે તમે
 “ પુર્ણ માનતા હો, વધુનો અવકાશ ન માનતા હો,
 “ તોપણ આટલું ત્યાં સુધી સિદ્ધ નહિ કરો કે, ના. આ
 “ ગાખાન આલે નખીં અને ઓલાદે અલી તરીકે પ્રસિદ્ધ હોય
 “ હાજર ઇમામ છે; ત્યાં સુધી તમારા બધા સિદ્ધાંતો રાજે
 “ હશરમાં એહલેબૈતની મોહબત રાખનારાઓના અગ્નાનોના
 “ લીષ્ટમાં દરજ થએલા જેઠ શરમીદગી પેદા થશે ”

મી० ઇશ્વાદિમ ! તમારો ઉપરનો ફકરો જો કે, વાંચક વર્ગને
 હસી કાઢવા જેવોજ લાગશે; પરંતુ તમેએ તેને જે ઉદ્દેશથી લખ્યો
 છે; તે અમારી જાણબહાર નથી. તમે તમારી પાર્ટીના ધર્માન્ધ આગે-
 વાનો તથા લેખકોમાં પગ પસારી. પોતાની કુધાને ત્રાસ કરવા માગો
 છો અને અમે તમારા હિતેચ્છુ હોતાં તમારી કુધા અમારા કારણે
 દુર થયેલી જોવાને ઇન્તેજાર છીએ. જો તમારો તેવોજ ઇરિદો નહિ
 હતો તો વગર દલીલે અને વગર આધારે નામદાર આગા સાહેબ
 બહાદુરને અમે હાજર ઇમામ નહિ માનીએ તો, અમે રાજે હશરમાં
 એહલેબૈતની મોહબત રાખનારાઓના અગ્નાનોના લીષ્ટમાં દરજ થએલા

જોઈ શરમીંદગી થશે; એવી ડીંગ મારતે નહિ પરંતુ અમો કે કોઈ-
પણ બુદ્ધિશાળી વગર દલીલે કે વગર આધારે માનવાનો નથી. તેવું તો
સમજી આપને રાજેજ આવીયું છે. અને તેવી રિયતિ વચ્ચે, જો અમો
આગા સાહેબને હાજર ઇમામ ન માનીએ તો, રોજે હશરની શરમીંદગી
અમોને એકવાર નહિ પણ સાતવાર કબુલ મંજૂર છે. અને તેવા દસ્તા-
વેજ ઉપર અમો સહી કરી, તેને રજીસ્ટર કરાવી આપવાને તમાર કીએ.

મી. ઇમ્માહિમ ! ખુદ તમારી કુધા ગુમ કરે, અમો તમોને
પુછીએ છીએ કે, ઇમામની સરતો કઈ છે અને તેવી સરતો જે નામદાર
આગા સાહેબમાં હોવાની ખાત્રી નહિ કરી આપો, ત્યાં મુધી ઉપર પ્રમ-
ણેની જગરજસ્તી કરવાનો તમોને કે તમારા ગોહીયાઓને શું હક છે ?

પર હમ્મેહાં ખગર તો ચેહ ખાદીમ આપકા :

કાયલ નહિ હોજુર કીસી શેખો શાખ કા.

અમોએ જે સતપંચ વિષે શોધખોળ કરીધી છે અને તેમાં બુદ્ધિ
પુર્વકની તુલના તથા વાટાઘાટથી, અમો જે નિર્ણયપર આવ્યા છીએ
તેના વિશે અલબત્ત અમો મગરૂર છીએ, પરંતુ તેમાં કે બીજી કોઈ-
પણ બાબતમાં વધુનો અવકાશ નથી, એમ કદી પણ માનતા નથી અને
આ બાબતમાં જગતના સમગ્ર વિદ્વાનો અમારા મત સાથે મળતા છે.

એક મોટો વિદ્વાન કહી ગયો છે કે “ પોતાને પુર્ણતાએ પહોં-
ચેલા સમજવું તેજ પડીવું ચીત છે ” ખરેખર થાય છે પણ તેમજ

તેટલા માટે જ્યારે કોઈ મનુષ્ય કે, પ્રજા કોઈ આત્મતામાં પોતાને પરિ-
પુર્ણ સમજી લે છે. ત્યારે પ્રયાસ નિર્ણય અને નવી નવી શોધોથી
વિમુખ રહે છે.

પરિપુર્ણ તો ખુદાની જાત સિવાય બીજા કોઈ છેજ નહિ ભુલને
પાત્ર હોય તે મનુષ્ય માટે નિર્ણય થઈ ચુકેલું છે માટે હવે અવકાશ
નથી માનતા, તેવા આરોપથી અમો હમેશાં પોતાને વિમુખ સમજીએ
છીએ; પરંતુ તમો જે સતપંથને જાણ્યા, સિવાય, 'અધુ' જાણી લીધું
છે, માની પોતાને પરિપુર્ણ માનવાનો ડોળ ધાલો છો, અને તેમ કરી
તમારા પગો વધુ પસારવા માંગો છો; પણ તેથી કદાચ તમારી કુધા
તપ્ત થાય અને તેમ થાય ને પ્રત્યે અમારી સહાનુભુતી તથા દીલસોજી
છે; તે પણ થોડા વખતને માટે છે એ વાત તમારે ભુલી જવી જોઈએ
નહિ. આ વાત હમણાં તો તમારે ગળે કિતરવાની નથી અને કિતરે કે
કિતરી હોય; તો પણ તમો તમારી કુધાની તૃપ્તી માટે વાણીયાની જેમ
મગનું નામ પાડવાના નથી. કહેવત છે કે કંઈતો બોલે પણ જાગતો
ન બોલે.

ન બીનદ મુદ્દા જુઝ બેશ તન રા,

કે દારદ પરદાં પીન્દાર દર પીશ,

સાર—તું તારા સ્વાર્થ વિના બીજું કંઈ જોતોજ નથી; કેમકે

તું અકલનો પરદો પછવાડે રાખે છે. પોતાના લાભ માટે અકલપર
પરદો નાંખી આપે છે.

તમે જે સતપંથને જાણવાનો હવે કરના હો, અને તેને શાસ્ત્રાર્થ દ્વારા સિદ્ધ કરવા માગતા હો, તે તે માટેની યોગ્ય મરનો નક્કી કરવાને અમે જાણાવીએ છીએ.

શાસ્ત્રાર્થના નિર્ણય માટે જે યોગ્ય વિદ્વાનો સર શજ્જમાજી કરીમભાઈ તથા મી. મહમદઅલી ઝીણા ખેરારસ્તર એટલે તથા વળી ઇતર જ્ઞાનીના વિદ્વાનો જેમાં એક પારસી કેમમાંથી, એક હિન્દુમાંથી અને એક વોહરા કે સુન્ની મુસલમાનોમાંથી. એમ પાંચ વિદ્વાનોની યુગલ નીમચી. તેમની સમક્ષ શાસ્ત્રાર્થ માત્ર દલીલોથી કરવો અને તે યુગલ જે ફેસલો આપે, તે કમુલ કરવો અને વર્તમાન પંચમાં પ્રગટ કરવો. જે તમે અમારી આ માગણીને સ્વીકારતા હોતો. તે માટેની તજવીજ કરો અને ખચર આપો. એટલે અમે તને તનહા આવી હાજર થઈએ. બાકી વગર દલીલનં. કનતરાની કરવી હોય તો. આપની પાસે ક્યા તેવા આસામીઓની ખાટ છે. મન્યા રહો. કુલા પૂછ કરો અને ખુશી રહો.

સચ ખાત કે કેહને મેં પસે. પાશ ન કર,
મુઝાં સે ન કર, ખેયાલે દરવીશ ન કર,
આઝાદી રાયકી સીપર હાથમેં લે,
તેગે આઝાદ સે જીગર રીશ ન કર,

શરીયતથી ખસેડવાનાં પાખંડો

મી० હમ્મદિમ પૃષ્ઠ ૨૩ ઉપર લખે છે કે—

“ દીલ ન દુખાવવું અક્રમરી હજનો સવાળ ધરાવે ત્યારે

“ મસજીદનીજ તાજમ ઉપર ભાર મુકતાર, તમારા જેવા

“ માટે નીચેનો સગેર શુધ ઠંકણે લાવવા સરીખો માનું

“ છું, જો કદાચ તમારું કાળજી આડ ઉપર લટકતું ન

“ હોય તો, તે એ છે કે—

શહેર

અમલદાર તાઅલ મેં મસજીદ મીકુનંદ,

દર જગઁએ એહલંદીલ હટમી કુનંદ.

આં મિઝાજન ધન હકીકત અયે ખરાંન

નીસત જુઝ મસજીદ દરને સરવરાંન, ”

શરીયતે ઇસલામને લગતી સમગ્ર જાણતેજી રચના એવી મજબૂત અસ્તિત્વમાં લાવનારી રચાઈ છે કે, તેમાં પાખંડીઓના પાખંડો આવી શકતા નથી. તેથી પાખંડીઓને શરીયતે ઇસલામ પોતાનો મલિન હેતુ પાર પાડવામાં, કમાળના હાડકાંની જેમ નડે છે. અને કેટકપિણુ રીતે શરીયતનો સ્વીકાર કરતાં તેઓ પોતાનો હેતુ પાર પાડી શકતા નથી તેથી શરીયતથી કઠર છટાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અને તે માટે શરીયતને બહાનુની તથા તેના મયજને તરીકત, હકીકત તથા

મારફતની ઉપમા આપે છે અને એ રીતે શરીરને ઇસ્લામને લોડના દીક્રમાંથી ખસેડે છે અને પોતાનો અસર જમાવી કહે છે કે, અમે સુરી છીએ અમેને જાહેર કીયાની કાંઈ જરૂર નથી. નીમાજ, રોઝ, હજ, ઝકાત વીગેરેને ટીપ્પણ જણાવ છે. મુસલમાને શાડી નાખવાનું, તરખીને તોડી પાડવાનું અને મમ્મુદોને મીરમાર કરવાનું કહે છે. અને એરી એરી વાતો કરી, પોતાના સુરીનાના તન મન ધન બેધડક થઈ જાય છે; પરંતુ જેઓ ખરા સુરીઓ છે, તેઓ તથા સમજા ઇસ્લામી, ઇસલામી ઉમાઓ, તેમની તેની રીતમાત્રને ધિક્કારે છે અને ઇસ્લામના અકરથી નહિ ખમવા દેવા માટે, શરીયતના મરકઝપર રજુ રહેવાને ઉપદેશ કરે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના પાખંડી સુરીઓ, શરીયતને નિર્માલ્ય જણાવવા માટે અનેક પ્રકારનાં છેતરવાના માર્ગો હાથ ધરે છે અને બોળા લોડને કામુમાં લે છે. તેઓ કહે છે કે, હજ પડવા કરતાં તો સુખ મોક્કવું એ અગત્ય છે, એમ શરીયતની દરેક કીયાને બદલે અમુક અમુક વાતો કહી, તે કરવી બેકતર જણાવે છે અને તેમ કરનારો હેતુ માત્ર શરીયતના એકકામે તથા કીયાઓનું માત્રમરપણું ખસેડવાનો હોય છે અને શરીયતની વાતો માત્ર જાહેરની યાને બદલના અવલમાં મીસાલ છે એમ જણાવે છે. આપણા જોળા મોકો શું બલે કે, નીમાજ રોઝ, હજ, ઝકાત, તથા ખીજ શરીયતે ઇસ્લામની સમજાની કીયાઓ બીજી રીતે ઉપરના બોળાઓથી છે. આવી માનવો શરીયતના

નથી, તેમ જ્યારે બોળાઓને તેઓ જણાવે, ત્યારે તે બોળાઓ પોતાના બોળપણને લઈ તેનો સ્વીકાર કરી લે, અને પ્રજા તે પાંખડી સુરી પોતાના હલવામાં ધુમ વડાવે; પરંતુ જે ખરા સુરીઓ છે તે તો શરીયતની કીચામાં સઘળા નૈતિક, માનસિક, શારીરિક તથા આત્મિકની મારફત માને છે અને તેને અદા કરવામાં ઉત્તરોત્તર પ્રયાસ કરી તે મેળાવે છે. તો મીઠા હાલિમ પણ પેલા પાંખડી સુરીની શરીયતે ઇસલામને નિર્માલ્ય ગનાવવાની પદ્ધતિ હાથ ધરી ઉપરનો ફરો તથા શેઅર લખે છે એમ કેમ ન કહી શકાય? વળી જોગોજોગ પોતાના શીરકને હકીકતી જણાવી, શરીયત અમારે માટે નથી એમ દેખાવ કરે છે કે, શરીયતના દરજ્જે અમે વટાવી ગયા છીએ અને હવે શરીયતની અમેને જરૂર નથી અને જ્યારે શરીયત વટાવી ગયાનું જણાવ્યું ત્યારે પાખંડ મત સુરીઓ મુજબ તેમને નીમાજ રોઝા, હજ, ઝકાત, મસજીદ વીગેરેની જરૂર રહી નહીં તેથીજ પોતાના ટોળાનાં લોકોને નીમાજ, રોઝા, હજ, ઝકાત વીગેરેનો ઉપદેશ કરતા નથી અને જ્યારે જ્યારે તેમના ટોળાના લોકો શરીયતે ઇસલામથી ઉલટું ઉલટું બોલ્યા તથા બોલે છે, ત્યારે તેઓ ખુશી સાચ છે, પરંતુ માત્ર બીજા સુસહમાનો સાથે વાતચિત કરવામાંજ પોતાના ઇસલામી હોવાનાં ઈફરાર કરે છે. આવી તેમની હીલચાલે અવગણ્ય તેમનાં ટોળાના બોળા વગર શરીયત વિરૂદ્ધ બોલવાને દીલેર કરી આપ્યા છે; પરંતુ સમજી રૂઝ તેમની જાણમાં આવી શક્યો નથી અને આવી પણ શક્યો નથી.

ખોળનો અસલ ધર્મ ઇસનાઅશરી.

મી. ઇ.સ. ૫૭૮ ૬ ઉપર લખે છે કે:—

- “ ઇસનાઅશરી મઝહબ ધારણ કરનારાઓ ખોટી યુક્તિ
 “ તરીકે, બાપદાદાના પાળતા આવેલા ધર્મ તરીકે પ્રગટ
 “ કરવાની પદ્ધતિ ધારણ કરે છે તે તવારીખોને અને
 “ બહાર રેકાર્ડોને ખોટા ઠરાવવાની વૃથા કોશીશ કરવા.
 “ જેવું છે; પરંતુ તેને બદલે ચાલુ ન્યાયી ખીટીશ સરકા-
 “ રના અમલમાં ધાર્મિક છુટનો લાભ ‘ પસંદ આવેલ
 “ ધર્મ, તરીકે ઓળખાવે તો કોઈ જાતની મુશકેલી નથી.
 “ આવી ખોટી પદ્ધતિથી ઘણા કોરટે ચડેલા કેસમાં
 “ ઈનસાફ આપનારાઓને ગુન્હાવાળાં નાંખવાનું પાપ.
 “ તેઓ કરે છે એટલુંજ નહિ; પરંતુ પોતે જ મઝહબ
 “ અખતીયાર કરે છે તેના એતેકાદનાં પાયામાં અણુધારે
 “ ખોટાઈ નાખી દેવાય છે; એ સમજના નથી અને તે
 “ જો મઝહબ પોતે સાચો માને છે; તેના પાયો ખોટાછ
 “ ઉપર આડવાની શરૂઆત કરે છે તે સમજતા નથી.

ખોળનો અસલ ધર્મ કયો એ બાબતની ચોખવટ અમોએ

“ ખોળ પંથ દર્શાવના કુલ આઠ ભાગો ” બહાર પાડી કરી
 આપી છે તેમાં ઇસલામના અકાયદો, ખીરોના શાનો જેને ઇસ-
 માઈલી ધર્મશાસ્ત્ર નામ અપાયું છે, આગાખાનના રચેલાં પુસ્તકો,
 કોર્ટોના ફેસલાઓ, જુદા જુદા તવારીખ નવીની તથા લેખકોના

આધારે વીગેરે વીગેરેથી ખોજખોનો અસલ ધર્મ ઇસમાઈલી નથી પણ ઇસનાઅશરીજ છે એમ અમેાએ પાકે પાંચે સામેત કરી આપ્યું છે અને ખુદ તે પુસ્તકના વાંચનથી ખુદ તમારી પારદીનાજ સેંકડો લોકો અમારી શોધને આધિન થયા છે તેના નિર્ણાયક વાક્યો જે તમારી ઈચ્છા હોય તો અમેા રજુ કરવાને તૈયાર છીએ. વગર દલીલો તથા વગર આધારે નાચકુદ કરવાથી ખોજ કોમ હવે માનવાની નથી. તમેા એમ સમજો છો કે, ખોજ કોમ તદ્દન ભોળી છે; પરંતુ હવે તેવી માન્યતા માત્ર તમારા કલ્પમાત્રો સિવાયના વર્ગમાં રહી નથી એમ અમેા પાકે પાંચે જાણીએ છીએ. માટે તમેા જ્યાં સુધી ખોજનો અસલ ધર્મ ઇસનાઅશરી હોવાની ખોજખંથ દર્શાવના આડે બાગોમાં આપેલી દલીલો આધારેથી રદ નહિ કરો ત્યાં સુધી તમેાને ખોજનો અસલ ધર્મ ખીજે છે તેમ કહેવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી અને અમેા આત્રી પુર્વક કહીએ તથા માનીએ છીએ કે, તમેા કે તમારી મંડ-ગીથી કદી પણ તેના દલીલ પુરકના જવાબો આપી શકાશે નહિ; પણ હા, તમારી જેમ તમે તથા તમારી મંડળીના માણસો ધર્માન્વતા, ધીણાંજ, મોટા કામની ધમકીઓ, ગાળગણોચ વીગેરેથી નવાજશે અને તેવી નવાજેશ અમેા માથાપર ચડાવવાને તૈયાર છીએ; પરંતુ તેથી કંઈ તમારો હેતુ પાર પડશે નહિ.

અમેા જે એમ જાણાવીએ છીએ કે, ખોજનો સુસલમાન છે તેમને ઇસનાઅશરી ધર્મમાં વટલાવવામાં આવ્યા હતા તે કંઈ વગર

આધારે કહેતા નથી અને તે માટેના જે મેંકડો નહિ પણ હજારો, ધાર્મિક પુસ્તકોના, ઇતિહાસોના, કોર્ટના રેકૉર્ડોના તથા તે ઉપરથી ચલી તુલના તથા વાટાઘાટના આધારે જે અમારી પાસે મોગ્યુદ છે અને જેમાંના ઘણા અમેએ બોળ પંથ દર્શાવ્યાં જણાવ્યા છે; છતાં પણ તમે નાહું પકડી રાખો તો તેમાં અમારો કંઈ દોષ નથી. બલે તમે નહિ સમજો તો નહિ સમજો, પણ જેઓ જેનારી આંખો, સાંભળનારા કાનો તથા વિચારનારાં અંતઃકરણો ધરાવતા હશે, તે જરૂર અમારી સત્યતાનો સ્વીકાર કરશે અને કરે છે.

ધીણોબે નહિ ચાલે.

સદા નાવ કાગઝડી ચક્તી નહિ હએ,
ધુપી મકરડી ખાત રહેતી નહિ હએ,

મીં કાખાહિમ પૃષ્ઠ ૮ માં લખે છે કે:--

“ મીં કાખાને આ બોળ પંથ દર્શાવના આદમા ભાગતો.

“ જવાબજ માત્ર મારે શબ્દો આપ્યો છે, જેના ખીજા.

“ જવાબો કેટલા લખનારાઓ તરફથી બહાર આવનાર.

“ છે અથવા મીં કાખાએ પોતાની અજાનતાથી ઇસમા-

“ ઇતીઓના અંતઃકરણમાં કેટલી બધી લાગણી ઉશકેરી

“ છે કે જે દરેકના એકથી વધારે જવાબો બહાર આ-

“ વવા વગર શાંત પડનાર નથી. ”

અમેએ બોળ પંથ દર્શાવ્યાં બા. ૧ થી તારીખ ૧ માઈ નવે-

અર સને ૧૯૧૩ના રોજ બહાર પાડ્યો છે અને તે તારીખથી તેના જવાબ મારેલું અમારું ચેત્તેજ છે; પરંતુ તેને આજે ૪ વર્ષ જેટલી મુદત થઈ છતાં પણ તમોએ કે, તમારી મંડળીના કોઈએ પણ જવાબ કે ચું કે ચાં કરેલ નથી. હા, ધર્માન્વિતા, ધીણોળ, મોટા કામની ધમ-કીઓ, ગાગલોચ તથા અમો પ્રત્યે અજ્ઞાન વર્ગને કશકેરવા તમોએ જરૂર જરૂર પ્રયાસ કર્યા છે અને તેમાં તમો જરૂર ફતેહમંદ નીવડ્યા છો. આવી ફતેહમંદી આપને મુખારક; પણ અમો તો તેવી વસ્તુની માગણી કરતા નથી. માગણી તો તે દલીલો, જે અમોએ ખોળ પંથ દર્શાવ્યામાં જણાવી છે તેના જવાબની કરીએ છીએ. અમો માગીએ છીએ દલીલ તથા આધારો; અને આપો છો કિપર જણાવેલી વસ્તુઓ, માટે તેવી બાબત ચાલી શકે નહિ.

હવે પણ અમો તમોને તથા તમારા ગોડીયાઓને ચેત્તેજ કરીએ છીએ કે, અમો જે દલીલો પુર્વકનો જવાબ માગીએ છીએ તે આપવામાં આવે. ધીણોળે તો અમોએ કદી તમારી કે કોઈની પાસે માગ્યોજ નથી; છતાં પણ તમો તે આપવાનેજ કેમ તત્પર રહ્યા છો અને તેનાજ પ્રસાદની કેમ આગાહી કરતા રહો છો? અમો તો તમારા વાયદાની રાહ જોઈએ છીએ કે “ જે દરેકના એકથી વધારે જવાબો બહાર આવવા વગર શાંત પડનાર નથી ” તો તે વાયદો ક્યારે પુરો કરશો? અને તે વાયદો દલીલો પુર્વકના લખાણથી આપશો કે માત્ર ધીણોળથી?

નીરજીવ ડંકાસની પોકળતા.

કીસ લીધે આયે થે હમ કયા કર ચલે

તોહમતેં ચંદ આપને જીએ ધર ચલે

મીં છઠ્ઠાદિમ પૃષ્ઠ ૧૦ માં લખે છે કે:—

“ આજથી પંદર વરસ કિપર હું મુંબઈમાં મુલશન નાગા.

“ એક માસિકમાં અધિપતી તરીકે ટુંક વખત માટે બહાર

“ આવ્યો હતો, ત્યારે મીં કાળા સાદા લેખ પ્રગટ આ-

“ લુવા જે લેખીત આજેઝી કરતો, તે હજુ પણ મારી

“ જુની અને ખોરવાઈ ગયેલી વખારમાંથી પણ મળી આવશે

“ અને તે વખતે તેના અમરા લખાણોને ઉત્તેજન ખાતર

“ સુધારી પ્રગટ કરવાની મારી લાગણી બતાવી હતી ”

મુલશન માસિક માત્ર એક વર્ષ ચાલુ રહ્યું હતું; તેમાં

એકાદ અંકમાં તમારું જોડીયા તરીકે નામ આવ્યું હતું અને

તે મુક્ત દરમિયાન અમેએ કોઈપણ લખાણ તેમાં દાખલ કરવાને

અમારા રેકર્ડ જોતાં; ખાત્રી પુરક અમેએ મોકલાવ્યું નથી; છતાંપણ

તમારી ખોરવાઈ ગયેલી વખારમાં તે કેવી રીતે આવી ગયું, તેની

કાંઈ અમેને સમજ પડતી નથી અને કદાચ મોકલાવ્યું છે તેમ વખરે

દલીલે પોતાની આદત પ્રમાણે માનતાજ રહો તો, તેથી અમે આજથી ૧૭ વર્ષ પહેલાં પણ સાહિત્ય પ્રત્યે ઊંડી લાગણી તથા આદના ધરાવતા હતા, તે સિદ્ધ થાય છે. વળી જે કોઈ માસિક કે પત્ર પ્રગટ કરે છે; તેમાં લેખકો પોતાના લેખો છપાવે છે. તેમાં કાંઈ આજેની અને નવજામની વાત હોતી નથી. લેખક કે, પત્રકારની યોગ્યતાના મુકાબલાનો તેમાં પ્રશ્ન હોઈ શકતો નથી.

તમારા લખાણથી ઉલટું અમારા અડવાડીક પત્ર “ખેત્ર પ્રકાશ” માં તમેજો પ્રગટ કરવાને સંખ્યાબંધ લખાણો મોકલેલાં, જેમાંના કેટલાકો દાખલ થયાં અને કેટલાકો હજુ પણ અમારા લેટર સ્ટોકમાં મોજુદ છે. અને ઘણાંજો કચરાની ટોપલીને હવાલે થયાં છે. પરંતુ અમે તમારી જેમ તમારી આજેની તથા કાકલુદીને વયમાં લાવી, તુમાખીને જો આપી શકતા નથી. વળી ગુલશન માસિક વખતે તમે સાહિત્ય સંબંધે કેટલી યોગ્યતા ધરાવતા હતા, તે મુર્યાની જેમ પ્રકાશીત છે. ખુદ તમારી કવીતાંજો કાવ્ય કળાના દોષોથી કેટલી બધી ભરપૂર હતી; તે જો તમારે જોવા જાણવાની ઇચ્છા હોય તો; અમે તે માટે સાક્ષર વર્ગના અભિપ્રાયો મેળવીને રજુ કરવાને તૈયાર છીએ. માટે કૃપા રાહે તેની નિર્માલ્ય તથા નિસ્તેજ વાતને તજી આપો અને આસ જે કામ કરવાનું છે તે કરો. અને જે કામ તજવા યોગ્ય છે તેને તજી આપો.

કરો ગેરકી ગર મઝમ્મતતો પેહમે,
હા આપના અપની સુરતતો દેખો.
કરો અમ ન તુમ એમ જોઈકીસી કી.
ગર અપની ના ગુશતા હાલતતો દેખો.

મી० ઇબ્રાહિમ ! હજુપણ આપની વિદ્વતા માટે ધમંડ કે કાંકા હોય તો; કાઠી નાંખજો. આપની બધી વિદ્વતા હવે કર કરી થઈ ગઈ છે અને થઈ જવા માંડી છે. ખુદ મુંબઈમાંજ. દુર નહિ; પણ ખુદ ખોળ કામના કોઈ વિદ્વાન ગૃહસ્થના હાથમાં, તમારી આ ખંડનની ખુદ મુંકા, અને તે માટે લેખકની યોગ્યતાનો અભિપ્રાય મેળવો; તો અપોને ખાત્રી છે કે, તમો તમારી ગરદન ઉંચી કરી ચકરો! નહિ બાકી ધર્માન્ધતા બરી ઇમારત લખરી, આગળ ગાળો મલોચ દેવી તથા ઝનુન વધારવું. તે તો ખુદાએ જોને જીમ આપી છે તે સવળા કરી થકે છે; પરંતુ સમજી વર્ગ તેવી અપ્રદિત રીતસાતને ના પાતંદ કરે છે અને ખુદ તેવા લખાણો કરનારનેજ તે વધુ તુકસાન કરે છે અને જોને માટે તે લખવામાં આવે છે તેમાં જો તે એમો ન હોય તો; તેથી તેની કીર્તિમાં એર પણ ઉમેરો થાય છે.

ગર ન ખીનદ શબ્દ બરેઝે અશમ.
અશમએ આદતપ રાયે સુખાહ.

સાર—જો આમાં ચીડક દીવસના ભાગનાં સૂર્યને ન જોઈ શકે, તો તેમાં સૂર્યના શો વાંક ?

અસલ તથા હાલનો સતપંથ

મી० ઈશ્વારિમ પૃષ્ઠ ૬ ઉપર લખે છે કે:—

“ ધાર્મિક લાગણીમાં સતપંથ પ્રત્યેની તિવ્રતા તેના ખરાપણના
“ લીધે ઉચ્ચ દરજ્જે ધરાવે છે. ”

હાલા મિત્ર ! સતપંથ તેના ખરાપણને લીધે ઉચ્ચ દરજ્જે
ધરાવે, તે વાત હમણાં એક બાબુએ રાખીએ; પરંતુ તમોએ પોતાના
જે પ્રંથને સતપંથ નામ આપ્યું છે તે તો સતપંથથી ઉલટો પંથ છે.
સ્થાપિત સતપંથના અકાયદો માન્યતા તથા કીયાઓ વિરુદ્ધનો તમારો
વેશ ધારી સતપંથ છે. જેને સતપંથ કહેવો એ સતપંથના ખરાપણને
તેના ઉચ્ચ દરજ્જાથી ગડમડાવી ઉડા ગારમાં ધકેલી નાખ્યાં સમાન
છે. અને તમોએ જે સતપંથથી ઉલટો માત્ર સતપંથ નામ ધરાવતો
સતપંથ ઉભો કીધો છે કે સતપંથ પોતાની ધર્માન્ધતાની તિવ્રતાના
કારણે હલકો દરજ્જે ધરાવે છે: કેમકે તે સતપંથમાંથી તમોએ
સતપંથના ખરા તરો કાઢી નાંખી માત્ર બહામ કિયરના છીવટનેજ
અમ્મ પદ આપ્યું છે. શું તમો જે સતપંથની તારીફ કરો છો, તે શું
સ્થાપિત સતપંથ પ્રમાણેના અકાયદો ધરાવે છે ? સ્થાપિત સતપંથમાં
કુરાને મજીદને, હદીસ શરીફને, નીમાઝ, રોઝા, હજ, ઝકાતને, અને
પુણી વાહાનિયાતને માનવાનું સ્પષ્ટ જણાવેલું છે: છતાં પણ તમોએ તે
વસ્તુ પ્રત્યે ઉપદ્રવ ડોળ ધાલવા સિવાય બાકીનું તજ આપ્યું છે અને

તળવવા માંડ્યું છે અને તેને બદલે દશ અવતારો આવી આવ્યા, આગા-
ખાન આવ્યા વગેરે વગેરે દાખલ કરી છે. શું એ તમારો બચાવ છે ?
અને જો બચાવ હોય તો તે પ્રમાણે તમારામાંના કોઈ એકે પણ તે
વસ્તુઓની હિમાયન નથી કરી ? અને તે વસ્તુઓ પ્રત્યે જેમણે
જેમણે વિરક્તતા કરી, તેમને તે માટે કોઈએ શું કંઈ સમજુતી
આપી છે ? એસ તમારી હદ બહારની ચુપકીદિ અને આંખમીચામણીએ,
તમારા બનાવટી સતપંથને જેવો ને તેવો સાબીત કરી આપ્યો છે.
અને ત્યારથી તેવા બનાવટી સતપંથના, બીઆં રોપવા માંડ્યા ત્યારથી
સતપંથની ઈમારત ખોખરી થવા માંડી અને હવે તો તદ્દન છુર્લુ
થઈ ગઈ છે. ખુદ સમયની મ્યુનીસિપાલિટીનો ચેરમેન, તે નીચે વાટ-
માણીઓ, બાહુતો કે ઘરઘણી દયાઈ ન જાય, તે માટે તેને જમીન-
દોસ્ત કરવાની ફરજ પાડશે અને જો તમો ફરીથી તેનો છુર્લોદ્કાર
નહિ કરો તો, તે મદ્રાનતું નામો નિશાન પણ બાકી નહિ રહે.

જ્યારથી સતપંથને સતપંથ નહિ રહેવા દેતા બનાવટી સતપંથ
બનાવવાની તદ્દખીરો થવા માંડી, ત્યારથી સતપંથ તે ખરો સતપંથ રહ્યો
નહિ, તેથી તેમાં ખરાપણનો દરજ્જો તથા તિવ્રતા દાખલ થઈ શક્યા
નહિ અને તેવા કારણને લઈ તે બિન જરૂરની વસ્તુ સૌ કોઈને લાગી;
તેથી ટપોટપ તેમાંથી તેના બેચ્છરો છટકવા લાગી ગયા. પ્રથમ લાખો
માણસો પંજાબ તથા કાશ્મીર તરફના નીકળી ગયા ત્યાર પછી મુંબઈમાં
આરબાયા પક્ષના ૬૦૦ કુટુંબો ખુદા પડ્યા પછી કચ્છ અમદાસા તથા

મસકતમાં હાથ પડ્યા હમણાં જ મંત્રામાં ૬૦૦ ગુણીઓ પોતાના
અસલ હિંદુ ધર્મમાં જઈ મળ્યા અને હજુ પણ જે મેઝરો
દાખલ છે, તે તેવા સતપંથને ખરાપણના દરજ્જા પર જોતા નથી; અડકે
સેંકડે ૮૦ ટકા જેટલા મેઝરોમાંના એક અમો પણ છીએ; જે કે અમારા
ભાઈઓની સંખ્યા લાખોની છે; પરંતુ તેઓના સતપંથમાં તમારા જેવા
કોઈ કોઈ ઉત્પન્ન થઈ ગયા છે; તેથી ત્યાં પણ ખરા સતપંથને ખ-
રાપણના દરજ્જાથી ખસેડવા પ્રયત્ન ચાલ્યો છે અને જેના પરિણામે
સતપંથને એવો તો સખ્ત ઘટકો મારનારાં નીવડશે કે, જે ઘટકાનું
ઝખમ રોજે હશર સુધી પણ રજાશે નહિ. જે ખુદાતાલા કૃપાવંત
થઈ, તેવા ગંદુમ નુમા જવ ફરોશ યાને ઘડે દેખાડી જવ વેચનારા-
ઓને નેક હિદાયત કરે; તો ખરો સતપંથ જળવાઈ રહી, તે પોતાની
તિવ્રતા તથા ખરાપણના દરજ્જાને ટકાવી શકે.

નહિ તુમ્કો લાઝીમ ખુરાઈડી ખાતે,
બહુ કો હે એમા બલાઈકી ખાતે,
ગઝમ હે ! કે દીલમે તો રખ્યા કુદરત
ફરો મુપે હમસે સશાઈ કી ખાતે,

હકીકતી ઇસ્લામી આયનો.

(ખડ બીજો.)

વરતેજની જુની રૂપ રેખા.

મીં ઇ. જી. વરતેજ પેલી સાસરે ન જાય અને ડાહીને શીખામણુ દે, તેમ હવે બગ ભગત થઇ મેદાનમાં આવ્યા, અને પોતાની સ્વાર્થ બાજીની સરાણુ ધુમાવવા લાગ્યા, તેથી સામાન્ય રીતે તેમના પ્રત્યે સર્વની નિરુદ્ધાર તથા ધિક્કારની લાગણી ઉપન્ન થાય; તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી એમ અમારું માનવું થાય છે.

મીં ઇ. જી. વરતેજ પોતાનો સ્વાર્થ કટી કાઢવાને ગયા તો ખરા, (અમે! હુઆ ગુન્તરીએ છીએ કે, મીં વરતેજને બહુજ જલદીથી દહેસો મળી જાય) પરંતુ તેમ કરતાં તેમની ધણીજ દયા-જનક સ્થિતી થવા પામી. તેમના પરિવ્રયમાં અવનારાઓ તો તેમની બંધી હીરદીથી જાણીતાજ હતા. પરંતુ પરિવ્રયમાં નહિ આવવા પામેલા માત્ર તેમની રચેલી એ ચાર કવિતાઓથીજ તેમના માટે અભિપ્રાય બંધી બેઠેલાઓ પગુ હવે આ દમદોલ માંહે પોલથી જાણીતા તથા ખબરદાર થઇ ગયો.

મી० વસ્તેજ ખાપડા પોતાનો સ્વાર્થ કુટી કાઢવાને ન્યારે મીઝ
અખતરાઓમાં નિબળ ગયા અને ખંતે ખાળુએથી હડધુત થયા
ત્યારે છેવટે જેમ ભુખ્યો અખાજ ખાય છે, તેમ ઇસલામ મઝહબની
ખોદણી તથા વિરુદ્ધતા કરવાનું મહાન ગુનાહનું કામ હાથ ધર્યું.
પોતાનો હેતુ કુટી કાઢવા માટે સરાણુ ધુમાવનારા પણ જોઈએ; તેથી
જેસે કો તેસા અથવા આવરે લાઈ હરખા આપણે બંને સરખા
ની જેમ ખાનાઈ અંધ શ્રદ્ધાળુ લોકોને તાકમાં લીધા અને ધ્રુમંતર
તથા ઝોડ ઝપટ કરી તેનાપર પોતાનો જાદુ જમાવવા લાગ્યા.

ખાનાઈ અંધ શ્રદ્ધાળુ લોકોને ઉશકેરવા સિવાય તો મી० વસ્તેજ
તેજ દાવી શકવાનો માર્ગ જોતા નથી; તેથી તેઓએ પોતાનું બધું
ધક ધ્યાન અથવા તો ધ્રુમંતર ધર્માન્ધ વર્ગને ઉશકેરવામાંજ રોકી
પાડ્યું છે. હવે કોઈ પણ રીતે ધર્માન્ધ વર્ગને ઉશકેરવા સિવાય તો
તેમનું ગાડું ચાલે તેમ નથી; તેથી ધર્માન્ધ વર્ગને અનુકૂલ આવે
તેવી ધર્માન્ધતા યાને ઇસલામ વિરુદ્ધની માન્યતાની તરફદારી કરવી
અને ઇસલામના પવિત્ર અકાયદો પ્રત્યે ઉપસક સ્વીકારનો ટોળ ધાલી
અંદરખાનેથી વિરુદ્ધ માનવું તથા મનાવવું.

ઉપર પ્રમાણે પોતાનો અખતરો અજમાવવા માટે મી० વસ્તેજ
જોદાન શોધવા લાગ્યા અને તેવું જોદાન શોધવામાં તેમની દ્રષ્ટિ અ-
મારા પર પડી અને અમો જે ખોળા કેમમાં જમાના થયા મુશી મએલી
મેદીલી તથા ધર્માન્ધતાને ખસેડવાને શરૂઆતે પ્રયાસ કરવા લાગ્યા અને

એનો રૂડો અસર અચાનક તથા ધર્મનું અંતઃકરણને યાત્રી તથા સત્ય-
શોધક બનાવતો આવ્યો હતો, તેની છેડખાની કરવાને તૈયાર થઈ ગયા-

હવે અમે તો દીની ઇતલામ પ્રમાણેનોજ ઉપદેશ કરતા હતા
અને બેદીનીને ખસેડતા હતા; તેથી તેઓએ પોતાનો મલીન હેતુ
પાર પાડવા અને અમારી છેડખાની કરવામાં પોતાના દીનો ઇમાનને
એક બાબતે રાખી દઈ, બે લુગામે થઈ, મરજી મુજબ બરડવા
લાગ્યા અને એ બાબતના સ્વાર્થના અંધાપા આડે તેમને કાંઈ પણ
સુઝ રહી નહિ કે, તેમ કરતાં પોતાનું દીનો ઇમાન બરબાદ થાય
છે ખરેખર સ્વાર્થ બાળનો કેક એવો તો કારી છે કે, તેને કશાનું
બાન રહેતું નથી. ધર્મ નીતિ કે સારી રીતભાત વિરૂદ્ધ જવાય તો
એ શું! અને કોકો ગમે તેવો પોતા માટે મત બાંધે તો એ શું!
મતલબ કે અમારા સ્વાર્થના નીશામાં ઘેઘુર બનેલા મિત્ર હરિના
ખાંડવાથી બહાર નીકળી છાતરક છાતરક દોડવા લાગી ગયા.

મી० વરતેજીની રૂપ રેખાનો કાંઈક ચીતાર અમે “દાવતે
ઇમાન” નામની ચોપડીમાં આપી ગયા છીએ, ઉપરાંત તેઓ હમણા
સુધી નામદાર આગાખાન તથા તેમના પંથની વિરૂદ્ધતા કરવામાં
દરેક રીતે મુજબ પાડ બજવી ગયા છે. કે જે બાબતથી સમજી બોળ
કેમ બહીષ્કૃત છે. ખાનાસ મતના આચાર્યો; અકામદો તથા મુખ્ય
આયેક્સનોની તેઓ કેવી ભેવડી દાનાસન કરતા રહ્યા છે, તેથી કશા

અમારા ખાનાઈ લેખકો તથા અધ્યક્ષો જનપ્રિતા નહિ હશે; કેમકે જે જનપ્રિતા હોતે તે, તેઓ તેમની જાણમાં સપડાવાનું પસંદ કરતે નહિ.

અમારા ખાનાઈ અધ્યક્ષો પ્રત્યે અમારી પુરતી હમદર્દિ છે, અને અમે તેઓમાં ધુસી ગએલી અજ્ઞાનતા ધર્માન્ધતાથી તેમને મોકળા જોવાને સૈયા પહેલા તૈયાર છીએ અને તે તૈયારીનો સરંજામ એકઠું કરવામાં અમે અમારા તન, મન ધનનો યથાશક્તિ ખર્ચ તે કરતાં પણ આગળ વધીને ભોગ આપ્યો છે અને અમારું એજ ધક ધ્યાન છે કે, તેઓ ઉપરના અજ્ઞાનતા, ધર્માન્ધતા તથા ઇસલામ પ્રત્યેના અભાવના આવી ઘેરાએલાં વાદળો છીનવિને થઈ જાય; તેથી અત્રે પણ મી. વરતેજીની રૂપરેખાનો ચિતાર રજુ કરતાં તેઓએ નામદાર આગાખાન સાહેબ તથા તેમના મત પ્રત્યે જે કવીતા દ્વારા સત્ય પ્રકારે કરેલા, તેવી જ કવિતાઓ નમુના દાખલ આપીએ છીએ; કાચકે કે અમારા ખાનાઈ ધર્માન્ધ લેખકોની આંખો ખુલે અને તેઓ ભવિષ્યની આ લોક તથા પરલોકની ગુમરાહીથી બચી જાય.

નીચેનું હરીજીત કાવ્ય મી. વરતેજીએ પોતે બનાવી જામ-નગર ખાતેની "મસજિદે જાહરીઆ" ખુશી મુકવાના મેલાવડામાં કે જેમાં ખોજ, વૌહર, મેમણ તથા બીજા મુસલમાનો તેમજ હિન્દુઓ હાજર હતા; તેમાં પોતે જાતે ગાયું હતું તે નીચે પ્રમાણેનું "ખોજ પ્રકાશ" ના ઇ. સ. ૧૯૦૯ ના અંકમાંથી સદાબંધ ફતારી લખ્યો છે.

હરીગીત.

હે! પ્રીય દીના બધુઓ! છે શુક્ર તે અલ્લાહનો
કે અસર પોગળ કોમમાં, કેવો વધ્યો હકરાહેનો
જ્યાં ત્યાં અહા! જગાડી રહ્યું નિર્મળ નિશાને હેદરી
સલ્લે અલા! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાદરી ૧

બુદ્ધા હતા હા! આજ સુધી મદલતી અંધારમાં
ડુખ્યા હતા હા! આજ સુધી મુશરફીના ગારમાં
સાવધ થયા સદુ મજલીસે હુસનેનીના ફૈઝે કરી
સલ્લે અલા! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાદરી ૨

કલસો મુખે ભરતા હતા, પણ મુશરફી કરતા હતા
ગિત કુદરને અજાનતાથી જ્ઞાન વિચરતા હતા
એ ભરમ લાગ્યો ને દગ્યા ફેરા થતાં ઇશનાયરી
સલ્લે અલા! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાદરી ૩

કાશી તિરથ બોધ્યા હતા, ઇસલામ થતા સુમંગલવા
પણ કમનસીબ બોગ્યાએ, આજ દીવા નહિ હાવવા
મહેનત ફળી તે “સદ્દીન” સાહેબની આજે ખરી
સલ્લે અલા! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાદરી ૪

દસખંદી સરમંદી થઈ કંઈ પણ થવામાં કિતાર
બોળા મુનીવર બાદી કંઈ બર આગીને લીરથ આમાં

પકકા થતાં ઈશિનાચરી આંધી બધી ગઈ કિતરી
સહસે અલા ! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાકરી ૫

અલહમ્દો લિલ્લાહ ! “ વહદહુલા શરીફ ” જાણ્યો સહીબુદા
બરહક પ્રિમામે! બારને માન્યા જે આદમ્મે હુદા
એની મહોબત કીસ્તી માંહે નુહ* સમ જાવું તરી
સહસે અલા ! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાકરી ૬

કાલાક, તતલીર મિન્નમાં ને હલઅતાને વાશતા
એની મુબારક શાનમાં કુરઆન શાહેદ છે સદા
જશ્યું જન્નતે એ પાક એહસેમેતનો દામન ધરી
સહસે અલા ! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાકરી ૭

એની મુબારક પેરવી પ્રસરી છે ખોળા કામમાં
માતિલ મત ઝંખો પડી હક ઝગહગે પુર જેમમાં:
જુબ વરસમાં દેખાય છે દીન દારોની દીલાવરી !
સહસે અલા ! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાકરી ૮

ફઝલે મુદાથી શેડ હાજી બાકરે મસજીદ રચી,

“અલ્લાહો અકબર” ની “અઝ” ની ધુમળ્યાં આગે મચી,

ઈમામવાડા ! સાથ ખાસી નાતની સગવડ કરી,

સહસે અલા ! આ નગરમાં સ્થાપ્યું મકાને બાકરી ૯

એ નેક નીચત શેઠની આં ભેટ મળુર કર,
ખરકતથી દિલ પુર નુર કરને હરકતો સહુ દુર કર;
ઓલાદ ! ઇઝ્ઝત ? જ્યાદ દદ આબાદીમાં કર પરવરી
સલ્લેઅલા ! આ નગરમાં રથાપ્યું મકાન જાહરી ૧૦

પ્રિય ધર્મ રક્ષક બુપતિ શ્રી જામ રાજુજીત સિંહજી
જેનાં મયાણુ અમલમાં નીરખય રહી મસજીદ સજીત
રખ આપ એવા જામ શ્રી ને દીર્ઘાઆયુ સુખ ભરી
સલ્લેઅલા ! આ નગરમાં રથાપ્યું મકાને જાહરી ૧૧

સન તેરસાં સત્યાવી રખીયુલ સાની તારીખ મે વીશી;
મનહર “ મકાન જાહરીયા ” ની કીયા કરવા માશી;
મોમાન ખીસદર કચ્છ કાઢીયાવાડથી આવ્યા અહુ,
“ ઇબ્રામ ” કહે આવાજથી સલવાત ખોડોને સહુ ૧૨

કાઢીયાવાડમાં આવેલા અઢઠા ગામે મરહુમ શેઠ રહેમતુલ્લાખાન
ઢાલાબાઈએ બંધાવેલી આલીશાન મસજીદને ખુલી મુકવાના મેલાવડામાં
મીંઠ વરતેજીએ એક હજાર માણસના ગંજાવર મેલાવડા વચ્ચે પોતાની
ખાસ તે પ્રસંગ માટે રચેલી કવિતા પોતેજ ગાઈ બતાવી હતી. આ
કવિતા ખુદ મીંઠ વરતેજીએ પોતે જાપાવેલા “ ઇસલામનો અબ્યુદ્દમ ”
નામના પુસ્તકમાંથી વાંચક વર્ગની માદ તાજ કરવાને સદ્દાખૂરી ઉતારી
લાઈએ છીએ.

દયાવંત દાનાવ જે, કરણાળુ કિરતાર;

નિરમળ તેનાં નામથી, સર કરે આ-વાર-(૧)

હરીજીત.

હે ! પ્રિય મોઅમીન માધમો, કંદરત બુઝો કીરતારની;
રહેમાનની હક રાહપર, કેવી નજર છે પ્યારની
ઈસ્લામનો બુઝો અજમ, ઝગકે છે, હામેશામમાં;
મસજદ બની સલ્લેઅલા ! ખોળની ગદડા ગામમાં ૧

ઈસ્લામનો સુરજ કુચો અવ્વલ રે અરબસ્તાનમાં,
ઈરાન તુર્કસ્તાન થઇ, ઘો જહુર હિંદુસ્તાનમાં;
મુંબઈ થઇને કચ્છ—કાઠીયાવાડના સુખ્ય ધામમાં
મસજદ બની સલ્લેઅલા ! ખોળની ગદડા ગામમાં. ૨

જે પાક ' દીન ' ની પેરવી, શિખવી રૂડા ફરમાનથી;
હજરત " મોહંમદ સાહેબે, નિરમળ મને કુરઆનથી;
જેની બરકતથી આહા ! કુવ્વત મજે. ઈસ્લામમાં;
મસજદ બની સલ્લેઅલા ! ખોળની ગદડા ગામમાં. ૩

ઈસ્લામનો વાગેજ ટંકો, આજ જ્યાં ત્યાં જોનમાં;
પગરૂર કૃપાથી તે અસર થો, સંકે ખોળ કોમમાં;
"અલાહ-ત્રાહેદ" ઓળખ્યો, આ અટપટા હિંગામમાં
મસજદ બની સલ્લેઅલા ! ખોળની ગદડા ગામમાં. ૪

મુશરીક પાણું દુર થઈ ગયું. ખેડડો—“ ગિરમીલાહ ” થી;
 સમજ્યા છે કલમે “ લાહલાહ ” અર્થ “ હલાહ ” થી;
 ને “ હનના માઅમેરો ” હવે સમજ્યા ખરા પેગામમાં;
 મસજદ ખની સહેઅલા! ખોજની ગદડા ગામમાં ૫
 કરી ખર્ચ ખાસો ખંતથી; મસજદ રચી રળિયામણી
 ‘અલાહો અકબર’ ની “ અઝા ” ન્યાં બંદગી માટે બંજી
 કરી “ મદરેસા ”—ઈમામવાડો લદ કીધી છે હામમાં
 મસજદ ખની સહેઅલા! ખોજની ગદડા ગામમાં ૬
 હેદર તણો મોહિય, ખાસા, “ હૈદરાબાદી ” અહો!
 પ્રિય “ રહેમતુલ્લા ” શેઠ પર રહેમત ખુદાની નિત રહે;
 પશ્વર હીગાશ કર અરજ મંજુર તારા ધામમાં,
 મસજદ ખની સહેઅલા! ખોજની ગદડા ગામમાં; ૭
 પ્રિય “ ભાવસિંહજી ” બુપનાં સ્વરૂપ ડેપ્યુટેશને
 “ મહામદઅલી ” સાહેબને; “ મુનશીજી ” નાં શુભદર્શને
 આનંદના શુભ અવસરે શોભા કીધી આ હામમાં
 મસજદ ખની સહેઅલા ખોજની ગદડા ગામમાં ૮
 સન તેરસો ચોવીશ હીજરી, જલહજ સતાવીશે
 શુભ સોમવારે આમ મસજદની કીયા થાવા મીશે
 આઘ્યા બહુ મોમીન ખીરાદર રહમ કીલ રળિયાતથી
 મસજદ ગળવો મોમીનો “ હમીરામ ” શુભસલવાતથી ૯

મી. વરતેજીની રૂપરેખા માટે તેમની ઉપરની જે કવીતાઓજ
જસ થયે. ઉપરાંત બીજી કેટલીક ઉપરની કવીતાઓને પણ માથે
પછાડે તેવી છે. વળી તેઓ પોતાની સરખે સરખાની મંડળીમાં બેસી
ધરમાધલી પંથ વિશે કેવી કેવી વાતો કરતા હતા, તે જો અમે રજુ
કરીએ તો અમેને ધાસ્તી છે કે, તે સાંભળી શકવાની શક્તિ અ-
મારા ઇસમાઈલી બંધુઓ ધરાવી શકે નહિ અને તેથીજ અમે
અમારા ઇસમાઈલી બંધુઓની લાગણીને ખ્યાલ કરી તે આપતા
અગ્રહીએ છીએ.

ઉક્ત પહેલું હરીગીત જે મી. વરતેજીએ મેળાવડામાં ત્રણ વખત
મેઢ્યા લલકાર્યું હતું. તેના વિચારો તરફ દ્રષ્ટિ કરવામાં આવે તો,
એક નાનું બાળક પણ સમજી શકે તેમ છે કે, તેમાં મી. વરતેજીએ
આગાખાની પંથના ઇસલામ વિરુદ્ધના અકાયદોની પુરેપુરી પોલ ખેલી
બતાવી છે. “ ભુલ્યા હતા હા! આજ મુઘી ગદલતી અંધારમાં ”
આ કહીથી તેઓ આગાખાની પંથના ખોજઓને “ આજ મુઘી
ગદલતી અંધારમાં ” પડેલા જણાવે છે. અને જ્યારે તેઓ
તેમને ગદલતી અંધારમાં પડેલા જણાવે છે ત્યારે તે ગદલતી
અંધારવાળા તેમના કેવા આચાર વિચારો માનતા તથા જણાવતા
હતા તેનું અમારે સ્પષ્ટિ કરવું કરી બતાવવાની જરૂર નથી
વાંચકે વર્ગ ખુલ્લો રહેવાથી સમજી શકે તેમ છે. ત્યાર પછીની

લીટીમાં તેમણે આગાખાની મેતનાં મુદ્દા આપનાં ખડો કરી આપ્યો છે અને કે “ હુમ્મા હતા હા! આજ સુધી મુશરફીના ગારમાં ”

હવે હુમેલા હતા અને તે પણ શેમાં કે ગારમાં! અને શાનો ગારકે મુશરફીનો! આ ઉપરથી પણ મી. વરતેજ આગાખાની બાદ-ઓના શીર્ક તથા કુકવાળા આચાર વિચાર પેશ કરે છે. તેઓ મુશરફીના ગારમાં હુમેલા હતા. અને ઈસલામમાં મુશરીક તેનેજ કહે છે કે જે ખરા ખુદાને તજી બનાવટી ખુદાને માનવા લાગી જાય છે. માણસને, મૂર્તિને, સૂર્યને કે તેવી કોઈ વસ્તુને તે ખરો ખુદા કહેવા લાગી જાય. આ કહી એ વાતની યાદ બહુજ તાજી કરાવે છે કે મી. વરતેજ ખોળઓમાં મુશરફીપણું હોવાનું માનતા હતા; જેમ કે કોઈ કોઈ નામદાર આગા સાહેબને તથા કોઈ કોઈ મોલા મુશરીફ દુશાને અને કોઈ કોઈ અડતાલીસ ખુદાને માને છે.

અમારા મિત્ર વરતેજ જરા આગળ ચાલતાં :તેજ હરીગીતમાં ખુલ્લતાન રૂઢ લલકારે છે કે “ કાશી તિરથ મોઢ્યા હતા, ઈસલામ ખત સમજવવા, પણ કમનસીબ બોળાઈએ કાજા દીધા નહિ શવવા ” આમ કહી તેઓ ખેદ જાહેર કરે છે કે, બોળાઈએ ખોળઓને હક માર્ગે ચડવાનું દીધા નહિ અને પીર સદ્રદીન સાહેબની મેહેનત અકારત ગઈ. આમાં આગાખાની પંથવા અકાબેલું તેઓ કેવું શીર્ક તથા કુક ભર્યું મિત્ર ડોરે છે તે બહુજ સ્હેલાઈથી સમજી શકાય તેવું છે.

ત્યાર પછી હરીના આંકવામાં હરીની માળા જખવામાં રોકાઈ તેઓ લલકારે છે કે “ દસબંદી સરખંદી ચર્મ, કંઈ જુઠું મતમાં ઉતર્યા ” એટલે કે દસબંદી તથા સરખંદી એ જુઠું મત હોવાનું જણાવી લોકો તેમાં ઉતરી ગયાના અદસોસ પ્રદર્શિત કરે છે અને ભોળા મુનીવર બાઈઓ ધરખાણીને તીર્થ કરતા હતા તથા કરે છે તેની ગવાહી પેશ કરે છે. જરા આગળ ચાલીને ખોળઓએ ખુદાતાલાને “ વહદહુલા શરીક ” જાણ્યો તે માટે “ અલહમ્દો લિલ્લાહ ” કહી ખુદાનો શુકર ગુજારે છે અને તુરતજ “ બરહક ઇમામો બારને માન્યા જે અઈમ્મે હુદા ” બાર ઇમામોને બરહક જણાવી તેનેજ હીદાયત આપનારા ઇમામો કમુલ રાખ્યા છે અને એની મહોબત ક્રીસ્તી માંહે તુહ સમજાવું તરી ” કહી જણાવે છે કે બાર ઇમામની ક્રીસ્તીમાં સવાર થવાથી તુહ પૈગંબર અં ની ક્રીસ્તીની જેમ પાર ઉતરાશે અને તેથી પાર ઉતરવાને માટે એજ બાર ઇમામની ક્રીસ્તી નિર્ભય સાધન છે.

આ પહેલી તથા બીજી બંને ક્રીતાઓ ખાનાઈ મતના ઇસલામ વિરુદ્ધના અકાયદો રજુ કરતી અને ઇસનાઅશરી મતના અકાયદો શુદ્ધ ઇસલામ પ્રમાણેના જણાવતી છે. તેમાં મી. વરતેજની તે પ્રસંગે બાર્બિક કેવી માન્યતા હતી તથા તેઓ તેને લગતા કેવા આચાર વિચાર ધરાવતા હતા તેની બહુજ સદાઈ જોવામાં આવે છે. વળી આ સમગ્ર વાત તેઓ કોઈ એકજ માણસને જણાવતા નથી. પણ તેની હજારો નકલો છાપીને મેળાવડાઓમાં વહેંચે છે તથા પોતા

તરફના પુસ્તકોમાં તેને છપાવી ફેલાવે છે તથા જાહેર વર્તમાનપત્રોમાં તેને પ્રગટ કરાવે છે. કાંઈ આ બે કરીતાઓ ઉપરજ તેમના પ્રથમના આચાર વિચારોનું રમુ થવું સંકોચાયતું નથી. બધકે તેઓએ “હૈદર હુલાસ” નામે એક કાવ્યની ચોપડી રચી તેમાં પણ એજ પ્રમાણે સંકષ્ટ કરી નાંખી છે. અને આ સંકષ્ટ એટલી તો ખુલ્લી છે કે જેનો સ્વીકાર તેમણે પોતાના “દુઆના દુશમનને કટકો” નામક પુસ્તકમાં એમ કરી બતાવ્યો કે “હું પણ અકુસપણથી ઇસમાઇલી ધર્મ વિરુદ્ધ વિચાર ધરાવતો હતો” મતલબકે તેઓ ઇમામી ઇસમાઇલી ધર્મની વિરુદ્ધતા કેટલાક દાઢકાઓ સુધી જાહેર રીતે પેટ ભરીને અને રાજપુશીથી કરી ચુક્યા છે. અને સાથેજ તેઓ કેટલાક કાવ્યકાઓ ઇસનાઅસરી દીનની હીમાયત જાહેર રીતે, પેટ ભરીને અને રાજપુશીથી કરી ચુક્યા છે.

મી. વરતેજીતો ખરી રીતે અમારી સાથે સંસ્થાપિત કરવાનો હક સુભાવીજ બેઠા છે. આ માટેનો એક લતીફિયાદ આવતાં પેશ કરવામાં આવે છે કે જ્યારે હરશામ અબેહિર રેહમાનની તર્ક શક્તિ તથા હાજર જવાબીની અમદાદમાં ઘણી ખ્યાતિ થઈ ગઈ અને ત્યાંના પ્રખ્યાત ઉલમાઓ તેમના મુકાબલાથી નાસ્તવા લાગ્યા ત્યારે ખલીફ હાઝનઅલ રશીદે પોતાના વજીર માહીયા બરમકીને કહ્યું કે હરશામને કોઈ કદા ખારજ સાથે ભેડવી આપવો જોઈએ. જોઈએ તો ખરકે તે તેને જીતી રીતે હરાવે છે. માહીયા બરમકીએ કહ્યું કે, કાલેજ આ

આમંતની તબવીબ થઈ જશે. ખીજે દહાડે યાહીઆએ અબ્દુલા ખિનઃ
 એક ખારજીઓના વડાને શાસ્ત્રાર્થ માટે તૈયાર કીધો. હરશામને પણ
 બોલાવવામાં આવ્યા. તેઓ તો શાસ્ત્રાર્થના પાક શોધીન હતા. માણસ
 બોલાવવા આવતાંજ તેઓ હાજર થઈ ગયા. યાહીઆએ હરશામ
 તરફ જોઈને કહ્યું કે, આ અબ્દુલા ખિન એક તમારી સાથે મુનાઝરો
 કરવા ચાહે છે. હરશામે કહ્યું કે, ધણુંજ બેહતરફું. પણ હાજરજી હું.
 યાહીઆએ કહ્યું કે પ્રથમ તમે સવાલ કરો છો કે તેઓ કાંઈ પુછે ?
 હરશામે કહ્યું કે, ખારજી તો અમારી આગળ સવાલ કરીજ નથી
 શકતા, કેમકે ખારજી તે સોકો છે કે જે, ચોક્કસ કાળ સુધી હજરત અલી
 અંને ઇમામે બરહક સમજતા રહ્યા છે ગવાહી તથા સુખન અમારા
 હકમાંજ મુશીદ છે અને તેમના નકારથી અમારું કાંઈ નુકસાન નથી.

આ હતીજા અનુસાર મીં વરતેજ કે જે ત્રણેક દાયકા સુધી
 ઇસનાઅશરી દીન તથા બાર ઇમામોને બરહક માની ચુક્યા છે.
 મતલબ કે તેમની પ્રથમની ગવાહી તથા સુખન અમારા લાભમાં છે.
 ન્યારે અમે તેમની ઇસમાઈલી દીન વિરુદ્ધની માન્યતા તથા ઇસના-
 અશરી દીનની તરફેણવાળી કવીતાઓ, લખાણો તથા વિચારો રજુ કરીશું
 ત્યારે તેઓ ધડ દહને એમ કહી દેશે કે “ હું (તે વખતે) અધુરા.
 પણથી ઇસમાઈલી ધર્મ વિરુદ્ધ વિચાર ધરાવતો હતો ” ન્યારે
 અમારો તો “ એજ દાવો છે કે, અમે સરઆતથીજ ઇસનાઅશરી
 દીનપર હતા અને આજે પણ તેજ દીનપર છીએ.

મતલબ કે, તેઓ ધસનાઅસરી તપમાં હતા ત્યારે મસિમાઈલીઓ વિરુદ્ધ કેટલું છપાત્રી લખી તથા ખોલી ગયા છે તથા ચોતાનો કેવો આવ બળવી ગયા છે તેનો કાંઈક ચિતાર અમોએ અમારા અગ્નાન તથા ધર્માન્વ દોરસાઈ જનારા ભાઈઓની શુદ્ધ ઠેકાણે લાવવાને રણુ કર્યો છે. શામદ કે તેઓ મારે આસ્તીન (દાખનમાં છુપાએલા સર્પ) થી ખમરદાર થઈ જાય અને જો ખમરદાર ન થઈ જાય, તો અમો તેમની કાંઈપણ રીતે ખેર જોતા નથી.

૬રતેજની નવી રૂપ રેખા.

ઠાલા પુરૂષોએ કહ્યું છે કે “ મનુષ્ય પોતાની જામ નીચે છુપેલા છે ” આની મતલબ એ છે કે, તે જ્યાં સુધી કાંઈપણ ખોલતો નથી ત્યાં સુધી તેની ચોગ્યતાનો કાંઈપણ બેદબરમ જાહેર થતો નથી, તેના માટે કાંઈપણ અભિપ્રાય બાંધી શકતો નથી; પણ જ્યારે તે માન્ય વૃત્તનો ત્યાગ કરી જામાન ખોલે છે ત્યારે તેની ચોગ્યતાનો બેદબરમ ખુલી જાય છે તેના ખોલો તેની લાયકાત પુરવાર કરી આપશે. જો તે જ્ઞાની હશે તો, જ્ઞાની, અને જો તે અજ્ઞાન હશે તો અજ્ઞાની વાણી તેના સુખમાંથી નીકળશે. જો તે નીતિવાન હશે તો તેવી અને જો અનીતિવાન હશે તો અનીતિ બરી વાણી તેનાથી બહાર આવશે.

ઈશાએ બહારે એ ખિજાં નામની કુદુ ટેકરટ પુસ્તકમાં આ બાબત ઉપર પ્રકાશ પાડતો એક લઠીદા આપવામાં આવ્યો છે કે, એક કર્વેશ.

કાંઈપણ બોલતો ચાલતો ન હતો, એક દહાડો અકબર બાદશાહ પોતાના દરબારીઓ શેખ અબુલ ફૈઝ ફૈઝી તથા શેખ અબુલ ફઝલ વીજેર સાથે તેની પાસે ગયા. દરબારીઓએ અગ્ન્યાઅન્ય અનેક પ્રકારની વાતો કરવા માંડી; પણ દરવેશ ચુપચાપ બેઠો હતો.” ફૈઝીએ કત્યું કે, શાહ સાહેબ! બાદશાહ આપના કલામની ખાહેશ રાખે છે. આપ પણ જપાન મુબારકથી કાંઈપણ કરમાવો. ત્યારે દરવેશે કત્યું “અમ બજર! સીકંદર ખુલકરનેન ઓર મજીહસે કરબલાકે મેદાન મું કાઝુઝ પડી હો” યાને અમ વઝીર ! સીકંદર ખુલકરનેન ઓર મજીહસે કરબલામેં ક્યા લડાઈ પડી થી ? ફૈઝી તો અલ્લામએ અત્ર (સમયના મહાન વિદ્વાનોમાંનો એક) હતો. કહેવા લાગ્યો કે, સુખ્દાનલ્લાહ ! ભાષા જ્ઞાન સિવાય હઝરતને ઇલમે તવારીખમાં કેટલો દખલ છે અને શીન કાફ કેટલા દુસ્ત છે. બાદશાહ તો રંજીદો થઈ ઉભો થઈ ગયો અને દરવેશની અજ્ઞાનતા તેની વાત કરવાથી જાહેર થઈ ગઈ. જો તે જપાન બોલતે નહિ તો તેની અજ્ઞાનતાનો બેદ ધુપો રહી જતો.

દરવેશના ઇલમ બોલવાએ તેની અજ્ઞાનતાનો ભાંડો ફેાડી નાંખ્યો. એક વાક્ય કે એક શબ્દ પણ તે શુધ બોલી શક્યો નહિ. ઇલમે તવારીખનું જ્ઞાન એટલું કે સીકંદર ખુલકરનેન તથા મજીહ વગેરે કરબલામાં શા મારે યુદ્ધ થયું હતું તેનો ખુલાસો પુછે છે. આ દરવેશની જેમ બતાંમુખી અમારા વિદ્વાન (!) મિત્ર વસ્તેજ પોતાની અજ્ઞાનને લુગામ બાંધી બેઠો હતા, ત્યાં મુખી તેમના જ્ઞાન અજ્ઞાન વિષેનું નાખીએર

ભર્યું હતું. પણ જ્યારે તેઓએ લુગામ ઉતારી જમાન રૂપી માળીએરને ફોડ્યું ત્યારે તેમના રાજા અજાનની હઠીકત સ્પષ્ટ બહેર થઈ ગઈ. અને તેમના વિશે થોડા અભિપ્રાય બાંધવાને તેમણે સમજ સાધન રજુ કરી આપ્યું.

અમારા મિત્ર મી. વરતેજ માટે એટલું તો ચોક્કસ કહી શકાય કે, જ્યાં મુઠ્ઠી તેઓ ઇસનાઅશરી દીન તથા ઇસનાઅશરી જમાતમાં શ્રમેલ હતા ત્યાં મુઠ્ઠી તેઓ બહેરમાં દીને ઇસલામથી ખસવા જેવી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શક્યા નહિ. અમારું માનવું એમ થાય છે કે, તેઓ ઇસનાઅશરી જમાતમાં રહેતા તેમ કરવાનો લાગ નહિ મળતો હોવા બેધએ. ઇસનાઅશરી મઝહબનું શિક્ષણ તથા તે જમાન કિપર આલીમોની કેમરેખ કાઢીને પણ બેદીની ખસલતો તરફ ઢગવા પડી નથી. તે તરફ ઢગવા માગનારને રોકમારી પ્રચલિત થયેલી ઇસનાઅશરી તાલીમ તેને ડગલેને પગલે આવી નહોતી અને તે માળુસ પોતાની મઠીન ઇશ્તિઓને પાર પાડવા નિષ્ણ નીવડી મનમાં મનમાં સમસતી રહે છે. અમારા મિત્ર વરતેજ ઇસનાઅશરી તરફ હતા ત્યારે તેઓ બાળુ બાળુના સમજ ઇસનાઅશરી વાતવરણને લઈ પોતાની બેદીની તરફ ટપ્પી જવાની નેમમાં ફાવી શકતા નહિ હતા અને તેમને બે લુગામ થઈ છાતરક છાતરક આજ તેમ બહેરમાં આવે તેમ ફોડવાનું કરવાનો અવકાશ નહિ મળતો હોય પણ અમે અમારી અસાધ્યતા આશ્ચર્યનાં વચ્ચે

એઈ શક્યા કે, ઇસનાઅશરી મજહબ તબલાંજ લેખો ખેડીની તરફ
કુછી પડ્યા અને પોતાના તેવા ઘોડાને શાવે તેમ નચાવવા કુદાવવા
લાગ્યા. આવી સમયી અનુકૂળતા તેમને કોણના હરશથી પુરી પાડવામાં
આવી તેનો વિચાર કરવાની કાંઈ જરૂર નથી.

મી૦ વરતેજી જેવા નવીન શાળામાં બધા તેવાજ જણાઈ આવ્યા
અને સારી રીતભાતની બુલ પોતાની પીડ પરથી ફેંકી દઈ બદગ્યાનીનો
હરીયામાં ગે થું ખાઈ ગયા. તે આવતનો કાંઈક ચીતાર વાંચક વર્ગને
“ દાવતે ઇમાન ” ના વાંચનથી જણાયો હશે. મી૦ વરતેજીની રચેલી
“ દુઆના દુસ્મનને ઝટકો અને ફિતુરી ફતવાને ફટકો એટલે એદલત ધનજી
કાળાના ખોળપંથ દર્પણનાં આડમાં ભાગનું ખંડન ” ની ચોપડીમાં
તેઓએ પોતાની હેવાની ખસલતોને ઝગકાવી આપી છે અને તે માટે
ખુદ તેમનીજ પારટીના લોકોએ સખત લાનત મલામત કીધી છે.

“ ઇસ્માઈલી સતપંથ પ્રકાશના ” લેખકે તે માટે અભિપ્રાય
આપતાં જણાવ્યું કે, “ વાંચનારને બાપા સખત અને લેખકની દલમ
ફાર્ટ ગએલ જણાશે. ” એવીજ રીતે ખુદ તેમનાજ તડા વાળાં તથા
ચોડીયાઓ તરફથી જ્યારે પ્રહારો ઉપર પ્રહારો થવા લાગ્યા ત્યારે
આપડા વરતેજીને પણ પોતાની બુલનો સ્વીકાર કરવો પડ્યો. અને
માઠી આમસાર શબ્દો લખી લવિષ્યમાં તેથી કડક બાપા તથા વર્ત-
માકે નહિ મલાવવા કયુલાત આપી. અમે જે તેમની અસબ્યતાઈથી
તેજ આપ અમેજ વાળી બાપાનો વિસ્ફાર કરીએ તેનાં ફરજી ખુદ

તેમના મિત્રો, લેખકો તથા ખુદ પોતેજ કરે, એ વધુ વજન ધરાવે છે. તેમનો તેવો છકરા તથા માફી માખતા શબ્દો તથા વાંચ્યો, તેમણે “કીલવામાં સવાલ જવાબ” વાળા અમારા માસિક પત્ર “તુરે હિદાયત” ના અંક ત્રીજામાં છપાએલા અહારના લેખના જવાબમાં “હાજર ઇમામની હિદાયત” વાળા ટ્રેકટમાં વહેલા જોઈ શકાય છે.

“દુઆના દુશમનને ઝટકો” નામક પુસ્તકમાં ઉપર ટપકે “ખાજપંથ દર્પણ ભાગ ૮ મો” ના જવાબ દેવાનો ટોળ ધાલ્યો છે; પરંતુ ખરી રીતે હેવાનીયત બરી રીતભાતને જ્યવહાર અમલમાં મુકવાનું તેને સાધનજ બનાવી લીધું છે. અમેને ગાળગણાય દેવા તથા વગોવવામાંજ પુસ્તક બરી નાખ્યું છે. એક જગોએ લખે છે કે, અમે “યાહુદી આલીમે મીસાલ બાર ઉચકનાર ગદિદા જેવા હોતે તો પણ રીક થાત” બીજી જગોએ લખે છે કે “તમે માત્ર મોટી મોટી વાતો કરી તમારૂં આમાલ નામું કાળું કરવા મંડ્યા છો” ત્રીજી જગોએ લખે છે કે “ફતવાની નોંધ ઉતારી તમારૂં વાસ મારતું મોહું ખોલ્યું છે” ચોથી જગોએ લખે છે કે શતવો પ્રગટ કરવાનું “તમારૂં આ કાર્ય એવું છે કે જેના મરવા પછવાડે ઇનસાન જાત, ખુદા એના રહેને શાન્તીમાં રાખે એમ કહેતાં પણ આંચકો ખામ” છઠી જગોએ ચીનમાં અસલ બાદશાહોના જાપતો ચાંદ દેવડાયે છે કે જેમાં વગર મંજુરીએ પુસ્તક છપાવનારને જાનથી મારી નાંખવામાં આવતો હતો. સાતમી જગોએ અમેને જગે સીરીનમા ખાદશ્ચએ નેટલા જરાખસર લખે

છે. કદી કહે છે કે “ મીં કાળા સાદા લેખ પ્રગટ આણવા જે લેખીત આજેઝી કરતો ” કદી લખે છે કે “ વગર હેસીયતનો કાળો ” વીગેરે વીગેરે ગાળગલોચ, હુંકારા તુંકારા તથા ધમકીઓ (!) થી અમેને નવાજ્યા છે. વાચક વર્ગ બહુજ સહેલાઈ તથા સશકૃથી સમજી શકે છે કે, કોઈપણ સારો માણસ અને સારો લેખક આવી ગલીચ તથા ગંદી ભાષા વાપરે નહિ, પણ જો તેણે સારી રીતભાત તથા આપી હંવાની ખસલતો અખતેયાર કીધા હોય, તોજ તે હાથ ધરે. આ ઉપરથી મીં વરતેજની ઓકાત, હેસીયાત લાગણી, જ્ઞાન, ધર્માન્વિતા નીતિરીતિ વીગેરે કેવા પ્રકારની છે, તે વાંચક વર્ગની મુનસરી ઉપરજ અમો મુકીએ છીએ.

ઉપર અમોએ અમારા જ્ઞાન દરાજીની છેવટની પાયરીએ પહોંચી ગએલા મિત્ર મીં વરતેજની બદજ્યાનીની નવી રૂપરેખાનું કાંઈક જ્ઞાન કરાવ્યું છે હવે તેમની ખાનાઈ તડામાં ગયા પછીની દીની નવી રૂપ રેખા બતાવીએ છીએ. તેઓએ ધસિના અશરી મજહબ તથા કેવા અકાયદો તથા આચાર વિચારો તજ્યા તથા ખાનાઈ પંથ સ્વીકારી કેવા અકાયદો તથા આચાર વિચારો બાજી કીધા તેનું કાંઈક વર્ણન અમો પહેલા ખંડમાં આપી ચુક્યા છીએ.

મુંજામાં વસ્તા મેલવાળો (ટેડ-અંતમજ) ને ધમામી ધસમાઈલી આમાખાની બનાવવા માટે ત્યાંના કેટલાક આગાખાનીઓ પ્રયાસ કરે છે. તેમને ધર્મ ઉપદેશ આપવા માટે, તેમના ધંધા રાજગારમાં મદદ

કરવા માટે તથા તેમની સાથે ખાનપાન કરવા તજવીજને કરે છે. તેમને આ પ્રયાસમાં કંઈક ફતેહ મળવા પામી છે અને તેથી તેઓએ તે પ્રયાસ ચાલુ રાખ્યો છે. એક ઉદાર ઇસમાઇલીએ કાઠીયાવાડ ખાતેના કેટલાક ગામોમાં મેઘવાળો માટેની સ્કુલો પોતાને ખર્ચે ખોલવાના ધારી, વાંસાવડ ગોંડળ સમઢીયાળા હડાળા, કુંકાવાવ, દેરડી વીગેરે ગામોમાં છોકરાઓના લીસ્ટો તૈયાર કરાવ્યા છે, કે જેમાં બહુજ સાવચેતીથી ઇસમાઇલી ધર્મનો ઉપદેશ આપવાનું દાખલ કરવામાં આવશે. પ્રયાસ ધણીજ સ્તુતિ પાત્ર છે અને અમે તેમની દરેક ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ. તેમના આવા પ્રયાસને અંગે મી. વરતેજની નવી મઝહબી રૂપરેખાએ જાહેરમાં દેખાવ દીધો છે. જે આ હિલચાલ ન થઈ હતે તો અમારા મિત્ર મી. વરતેજને પોતાની બેઠીની ખુલ્લી રીતે જાહેર કરવાની જરૂર પડતે નહિ.

આ મેઘવાળોને આગાખાની બનાવવા જતાં, તેમને આગાખાની નહિ થવા દેવાની તજવીજને કેટલાક મેઘવાળો તથા હિન્દુ આગેવાનો તરફથી મુંબાઈ ખાતે થઈ હતી, જેના સમાચાર મુંબાઈ ખાતેના “હિન્દુસ્તાન” નામના છાપામાં તારીખ ૧૮ જાનેવારી સને ૧૯૧૮ ના અંકમાં પ્રગટ થયા હતા. આ સમાચાર કે, જેમાં અમારા મિત્ર મી. વરતેજની નવી મઝહબી રૂપરેખા આગેખાઈ છે તે અમે “હિન્દુસ્તાન” પત્રમાંથી સંદાખરે ઉતારી લાઈએ છીએ.

(હિંદુસ્તાન તા. ૧૪-૧-૧૮)નો ઉતારો.

મીં ગાંધી અને અંત્યજો.

ધમ છોડી દેવા તૈયાર મીં ગાંધીની અપીલ.

નિચક્ષો હેવાલ અમો ઉપર મોકલવામાં આવ્યો છે.

તા. ૩ જાન્યુઆરી સન ૧૯૧૮ ના રોજ સાંજે છ વાગતાં મહાત્મા ગાંધીજી હિંદુ સેવક સમાજ (ગીરગામ) ના મકાનમાં પધાર્યા હતા. આ પ્રસંગે મુંબઈમાં વસતા મેઘવાળભાઈઓ આશરે ૨૦૦ ની સંખ્યામાં મહાત્માજી સાથે અસ્પર્શતા અને હિંદુ સમાજને લગતી કેટલીક હકીકત રજુ કરવા હાજર રહ્યા હતા. આ પ્રસંગે ૨૦ જી. કે. દેવધર, ૨૦ અ. વી. હકર, ૨૦ એમ. એન. જોશી, ૨૦ દેવજી ૨૦ કે. જે. ચીતળીઆ અને ઉપરાંત થોડાક સ્વામી નારાયણ સંપ્રદાયના હિંદુ ગ્રહસ્થો હાજર હતા. તેમજ ખોળા ધર્મ સ્વીકારેલા, તેવા કેટલાક મેઘવાળભાઈઓ અને ખીળા જે ગ્રહસ્થો હાજર હતા. આજની આ બેઠકમાં, કેટલાક અત્યંતભાઈઓ હિંદુ ધર્મ છોડી અન્ય ધર્મમાં દાખલ થયા છે—થાય છે એ વિષય પ્રાધાન્યપણે ચર્ચાઓ હતા, જેને મેઘવાળભાઈઓ તરફથી તેમજ ખોળા ગ્રહસ્થો તરફથી ધાર્મિક વગેરે પ્રશ્નો પુછવામાં આવેલા તેનો પ્રત્યુત્તર મહાત્માજી તરફથી સચોટ, સ્પષ્ટ અને શાંતપણે મળ્યો હતો, વિગતવાર હકીકત નિચેપ્રમાણે છે:—

શરૂઆતમાં અંત્યજ ગ્રહસ્થ ગ્રીણભાઈ મુળજીએ મહાત્માજીને

જણાવ્યું કે “ આભડછેટને લીધે અમેને હીંમત હોય છતાં પણ સારા ઉદ્યોગ મળી શકતા નથી. આભડછેટના દુઃખથી અમારામાંના કેટલાક મુસલમાન અને ખ્રીસ્તી ભાઈઓની સલાહ મેળવી હિન્દુધર્મનો ત્યાગ કરે છે. હિન્દુ સમાજ આવા હિંદુ ધર્મ ત્યાગેલાઓને અડકવામાં વાંધો લેતો નથી. અમે હિંદુધર્મ છોડીને કે અમારી જાત છુપાવીને હિંદુ સમાજમાં ભેળાઈ હિંદુભાઈઓને ઠગવાં માગતા નથી, આપના હાથથીજ અમે અમારા ઉદ્ધારની આશા રાખીએ છીએ. હિંદુભાઈઓ અમારા તરફ દયાની લાગણી નહીં દર્શાવે, અમારાપરથી આભડ છેટનો કાળો જામો નહીં ઉતરાવે તો પછી અમે ઘણીજ લાચારીએ હિન્દુ ધર્મનો ત્યાગ કરી અથવા અમારી જાત છુપાવી આભડછેટનું કલંક નાશ કરવા અમે ઇચ્છા રાખીએ છીએ, ” આના પ્રત્યુત્તરમાં મહાત્મા બોલ્યા કે “ પોતાના ધર્મમાં અગવડ આવવાથી ધર્મ છોડે તો તે પોતાનો ધર્મ માને છે એમ મને લાગતું નથી. હું પોતે મોઢ વાણીઓ છું. તમારી સાથે ભેળાવાથી મારી ગાતી મારો તીરસ્કાર કરે તો તે તીરસ્કારથી હિંદુ ધર્મ છોડી દઉં ખરો કે ? આત્માનું અસ્તિત્વ નીતીનું મહત્વ, પાપ અને પુણ્યનું ફળ, અને પુનર્જન્મની માન્યતા તે હિંદુ ધર્મ છે. મુસલમાન અને ખ્રીસ્તી ધર્મમાં હિંદુ ધર્મનો આવો તફાવત છે. હું તમને મદદ કરીશ; પરંતુ તમે ખોળ અને ખ્રીસ્તી ચર્ચ જવાની પીસ્તોલ મારી સામે ધરો તો હું હારી જઈશ. હિન્દુ ધર્મમાં કોઈને મારી મરડીને ન રાખી શકાય, તમારી અડમણો

કરવાનું કામ મારી ઉપર, ભાઈ અમૃતલાલ ઉપર અને દેવધર ઉપર છે, માફ જો મુંબઈમાંજ રહેવાનું હતે તો તમારી રહેવા વગેરેની અડચણોનો જલ્દી નીકાલ કરત, છતાં પણ હું એજ સમવડમાં છું. તમારે માટે એક માળો લેવો અને તેમાં ઢેઠ, ભંગી અને આભડછેડ નહીં રાખનારા હિન્દુભાઈઓ તેમાં સાથે રહી શકે તેવી સમવડ કરવા હું તજવીજમાં છું. તમને સારા ઉદ્યોગો નથી મળી શકતા, તેને લઈ તમે નાખુશ રહો છો; પણ હું તમોને બલામણુ કરું છું કે તમારે ઉતાવળા થવાની જરૂર નથી.” ત્યારબાદ ઉપરનાજ અંત્યજ મહસ્થોએ દલીલ કરી કે, “ હિન્દુ ધર્મને જ્યારે અમે ચુસ્તપણે—અનેક જીલ્લો સહન કરીને—વળગી રહ્યા છીએ ત્યારેજ અમારી હાડમારી મટતી નથી. જો જાત છુપાવીએ કે ધર્મ બદલીએ તો પછી કોઈ પણ પ્રકારની હાડમારી રહેતી નથી. ” મહાત્માજી તરફથી આનો પ્રત્યુત્તર મળ્યો કે “ જાત છુપાવીને કંઈ કરવું તે મને રૂચતું નથી. તમારી પાછળ દેશના કેટલાક આગેવાનો મરવાને તૈયાર થઈ ગયેલા છે તો પછી તમે પાછળ નહિ રહો. સ્વધર્મ છોડશો નહિ, લાલચોથી તમારા ધર્મને તીરસ્કારી બીજો ધર્મ ન લેશો. મને સરકાર કહે કે તું ખ્રીસ્તી થઈ જા, તો હું ન લલચાઉં. ” ત્યારબાદ રા. સામંત નાનજી મારવાડી પરસ્પર સહકારી મંડળીઓના ઇન્સ્પેક્ટર (અત્યંત મહસ્થ) એમણે જણાવ્યું કે “ અમારા માટે રહેવાની ચાલીઓ વગેરેની અવસ્થા થામ તો ફરજિયાત હલકા ધંધા કરવા પડે છે તે બંધ થાય

અને કાપડ વણવા વગેરે ધંધાઓ કરી શકાય. જ્યાં સુધી ભાઈ
આપતાં પણ રહેવાને માટે અમોને મકાન ન મળે ત્યાં સુધી અમારી
કોઈ પણ પ્રકારની દિનનતી થઈ શકવાની નથી. ” આના પ્રત્યુત્તરમાં
મહાત્માજી બોલ્યા કે “ તમોને રહેવાને માટે એક માળો ખરીદવાનો
વિચાર છે તે હું તમોને ઉપર જણાવી ગયો છું. માળો ખરીદી તેમાં
આપણે ઉઘાડે છોગે રહી શકીશું. ” ત્યાર બાદ રાં અં વીં હકરે
અંત્યજ કામના ખોજ બની ગયેલા ખોડા પુજ્યએ જણાવ્યું કે “ નાં
આગાખાન એ નકલંકનો અવતાર છે. ખોજ ધર્મ એ પણ હીંદુ ધર્મની
શાખા છે એવી માન્યતાથી જે ભાઈઓ ખોજ બન્યા છે તેમને
આપણે કંઈ પણ સમજાવી શકીશું નહિ. ” આ પ્રસંગ ચાલતો હતો
તેટલામાં જે ખોજ ગ્રહસ્થો આવ્યા. તેમને મહાત્માએ ખોજ ધર્મનું
વિશેષ વર્ણન કરવાનું કહેતાં મીં વરતેજ પોતાના ખોજ ધર્મના
સંબંધમાં બોલ્યા કે “ અમારા ધર્મનું નામ સતપંથ છે. અમે સત-
પંથી તરીકે ઓળખાઈએ છીએ. અમારા ધર્મમાં ને હીંદુ ધર્મમાં
તફાવત નથી અમે હીંદુ ધર્મ છોડ્યો નથી. ” તે ઉપરાંત મીં
વરતેજએ પોતાનું અંગત દ્રષ્ટાંત આપી જણાવ્યું કે “ અમે પ્રથમ
લુહાણા હતા; પરંતુ આ સતપંથના સિદ્ધાંતો અમને વધારે સારા
લાગ્યા તેથી સર્વે તેમાં દાખલ થયા છીએ. અમારા ધર્મનો મુખ્ય
સિદ્ધાંત રામ દેશ રહીતપણું એ છે. અમે અમારા નાં આગાખાનને

નકલકનો અવતાર માનીએ છીએ. ” તે ઉપરાંત આ ખોળ મહત્ત્વે એકાદ ઉરદુ શેર ખોલી પોતાના ધર્મનું વધારે સમર્થન કર્યું. આના પ્રત્યુત્તરમાં મહાત્માજીએ કહ્યું કે “ ઘણા ખોળઓના પ્રસંગમાં હું આવ્યો છું. કેટલાક ખોળઓ મારા અસીલ હતા. મારા ખોળ મિત્રના છોકરાને હું ખોળ પંથના પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરાવતો હતો. આ બધા પ્રસંગો ઉપરથી મને જણાયું છે કે ખોળ ધર્મ એ મુસલમાની ધર્મની શાખા છે. નાં આગાખાન સાથે મારે વાતચિત થઈ છે તેપરથી પણ મને જણાયું કે આ ધર્મ મુસલમાની ધર્મ છે. નાં આગાખાન એક વખત મુસ્લીમ લીગના પ્રમુખ હતા એ તેમની વધારે સાબીતી છે.” તે પછી મીં વરતેજીએ જણાવ્યું છે કે “ચોથા યુગમાં જે નકલકનો અવતાર મનાય છે તે અમારો ધર્મ છે. મુસલમાનો અમને તેમના ધર્મમાં ગણતા નથી, અમારો ધર્મ અમે ગુપ્ત રાખીએ છીએ. પાત્ર વીના કહેતા નથી અમારી દૃઢ માન્યતા છે કે અમારો ધર્મ એ હિંદુ ધર્મ છે અમારો ધર્મ બધા ધર્મ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.” મહાત્માજીએ આના જવાબમાં જણાવ્યું કે “નાં આગાખાન યુરોપ આદી દેશોમાં બ્રમણ કરે છે ત્યાં બધા તેને મુસલમાન તરીકે સ્વીકારે છે. પોતે પણ તેમજ જણાવે છે. ક્યો ધર્મ શ્રેષ્ઠ અને ક્યો હલકો તે સાબીત કરવા માટે તો ભારે વાદવિવાદ કરવો જોઈએ; પરંતુ હું કહું છું કે જે ભાઈઓ હિંદુ ધર્મ છોડી અન્ય ધર્મમાં દાખલ થાય તેમણે હિંદુ ધર્મને તીરસ્કારવો ન જોઈએ. અંત્યજ ભાઈઓને કષ્ટ આપવામાં હિંદુ ધર્મીઓએ ખામી

રાખી નથી તે હું જાણું છું પણ હીંદુ ધર્મ ઉપર આજ આઠાડી અન્ય ધર્મમાં જવું એ મને રૂચતું નથી.” ત્યારબાદ રા. અ. વી. હક્કરે મી. વરતેજને પ્રશ્ન કર્યો કે “નાં આગાખાન જેમ મુસ્લીમ લીગના પ્રમુખ થયા હતા તેમ કોઈ હીંદુ સમાજના પ્રમુખ નીભાયા છે? મી. વરતેજએ કહ્યું કે “આવો પ્રશ્ન હાલના સમયે યોગ્ય લાગતો નથી.” આ સંબંધમાં મહાત્મા ગાંધીજી બોલ્યા કે “આ ભાઈ અમૃતલાલ હક્કરે જે પ્રશ્ન કર્યો છે તે યોગ્ય છે; કારણ કે નાં આગાખાન હીંદુ ધર્મના આચાર્ય હોવા તો, કોઈ વખતે પણ હીંદુ ધર્મની સમાજમાં પ્રમુખ ચુંટાતજ, પરંતુ નાં આગાખાને તો મુસલમાન ધર્મનેજ માન આપ્યું છે.” ત્યારબાદ રા. અ. વી. હક્કરે બોલ્યા કે “રાગદ્વેષ રહીતપણું ” એ સિદ્ધાંત ધણા ધર્મનો છે અને તેથી તે કંઈ હીંદુ ધર્મજ કહેવાય નહીં. હીંદુ ધર્મમાં ખામી બતાવી પોતાની ઉન્નતિના બાને બીજો ધર્મ સ્વીકારી લે તેને અમારાથી કંઈ પણ કહેવાય નહિ,” આ પ્રસંગે મહાત્માજીએ હીંદુ, મુસલમાન અને ખ્રીસ્તી ધર્મનું કેટલુંક વિવેચન કર્યું. તે પછી અંત્યજ ગૃહસ્થ ઝીણાભાઈએ અંત્યજના દુખોનું વર્ણન કરી વેપાર કરતાં અંત્યજને કોઈપણ દુકાન ન આપતાં ઉલટો ત્રાસ આપે છે, તે જણાવી વધારામાં કહ્યું કે “આવા દુખો અમારાથી સહન થતાં નથી. જે આ દુખ ચાલુજ રહેશે તો ધણા અંત્યજ હીંદુ ધર્મનો ત્યાગ કરશે.” મહાત્માજીએ જણાવ્યું કે તમોને ઠીક લાગે તેમ કરો, કારણ કે તમારે “તમારે હીંદુ ધર્મ છોડવોજ હશે તો પછી તમને કોણ રાક્ષી શકે

તેમ છે ? એક તો તમે હીંદુ સમાજનો જીલમ સહન કરો છો તેમાંથી મુક્ત થવા બીજો ધર્મ સ્વીકારશો અને તેમાં પણ તમારાપર જીલમ થશે, તો પછી બે જીલમ તમારાથી સહન થઈ શકશે નહિ. ”

ખોળ અહસ્થાને કિંદશી મહાત્માજી બોલ્યા કે “ તમારા ધર્મમાં જે અંત્યજ બાઈઓ દાખલ થયા છે, તેમને તમારા તરફથી કોઈપણ પ્રકારનો જીલમ ન થાય તો સાર, ” ત્યારબાદ અંત્યજ અહસ્થ આલા-બાઈ વાલજીએ દલીલ કરી કે “ અમારી શારીરીક, માનસિક અને નૈતિક એમાંથી કોઈપણ પ્રકારની ઉન્નતિ ન થાય તો આ હીંદુ ધર્મ અમારે શા કામનો ? ” મહાત્માજીએ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા જણાવ્યું કે, “ હું જાણું છું કે હીંદુ ધર્મીઓ તમારી હરેક પ્રકારની ઉન્નતિમાં આડે આવે છે. તેથી હીંદુ ધર્મ પર તમારે કલંક લગાડવાનું કારણ નથી, હીંદુ સંસાર સમુદ્ર છે. તેમાં સહન કરીને પણ આપણે આપણું કાર્ય કરે જવું. ” ત્યારબાદ રા. સામત નાનજી મારવાડીએ મહાત્માજીને વિનંતિ કરી કે, “ અસ્પર્શતા કાઠી નાખનારો ઠરાવ કોંગ્રેસે પસાર કર્યા તેની સવિસ્તર હકીકત આપના મુખથી સાંભળવા અમારા અંત્યજ બાઈઓ ઈચ્છા રાખે છે. ” ત્યાર બાદ મહાત્માજીએ જણાવ્યું કે “ કોંગ્રેસની વિષય વિચારણી કમીટીએ અસ્પર્શતા દૂર કરવાનો ઠરાવ નહીં કરી પંડીત માલવીયાજી અને લો. માન્ય તિલકની સહાનુભૂતિથી તે ઠરાવ કોંગ્રેસમાં પસાર થયો છે અને તે આ પ્રમાણે હતો. “ અસ્પર્શતા ” માની લીધેલા લોકો ઉપર

દુષ્ટ રહીથી જે જુલમી અને ત્રાસદાયક પ્રતિબદ્ધ લાદવામાં આવ્યા છે તે દુર થવા બેઠાએ એવો આ રાષ્ટ્રીય સભાનો મત છે. ” આ ઉપરાંત મહાત્માજી બોલ્યા કે “ તમારી ખાતર જે માણસો કામ કરી રહ્યા છે તેમને પુર્ણ વિશ્વાસ છે કે અસ્પર્શતાનો નાશ થવોજ બેઠાએ અને તે થોડા સમયમાં તમારે વિશ્વાસ રાખવો કે તમારા માટે કામ કરનારાઓ તમારી ઉન્નતિ અર્થે તેનો પ્રાણ આપવામાં પાછા નહિ પડે, માટે ધીરજ ન છોડશો. ” ત્યાર બાદ હીંદુ સેવક સમાજ તરફથી ઉપદેશકનું કામ કરનાર ગીરજાશંકર જે. પંડીતે તમામ અંત્યજ ભાઈ-ઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે, “ તમારી ઇચ્છા પુર્ણ થવાને હવે લાંબો વખત નહિ જાય. મહાત્માજીના વચનોનું પુર્ણ ભાવથી અનુસરણ કરો. તમારા દુઃખના દહાડા હવે ગયા છે. તમોને હજુ કોઈપણ પ્રકારની શંકા રહી હોય તો બેઠાડક પુછો. મહાત્માજી તેમનો ખુલાસો કરી આપશે. ” તે પછી અંત્યજ કોમમાં પ્રતિષ્ઠીત મનાતા રાં નારાયણ બીખાભાઈ રાંડાડે જણાવ્યું કે “ અમારી કોમમાંથી જેઓ હીંદુ ધર્મનો ત્યાગ કરે છે તે પોતાના આત્માની ઉન્નતિ અર્થે નહિ, પણ સ્વાર્થથી અને અજ્ઞાનતાથી. સ્વાર્થથી જેઓ પરધર્મનો સ્વીકાર કરે છે તેઓને તો વખત જતાં પસ્તાવું પડશે અને જેઓ અજ્ઞાનતાથી હીંદુ ધર્મ છોડે છે તેને માટે આપણે દયા ખાવી પડશે. ” ત્યારબાદ કુકા ગલા બોરીઆએ પોતાની અંત્યજ કોમને ધીરજ રાખવા અને પરધર્મમાં નહીં જવા જણાવ્યું. તે પછી અંત્યજ કોમના ધનીક અને વેહેપારી

અહરથ રા. દેવજીભાઈ ગોરા સુમરાએ મહાત્માજીને અને શ્રીમાન અ. વી. હકરને હાર તોરા અર્પણ કરી અંતઃકરણની પુર્ણ લાગણીથી જીવસાદાર વાણીમાં બોલ્યા “ અમે અમારો ધર્મ છોડીને કે જાત છુપાવીને હીંદુ સમાજમાં લેશ પણ બેળાવાં ઇચ્છા કરતા નથી. હીંદુ ધર્મના દુશ્મન બની કે વિશ્વાસઘાતી બનીને કે હીંદુ સમાજમાં બેળાવા કરતાં હાલ છે તે કરતાં પણ ચોગણા નર્કના ટોપલા અમારે ઉપાડવા પડે તેની શીકર નહિ. પરધમ સ્વીકારવા કરતાં મોત વધારે સાઈ છે. અમે અંતઃકરણથી માનીએ છીએ કે મહાત્મા ગાંધીજી અને શ્રીયુત અ. વી. હકર સાહેબ એ અમારા ખરા ઇશ્વર છે. અમારો ઉદ્ધાર એમના હાથથીજ છે એમ અમને પુર્ણ વિશ્વાસ છે. ઇશ્વર અમારા આ ઉધારકેને દીર્ઘાયુ કરે.” ત્યાં બાદ રા. ઝીણાભાઈએ રા. દેવજીભાઈના શબ્દોનું અનુમોદન આપતાં જાહેર કર્યું કે “ મહાત્મા ગોખલેજી અમારા ઉદ્ધાર માટે આફ્રીકામાંથી પ્રતિજ્ઞા લઈ આવ્યા હતા. અત્યારે એ મહાત્માજી સ્વર્ગસ્થ છે કીંતુ મહાત્મા ગાંધીજી અને શ્રીયુત હકર સાહેબને અમે મહાત્મા ગોખલેજીજી જાણીએ છીએ. અમારી સમસ્ત કામ અંતઃકરણનો આશીર્વાદ આપે છે કે અમારા ઉદ્ધારક તરિકે આપના નામો અમર રહે, દીર્ઘાયુ હો ! ” ત્યાર બાદ મહાત્માજીએ તથા રા. અ. વી. હકરે અંત્યજ ભાઈઓને સપ્રેમ આશાજનક શબ્દોમાં સ્વધર્મ નહિ છોડવા અને ધીરજ ધરવાનો બોધ આપી બેઠક પુરી કરી હતી.

ઉપરનું લખાણ સુબંધના “ હીંદુસ્તાન ” નામના જાપામાં.

પ્રગટ થયા પછી, મી० વરતેજીએ નીચેનું લખાણ ઉપરના લખાણના જવાબ રૂપે “ હિંદુસ્તાન ” માં છપાવ્યું હતું.

મી० ગાંધી અને અત્યંત્રે.

(“ હિંદુસ્તાન ” તા. ૨૫-૧-૧૮ નો ઉતારો)

“ હિંદુસ્તાન ” ના અધિપતિ જોગ—સાહેબ,

વિનંતી કે, આપના ગર્હ તા. ૧૪-૧-૧૮ ના અંકમાં “ મી० ગાંધી અને અત્યંત્રે ” એ મથાળા નીચે કેટલીક હકીકત પ્રસિદ્ધ થઈ છે, જે કે હકીકત સાથે મારું નામ જોડાયલું છે, તે બાબતમાં થોડીક હકીકત પ્રગટ કરી મહાશય ગાંધી રૂબરૂ થએલી વાતચીતની સત્ય વિગત તરીકે જોડાઈ રહેવા ઉપકાર કરશે છ.

કુલ્લે હકીકત પ્રત્યે મને કંઈ કહેવાનું નથી: તો પણ ધાર્મિક મતની બાબતમાં મજબુર હકીકત પ્રગટ થવા મુખ્ય બીનામાં જે જે સ્થળે ખાંચો રહી જવા પામ્યો છે, તે આ નીચે દર્શાવું છું અને મને આશા છે કે, જ્યારે પણ ધાર્મિક તે પ્રસંગની ઉપયોગી ચર્ચાની હકીકત મી० ગાંધીના જીવન રહસ્ય તરીકે પ્રગટ થાય, ત્યારે ત્યારે તે ખરી વીગતની ખામી વગર જળવાઈ રહે એવા ઉચ્ચ ઉદ્દેશ વડે હકીકત મોકલનાર વીદ્વાન મીત્ર પોતાની નોટમાં પણ સ્વીકારશે, અમે એ ખોળા હતા. જેમાં હું પોતે અને મારી સાથે મી० અલી મહમદ જનમહમદ ચુનારા હતા.

મી० ગાંધી અને અંત્યજ્ઞે વચ્ચે કેવી ગુસ્તેગો અમારા જવા
અમાઉ થઈ હતી, તે તો અમો વીગતે હિંદુસ્તાનમાં પ્રગટ થયા
પછીજ જાણ્યે છીએ, અને અમારી વાત એમના વીવેચનનું અનુસં-
ધાન થયું, એમ પણ પાછળથી જાણ્યું. પરંતુ ગાંધીજીની વાતચીતમાં
જ્યારે આખાખાની ખોળના ધર્મ વીશે પ્રસંગ નીકળ્યો, ત્યારે ગાંધી-
જીએ ખોળ પંથ વિશેની માહિતી બતાવતાં કહ્યું હતું કે:—

“ગાંધીજી—‘ખોળ પંથ વીશે હું જાણું છું, કારણ કે મારા કે-
ટલાક અસીસો ખોળ હતા. તેમના પાસેથી એ ખોળના પંથ વિશે
મેં જાણ્યું છે; જે ઉપરથી એ પંથ હોંદુ ધર્મની શાખા છે, એમ
મને લાગ્યું નહીં.’”

આ ઉપરથી મારે કહેવું ધરજ થઈ પડ્યું કે, “ખોળ પંથની
માહિતી ખીજ કોઈપણ બહારના (સતપંથી સીવાયના)ને મળી શકે
નહીં. અને તે ઉપરથી તમોને કોઈ ખોળ પંથના ખરા સિદ્ધાંતો મળ્યા
નહીં હોય !”

મારે આમ કહેવાનું કારણ ગાંધીજીના કહેવાને ખોટા ઠરાવવા ખાતર
નહી, પણ ગાંધીજી જે ખોળ પંથની ખરી માહિતી ધરાવતા હોત
તો હોંદુ મુસલમાન એવો મતભેદ રાખીને વાત કરતે નહીં.

અને આ ઉપરથી મી० ગાંધીજીને ખોળપંથ વીશેની મારી સમજ
મેં રજુ કરી હતી કે, એ હોંદુ ધર્મના જીવન મુળ વેદ પ્રમાણે છે,

અને ઇસ્લામ ધર્મના સત્ય સિદ્ધાંતોનો છે, એટલે અમે હોંદુ અને મુસલમાન બેઉ ધર્મના સત્ય સીદ્ધાંતોના સ્વીકારનાર સતપંથી કહેવાઈએ છીએ, અને તેથી અમારા સતપંથીની દલીલ તરીકે કાષ્ઠપણુ જાતના ધાર્મિક રાગદ્રેશથી રહીત છીએ અને તે ઉપરથી અમે એવા મુસલમાન નથી કે જેઓ વેદ માનનારાને કાશર કહે છે, તથા એવા હોંદુનથી કે જેઓને મુસલમાનોને મલેચ્છ ગણે છે સારાંશમાં અમારો મત એમ પણ રજુ કરી શકીએ કે:— કલેમા વિરદ રહે ઐર બેદપે ધ્યાન રહે ! હમ સતપંથી હોએ, ન હોંદુ ન મુસલમાન રહે ! !

આ એક રાગદ્રેષ વગરના સીદ્ધાંત માટે કહીશું કે, હોંદુ અમને વલ્લેલા મુસલમાન ગણે છે, અને મુસલમાનો પણ શરીઅતના કાયદાઓ ઉપર અમને અમલ કરતા જોતા નથી. કારણ કે, અમે હકીકતી ઇસ્લામના સીદ્ધાંતો અમારા ગુરનાં જાતજવા મુજબ પાળીએ છીએ, તેથી મુસલમાનો પણ અમારાથી ધાર્મિક મળતાપણું દેખાડતા નથી, અને આ હિસાબે હોંદુ મુસલમાન બેઉ ધર્મના મતબેદથી નીરાળો અથવા જે હોંદુ ધર્મમાં વેદીક સત્યતા છે, તે મુજબ અને મુસલમાન ધર્મમાં જે હકીકતી સીદ્ધાંતો છે, તે મુજબ એટલે સત્યપંથ (હકરાહ) (ખરેખરો રસ્તો) ને પાળનારા છીએ, અને તેથી અમેને બેઉમાંથી કાષ્ઠપણુ ધર્મ માટે રાગદ્રેષ નથી.

હોંદુ ધર્મ મુજબ વેદ ઉપર છે, ને તે ચાર વેદ ચાર ગુપ્ત માટે છે, અને ત્રણ ગુપ્તના ત્રણ વેદનો વખત વર્ષો જવાથી હોલ કળીયુગ

છે, ને તેમાં ચોથો વેદ અથવા વેદની માનીનતા હોવી જુવે, અને કળીયુગમાં અવતાર “ નકળંક ” છે. અને તે નકળંક અરબસ્તાનમાં હ. અલી નામે પ્રગટ થઇ ગયા છે ને તે ખીજ અગાઉના અવતારો મુજબ દરેક અવતારનાં પાત્ર એજ અવતાર ગણાય છે, તેમ નામદાર આગાખાન હ. અલીની સીધી નસલે ઉતરી આવેલા હોવાથી નકળંકના પાત્રો નકળંકી અવતાર હોંદુ ધર્મ મુજબ છે. ”

આ પ્રસંગે મી० ગાંધીજીએ માહિતી બતાવી હતી કે, “ હ. અલીના મહાંતપણા વિશે હું જાણું છું પણ નામદાર આગાખાન નકળંક કેમ ગણાય ? ” ત્યારે મેં વધુ ખુલાસા તરીકે જણાવ્યું હતું કે, “ અમારી માનીનતા મુજબ હ. પેગમ્બર સાહેબ નખી મહમદ મુસ્તશ ચોથા જુગના વેદ મુજબનાજ ગુરૂ છે, અને તેમના બાદ ઇસ્લામ ધર્મના પહેલા ઇમામ હ. અલી અને તેમની સીધી નસલે આજ સુધી હાલના અમારા નામદાર આગાખાન એ પેગમ્બર સાહેબની ઇતરત તરીકે ઇસ્લામ ધર્મના પણ વડા છે. એકંદરે હોંદુ ધર્મ અને મુસલમાન ધર્મના સત્ય સીદ્ધાંતો વડે અમારા આગાખાંન સાહેબ નકળંક અવતાર તેમજ હાજર ઇમામ છે, અને આ સમજ વગર હોંદુ અને મુસલમાન બેઉ અમો ખોજખોને પોતાથી અગંગા માને છે, અને હોંદુ અને મુસલમાન બેઉ ધર્મના એકજ સીદ્ધાંતની સાખીતી વડે અમો હોંદુ ધર્મ તથા મુસલમાન ધર્મને જુદા માનતા નથી. ”

આ વાતચીતના અંતે પ્રગટ થયેલી હકીકતમાં દર્શાવેલી બાબત તરીકે મી० ગાંધીજીએ જણાવ્યા માંઝ્યું હતું કે, “ નામદાર આગાખાન તો મુસલમાન ધર્મીઓનાં વડા તરીકે મનાય છે, અને મોસ્લેમ લીગ જે મુસલમાન ધર્મીઓની છે તેના પ્રમુખ હતા, તેવી રીતે હીંદુ ધર્મની કોઈ સંસ્થાના આગેવાન તરીકે તેઓ કોઈ વખત થયા નથી. ”

આના ખુલાસામાં મેં કહ્યું હતું કે, “ મોસ્લેમ લીગ એ ધાર્મિક સંસ્થા નથી પણ રાજદ્વારી મુસલમાન સંસ્થા છે, અને તેવી રાજદ્વારી હિંદુ સંસ્થામાં અમારા નામદાર આગાખાન, ગોખલે જેવા હીંદુ મહાપંથી યાદગીરી માટે પુના અને મુંબઈની ટાઉન હોલમાં ભરાયેલી સભામાં તેમના ગુણો જાહેર કરવા આગેવાનપણે બોલ્યા હતા, અને તેમના ફંડમાં સારી રકમ પોતાની લાગણીના પુરાવા બદલ આપી હતી, તેવીજ રીતે હીંદુ યુનીવર્સિટીમાં પણ પોતાનો સારો અને આગેવાન ફાળો ભર્યો હતો. ઉપરાંત તમે મહાશયના નાતાલ ખાતેના પ્રયત્નોમાં મદદ કરવાના ટાઉન હોલમાં બોલાવેલી પહેલી સભાના પ્રેસિડેન્ટ પણ નામદાર આગાખાન હતા. આ વખતે મી० અમૃતલાલ વી. ઠક્કરે જણાવ્યું હતું કે, “ મહુમ ગોખલેનો તો કોઈ ધર્મજ નહોતો. ”

તે ઉપરથી મેં ઉમેર્યું હતું કે, “ જો એમજ હોય તો નામદાર આગાખાન સાહેબ તેવા એક માટેની લાગણી કેવા ઉત્તમ સીદ્ધાંતને સીદ્ધ કરે છે તે મી० ઠક્કરનાજ શબ્દો પુરુષાર કરે છે. ”

ત્યાર પછી નાં આગાખાનના મતભેદ વગરના-મહાન કાર્ય તરીકે-દાખલો રજુ કરતાં મેં જણાવ્યું હતું કે, “એજ અમારા નામદારે હિંદુ મુસલમાન એક્યતાના પાયાની પોતાનાજ હાથે શરૂઆત કરી હતી, તે ઉપરથી પણ એમના મહાન પણા વીશે ખ્યાલ આવી શકશે.”

આ વખતે પણ મીં હકરે ઉમેર્યું હતું કે, “હિંદુ દુસ્લેમ અધિક્ય માટે તે મઝહલ હકકે કોશેશ કરી છે.”

તે ઉપરથી મને નામદાર આગાખાન માટેની ખરી વાતો દબાવી નાંખવાની મીં હકરની તે કોશેશ માટે લાગી આવ્યું હતું, અને તરતજ કહી દીધું કે, “મઝહલ હકકની કોશેશો તો ત્યાર પછીની કોન્ગ્રેસ અને લીગ વખતે મુંબઈમાં હતી. પરંતુ પ્રથમ અલાહાબાદની કોન્ગ્રેસ વખતે નામદાર આગાખાને હિંદુ મુસલમાનની એક્યતા માટે શરૂ કોશેશો કરી હતી, અને તે જુજ પરીણામે તેટલું પણ આવ્યું તે છે, અને આ ખ્યાલમાં મીં ગાંધીજી સારી રીતે જાણતા હોવા જોઈએ.

મારી હકીકત રજુ થયા પછી મીં ગાંધીજી કંઈ પણ બોલ્યા નથી, અને તે રજુ થયેલી હકીકતની સત્યતા દર્શકે હતું.

આ પછી મીં ગાંધીએ પોતાનું કામ આગળ ચલાવતાં અટકીને કહ્યું હતું કે, “આવી રીતે બોળ પંથમાં ભળનારાઓ માટે હું કાંઈ કહેતો નથી.” અને મીં હકરને પણ મીં ગાંધીજીએ કહ્યું

હતું કે, “આ દલીલો મુજબ તો હું કંઈ વધુ કહી શકતો નથી. પણ હા, જેઓ ખ્રીસ્તી થઈ ગય છે અને મુસલમાન થઈને હીંદુ ધર્મને તીરસ્કારે છે તેઓને આપણે હીંદુ ધર્મ નહીં છોડે અને દુઃખ પોતે સહન કરશે તો તેમને હીંદુ ધર્મવાળાઓ તરફથી આબકછેટ વીગેરે માટે અટકાયત થવા કોશિશ કરી સંતોષી થકીશું.”

આ પછી કેટલીક હકીકતો જે પ્રગટ થઈ છે તે મુજબ વાત-ચીત થઈ હતી; પરંતુ તેમાં જે પક્ષપાત થયો છે, એમ હું જાણું છું, પરંતુ જેના નામે એ વાત થઈ હોય તેનું એ કામ હોવાથી હું કંઈ કહીશ નહીં.

છેવટે મીં ગાંધીજીથી છુટા પડવા અગાઉ મેં મીં ગાંધીજીના ઉપર અમારી ધાર્મિક માનીનતાના સાર રૂપ ઇતસાદ માગ્યો હતો કે ભગવત ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું છે કે “ભક્તોના ઉબ્ધાર માટે દુષ્ટોના નાશ માટે અને ધર્મની સારી સ્થાપના કરવા માટે હું દરેક યુગમાં હોઉં છું.”

તથા ગુણ મંત્ર તરીકે કહ્યું છે કે “અધા ધર્મ મુકી દઇને મને એકલાને શરણુ આવ હું તારા સર્વ પાપ નાશ કરીશ ને ઇચ્છીત મોક્ષ આપીશ! બીહ મા.”

આ ઉપરના શ્લોક મુજબ આ જુમમાં ઇશ્વરી તુર સ્વરૂપ અમેા નામદાર આગાખાનને નકળાંક માનીએ છીએ. જે એ સિવાય બીજા કોઈ તમેા બતાવતા હો તો તે અમેા હિંદુ ધર્મ અને વેદ મુજબ

બાણુવા માગીએ છીએ, કારણ કે ખીન શ્લોક મુજબ તેને શરણે જવાથી અમારી મુક્તી થાય.

આ શ્લોક અને તેના અર્થ મુજબ મીં ગાંધીજી પાસે બાણુવા આંગણી કરતા મીં ગાંધીએ બે મીનીટ જેટલા વખત સુધી સુપ રહીને સરણ હૃદયથી નમ્રપણે જણાવ્યું હતું કે :“ હું એ વીશે કહી નથી શકતો.”

ત્યાર પછી મીં ગાંધીજીએ સરણ ભાવથી અંતઃજાને હીંદુ ધરમવાળાઓ તરફથી જે હેરાનગતી થાય છે, તેમાં મદદ કરવા અ-
મોને બલામણુ કીધી હતી, અને તે પછી બધાઓ કિબા થયા હતા અને અમો પણ ત્યાંથી વિસર્જન થયા હતા.

હીં વરતેજી.

ઉપર “ હિન્દુસ્તાન ” પત્રના બે લખાણો ઉતારી લીધાં છે. જેમાંનું ખીજું તો અમારા મિત્ર મી. વરતેજીનું પોતાનું જ પોતાને હાથે લખેલું અને પોતેજ છપાવેલું છે. આ બન્ને લખાણોથી મીં વરતેજીના ફેરવાયલા તથા ઈસલામના દાયરાથી ખસી ગયેલા તથા લેશમાત્ર પણ સમ્બાધ નહિ તેવા ઢંગધડા વગરના અઠાયદો તથા આચાર વિચાર જણાઈ આવે છે તો પણ રહેજ તારવણી કરી સ્પષ્ટતા કરી બતાવવી જોઈએ એમ અમને લાગે છે.

અંતરજ (ઠેક મેધવાળ) કામના ખોળ બની ગયેલા ખોડા

પુનઃ જન્મો નહીં કે " નાં આગાખાન એ નકલકનો અવતાર છે. ખોળા ધર્મ એ પણ હિંદુ ધર્મની શાખા છે એવી માન્યતાથી જે ભાઈઓ ખોળા બન્યા છે તેમને આપણે કંઈ પણ સમજાવી શકીશું નહિ." મજકુર ખોડા પુનઃ મેઘવાળ ખોળા પૈકીનો છે તેને ખોળા થવા માટે કેવી તાલીમ આપવામાં આવી હતી તથા કેવા અકાચદો શીખવાડવામાં આવ્યા હતા તે મજકુર ખોડા પુનઃના મુખથી આખાદ નીકળ્યા છે. વળી તેમને ખોળા બનાવનારે પણ તેવોજ ઉપદેશ આપેલો છે કે " ખોળા ધર્મ એ પણ હિંદુ ધર્મની શાખા છે " આ મેઘવાળોને ઉપદેશ કરી ખોળા બનાવવાના કાર્યમાં અમારા મિત્ર વરતેજી વિશેષ ભાગ લેતા સંભળાયા છે અને તેથી તેમણે કે તેમની મંડળી-એજ તે મેઘવાળોને તેવી તાલીમ આપી હશે કે " ખોળા ધર્મ એ પણ હિંદુ ધર્મની શાખા છે." આવા અકાચદો તેમણે આપ્યા હશે એવું કંઈ અનુમાનજ નથી; બલકે મીં વરતેજી તે સભામાં ઉભા થઈને ખોલ્યા કે, " અમારા ધર્મનું નામ સતપંથ છે. અમે સતપંથી તરીકે ઓળખાઈએ છીએ. અમારા ધર્મમાં ને હિંદુ ધર્મમાં તફાવત નથી. અમે હિંદુ ધર્મ છોડ્યો નથી."

જરા આગળ ચાલતાં મી. વરતેજી આ બાબતની ચોખવટ કરતાં જણાવે છે કે " એથા યુગમાં જે નકલકનો અવતાર મનાય છે તે અમારો ધર્મ છે મુસલમાનો અમને તેમના ધર્મના ગણતા નથી. અમારી પ્રતિમાન્યતા છે કે અમારો ધર્મ એ હિંદુ ધર્મ છે." આ

તેમની ક્યુલાતો તેમના મઝહબી અકાયદો તથા આચાર વિચારોની કેવી તિસ્કારને પાત્ર રૂપરેખા દોરે છે તે સમજવું કાંઈ પણ મુશ્કેલ નથી.

મી० વરતેજ પોતાની સહી સાથના લખાણમાં પોતાના ઇસ્લામ ધર્મ તજ અપાયલા આચાર વિચાર ઉપર મોહોર છાપ મારે છે. તેમાં લખે છે કે, “ ખોળ પંથ એ હિન્દુ ધર્મના જીવન મુળ વેદ પ્રમાણે છે. અમો એવા મુસલમાન નથી કે, જે વેદ માનનારાને કાફર કહે છે તથા એવા હિન્દુ પણ નથી કે, જેઓ મુસલમાનોને મલેમ્ત ગણે છે. સારાંશમાં અમારો મત એમ રજુ કરી શકીએ કે:—કહેમા વિરદ રહે, ચોર બેદરે ધ્યાન રહે! હમ સતપંથી હે ખોળે, ન હિન્દુ ન મુસલમાન રહે!! ”

આ પછી મી. વરતેજએ પોતાના તથા પોતાના ટોળાંના અકાયદો તથા આચાર વિચારની વધુ સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવ્યું કે, “હિન્દુઓ અમને વટલેલા મુસલમાન ગણે છે અને મુસલમાનો પણ શરીઅતના કાયદાઓ ઉપર અમને અમલ કરતા જોતા નથી, કારણકે અમો હકીકતી ઇસ્લામના સીદ્ધાંતો અમારા ગુરૂના બતાવવા મુજબ પાળીએ છીએ તેથી મુસલમાનો પણ અમારા પ્રત્યે ધાર્મિક મળતાપણું દેખાડતા નથી અને આ હિસાબે હિન્દુ મુસલમાન બેઉ ધરમના મતભેદથી નીરાળો...પાળનારા છીએ.”

વાંચક વર્ગ હવે બહુજ સદ્ગતથી સમજી ગયા હશે કે, અમારા મિત્ર મી. વરતેજએ પોતાની નવી ધાર્મિક રૂપરેખા કેવી આજેખી

બતાવી છે. અને તેઓ કેવા અકામદો તથા આચાર વિચારો માને છે તથા મનાવવા મથન કરે છે. હવે જો તેમના અંગત ધાર્મિક વિચારો તરફ જોઈએ કે, જેમાં તેઓ પોતાના ધર્મમાં અને હિંદુ ધર્મમાં તફાવત નથી. તથા અમોએ હિન્દુ ધર્મ છોડ્યો નથી એમ જણાવે છે તો તેથી બે વાત્સલ્યની ચોખવટ થાય છે. એક તો એકે તેઓએ જ્યારે હિન્દુધર્મ છોડ્યો નથી ત્યારે તેઓ હિન્દુ ધર્મનેજ માનનારા છે અને મુસલમાન ધર્મના નથી અને મુસલમાન ધર્મને માનનારા નથી. ત્યારે તો હવે તેઓ ઇસલામના દાયરાથી જણી ખુજીને નીકળી ગયેલા જણાવે છે. હવે આવી સ્થિતિ વચ્ચે તેઓ કોઈ કોઈ જગોએ પોતાને ઇસલામી જણાવવાનો જે ડોળ ધાલે છે તેથી વાંચક વર્ગને કેવા અનુમાન ઉપર જવું એ અમારે જણાવી આપવાની જરૂર નથી.

જ્યારે તેઓ લેખી રીતે જાહેર છાપાદારા પોતાને હિન્દુ હોવાનું જણાવે છે ત્યારે તેઓ હવે મુસલમાન તો નથી અને જો તેવો દાવો કરે તો તે સમ્બાધથી વેગળો છે. અથવા તો જો તેઓ ઇસલામી હોવાનો દાવો કરે તો, તેમનો હિન્દુ હોવાનો દાવો જુઠો કરે છે. હવે જો તેઓ મુસલમાન હતા તો તેમણે પોતાનો ધર્મ હિન્દુ જણાવી, હડ-હડતું જુહું બોલી, મી. ગાંધી તથા ખીજા હિન્દુ લીડરો વીગેરેને છેતર્યા તેમણે પોતાના લખાણમાં કયુલ કર્યું છે કે બોજા ધર્મ એ પણ હિન્દુ ધર્મની સાખા છે અને ના. આગાખાન નકલંકનો અવતાર છે. તો

આમ જણાવી નામદાર આગા સાહેબના મુરીદાને તો તેમના હિન્દુ ધર્મનાજ છે એમ જણાવી નામદાર આગાખાન સાહેબને પણ હિન્દુ ધર્મના તથા તેવાના એક આચાર્ય પેશ કરે છે.

નામદાર આગાખાન તથા તેમના ખોળા મુરીદાને હિન્દુ સાખીત કરવાની અમારા મિત્ર વરતેજીએ તનતોડ મેહનત કીધી છે અને તે માટે તેઓને સદ હઝાર આશ્રીન ઘટે છે. તેઓ તો આગાખાન સાહેબને હિન્દુ ધર્મના આચાર્ય સાખીત કરતા હતા જ્યારે મહાત્મા ગાંધી તથા મી. અમૃતલાલ ઠક્કુર વીગેરે ખોળાઓને મુસલમાન તથા આગાખાનને મુસલમાનોના આચાર્ય હોવાનું સાખીત કરતા હતા.

મહાત્મા ગાંધીએ ખોળાઓને તથા ના. આગાખાનને મુસલમાન હોવાની જે દલીલો પેશ કરી છે તેથી એમ તો ચોક્કસ સિદ્ધ થાય છે કે મી. વરતેજીએ તેમ નહિ હોવાને પ્રથમ જણાવેલું છે. મહાત્મા ગાંધી પોતાની અંગત માહિતી તથા જાહેર બનાવો રજુ કરી ખોળાઓ તથા આગાખાનને મુસલમાન સાખીત કરે છે અને મી. વરતેજી જીદ કરેજ નય છે કે નહિ તેમ નથી. પણ ખોળાઓ તથા ના. આગાખાન હિન્દુજ છે, મી. ઠક્કુરે મી. વરતેજીને તેની ભુલ સામેત કરી આપવાને પ્રશ્ન કર્યો કે, “ નાં આગાખાન મુસલીમ લીગના પ્રમુખ થયા હતા, તેમ કોઈ હિન્દુ સમાજના પ્રમુખ નેમાયા છે? આવા પ્રશ્નથી મી. ઠક્કુર નાં આગાખાનને તે હિન્દુ નથી પણ

મુસલમાન છે એમ સિદ્ધ કરવા માગે છે. જ્યારે શ્રી ૦ વરતેજી ના ૦ આગાખાનના મુસલમાન હોવાને ધનકાર કરતાં મી. હકુરના પ્રશ્નને સમય યોગ્ય સમજતા નથી વાત પણ ખરી છે કે જો મી. વરતેજી મી. હકુરના પ્રશ્નને સમય યોગ્યનો સમજે તો તેમને પોતાની જુલ સુધારી ના. આગાખાનને મુસલમાન કયુલ રાખવાની શરજ પડે. પણ વાંચક વર્ગ જોષ શકશે કે, મી. વરતેજી કેટલી બધી હદ છાંડી સત્ય વાતને દીદા દાનીસ્તા અસત્ય જાહેર કરે છે.

મી. વરતેજીનો એકરાર પોતાના મુસલમાન નહિ હોવા વિનંતો છે. તેથી તેઓ મુસલમાન તો નથીજ એમ માની લેવું જોઈએ. જ્યારે તેઓ મુસલમાન નથી તો, તેથી એમ સાબીત થયું સમજવું જોઈએ કે, પોતે મુસલમાન નહિ છતાં, પોતાને ઇમામી ઇસમાઈલી મતના તથા તે-તકામાં હોવાનું જણાવે છે અથવા તો એમ પુરવાર થાય છે કે તેઓ ઇમામી ઇસમાઈલી શીરકાને ઇસલામનો શીરકો સમજતા નથી. સાથેજ તેઓ ના ૦ આગાખાન તથા તેમના મુરિદાને મુસલમાની દાયરાથી ખસેડી હિન્દુ દાયરામાં ધકેલે છે. હવે જ્યારે ઇમામી ઇસમાઈલી ધર્મ એ મુસલમાન ધર્મની શાખા નહિ, પણ મી. વરતેજીના કલા મુજબ હિન્દુ ધર્મનીજ શાખા હોય તો, તે સંપ્રદાયના સઘળા પીરો તથા ઇમામો તથા મુરિદો પણ મુસલમાન નહિજ હોવા જોઈએ. અથવા તો જો તેઓ મુસલમાન હતા તો હમણું હમણું હિન્દુ ધર્મ અખતેયાર કરવામાં આવ્યો છે.

ના, પણ તેવું કશુંએ નથી. પીર સદરદીન વીગેરેએ જેવી રીતે યુક્તિપ્રયુક્તિથી હિન્દુઓને ફાસલાવીને મુસલમાન બનાવવાનું ધોરણ અખતેયાર કર્યું હતું તેમ મી. વરતેજ મેઘવાળ કોમને ખોળ બનાવવા માટે તેમને એમ સમજાવે છે કે ખોળ પંથ એ હિન્દુ ધર્મની એક શાખા છે અને ખોળઓ હિન્દુજ છે અને નાં આગાખાન નકલંકના અવતાર છે. આવું આવું મેઘવાળોને સમજાવી તેમને ખોળ થવા ઉશ્કેરવામાં આવે છે. પણ મી. ગાંધી મી. ઠક્કર વીગેરેજેવા હિન્દુના આજેવાનો આગળ મી. વરતેજ યુક્તિ પ્રયુક્તિ ચલાવવા જાય એ ચાલી શકે તેમ નથી; બહુકં તેથી તેઓ પોતાના દીની પોઝીશનને ખાકમાં મેળવી આપે છે.

શું ખોળઓ હિન્દુ છે? તથા નામદાર આગા સાહેબ હિન્દુ છે? તથા પીર સદરદીન વગેરે હિન્દુ હતા? તથા તેમણે જે જ્ઞાનસાસ્ત્ર રચ્યાં છે તે હિન્દુ ધર્મનાજ રચ્યાં છે એ વાત કોઈથી ગળે ઉતરે તેવી છે? અને સૌ કોઈ ધણીજ સ્હેલાઈથી કબુલ કરશે કે તે હકીકત તદ્દન સત્યતાથી વેગળી છે. પોતાને ઈમામી ઇસમાઈલી જણાવતા ખોળઓ મુસલમાન છે; પણ માત્ર મી. વરતેજ જેવા કુમાર્ગે ચડાવનારાના પ્રયાસથી તેમના અકાયદો તથા આચાર વિચાર ઇસલામના હાયરાથી ખસ્તા ચાલ્યા છે. જોકે સમજી તથા કેળવાયેલો વર્ગતો પોતાના મુસલમાની હોવા માટે મમર તથા માન ધરાવે છે. ખોળઓને હિન્દુ કહેવા નીકળવું એ આકાશપર ધુળ ઊરાડવા જેવું છે. શું નામ-

દાર આગાખાન હીન્દુ! અને હીન્દુઓના આચાર્ય!! શું મુસલમાન નહિ!!! લાહોલવલા કુબ્વતા

મી० વરતેજ પોતાની એવી કબુલાતથી કે “મુસલમાનો અમને તેમના (મુસલમાનના) ધર્મમાં ગણતા નથી.” વળી “હીન્દુઓ અમને વસ્ત્રેલા મુસલમાન ગણે છે અને મુસલમાનો પણ શરીઅતના કાયદાઓ ઉપર અમને અમલ કરતા જોતા નથી. કારણ કે અમો હકીકતી ઇસ્લામના સીદ્દાંતો અમારા ગુરૂના બતાવવા મુજબ પાળીએ છીએ, તેથી મુસલમાનો પણ અમારાથી ધાર્મિક મળતાપણું દેખાડતા નથી. અને આ હિસાબે હીન્દુ મુસલમાન બેક ધરમના મતભેદથી નિરાળો સતપંથ (તેને) પાળનારા છીએ. વળી પ્રથમ કહી જાય છે કે “હમ સતપંથી હેં ખોળે-ન હીન્દુ ન મુસલમાન રહે!” પોતાના તથા પોતાની પાર્ટીના ઇસ્લામથી ખારીજ હોવાનો મુસલમાનોનો અભિપ્રાય પ્રેશ કર્યો છે. તેમાં સમ્બાધ માત્ર એટલીજ છે કે મી० વરતેજના અકાયદો તથા આચાર વિચારનો જે ખોળાઓ ઉપર અસર થયો છે તેમના સંબંધમાં અલખતા મુસલમાનોનો એવો અભિપ્રાય થયો છે કે તેઓ તેમને (મી० વરતેજ તથા તેમના જેવા અકાયદો તથા આચાર વિચાર ધરાવનારાઓને) ઇસ્લામ સાથે જોતા નથી, બલકે ઇસ્લામથી ખારીજ સમજે છે. વાત પણ ખરી છે કે જે લોકો વૈષ્ણવના અવતારોને માને, હઝરત અલી અ०ને વૈષ્ણવનો દસમો અવતાર માને, ખીરોના માનેને વેદ તથા કુરાન માને, શરીઅતના કાયદાઓ જેવા કે ખુદાની વેહદ

નિમત, નયુજ્વત, ઇમામત, નમાઝ, રોઝા, હજ, ઝકાત, ખુમ્સ વિગેરેનો ઇનકાર કરે, બંદગી માટે મસજીદ રાખે નહિ, પોતાના બચ્ચાંઓને પણ કુરાન પડાવે નહિ, બહકે બહર છાપાઓ, માસિકો પુસ્તકો, તથા ન્યાયની કોર્ટોમાં એમ કહે કે અમે કુરાન કે નીમાજ રોજને માનતા નથી. તેમ માને તેને તેઓ મુસલમાન કેવી રીતે માને તથા સમજે?

મીં વરતેજી તથા તેમના જેવા થોડાક જે ખોળાઓને ગુમરાહ કરવા માગે છે તેને લઈ ખોળાઓ ઉપર તેઓ મુસલમાનને મળતા નથી તેવી માન્યતા હામ હામ ફેલાઈ ગઈ છે. અને ફેલાતી ચાલી છે, પરંતુ તેથી કાંઈ ઇમામી ઇસિમાઇલી જમાતના સઘળા લોકો હોવા છે તેમ નથી. સુફીબર ગંદુમનુમા જવશરોશને લઈ સમગ્ર જમાત ઉપર તેઓ મુસલમાન નથી એવો આક્ષેપ આવી શકતો નથી. ઇમામી ઇસિમાઇલી જમાતમાં ઇસલામનું શિક્ષણ આપવાને કશોપણ પ્રયાસ કરવામાં આવતો નથી. પણ મીં વરતેજી જેવાના અકાયદો તથા આચાર વિચારો પ્રસરતા તથા ફેલાતા બચ છે. તાઅગ્નુબની વાત છે કેમુબ્દની ઇસિમાઇલીઆ કાઉન્સીલના આગેવાનો આવા ઇસલામ વિરુદ્ધના અકાયદો તથા આચાર વિચારને ફેલાતા અટકાવવાને પ્રયાસ કરતા નથી. તેમની ચુપકીદીએ નીમ રઝામંદી જેવી સ્થિતિ ઉભી કરી આપી છે. તેમનામાં “ સતપંચ પ્રકાશ ” નામે એક માસીકપત્ર મુંબઈમાં મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજના માલિકીપણા નીચે નીકળે છે તેણે પણ જ્યારે મીં વરતેજીએ પોતાને, ખોળાને તથા નાં આગાખાનને મુસલમાન

નહિ પણ હિન્દુ જણાવ્યા ત્યારે કાંઈપણ એક શબ્દ વરીક લખ્યો નહિ અને તેથી જાણે મેદાન શોધનારાઓના મુખમાં પાણી છુટતું હોય તેવી સ્થિતિ જોવાય છે; પણ અમો જોઈએ છીએકે એ સમજાઈ રાક છે. પીર સદરદીનનો પ્રયાસ કદી પણ નિષ્ફળ જવાનો નથી. ઘણા ભાગ ખોળાઓનો તથા કેટલોક મુમનાઓનો શુદ્ધ ઇસ્લામના ઝુંડા તરફ આવી ગયો છે. આવતો જાય છે અને આવી જશે. અને ખોળાઓને જે તેઓ મુસલમાન નથી પણ હિન્દુ છે એમ કહી કહી ધીમે ધીમે તેમને મુસલમાન પણાર્થી ખસેડવામાં આવે છે તેવો તેમનો પ્રયાસ બહુજ જલદીથી નાણુદ થઈ જશે.

સૌ કોઈ જાણે છે કે ઇમામી ઇસમાઈલી ખોળાઓ મુસલમાન છે. સરકાર દરબારે તેમને મુસલમાની શરેહના કાયદાઓ લાગુ છે. વસ્તી ગણતરીમાં તેઓ મુસલમાન નોંધાય છે. મુસલમાનો સાથે જોડાઈ તેઓ પોતાના વ્યવહારિક તથા રાજદ્વારી હકો માગે છે. મુસલમાન હોતાં, મુસલમાનોના મંડળોમાં જોડાઈ તેમાં ભાગ લે છે. શું કોઈ એમ કહી શકશે કે સરખ્યાદીમ રહેમતુલ્લાને તેઓ હિન્દુ હોતાં આલ ઇન્ડીઆ મોહમેડન એજ્યુકેશન કૉન્ફરન્સના પ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યા હતા ?

હવે મી० વરતેજીની એ લનતરાનીની તસવીરને પણ જોઈએ કે જેમાં તે પોતાને તથા પોતાના ટોળાને મુસલમાન નહિ પણ હિન્દુ ધર્મ છોડ્યો નથી કહે છે. આવી લનતરાની તદ્દન ગ્રંથાપ્ત કરતાં વધુ હેતીયત

ધરાવતી નથી. ઇમામી ઇસ્માઈલી ટોળાના ખોળાઓમાં જે સુધરેલા તથા કેળવાયેલા છે તે ખરા મુસલમાન તરીકે જાણીતા છે. બાકીના મુસલમાન તો છે, પણ તે એવા કે જરા કાચા; પણ હિન્દુ તો નહિજ. પણ મીં વરતેજી મીં ગાંધી તથા મીં ડક્ટરને દમ ભરાવતા તથા ઢેડાંઓને ખોળા બનાવવાની ધુનમાં એવાતો ગભરાઈ મુંઝાઈ ગયા કે. બાન બુલી ગયા. તેમના મગજની ડાગળી ખસી ગઈ. મગજ ચક્રમ થઈ ગયું. ગભરાઈ ગયા અને શું જવાબ દેવો તે નહિ સૂઝતાં શવે તેમ લનતરાની કરી ગયા. તેઓએ માત્ર એટલીજ વાતને દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં રાખી લાગે છે કે, ખીજાઓ ભલે મને ગમે તેવો સમજે, પણ મુંબઈના ઢેડાંઓ જો ખોળાઓને હિન્દુ તથા નાં આગાખાનને નક્કલ-કનો અવતાર સમજે તો ખસ. ખસ તેમનો આ હેતુ ઘણોજ મુખારક છે. ખુદાતાલા તેમના પ્રયાસમાં ખરકત આપે અને ઢેડાંઓ ખોળા થઈ જાય.

પણ મીં વરતેજી ઢેડાંઓ આગળજ ખોળાઓ હિન્દુ છે અને મુસલમાન નથી એમ કહે તો ચાલે, પણ જાહેર છાપાઓમાં તેમ બોલવા નીકળે તે હવે ચાલી શકે નહિ, આવી બાબતોથી મુસલમાનો ખોળાઓ પ્રત્યે, જે તેમની દીની અજાનતાનો અભિપ્રાય બાંધી બેઠા છે તેમાં ઉમેરોજ થતો જશે. જેથી ખોળાઓને હાની તથા સરમોદગી છે; પણ આવી બાબતને મુંબઈની ઇસ્માઈલી કાઉન્સિલે અટકાવવી જોઈએ. કાઉન્સિલની તે ખાસ ફરજ છે. કાઉન્સિલના કાયદામાં ખાસ તેમની

ફરજ બતાવવામાં આવી છે. “ખોળ સીધા ધર્માત્મા ઇસ્માએલી કાઉન્સીલ મુંબઈના કાયદાઓ” નામની બુક જે નામદાર આગાખાનની પરવાનગી તથા સત્તાથી પ્રગટ કરેલી છે તેની કલમ ૩૭ માં જણાવવામાં આવે છે કે:—

“ ૩૭ મુંબઈની ઇસમાઈલી લાયબેરી અથવા મુંબઈ અને ઉપરના
 “ લખેલા ગામડાંનો કોઈપણ ઇસ્માઈલી, ઇસ્માઈલી ધર્મની બાબત
 “ ઉપર જે કંઈ લખાણ પ્રગટ કરાવવા ઇચ્છતો હશે તો, તેવી
 “ ઇચ્છા ધરાવતા પ્રગટ કરનાર ઉપર, ફરજબાત છે કે, તેણે
 “ તે લેખ કાઉન્સીલ પાસે રજુ કરવો, અને કાઉન્સીલ દર માસે
 “ પોતામાંથી વારાશરતી જે બે સભાસદોની નેમણુંક કરે, જેઓએ
 “ આવા લખાણો પાસ કરવા પછીજ છપાવવા માટે મોકલવા.”

ઉપરના કાઉન્સીલના ધારા વિરુદ્ધનું મીં વરતેજનું પગલું છે. તથા ખીજ બે ચાર તેમના જેવાજ ગોડીયાઓ તે પ્રમાણે કાઉન્સીલના કાયદાની વિરુદ્ધમાં જઈ પુસ્તકો તથા લખાણો છપાવે છે. અને તેથી ખોળ પંથ તથા નાં આગાખાનના ધર્મ ગુરૂ તરીકેના પોઝીશનને બહુજ ક્ષોડી સ્થિતિમાં મુકે છે. અને જે કાઉન્સીલે પોતાની ફરજને અમલમાં મુકી હતે તો આવી સ્થિતિ કદી પણ ઉત્પન્ન થવા પામતે નહિ; કેમકે જ્યાં સુધી અમે જાણીએ છીએ ત્યાંસુધી કાઉન્સીલના અધિકારીઓ તથા મેમ્બરો એવા તથી કે, જે મી. વરતેજ જેવા અકસમદો તથા આચાર વિચારો ધરાતા હોય. અને અથવા તો પોતાને ઇસલામના દાવરાથી અલગ થયેલા સમજવા હોય; બધે તેઓ પોતાને

પુસ્તક મુસલમાન સમજે છે. તો પછી હવે તેઓએ પોતાની ફરજને અમલમાં મુકી એક કમીટી નેમી મી. વરતેશ મી. મુનારા વીગેરેના પુસ્તકો તપાસી જોવા જોઇએ. અને જો તેમાં ઇસલામ વિરુદ્ધ લખાણો હોય તો તે પુસ્તકો વેચાતા અટકાવી તેવા લેખકોને કાયદાના સાથ-સાથમાં પકડવા જોઇએ અને ભવિષ્યમાં તેમને ઇસલામ વિરુદ્ધના લખાણો લખતા અટકાવવા જોઇએ. જો આમ નહિ કરવામાં આવે તો રોજ વધતો જશે અને ખોજ પંથ તથા નામદાર આગાખાન સાહેબનું મઝહબી પૉઝીશન તદ્દન માટીમાં મળી જશે.

વળી કાઉન્સિલે ઉપર પ્રમાણે અમલ કરવાને નામદાર આગા સાહેબની હજુરમાં તારીખ ૪ માર્ચ સને ૧૯૧૦ ના રોજ સોગંદ પણ લીધા છે. આ સોગંદ નામામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે:—

“ મુંબઈ શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલી કોનસીલના ઓધેદારો

“ તથા સભાસદોએ ઉપર લખેલા સબજા કાયદાઓ મૌલાના

“ ધણી સલામત દાતાર હીઝ હાઇનેસ આગા સર સુલતાન

“ માહમદશાહ આગાખાન ૭. સી. આઇ. ઇ. સાહેબની હજુર

“ પુરતુરમાં જાહેર રિતે સાંભળ્યા છે તેમજ ધ્યાનથી વાંચ્યા

“ છે. અમારા સત્ય ઇમાનથી ખુદાતાલાને હાજર જાણી અમે

“ ઉપલા કાયદાઓ અમલમાં લાવવા માટે અમારા ખુલા દીલથી

“ અને રાજ પુશીથી કમુલાત આપીએ છીએ. અને અમે

“ અમારા ખરા ઇમાનથી અને પુશીથી ઉપલા કાયદાઓ પ્રમાણે

“ અમલમાં જાહેર કરીએ છીએ. મુંબઈ તા. ૪ થી માર્ચ ૧૯૧૦

ઉપરની પ્રતિજ્ઞા નામદાર આગા સાહેબની હંજુર પુરુરમાં લઈ, તે પ્રતિજ્ઞા ઉપર બેખી સહીઓ કરવામાં આવી છે જેમાં “ ઇમા-હીમભાઈ માહમદભાઈ રવજી, હાજી આમદભાઈ દેવજી, મુખી પીરભાઈ રહીમ, કામડીઆ નાહરભાઈ પ્રધાન, રજખઅલી રામજી લખધીર, નાહરભાઈ રતનશી, રહીમભાઈ ઝેતુલ આબેદીન, જુમાભાઈ સરીફ, જ્વનમાહમદભાઈ સોમજી, લાલજીભાઈ દેવરાજ, હાજી કુરબાનઅલી મુખી લાડક, હાજી ઇમાહીમભાઈ દાતુ, નેલુસીભાઈ નથુ, કાસમભાઈ વીસરામ, જગશીભાઈ વીસરામ, નેલુસીભાઈ પીરભાઈ, શુમારભાઈ શીવજી, શીવજીભાઈ લાલજી, કુરજીભાઈ મુળજી, પુંગભાઈ જસરાજ અને જુમાભાઈ જાનમાહમદ રાઈના નામે કાયદા મુકમાં પણ છાપેલાં છે.

મુંબઈની ઇસમાઈલીઆ કોન્સીલનું ઉપરની બાબત સંબંધે અમે માનપૂર્વક લક્ષ ખેંચવાની રજા લઈએ છીએ અને તે ઘણાજ પવિત્ર હેતુને લઈ, કે જે હેતુઓ ખોળ કામની દીની તથા દુન્યવી ઉન્નતિ ઉપરજ યોગ્યએલા છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે તેઓએ જે પ્રતિજ્ઞા નાં આગાખાન સાહેબની રૂબરૂમાં લીધી છે તેના થયેલા તથા થવા જોઈતા અમલ ઉપર તેઓ ઘટતો વિચાર કરી ભવિષ્યમાં તે કાયદાનું સંરક્ષણ કરશે.

હવે મી. વરતેજના એવા ઇકરારની રૂપરેખા જોઈએ કે, જેમાં તેઓ પોતાને “ હકીકતી ઇસલામી ” જણાવે છે. જ્યારે તેઓ પોતાને “ હકીકતી ઇસલામી ” જણાવે છે તો તેમના અકાયદો તથા

આચાર વિચાર પણ હકીકતી ઇસલામી પ્રમાણેના હોવાનું માની શકાય. તેઓ પોતાને હકીકતી ઇસલામી કહી, પોતાને તો હીન્દુ જણાવે, હીન્દુ ધર્મ અમોએ છોડ્યો નથી તેમ કહે, પોતાને એવા હીન્દુ ગણે કે જેને હીન્દુઓ વટશેલા મુસલમાન સમજે, પોતાને એવા મુસલમાન સમજે કે જેને મુસલમાનો કાફર શરીયતના કાયદાપર નહિ ચાલનારા સમજે, નાં આગાખાન સાહેબને તેઓ નક્કલકના અવતાર માને, હઝરત મૈલા મુરતઝાઅલી અં ને ખરા ખુદા (સધળી મખ્લુકાનના ખુદાથી નિરાળા) જણાવે. વેદને માનવાનું કહી પીરોના જ્ઞાન શાસ્ત્રને વેદ કહે, કુરાનને માનવાનું કહી પીરોના જ્ઞાનશાસ્ત્રને કુશન કહે, નીમાજ, રોઝા, હજ ઝકાતાદિ શરીયતે ઇસલામની આજ્ઞા પોતા માટે માને હકીકતી ઇસલામી માટે નથી એમ જણાવે અને બીજું એવું એવું જણાવે કે, જે તેમના છપાવેલા રીસાલાથી નીકળી શકે, એ સધળાનેજ તેઓ “ હકીકતી ઇસલામી ” ની માન્યતા તથા અકાયદો માનતા હોવા જોઈએ અને જ્યારે તેમણે કોઈ રીતે જાહેર છાપામાં તથા રીસાલામાં તેનો ઇકરાર કર્યો છે તો તેજ હોવા જોઈએ. તો વાંચક વર્ગ જોઈ શકે કે, તેઓ કેવા હકીકતી ઇસલામી ” છે! અને તેમના “ હકીકતી ઇસલામી ” તરીકેના કેવા અકાયદો તથા આચાર વિચારો છે. ”

સાથેજ તેઓ “ હકીકતી ઇસલામ ” ની વ્યાખ્યા એમ આપે છે કે:—

“ અમે હકીકતી ઇસલામના સીદ્ધાંતો અમારા ગુરના બતાવવા મુજબ પાળીએ છીએ, તેથી મુસલમાનો પણ અમારા સાથે ધાર્મિક મળતાપણું દેખાડતા નથી. ”

ઉપરના લખાણ તથા કમુલાતથી મી. વરતેજ એમ જણાવી દે છે કે, “ હકીકતી ઇસલામ તેનુંજ નામ છે કે જેના સીદ્ધાંતો અમારા ગુર બતાવે, અને તે મુસલમાનો સાથે મળતાપણું દેખાડે તેવા નથી. ત્યારે તો એમજ સાબીત થયું કે હકીકતી ઇસલામના જે અકાયદો તેઓએ જણાવ્યા, અહણ કર્યા, બીજાઓ અહણ કરાવ્યા તથા અહણ કરાવવા છે તે તેમના ગુરએજ બતાવ્યા તથા શીખવાડ્યા છે કે જેનાપર તેઓ મુસ્તકીમ થયા છે અને જેનાપર તેઓ પોતાના ઇમાનના મુસ્તકીમ તથા ચુસ્ત ઇસમાઇલી હોવાનો બાર આપીને દાવો કરે છે. તો હવે તેથી તેમના ગુરના પણ તેવાજ અકાયદો હોવા જોઈએ એમ પણ આસાનીથી માની શકાય તેવું છે. ”

જો તેઓ પોતાના ગુર કે જેમનું નામ તેઓએ આપેલું નથી તેમના તેવા અકાયદો હોય તો, તે ગુરને તેઓ કેવા દીની પોલીશનમાં મુકે છે તે સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે. ગુરથી જો તેમની મુરદ પીર સદરદીન વીગેરે મીશનરીઓથી હોય તો, મીઝ વરતેજ તદ્દન જુદા થાય છે, કારણ કે તેવા મીશનરીઓએ તેવો “ હકીકતી ઇસલામ ” બતાવ્યોજ નથી કે, જેના અકાયદો ઉપર પ્રમાણેના હોય. અમેએ પીરના યાન શાસ્ત્રના પુસ્તકોનો પુરો અભ્યાસ કરી, અભ્યાસ કરીજ,

નહિ, પણ તેને ગુજરાતીમાં છપાવીને, તથા તેમાંથી નીકળતા અકાયદો તથા આચાર વિચાર તારવી કાઢીને, સંખ્યાબંધ કરીનાઓ તથા લેખોમાં છાપી સ્પષ્ટ સાબીત કરી આપ્યું છે કે, તે અકાયદો એવા નથી કે એવા મીઠા વરતેજ હકીકતી ઇસલામના જરૂર છે અને જો પીરો તથા મીઠા વરતેજના ગુરૂના અકાયદો તથા આચાર વિચાર મીઠા વરતેજ જરૂર છે તેવાજ હોય તો તે એક બચકર બાબત છે.

ઇમામી ઇસલામી જમાતના આગેવાનો તથા મેમ્બરો ! તમે કદાચ નહિ જાણતા હો, અથવા તો જાણતા હો તો કાંઈ પણ એવી નહિ શકતા હો; પરંતુ તમારે એક સાચા ઇસલામી તરીકે, સાચા પીર સદરદીનના મુરીદ તરીકે તથા ના. આગા સાહેબના એક સાચા મુરીદ તરીકે, એ વાત બુદ્ધી નહિ જવી જોઈએ કે, મીઠા વરતેજ તથા તેમના ગોડીયાઓ, ખરા ઇસલામને, પીર સદરદીનના જ્ઞાન શાસ્ત્રમાં રજૂ થયેલા ખરા ઇસલામી અકાયદોને તથા ના. આગા સાહેબના ઉપદેશને મિત્ર બાવે માટીમાં મેળવી દેવા માગે છે. તેઓ તેમના પ્રયાસો તથા હિતુને કોડીને મુઠે વેચવા ધારે છે, આપના દીની તથા દુન્યવી પાંત્રી-ચાનને નીસ્તો નાખી દરવા માગે છે અને ખીજ ઇસલામીઓ તમોને સુસલમાન ન ગણે, પીર સદરદીનને પણ ઇસલામી ન ગણે તથા ના. આગાખાન પ્રત્યેનો ધાર્મિક ભાવ દુર કરે તેવાં લખાણો લખી લખીને કોમમાં સડો નાંખે છે. અને તમો એમ નહિ સમજતા કે, કાંઈ થવું નથી, પણ તેવા ગંદામ તુમા જવ ફરોશોનું જાદુ કોમમાં ચાલુ થઈ

ગયું છે. કોઈ કોઈ ઉપર ઉપરથી સંભવિત, તથા અંદરખાનેથી સ્વાર્થિ
એવા લોકો સરકારી કોર્ટોમાં વટીક પ્રતિજ્ઞા ઉપર એમ કહેવાને નીકળ્યા
પડ્યા છે કે, અમે મુસલમાન નથી, આપને ખાત્રી કરવી હોય તો,
રાણાવાવના ખોળા કાસમ કાનજીએ પોતાની ઓરત તુરખાઈને કપળે
લેવાને જુનાગઢ (કાઠીયાવાડ) ની દીવાની અદાલતમાં જે કેસ
માંડેલો, તે છપાયેલો, જે રૂપીઆ દોઢની કીમતમાં “ તુરે હીદાયત
ઓર્શીસ અમરેલી-કાઠીયાવાડ ” થી મળી શકે છે તે મંગાવી વાંચી
જુઓ. ધર્મનો પ્રચાર કરનારા મીશનરીઓ, કોન્સીલના ચેરમનો, કોન્સી-
લના મેમ્બરો સુખી તથા કામડીઆ ખુલ્લી કોર્ટમાં ઇસ્લામ વિરુદ્ધની
ગવાહીઓ આપી ગયા છે અને તે એટલી હદ સુધી ઇસ્લામ વિરુદ્ધની
હતી કે, ખુદ તેમનેજ સુખી મુસલમાનોથી કોર્ટ ખાત્રી કરાવવાની
કોર્ટેને અરજ કરવી પડી હતી. અને કોર્ટે તેમની તેવી માગણીનો
સ્વીકાર કરી કોર્ટ સુખી મુસલમાનોથી ખાત્રી કરી જુખાનીઓ લીધી હતી.

અરે ઓ ! પોતાની રંગોમાં ઇસ્લામી લોહી ધરાવનારાઓ !
અરે ઓ ! પીર સદરદીનનો હાથથી ઇસ્લામથી મુશરફ થયેલાઓ !
અરે ઓ ! આગેવાની ધરાવનાર તથા કેળવણી પામેલાઓ ! અરે ઓ !
પંજે ભાઈઓ તથા મોટાં કામો કરનારા ! શું તમારી ઘેરત તકાઝો
નથી કરતી કે, આવી પોતાના ધર્મની તુક્કા ખુટી જોઈ રહ્યા છો ?
ભાઈઓ, જાગો ! અને બેદીન ફેલાવનાર લઈમાંજી લેખકો તથા
મીશનરીઓને દુર કરી ક્રામ તથા ધર્મનું રક્ષણ કરો તથા કરાવો.

કોમના સરદારો એજ કોમના સેવકો છે. રાજ્ય એ સમયનું કારણ છે કોમને દીની તથા દુનવી સારી હાલતમાં મુકવી કે અધિગતિએ પહોંચાડવી, એ તમારા અખેયારની છે. રખેને એમ ન થાય કે, તમે! ગણતમાં કિંધતા પડ્યા હો, અને ગંદમ નુમા જવ ફરોશો આવતિ, તમારી કોમની તથા દુનવી હાલત ખરાબી કરી નાખે.

અમેને કસમ બ ખુદા કે, બહુજ લાગી આવે છે તેથી આ દુક સમના નીચેની દોઆ સાથ કીધી છે.

ઇલાહિંય હકે રસુલે તહામી.
હરેક હર્દ ઇન્સાંકા નેક હામી.
છસે દુર નઝદીકથે સખ મિરામી.
બરાબર થે મક્રીયો ઝંગીયો શામી.
શરીરોં કો હાથ અપને છસને નિયાહા.
મુરંકા હમેશા બલા નિસને ચાહા.

તુફલ ઉસ્કા ઓર ઉસ્કી ઇતરતકા ચારખ.
પકડ જલ્દ હાથ ઉસ્કી ઉમ્મતકા યા રખ.
એક અબ્બ ઉસ્કે બેજ અપની રેહમતકા યા રખ.
ગુખાર ઉસ્કે ને ધોયે જિલ્લતકા યા રખ.
કે મિલ્લતકો હે નંગ હસ્તીસે ઉસ્કી.
હુવા પરત હસલામ પરતીસે ઉસ્કી.
ઉન્હે કહી ફિક આજ કરની સિખા દે.

ઝરા ઉન્ડી આંખુંસે પરદા ઉઠા દે.
 કમીનગાહે બાઝીયે દૌરાં દિખા દે.
 જો હોના હંચ કલ આજ ઉન્ડો સુઝા દે.
 છતેં પાટલેં તાકે આરાંસે પેહલે,
 સરીના બના રખમે તુફાંસેં પેહલે,
 બચા ઉન્ડો કિસ તંગ નાયે બલાસે.
 કે રસ્તા હો ગુમ રાહરેવા રાહનુમાસે.
 ન ઉમ્મીદ ચારીહો ચાર આશનાસે.
 ન ચરમે એઆનતહો દસ્તો અસા સે.
 ચપો રાસ છાઈ હુઈ જુલ્મતેં હો,
 દિક્ષેં મેં ઉમીદુકી જા હસરતેં હો,

મેઘવાળ ખોજઓ.

કપરના મયાળાવાળું લખાણ જે મુંઝાળ ખાતે પ્રસિદ્ધ થતા વર્તમાન
 પત્ર “હિન્દુસ્તાન” માંથી ઉતારી આ માસિકના ગમા અંકમાં આપવામાં
 આવ્યું છે તેના વાંચનથી વાંચક વર્ગને મુળ હકીકતનો દાંધક જાંખો
 પ્રકાશ થયો હશે અને તેથી તે બાબતને વધુ સ્પષ્ટતાથી સમજાવવાની
 જરૂર રહે છે.

“મેઘવાળ” એ કોમ છે કે જેને લોકો “હેડ” “અંતપજ”
 એવા નામથી પણ બોલાવે છે. હિન્દુસ્તાનની બહુજ પછાત રહી
 જતારી આ કોમ છે અને તેની સંખ્યા હિન્દુસ્તાનમાં ઘણી મોટી

છે. સામાન્ય રીતે આ કોમ ઘણીજ ગરીબ અજ્ઞાન તથા ગંદી છે હીન્દુ લોકો તેમને અડકતા નથી અને અડકી જવાયું તો અભડામ ગયાનું માની પહેરેલાં કપડાં ધોઈ તથા પોતે શરીરે સ્નાન કરી તે આભડછેટને દુર કરે છે કોઈપણ હીન્દુ તેમને પોતાના ઘરમાં કે ફળીયામાં ધુસવા દેતો નથી તેમની પાસેથી કોઈ વસ્તુ લે છે તો તેને ખાણીના છાંટા નાખી તે વસ્તુની નાપાકી દુર કરે છે જો કોઈ ઢેડ બુલે ચૂકે કોઈ હીન્દુના ઘરમાં ધુસી ગયો તો તે ઘરને નવેસરથી લીધિ ગુપ્તીને તેઓ પાક કરે છે.

ઢેડો યાને મેઘવાળો હીન્દુઓના લત્તાઓમાં રહી શકતા નથી. તેમને માટે ગામ બહાર ઇલાહેદા લત્તાઓ હોય છે જેમાં તેઓ એક જગોઓ રહે છે તેઓને કોઈપણ હીન્દુ લોકોના દેવ મંદીરમાં જવાનો અધિકાર નથી રેલ્વે ગાડીઓમાં પણ તેમના માટે ઇલાહેદા ડબ્બાઓ ધણે ભાગે રાખવામાં આવે છે જે ગાડીઓમાં ઢેડો માટે ઇલાહેદા ડબ્બાઓ નથી હોતા તે ગાડીમાં આપડા ઢેડોને બહુ હાડમારી ભોગવવી પડે છે જે ડબ્બા પાસે ચડવાને જાય છે ત્યાં લોકો તેને દુર દુર કરી ધુનકારી કાઢે છે આપડો આ ડબ્બા પાસેથી પેલા ડબ્બા પાસે અને પેલા ડબ્બા પાસેથી આ ડબ્બા પાસે બહાવરો બની દોડાદોડ કરે છે અને જો ગાડી તે તરફ ધ્યાન ન ખેંચે તો વખતે રહી પણ જાય છે અમોએ કેટલીક વખતે આવા લોકોને રેલ્વેમાં ચડતાં રહી જતાં જોયા છે.

વખતે હીમ્મત કરી હીન્દુઓનાં ડાખમાં દાખલ થાય તો તેને હડેકુત કરવામાં બાકી રખાતી નથી કેટલાક ચુસ્ત વૈષ્ણવો તથા ચુસ્ત સ્વામીનારાયણીઓ અને ચુસ્ત પ્રશ્નોરાઓ તો તે ડાખમાંથી ઉતરી જઈ બીજામાં જઈ ખેસી જાય છે બાપડા દેડને લાંત મુકી મારીને કે ગાળો દઈને પણ નીચે ઉતારી મુકવામાં આવે છે.

આ મેઘવાળ કામમાંથી કેટલાકો વણકર હોય છે એટલે કે બાદી નામનું કપડું વણે છે તેમાંનો મોટો ભાગ મળુર વર્ગનો છે જે બજા-તણ વીગેરે જંગલમાંથી લાવી તેનાપર નિર્વાહ ચલાવે છે બાકીના લોકો ચમારનું કામ કરે છે એટલે કે મરેલાં ઢાંરો તેઓ લઈ જાય છે તેનું માંસ તેઓ ખાય છે અને હાડકાં વેપારીઓને વેચીને આપી દે છે અને આળાં ચામડાંને કુડો બનાવી રંજે છે ચામડા રંગવાના કાર-ખાનામાં ઘણે ભાગે દેડોજ હોય છે.

મુંબઈમાં રહેનારા દેડો યાને મેઘવાળોને કેળવણી આપવા માટે મ્યુનીસિપાલિટી તથા ખાનગી સંસ્થાઓ તરફથી સ્કુલો ખોલવામાં આવી છે બીજા સ્ટેટોમાં પણ તેવીજ તજવીજો થઈ છે અને તેથી કેટલાક દેડો બણીને કાંઈ સુધરતા થયા છે અને બીજા હીન્દુ મુસલમાનોની જેમ તેમને પણ આગળ વધવાની ઇચ્છાઓ થઈ આવી છે પરંતુ હીન્દુઓ તરફના ભારે દબાણને લઈ તેઓ ફાવી શકતા નથી. તોપણ તેઓએ આગળ વધવાને પોકાર સર કરી આપ્યો છે અને જો પોકાર

વખતસરનો હોવાથી કેટલાક હિન્દુ સુધારકોએ તેમને ઉત્તેજન આપવા માંડ્યું છે. મી. ગાંધી પણ અત્યંત (ટેડ) કામના ઉદ્ધાર સારી માટે કાળજી રાખે છે તે હિન્દુસ્તાન પત્રના આવેલા ઉતારા પરથી જણાયું હશે.

હિન્દુ વર્ગના જે સુધારકો મેઘવાળોની ઉન્નતિ ચાહે છે તે ખરી રીતે હિન્દુ ધર્મની હિમાયતને ખાતર નહિ; પરંતુ હિન્દુ કામમાંથી તેઓ નીકળી જવા લાગ્યા છે અને તેથી તેમની સંખ્યામાં (કેમકે ટેડો પણ હિન્દુઓજ છે) ઘટાડો થઈ તેમના રાજદ્વારી હક માર્યા જાય તે માટે છે હજારો નહિ પણ લાખો ટેડ ભંગીઓ ખ્રીસ્તી થઈ ગયા છે અને થતા ચાલ્યા છે. ખ્રીસ્તી મીસન ખાતાએ મેઘવાળોને ખ્રીસ્તી બનાવી દેવામાં હિન્દુઓના તે પ્રત્યેના દુર્લક્ષ તથા તિરસ્કારનો સારો લાભ મેળવ્યો છે અને તેવો લાભ મેળવવામાં વીજળી વેગે તેઓ આગળ વધતા જાય છે હિન્દુસ્તાનના સઘળા ઈલાકાઓમાં અસંખ્ય ટેડો ખ્રીસ્તી થઈ ગયા છે અને ખ્રીસ્તી થઈ ગયા પછી તેમને ઘણાજ લાભો થયા છે હિન્દુઓ તરફનો આભડછેટનો પરદો ઊડી ગયો છે અને તેઓ ખ્રીસ્તી તરીકે જ્યાં ત્યાં નોકરી તથા કામધંધામાં જોડાવા લાગ્યા છે.

ખ્રીસ્તી થઈ ગયેલા મેઘવાળોની સ્વતંત્રતા તથા સારી હાલત જોઈ તેમનાંજ હિન્દુ મેઘવાળભાઈઓના મનમાં ચટપટી થઈ આવે એ સ્વભાવિક છે અને તેથીજ ચટપટી મુંબઈના મેઘવાળોને થઈ આવ્યાનું હિન્દુસ્તાન પત્રના મુખ્ય આંકમાં આપેલા ઉતારાથી વાંચક વર્ગની નજરમાં આવ્યું હશે.

હિન્દુ મેઘવાળાની હાજતો વધતાં તેમને સ્વતંત્રતાના સ્વપ્નો આવવા લાગ્યાં છે અને તેઓ ગમે તે ભોગે આગળ વધવાને કિત્તુક જોવામાં આવે છે જો હિન્દુ કોમ તેમના પ્રત્યેનો આભડછેડનો પરદો નહિ ઉઠાવી દે તો તેઓ ખ્રીસ્તી કે મુસલમાન થઈ જવાની વેતરણ કરે છે જે જોઈ હિન્દુ સુધારકોને બહુજ લાગી આવે છે; પરંતુ તેવા સુધારકોનું તેમની કોમ પાસે એટલું ચાલતું કે ઉપજતું નથી કે, દેડો પ્રત્યેના આભડછેડને દુર કરાવી નાખે, અને તેઓ તેમ ન કરાવી શકે તો પણ આગળ વધવા માગતા દેડો ચુપ રહી શકે નહિ એ સ્વભાવિક છે અને તેથી મી. ગાંધીએ મુંબઈના દેડોને સારા શબ્દોમાં દીલાસાઓ આપ્યા છે તે દીલાસાઓ વ્યવહાર અને તે મુશકીલ કામ છે હિન્દુઓ દેડો સાથે તો બેળાવાને તૈયાર નથી. પ્રીતિ બોજનના મેળાવડા માટે કેવાં ધાંધલો તથા કોલાહલો થયાં હતા તે વર્તમાન પત્રના વાંચકોની જાણ બહાર નહિજ હોય.

મેઘવાળ લોકો પોતાની ઉન્નતિ માટે પોતાનો હિન્દુ ધર્મ છોડી ખ્રીસ્તી થઈ જતા ચાલ્યા અને લાખો ખ્રીસ્તી થઈ ગયા. આવી મેઘવાળાની સ્થિતિનો ખ્રીસ્તી મીશનરીઓએ લાભ લીધો પરંતુ મુસલમાન કોમ તરફથી કંઈપણ તેમને પોતામાં લેવા માટેની હીલચાલ થઈ નહિ ખુદ મુસલમાન કોમ કેળવણીમાં પછાત હોવાને લઈ તથા તેમના શ્રીમતોમાં દીની જુસ્સો નરમ હોવાને લઈ તેમને તેવો વિચાર વટીક થઈ આવ્યો નહિ વળી મુસલમાનો પણ હિન્દુઓના ઘાડા સમાજમાં

રહેનારા તેથી તેમનામાં પણ કાંઈક મેઘવાળો પ્રત્યેની આબડછેટનો અસર થઈ આવ્યો જણાય છે અને છે અને હીન્દુઓની જેમ ધણા મુસલમાનો પણ ઢેરોથી અમીડાતા હોય તેવી રીત બજવે છે અને આવી આખતને લઈ તેઓ ઢેરોને મુસલમાન બનાવી પોતામાં મેળવી લેવાના પ્રયત્નને હાથ ધરી શક્યા નથી અને હજુ પણ તેઓ ભવિષ્યમાં જલદીથી તેમ કરવાને તૈયાર થાય એ શંકાસ્પદ વાત છે.

કોઈ પણ હીન્દુ જો મુસલમાન થાય તો સમગ્ર મુસલમાન કોમ ને તે પોતામાં દીલેખનથી મેળવી લે છે અને તેને ટેકો આપે છે ધણા હીન્દુઓ દર વરસે હીન્દુ ધર્મ નજી મુસલમાન થઈ જાય છે અને મુસલમાનો તેને પોતામાં મેળવી તેની સાથે રોટી તથા ખેટી વહેવાર રાખવા લાગી જાય છે પણ દેડ કોમ એક હલકી કોમ ગણાતી (હીન્દુઓના પ્રચલિત અમલને લઈ) હોવાથી મુસલમાનો તેમને પોતામાં મેળવી લેવાને આંચકો ખાય જો કે તેમના ધર્મની રૂએ તેવો આંચકો ખાવો એ બ્યાજખી લેખાય નહિ. મતલબ કે હીન્દુસ્તાનના મુસલમાનોએ લાખો મેઘવાળોને પોતા સાથે મુસલમાન બનાવી મેળવી લેવાનો અન્સ ગુમાવ્યો છે હજુ પણ ગુમાવ્યેજ જાય છે.

નામદાર આગા સાહેબના મુંબઈ ખાતે વસતા ખોજ મુરીદામાંનાં કોઈ કોઈ આસામીઓને ઢેરોને ખોજ બનાવી પોતામાં મેળવી લેવાની દગ્ગ થઈ આવી. ગુજરાતના હીન્દુ સંતપંથીઓને ખોજ બનાવી પોતામાં

મેળવી લેવાના પ્રયાસમાં જ્યારે તેઓ નાસીપાસ થયા અથવા તો તે કામમાં તેઓએ વધુ પ્રયાસ કીધો નહિ અથવા તો કરી શક્યા નહિ ત્યારથી મુંઝવણ મેઘવાળોને પોતાના દીનમાં મેળવી ખોળ ખનાવી લેવાની હીલચાલ તેઓએ શરૂ કીધી અને આપડા મેઘવાળો જે પોતાની કિમતિ માટે વલખાં મારે છે. તેમને આશરાનું ઠેકાણું મળ્યું અને તેઓ સમજ્યા કે જો અમે ખોળ થઈ શકીએ તો ખ્રીસ્તી થઈ જવા કરતાં પણ પોતાની કિમતિ સારી રીતે કરી શકીએ અને તેથી તે પ્રકારના પ્રયાસને તેઓએ ટેકા આપ્યો. કહે છે કે મુંઝવણ ખોળ ધરમાઈલી જમાત તરફથી અથવા તો તેના કોઈ અંગભૂતો તરફથી આ પ્રયાસ ઉપાડી લેવામાં આવ્યો છે અને તે માટે મા. વરતેજ કે જે ઇસિમાઈલીઆ જમાતમાં માસિક રૂ. ૧૦૦ થી નોકરી કરે છે તથા મા. અલીમાહમદ જાનમાહમદ યુનારા તથા મા. નુરમાહમદ ઝવેર એમ ત્રણ જણાઓ દોશીષ કરે છે તેઓ એક મકાન ભાડે લઈ તેમાં આ ધર્મનો ઉપદેશ આપવાને ઢેડા એકઠા કરે છે અંત્યજ (ઢેડ) કામના લગભગ ૪૦ માણસો માટે એક “મેઘવાળ જ્ઞાન પ્રચારક મિત્ર મંડળ તથા વેપારી સહાયક મંડળી” એ નામની સંસ્થા ઉભી કીધી છે અને મેઘવાળ ભાઈઓને રૂ. ૪૦૦૦ હજાર સુધી ધીરીને કાપડની દુકાન ખોલાવી હતી પણ તેમાં મોટી ખોટ ખમીને તે દુકાન બંધ કીધી છે મંડળમાં લોકો એકઠા થાય છે સાંજે તેમને ઉપદેશ આપવામાં આવે છે હિન્દુ ધર્મનાં મતનેજ મળતો ઉપદેશ આપે છે

આગાખાન હીન્દુ ધર્મના નકલંકીના આવતાર છે એવું સમજાવે છે અને ખોજ એ હીન્દુ ધર્મને માનનારા છે અને હોદ્દા છે તેમ સમજાવે છે. માતાંગી ધર્મના પુસ્તકો ઉપરથી દાખલા આપી તેને ધર્મના આધાર રૂપે માને છે અને તે પ્રમાણે કામ ચલાવે છે.

હીન્દુસ્તાન પત્રનો જે ઉતારો ગયા અંકમાં અમે આપી ગયા છીએ તે પ્રમાણે મુંબઈના કેટલાક હીન્દુ મેધવાળોએ મીં. ગાંધી પાસે પોતાના ભાઈઓ ખોજ ન થઈ જાય, તે માટે હીન્દુ તથા ખોજ ધર્મ વચ્ચેના તફાવત ઉપર ભાષણ આપવાને ગોડવણ કીધી હતી અને જેમાં મીં. ગાંધીએ પોતાના અનુભવ તો પ્રકાશ પાડ્યો હતો આ ભાષણ વખતે મીં. વરતેજ તથા મીં. ચુનારાએ હાજરી આપી. મીં. વરતેજએ ખોજ ધર્મની હકીકત સમજાવી જે મેધવાળા જ્ઞાન પ્રચારક મિત્ર મંડળમાં અપાતા બોધ જેવી હતી.

મેધવાળોને ખોજ બનાવવાના કામમાં મીં. નુરમાહમદ ઝવેર સોમાણી પ્રયાસ કરે છે તેને માસિક રૂ. ૧૦૦ પગાર મળે છે અને તે ભાઈ લગભગ ૧૬ વરસથી અંદરજોના સહવાસમાં આવેલા હોવાથી આ કામને આગળ વધારવામાં આધારભૂત થઈ ઘણોજ આગળ પડતો ભાગ લે છે.

આ કામ આગળ વધારવાનો માટે જેટલું ખર્ચ થાય તેટલું આપવાને એ ત્રણ ગૃહસ્થો પોતાની ખાનગી મદદ આપે છે અને જોઈતાં નાણાં ખર્ચે છે જેમના નામ ૧ મીં. જશર ભાઈ શેરમામદ

(ગાત્રીની કોન્સીલના મેમ્બર) ૨ શરીર અલી તથા એક ગૃહસ્થ છે જે પોતાનું નામ બહાર પાડતા નથી એમ જાણવામાં છે.

અંત્યજ્ઞેમાં આ ચર્ચા ધણી ફેલાઈ રહ્યાનું હિન્દુસ્તાન પત્રના ઉતારાથી વાંચક વર્ગ જાણવા પામ્યો હશે મેઘવાળો ખોળ ન થઈ જાય તે માટે એક ઉપદેશક રાખ્યો છે જેનું નામ મી० ગિરિનથશંકર ન્યશંકર પંડિત (વરસડાવાળા) છે. આશરે ચાલીશોક મેઘવાળો પોતાનો હિંદુ ધર્મ તથા ખોળ ધર્મમાં કાંઈક શુભ અને કાંઈક જાહેરમાં ગયા છે આવા મેઘવાળ ખોળઓને “ નવા ખોળઓ ” એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. અને ખોળ ઇસમાઈલી ગાતાનાં જમણુ વખતે તેમને સાથે બેસાડી જમાડવામાં આવ્યાનું સાંભળવામાં આવ્યું છે, તે ઉપરથી મેઘવાળોને ખોળ થવામાં કિતેજન મળેલું છે. ઉપદેશ કરનારાઓ તરફથી કહેવામાં આવે છે કે અમોને નામદાર આગાખાન સાહેબ તરફથી ફરમાન થયું છે.

મેઘવાળોને ખોળ બનાવવાનો પ્રયાસ ઘણોજ સ્તુતિપાત્ર પ્રયાસ છે અને તે જેમના તરફથી કરવામાં આવતો હોય, અને તેમાં જેઓ નાણાં કે જાતી મદદ કરતા હોય તે ધન્યવાદના હકદાર છે અને ધાર્મિક દ્રષ્ટિથી તેઓ સચાજના હકદાર છે. અને અમો તેના પ્રયાસીઓને હાથ ધરેલા કામ માટે સતત પ્રયાસ કરવાને બહામણુ કરીએ છીએ અને જણાવીએ છીએ કે આ મેઘવાળ વર્ગને સતપંથની પ્રથમ પાયરીમાંજ પ્રથમ દાખલ કરવાને અને તે પ્રમાણેના જે ઉપદેશ કર-

વામાં આવે છે તે ઉપદેશનેજ વળગી રહેવું. કેમકે જ્યારે પહેલી પાયરીમાં મળ્યુત થઇ જશે ત્યારે ત્રીજી પાયરીમાં દાખલ થઇ શકશે અને છેવટે ત્રીજી પાયરીએ પહોંચશે. માનવંતા પીર સદરદીન તથા પીર હસન કપીરદીન વીગેરે પીરોએ જે મીશન પદ્ધતિએ કામ કરેલું તેજ પદ્ધતિને જે બરાબર સમજી બુજીને વળગી રહેવામાં આવશે તો, શ્વેતમંદીની દરેક આશા છે. મેઘવાળ બોળબોળને ખુશીથી જમાતખાનામાં આવવા દેવા. જ્ઞાતિ જમણમાં દાખલ કરવા અને પોતાને ઘેર દરેક પ્રસંગે તેમને બોળજ સમજીને બોલાવવા. તેમની કન્યાઓ લેવી અને આપવી અને તેમને નવી દુકાનો બોલાવી આપી નાણાં સખંધી મદદ આપી તથા નોકરીઓ તથા રહેવાના સારા મકાનોની સગવડ કરી આપી તેમની હિમ્મત વધારવી અને એ રીતે તેમની કિન્નતિના માર્ગો પહોંચે, કે જેની તેમને પ્રબળ પ્રત્યક્ષ છે તે સરળ કરી આપવા. જે આ પ્રમાણેનો પ્રયાસ થશે અને તે પ્રયાસને ઉલટ તથા ખંતથી વળગી રહેવામાં આવશે તો, હજારો બહેન લાખો મેઘવાળો બોળ થઈ શકશે અને હાલ બોળબોળની જે સંખ્યા છે તેમાં બમણો ચોગણો કે તેથી પણ વધારો કરી શકાશે અને તે વખતે તમારા તથા અમારા આનંદનો પાર રહેશે નહિ.

મેઘવાળભાઈઓ માટે પણ આ શુભ અવસર છે. સતપંથ જેવો પંથ હાથ લાગવા સાથે તેમની કિન્નતિના સવળાં દ્વારા ખુલ્લાં થઇ જશે અને દરેક સતપંથી. બોળ જેટલી સ્વતંત્રતા તેમને પાત્ર થઇ

જશે. આજે તેમને આમડછેટ કરનારા માંની જે તિસ્કાર કરવામાં તથા હડેધુત કરવામાં આવે છે તે મહાન ત્રાસ ખોળ થતાંજ દુર થઈ જશે. આજે તેમને ભાડું ખર્ચતાં પણ સારા મકાને રહેવાને મળતાં નથી, તે ખોળ થતાં તુરંતજ મળી શકશે. ખોળ મોહલા, બીંડી ખજાર, ચોપાટી કે જ્ય. વગર જે ત્યાં સાફ મકાન મળી શકશે. કોઈ-પણ લક્ષ્યામાં સારા સારા ખીજનેસો નાણાંની પુરતી જોગવાઈથી તેઓ ખોલી શકશે. ધીમે ધીમે તેઓ ખોળખોળની જેમ સુધરેલા તથા તવંગરો થઈ શકશે. ખોળ જેવા કમદા કરેઓ તથા મોનેરી કસીદાઓ તેઓ પહેરી સારા શહેરીઓ બની જશે. જુદી જુદી સંસ્થાઓમાં તેઓ મેમ્બરો તથા હોદ્દાદારો થઈ ચુંટાશે. ઓનરરી મેજિસ્ટ્રેટો, ડાક્ટરો વકીલો સોલીસિટરો અને મેરીસ્ટરો થઈ શકશે. વખત જતાં તેઓ લક્ષ્યાધિપતિ તથા મીલ માલિકો પણ થઈ શકશે. માત્ર તેમના કીસમત આડે એક પાંદડું છે જે તેઓએ લીંમતથી ખસેડી નાખવું જોઈએ. કુદરત તેમનાપર કૃપાદ્રષ્ટિના વાદળો લાઈ આવી છે અને તેમની રજા લઈ તે કૃપાના કુસોનો તેમનાપર વરસાદ વરસાવવા લાગે છે. માટે અમ મેઘ-વાળ ભાઈઓ ! આવા શુભ પ્રસંગને લાથથી છટકવા દેશો નહિ, લક્ષ્મી ચાંડલો કરવાને આવી છે માટે શુભ ધોવાનું બહાનું કરશો નહિ અને પોતાના કીસમત જે હામરો વર્ષ થયાં કુંભકરણની જેમ ઉધી ગયા છે તેને એક ડોકર મારી જગાડી દેશો.

ખોળ થઈ જવાથી જે લાભો થવાના અમેઓ જણાવ્યા છે.

તેમાં તમેને કાંઈપણ સહરાગત જેવું લાગશે નહિ ખુદ તમે સમજ શકો છો, તેટલી ખુદ્ધિ ધૃષ્ટિ તમેને આપી છે અને તેથી અકલમંદ માણસને સમજવાર નથી કે આવા લાભને પડતો સુકી આપે. મીં ગાંધી વીગેરેએ તમેને જે દીલાસો આપ્યો છે તથા જે પ્રકારની લાલ-ચોના વાયદા આપ્યા છે તે બધા પ્રથમ તો જગ્યાની જમા ખર્ચ જેવા છે. મુખના મસીદાં છે કેમકે જ્યાં સુધી હીન્દુ સમાજ તમારા પ્રત્યેનો નિરસ્કાર તજવાને તૈયાર ન થાય ત્યાં સુધી મીં ગાંધી વીગેરેથી શું થઈ શકે ? તેમની ગમે તેટલી ધૃષ્ટા હોય પણ સંનેગ વિના તે ધૃષ્ટા કેમ પાર પડે. તમેને હીંદુ સમાજનો હઝરો વર્ષનો અનુભવ છે અજ્ઞાન હીંદુઓ તથા કેળવાયલા હીંદુઓ બંનેનો અનુભવ છે અને તે અનુભવથીજ તમારી ખાત્રી થઈ ગઈ હશે કે, તમારા તરફનો નિર-સ્કાર હજુ સેકેડો વર્ષ સુધી હીંદુઓ છાંડી શકે તેમ નથી અને તમારામાં હવે તેવો ત્રાસ સહન કરવાની શક્તિ પણ નથી અને તમારું આ લોક તથા પરલોકમાં કલ્યાણ થશે અને આ બાબતના આગમ યાને બિવિધ વાણીઓ ખુદ તમારા માનંગ શાસ્ત્રમાં પણ મોજુદ છે. ખુદ તમેને સદ્બુદ્ધિ આપો અને તમારું કલ્યાણ થાઓ તથાસ્તુ.

ઉપરનો આર્ટિકલ અમારા તરફથી પ્રગટ થતા માસિક પત્ર “ તુરેહીદાયત ” પુસ્તક બીજાના અંક સાતમાં લખવામાં આવ્યો હતો. અને તેમાં મુંબઈ ખાતે જે ઇસમાઈલી બેગમનો મેઘવાળોને બેગમ બનાવવા માટે પ્રયાસ કરે છે તેમના પ્રયાસને ટોકો તથા ધન્ય-

વાદ આપવામાં આવ્યો છે, સાથેજ મેઘવાળ ભાઈઓને પણ ખોળ
થવાને તેમના હીતની સમગ્રુતિ આપી છે. આમ છતાં પણ, અમારા
દુર્ભાગ્યે અમારા મિત્ર મી. વરતેજના સોબતી મી. ચુનારા અમારાપર
છેડાઈજ પડ્યા અને તેમને જેમ કાવ્યું તેમ ઇસિમાધલી સતપંથ પ્રકાશમાં
છાપી માર્યું. તે લખાણ એટલું તો તોછડાઈ ભરેલું અને મોટા કામની
ધમકી આપનાઈ છે કે તેને અત્રે ટાંકી બતાવવાની એરત રજા આ-
પતી નથી.

મેઘવાળોમાં ખોળ બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે,
આશરે પચાસક મેઘવાળો ખોળ થયા પણ છે, તેમને ઉપદેશ આપ-
વામાં આવે છે તથા તેમને વેપાર સમંધી મદદ પણ આપવામાં આવે
છે એ વાત ખરી છે, આવી રીતના તેમના શુભ પ્રયાસને ટેકો થતા
ધન્યવાદ આપ્યો અને મેઘવાળોને પણ ખોળ થવા માટે ઘટતો ઉપદેશ
કર્યો. આમ છતાં પણ અમારાપર ગુસ્સો થઈ જવાનું કારણ પ્રથમ તો
અમો સમજીજ શક્યા નહિ અને આશ્ચર્યતાના સાગરમાં હેતુનું મોતી
શોધવાને ગોથા ખાતા રહ્યા. પણ પાછળથી આ મોતી અમોને
હાથ લાગ્યું.

અમારા ટેકો તથા ધન્યવાદથી ખરી રીતે તેઓ નારાજ થયા
નથી; પણ ખુશીજ થયા છે; પરંતુ નાખુશ થવાનું મુખ્ય અને ખર્ષ
કારણ એ બનવા પામ્યું કે, અમારા લખાણથી એક કામ, જે છુપી

રીતે કાઢની જાણમાં ન આવે તેમ કરવામાં આવતું હતું તે જાહેર થઈ ગયું, પરંતુ અમારાપર છુપાં કામને જાહેર કરી આપવાનો આરોપ તદ્દન પાયા વિનાનો છે. આ છુપાં કામની પહેલી વહેલી જાહેરાત “ હિન્દુસ્તાન ” છાપામાં થવા પામી છે, જેને અમારા મિત્ર મી. વરતેજીએ જવાબ આપી ગાજતે વાજતે પબ્લીકમાં ફેલાવી છે. અને તેથી છુપા કામને જાહેરમાં મુકવા માટેનો આરોપ મુકવો હોય તો તે શા માટે મી. વરતેજી ઉપર મુકવામાં આવ્યો નહિ તેની અમોને કંઈ સુઝ પડી નહિ.

મેઘવાળા ખોજાઓના આર્ટિકલથી અમારાપર વધુ નાખુશ થવાનો પ્રસંગ તો એમ જન્યો કે, તે આર્ટિકલમાં અમોએ “ મેઘવાળા ખોજાઓને ખુશીથી જમાતખાનામાં આવવા દેવા, જ્ઞાતિ જમણમાં દાખલ કરવા અને પોતાને ઘેર દરેક પ્રસંગે તેમને ખોજા સમજીને બોલાવવા. તેમની કન્યાઓ લેવી અને આપવી.” એવી સૂચના લખી હતી. આ સૂચના તદ્દન વ્યાજબીજી હતી. કેમકે જ્યારે મેઘવાળો ખોજા થઈ જાય ત્યારે તેમને જમાતખાનામાં આવવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. ખુદ ઇસમાઈલી ધર્મ તે અધિકાર અર્પણ કરે છે. ઇસમાઈલી ધર્મ કે જે ઇસલામ ધર્મની એક શાખા છે તેણે વર્ણાશ્રમનો ભેદ કદી પણ રાખ્યો નથી. તેમ તેણે તેવા ભેદને વ્યાજબી પણ માન્યો નથી, બલકે તેવા ભેદ ભાવને નષ્ટ કરવાને તેણે વ્યવહાર પગલાંઓ ભરેલાં છે. હલકામાં હલકી પંક્તિમાં ગણાતા

લોકો ન્યારે આ ધર્મમાં દાખલ થયા છે ત્યારે કાંઈપણ આનાકાની સિવાય તેને ગ્રાહ કરવામાં આવ્યાં છે. માત્ર ગ્રાહ કરવામાં આવ્યા છે એટલું જ નહિ પણ, તેમને મોટી મોટી પદ્ધતિઓ આપવામાં આવી છે.

અમે એ તો ઇસલામની આજ્ઞાઓને દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં રાખી ઉપરની સૂચનાઓ કરેલી. પરંપરામાં માણસ ન્યારે પોતાનો મુળ ધર્મ છોડીને, અમારા ધર્મમાં આવે, અમારા જ ધર્મના આચાર વિચાર ગૃહણ કરે ત્યારે તે અમારી સોસાયટીનો જ મેમ્બર થયા ગણાય. હાલના હિન્દુ સ્થાનના છ કરોડ જેટલાં મુસલમાનોના મુળ વડીલો હિન્દુઓ જ હતા. પણ ન્યારે તેઓએ પોતાનો મુળ હિન્દુ ધર્મ તથા ઇસલામ ધર્મ અપ્તયાર કર્યો ત્યારે તેઓ ઇસલામી ડોમના મેમ્બરના માંડલામાં દાખલ થયા. ખોળાઓના વડીલો જેમાં જુહાણા, ભાટીઆ, ગ્રાહણો, મોમ્મી, કાળી, કલુખી, મેઘવાળ વીગેરે હતા, તેઓએ ન્યારે પોતાનો હિન્દુ ધર્મ તજ્યો અને અમારો ધર્મ ગ્રહણ કર્યો ત્યારે અમે એ તેને અમારી સોસાયટીમાં મેળવી લીધા. તેવી જ રીતે આજે જો મેઘવાળો પોતાનો હિન્દુ ધર્મ તથા ખોળા ધર્મ ગૃહણ કરે તો, અમારી ફરજ છે કે તેને અમારે અમારી સોસાયટીમાં મેળવી લેવા. તેઓ 'મુશાધી' જમાતખાનામાં આવી શકે છે. અમારી ખાતે ખાઈ પી તથા રહી શકે છે અને કન્યાની આંપ લે કરી શકે છે.

જો મેઘવાળોને ખોળા થવાનો ઉપદેશ કરવામાં આવે, પણ જો

તે સાથે તેમને પોતામાં મેળવી લેવાની વ્યવસ્થા ન કરવામાં આવે તો, તેઓ કદી પણ અમારી સાથે મઝહબી નાતાથી જોડાશે નહિ. કેમકે જો તેઓ ખોજ થઈ જાય તો, તેમની મેઘવાળ જ્ઞાતિ તેમને જરૂર પોતાની જાતિથી બહાર કરશે અને જો ખોજ જ્ઞાતિ તેને પોતા સાથે મેળવી નહિ લે તો તે આપડાની સ્થિતિ ધોખીના કુતરા જેવી, “નહિ ધરનો કે નહિ ઘાટનો” જેવી થઈ પડશે અને આવી સ્થિતિ વચ્ચે તે ખોજ થવાનું પસંદ પણ કેમ કરે ?

ઈસલામે વર્ણશ્રમનો ભેદ રાખ્યો નથી. પરધર્મનો કોઈપણ માણસ મુસલમાન થાય તો તે તુરતજ મુસલમાન મંડળીમાં જોડાઈ ખીજ મેખરો જેટલાજ હકોનો અધિકારી થાય છે. આજ પરનાલિકાપર આજદીન સુધી અમલ થયો છે, કરોડો પરધર્મીઓ પોતાનો મુળ ધર્મ તથા ઈસલામમાં દાખલ થઈ ઈસલામી સોસાયટીના હકો ભોગવતા આવ્યા છે તો તેજ ધારણે મેઘવાળો જો ખોજ થઈ જાય અથવા જેટલા થઈ જાય તેમની સાથે અમારે ભેદભાવ રાખવો એ સતપંથ ધર્મથી વિરુદ્ધ છે. તેઓને અમારી સોસાયટીમાં મેળવી લેવા, જમાતખાનામાં આવવા દેવા, જ્ઞાતિ જમણમાં તેમને બોલાવવા, તેમના જ્ઞાતિ જમણમાં આપણે જવું, એક ખીજ શાદી બ્રાહ્મમાં ભાગ લેવો, અરસ પરસ કન્યાની આપ લે કરવી. વીગેરે ઈસલામી શરેસ્તા પ્રમાણેનીજ સૂચના છે, જે અમારા તરફથી કરવામાં આવી છે.

અમારા સાંભળવામાં આવ્યું કે, અમારી સૂચનાથી મુંબઈના

કેટલાક જુના વિચારના ઇસમાઈલીઓ, કે જેઓ પણ હિન્દુઓની જેમ મેઘવાળો સાથે આબડછેટપાણું રાખે છે તેઓ એમ સમજ્યા કે, મેઘવાળોને ખોજ બનાવીને અમારી સાથે જોડી દેવામાં આવનાર છે અને આ કામ ખુદ આપણી જમાતના કેટલાકે કરે છે. તો જો તેઓ તેમ કરે તો આપણે મેઘવાળો સાથે ખાવું પીવું પડે. તેમની સાથે કન્યાની આપણે કરવી જુએ, તો આ બાબત બહુ જોરવાળખી તથા અસહ્ય ગણાય, તેથી તેઓએ જમાતને આવી રીતે મેઘવાળોને આપણી જમાતમાં નહિ મેળવી લેવાને અરજ કરેલી.

પણ અમારી સૂચના મેઘવાળોને ખોજ બનાવનાર ના પ્રયાસને ટોકા આપનારી છે જ્યારે ખુદ તેમનીજ જમાતના ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના લોકો મેઘવાળોને ખોજ બનાવનારની વિરુદ્ધમાં પોતાનો મન આપે છે, એ પણ સાંભળવામાં આવ્યું કે કોઈ એક ઇસનાઅસરી ખોજએ પોતાના એક ઇસમાઈલી મિત્રને એમ કહી મહેણું માર્યું કે “હવે તમારી સંખ્યા જે ઘટી ગઈ છે તે મેઘવાળોને ખોજ બનાવી પોતામાં મેળવી લેવાથી ઘણી વધી જશે ” આવી રીતના મહેણાંએ પણ કાંઈક અક્યારે રૂપ લીધું હતું, પરંતુ અમે જોઈએ છીએ કે તે સઘળી બાબતો નકામી છે. તેવી બાબતો તરફ કાંઈપણ મત્તક આપવાની જરૂર નથી. લોકો તો શવે તેમ બોલે, પણ કામ કરનારાએ પોતાનું ધારેલું કામ કરે જવું જોઈએ. આવી આડી અવળી બાબતોને વચમાં લાવી પ્રયાસને નિર્બળ બનાવવો નહિ. અમે ધણીજ ખુશ થયા

છીએ કે આવી બાબતોથી કામ કરનારાઓ જરા પણ ગભરાયા નથી અને મેધવાળોને ખોળ બનાવવાના કામમાં તડામાર દોરીશ કરે જાય છે.

જુના વિચારના હસમાઠલીઓની ધાંધલ તદ્દન નકામી છે. કોઈ પણ કામ કે ધર્મનો માગુસ પોતાની સોસાઠી તથા ધર્મ છોડીને અમારી કામ તથા અમારા ધર્મમાં સામેલ થવા આવે ત્યારે તેને વેલકમ કરવું જોઈએ. તેમણે જતવું જોઈએ કે પ્રથમના પીરોએ આવી વર્ણાશ્રમની રીતને જરાએ મચક આપી નથી. પીર શમ્શના સમયમાં પ્રેમજી નામનો મોચી ખોળે થયો હતો અને તે એવો તો પાકો ભક્ત થયો કે દુઆ નામની બંદગીમાં તેને અરધા મુનનથી યાદ કરી તેની દુઆની અરકત માગવામાં આવતી હતી,

હવે મેધવાળો જે પ્રકારનો ધંધો રોજગાર કરે છે તે જોઈએ. તેઓમાં મોટો ભાગ વણકર છે. અને ખોળ કામ લાંબા કાળથી વણકર તરીકેનું કામ કરતી આવે છે. હજુ પણ હજારો ખોળ કુટુંબો એવાં છે કે, જે વણકરનું કામ કરે છે. બીજું મેધવાળો મરેલાં ઢોરનું માંસ ખાય છે, પણ જ્યારે તેઓ ખોળ થશે ત્યારે ખોળ આચાર વિચાર પ્રમાણે તેવું માંસ તેઓ ખાઈ શકશે નહિ અને જ્યારે હરામ માંસ નહિ ખાય તો માંસ ખાવાની બાબતમાં તેઓ ખોળ જેવાજ આચાર વિચારના થઈ જશે.

હવે તેઓ ચામડાં રંગવાનો ઝંદો ધંધો કરે છે તે વાતને લઈએ.

આમણું રંગવાનો ધંધો આ દેશનાં મુસલમાન ખાટકીઓ લાંબા કાળથી કરતા આવ્યા છે અને તેઓ તે ધંધો કરવા છતાં પણ મુસલમાન સોસાઈટીમાં છે અને તે સોસાઈટીનાં બધા હકો ભોગવે છે મુસલમાનો તેમને ત્યાં અને તેઓ મુસલમાનોને ત્યાં જન્મવા જન્મ છે. કોઈપણ દેશી કે મઝહબી કીયામાં ટાળો કરવામાં આવતો નથી. આપણા દેશના હવાલખુરા લોકો કે જે ઝાડુ કાઢવાનો ધંધો કરે છે, તે પણ મુસલમાનજ છે. અર્ધસ્તાન, ઇરાન શામ, અફઘાનીસ્તાન વીગેરે દેશમાં દેડ જેની કોઈ ખાસ જાત નથી. ત્યાં બધા મુસલમાનોજ છે. મેલું ઉપાડવાનું તથા સંડાસો સાફ કરવાનું કામ પણ ત્યાં મુસલમાનોજ કરે છે, પણ તેઓને ત્યાં દેડની જેમ આબડછેટથી રાખવામાં આવના નથી તેઓ મુસલમાનો સાથે સઘળી વાતમાં શામેલ રહે છે.

તાત્પર્ય એ કે અમારી સૂચના વ્યાજબી છે તેથી મેધવાળાને મુસલમાન બનાવનારાઓએ હિંમત નહિ હારતાં હાથ ધરેલું કામ સતત કરે જવું અને પાર પાડવું જોઈએ. પણ એટલું જરૂર યાદ રાખવું જોઈએ કે મી. વરતેજીની જેમ કદી પણ છાપામાં ચડી એમ નહિ બહાર કરવું કે, અમેએ, હિન્દુ ધર્મ છોડ્યો નથી અમે શરીરથી મુસલમાન નથી વીગેરે વીગેરે. કેમકે જો આવી બાબતો છાપામાં આવશે તો, કામ કરનારાઓ ઉપરના વિશ્વાસ લોટીના મનમાંથી નીકળી જશે, કે જેમ નહિ થવું જોઈએ.

હકીકતી બંદગીના આઈના

(બંદગી)

ફતવો પ્રથમ પ્રગટ કરનાર કોણ ?

નામદાર સર આગાખાન સાહેબની તકરીરનો ફતવો, જે ઇસ્તિ-
તમખોલના શેખુલ ઇસલામ ઝીયાઉદ્દીન એફેન્દી, તેમજ શીઆ
મુન્તેહહ આખુન્દ ખોરાસાની તરફથી આગાખાની ટોળાંમાં પડાતી
હુવાના સમંધમાં અપાયો છે, તેને પ્રગટ કરવાનો સઘળો આરોપ મી.
વરતેજીએ અમારાપર ઢોળી અજબ્યા બાઈઓના મનમાં અમારા પ્રત્યે
ગુદીજ લાગણી ઉશકેરાવી, પરંતુ ઘણીજ દીલગીરિ તથા નવાઈની
વાત છે કે, મી. વરતેજી આયું ગુફું તથા કપોળ કલ્પિત લખાણ
કરવાને કેમ હીમ્મત કરી શક્યા? ફતવાનું લખાણ શરઆતમાં કે
છેવટમાં અમારા તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યુંજ નથી. તે ફતવાનું
પ્રથમ લખાણ કલકત્તા ખાતેના એક ઇંગ્લીશ છાપામાં છપાયું હતું. તે
ઉપરથી અમૃતસર ખાતે પ્રગટ થતા “ વકીલ ” પત્રના તા. ૩૦-૩-
૧૮૧૩ ના અંકમાં તથા દીક્ષી ખાતે પ્રગટ થતા “ અલહક ” પત્રના
તા. ૫-૪-૧૮૧૩ માં ઉર્દુમાં છપાયું હતું. હવે જોઈ શકાય છે કે

ફતવો પ્રથમ કલકત્તાના ઈંગ્લીશ છાપામાં તથા ત્યાર પછી અમૃતસર તથા દીલ્લીના ઉર્દૂ છાપામાં છપાયો હતો. અને એ રીતે ફતવો પ્રથમ પ્રગટ કરવાના આરોપના અમે અધિકારી હરી શકતા નથી. છતાં પણ મી. વરતેજી જાણીપ્રચીને અને તે પણ ખાસ એવી નિપ્રાપ્તી કે, કોણ નખાસ કરવાને જાય તેવું છે, તેથી આપણે જે લખીશું, તે સૌ કોઈ અથવા તો મોટા ભાગ ચણત્રીના અસ્મુક માણસો સિવાય માની જ શેશે અને મી. દામાને બદનામ કરવાનો હેતુ પાર પડશે.

અમે એ જે ફતવો પ્રગટ કર્યો એમ માત્ર “ ખોળ પંથ દર્પણ ભા. ૮ મો ” ના અમારા રિમાર્ક તથા આધાર વાળા લખાણને લઈ કહેવામાં આવે છે, પણ તે સળધિ અમે આગળ ચાલીને ખુલાસો કરી શું. અત્રે માત્ર એટલું જ જોવાનું છે કે, તે ફતવાને પ્રથમ અમે એ પ્રગટ કરીયો છે કે કેમ ? “ ખોળ પંથ દર્પણ ભા. ૮ મો ” ના ૧૮-૫-૧૯૧૬ ના રોજ છપાઈને બહાર પડ્યો છે, જ્યારે “ વધીલ ” પત્રમાં તા. ૩૦-૩-૧૯૧૩ માં છપાયો છે જે અમે એ છપાવેલી ખુફ પહેલાં ત્રણ વર્ષનો છે. એટલે કે, જે અમે એ ફતવો છપાવ્યો એમ જે ઘડી માનવામાં પણ આવે તો, અમારા પૂર્વ ત્રણ વર્ષ અગાઉ તે અંગ્રેજી તથા ઉર્દૂ છાપાઓમાં પ્રગટ થઈ ગયો હતો. અને અમે તેને પ્રથમ છપાવનાર નહિ હોતાં મી. વરતેજીનો આક્ષેપ તદ્દન જુઠો તથા બનાવટી સિદ્ધિ થાય છે.

વધીલ પત્રમાં તા. ૩૦-૩-૧૯૧૩ ના અંકમાં ફતવો છપાયો છે

તે, અમે “ જોબ પંથ દર્શાવુ બા. ૮ મો ” માં કોટેશન તરીકે આપી ગયા છીએ, તો પણ આપણી કોમના કોકો સત્ય શૈષિક પણાની લાગણીમાં ટેસ્ટ નહિ લેતા હોવાથી, એક વાતને વધુ વાર કહેવામાં આવે તો દીક, એમ ધારી વકીલ પત્રનું ફતવાનું લખાણ આ નીચે સદાખંડે કિતારી લઈએ છીએ કે, જેથી અમારા કહેવામાં કોઈને કશી પણ શંકા રહેવા પામે નહિ.

(વકીલ અમૃતસર તા. ૧૩-૩-૧૯૧૩ ના અંક માંથી કિતારો)

“ સર આગાખાનકી તકદીર ”

“ કલકત્તાસે અંગ્રેજીમેં એક મતખુઆ ફતવા શાયે હુવા હએ.
 “ જરમેં હીજ હાઇનેસ સર સુલતાન મોહમદશાહ આગાખાન બહા-
 “ દુરકી તકદીર કી ગઈ હએ. ખસ્તિફતા યેહ હે કે, એક એમે શખ્સ
 “ કે બાબમે ખસિલામકા ક્યા હુકમ હએ. જે અપને પૈરવાંસે મુન દરેજે
 “ ઝેલ નમાઝ વ હુવા અપનેલીયે પહડવાના હો. (૧) યેહ શખ્સ
 “ મુસલમાન હેં મા કહેર ? (૨) યેહ બાત ખસિલામકી તકવીયત
 “ કા બાએસ હે, મા જોર કા મુજબ ? (૩) મુસલમાનુંકો ખસ
 “ શખ્સકી દીની યા દુન્યવી રેહનુમાઈકા ઇત્યા કરના બાયેઝ હેં યા
 “ ના બાયેઝ ? ”

“ ઇનિ સવાલાત કે બાદ દીખાયા ગયા હય કે, આગાખાની શીરકા હરમેં ઝેલ તરીકપર નમાઝ પડહા કરતા હએ. ”

“ નમાઝ પડો, નમાઝ પડો. ખુદા તુમ્હેં બરકત દે. ખુદા કા
 “ નામ લે. ખુદાવંદ શાહ અલી તુમ્હેં ઈમાન ઓર ઇખલાક દે. અએ
 “ શાહ મેરી શામઝી નમાઝ ઓર દુઆ કમુલ ફરમાઈએ. મેં કિસ હક્કા
 “ વારતા દેતા હું, જે તુને હાસલ હએ. અએ હમારે આકા આગા
 “ સુલતાન મહંમદશા ”

“ ઇસકે બઅદ સર બસુન્નુદ હો ગયો. અગર રાતકી નમાઝ
 “ હએ, તો યું કહો, મેરી શામ ઓર રાતકી ઓર અગર સુખોહકી
 “ નમાઝ હએ તો, ઇસતરહ કહેના ચાહીએ ” મેરી શામઝી, રાતકી
 “ ઓર સુખોહકી દુઆએ, દુ બારાહ તસબીહ પડો, “ ઓર સીજદા
 “ કરો, મુનહરને એલ વીદી પડો. ”

“ મેં અપને યુનાહોપર નાદમ હું, મેં તેરા સરાપા તકસીરદાર
 “ યુનેહગાર બંદા હું. અએ નકુરે રહીમ, શાહ મેરેયુનાહ મુઆજ ફર
 “ પીર તેરી ઇમાદત કરતે હએ. બંદા દુઆ માંગતા હએ અએ સચે
 “ શાહ, તું મન્જુર કરનેવાલા હએ. મેં શાહ કે કિસ ફરમાન કો,
 “ બસરો ચરમ કમુલ કરતાં હું, જે પીરકે ઝરીએ મુજહો પહોંચા હએ. ”

“ વેહ કેહકે તસબીહકો ઝમીન પર રખ્યો, ઓર મુદખલ્લદ
 “ એલ, વીદી કરો. ”

“ અશહદો, સુખહાનલલાહ, અલહમ્દો લિલ્લાહ લાઇલાહ
 “ ઇલ્લાહ, અલ્લાહો અકબર લા હોલવલા કુવત, ઇલ્લા બિલ્લા-
 “ હીલ અલીયુંલ અઝીમ અર રહેમાન ઝીલ જલાલ વલ ઇક્રામ, ઇન

“ સીકાતે કામેલાએ મોસુક, કુદદુસે કાદરે સુતલક ખુદા ધરાન કે ઝીલે

“ ચાલડીઆ મેં ધનસાની સુરત લીએ હુએ, સીતોતેર પતરોં (અસ-

“ લાશ) કે અસલાખમેં નીકલા અડતાલીસવા ઈમામ, દસવાં નકલંકી

“ અવતાર હમારા ખુદાવંદ આગા સુલતાન મહંમદશાહ દાતા ”

“ ઇસકે બઅદ, શીર સીજદા કરો, ઓર યેહ કહેો ”

“ હક યા શાહ (યઅને અયે શાહ તુમ સઅયે હો) શીર

“ વીશનું કે અસલાશ ઓર શાહ કે ખુલશ, ઓર કાયમ મકામો કે અસ-

“ માએ ગીરામીકા વઝીફ પડો. વિસનું કે અસલાશ કે નામ યહાં પડો. ”

“ શાહ કે ખુલશ અબુ તાબેબકી ઓલાદ હસ્થે ઝેલ હે. ”

“ (૧) હમારા સઅયા ખુદાવંદ શાહ અલી.

“ (૨) ” ” ” શાહ હુસેન.

“ (૩) ” ” ” શાહ ઝેનુલઆબેદીન.

“ (૪) ” ” ” શાહ મહંમદ બાકર.

“ (૫) ” ” ” શાહ બાશર સાદેક.

“ (૬) ” ” ” શાહ ઇસમાઇલ.

“ (૭) ” ” ” શાહ મહંમદ બીન શાહ ઇસમાઇલ.

“ (૮) ” ” ” શાહ વશી અહમદ.

“ (૪૭) ” ” ” શાહ આગા અલીશાહ .

“ (૪૮) ” ” ” શાહ આગા સુલતાન મહંમદ શાહ દાતા. ”

“ મૌજુદા ઇમામતકા માલેક, ખુદાવંદે ઝમાન, ઇમામ, શેખુલ
 “ મશાયેખ, ઇમામતકી કુવ્વત રખનેવાલા ઇમ્મતકાદ કરો. આગા સુલ-
 “ તાન મહંમદ શાહ દાતા બેશુમાર કરોડો ઇન્સોનોંકા દસ્તગીર
 “ મૌજુદા ઇમામતકા માલેક અએ શાહ કિસ હકે વાસ્તે, જો તુજકા
 “ હાસલ હએ અપને હુજુરમેં મેરી દુઆ મનજુર ફરમાઇએ, અએ
 “ હમારા ખુદાવંદ આગા સુલતાન મહંમદ શાહ. ”

“ ઇસ તરકીએ નમાઝકો પેશ કરકે, કુસતુનતુનીયાકે શેખુલ
 “ ઇસલામકી તરસે તીજું સવાલાતકે મુતઅદલક, હસ્થે એલ સવાલ
 “ નકલ કીએ ગએ હેં. (૧) કાફર હએ. (૨) ઝેઓફકા મુજ્મ
 “ હએ. (૩) પહેલે દોનું જવાબુસે ઇસ્તિખ્વાત હો સકતા હએ.
 “ ઇસ ફતવેપર, બહેસીયત શેખુલ ઇસલામકે ઝીયા-ઉદ-દીન એફ-
 “ ન્દાકે દસ્તખ્ત હેં. શીઘ મુજતેહદ હજરત આખુન્દ ખુરાસાની આઝા
 “ મીરઝા સઇયદ મહંમદ ટાઝમ મરહુમ મુજતેહદ નજફ-ઉલ-અશ-
 “ રફકી જાનેબસે યેહ જવાબ દીએ ગએ હએ. (૧) હાં. યેહ શખ્સ
 “ કાફર મુરતદ હએ. (૨) ઇસલામકે લીએ ઇસ શખ્સકા વુજુદ
 “ ખતરનાક હએ. (૩) જો લોગ કિસકો અપના રેહતુમા વ લીડર
 “ બનાતે હએ. વોહ જહનમકે અસ્દલ-કિસ સાફલીનમેં દાખલ હોએ. ”

ઉપર પ્રમાણેનો શતવો અમૃતસગ્ના “ વકીલ ” પત્રમાં પ્રગટ થયો, છતાં પણ મી. વસ્તેજી તેણે પ્રગટ કીધો તે માટે ઉલટા તેના

વખાણ કરવાને નીકળ્યા એ એક નવી નવાઈ છે. મી० વસ્તેજી પોતાની ખાનદાની વધારનારી ચોપડીના પૃષ્ઠ ૬૨ ઉપર લખે છે કે:—

“કૃતવો નહિ પ્રસિદ્ધ કરવા વકીલ પત્રના એડીટરની દાનખર્ચ પછી
 “તેને વધુ પ્રસિદ્ધ કરવાની નાદાની તમારી આંખોનો કમજો સ્પષ્ટ
 “કરે છે, અને અજળ થવા જેવું છે કે, ઇસલામીનો દાવો કરનારા
 “એહલે તસન્નુનુ જમાઅતના વકીલ તરફથી વકીલ પત્રના એડી-
 “ટરના લખાણ ઉપર ઈતિખાર રાખી અને તેને વ્યાજબી રીતે
 “સમજ્યા પછી કાંઈપણ ચુનોચરા થતી બંદ રહી છે અને ઇસલા-
 “મની બેહતરી માટે તથા ઇમાનદારીના મુખ્ય ચિન્હ તરીકે તે
 “સિદ્ધત ધરાવે છે, ત્યારે તે નહિ સાંખી શકનાર તરીકે તથા તમોને
 “મળેલી ઉદ્ધતપણાની ધારમિક અર્ધદ્રુધ અને ઇસલામને નુકસાન
 “પહોંચાડનારી તાલીમના બાજે, તમોએ પોતાનીજ કમ હેસીયત-
 “પણાતી ઓખાદ દેખાડી છે,” વળી પૃષ્ઠ ૪૮ ઉપર લખે છે કે:—

“વકીલ નામના પત્રના એડીટર જેવા હોશમંદ ઇસલામી
 “ખૈરખાહ અને સંદેશવાળા મોલવી ગુલામ હાફિઝ સાહેબ એએ
 “સુન્ની મુસલમાન ભાઈઓની નાં આગાખાનના કૃતવાની હીલચાલ
 “માટેની કોશેશોથી, ચાલુ જમાના માટેની ગણતરી કરવાને અમેને
 “કારણ મળે છે, કે મરહુમ મોલવી ગુલામ હાફિઝના માટે અમેને
 “ખીજ દરેક હીલચાલ અને કોશેશો માટે માન છે; પરંતુ તેઓ
 “કોઈ ખીન સત્તાવાર આસામીની કેશીઅત ઉપરથી દારવાઈને ઇસ-

“ લાભમાં તફરકા પાડવાનું કામ કરતાં ઇમાનદારી સમજ્યા છે, જ્યારે
 “ વકીલ પત્રના એડીટર જેવા હોશમંદ તેની ખરાબીની પીછાનત કરી,
 “ એવા તફરકાના કૃત્ય માટે અટકાયતથી કુબેલીમતપાજું પુરવાર થયું છે.”

“વકીલ ” પત્રના એડીટરે ફતવો પોતાના જાપાનાં પ્રગટ કીધો, તેને તો અકલમંદ, હોશમંદ, ખેરખાહ વીગેરે ટાકટિકો આપી વધાવી લેવામાં આવે છે જ્યારે તેજ લખાણને અમોએ માત્ર કોટેશન તરીકે અક્ષરે અક્ષર ઉતારી લીધું, તેને માટે અમેને મી. વરતેજી ઉપર પ્રમાણે શાલ પામરી ઓઢાવે છે તે ઉપરથી મી. વરતેજી ધરાદા પૂર્વક પોતાની રૂપરેખાને કેવી કાળી દોરે છે, તે જણાઇ આવે છે. મતલબ કે ફતવો પ્રથમ કે છેવટ પ્રગટ કરવાના અમો જવાબદાર નથી.

ફતવો ગુજરાતીમાં પ્રગટ કરનાર કેાંણુ ?

અમારા વિદ્વાન મિત્ર મી. વરતેજી એક બીજને ગપ ગોળો એમ લાંકે છે કે:—

“ મી० કાબા તમોએ નાં આગાખાન જે અમારા રહેનુમા,
 “ પેસવા, ઇમામુલ વકતને માટે કુદરના ફતવાની નોંધ ઉતારી તમારું
 “ વાસ મારતું મોઢું ખોલ્યું છે, તે બાબતમાં ગુજરાતી લખી વાંચી
 “ જાણનાર આલમ સામે તમોજ દૈયાત જવાબદાર છો, ”

ફતવો અંગ્રેજીમાં પ્રગટ થયો, ઉરદુમાં પ્રગટ થયો અને અનેક

પત્રોમાં પ્રગટ થયો. તેમાં તો કોઈ હયાત કે મૈયત જવાબદાર થયા નહિ, ત્યારે અમેને નવાં છ લાગે છે કે, ગુજરાતીમાં પ્રગટ કરનાર તે કેવી રીતે ગુનેહગાર હશે ? જો ગુજરાતીમાં પ્રગટ કરનારને ગુનેહગાર ગણવામાં આવે તો, પછી ઉરદુ તથા અંગ્રેજીમાં પ્રગટ કરનારને પણ ગુનેહગાર ગણવા જોઈએ. વળી અમો હેરાન છીએ કે, શેખુલ હસલામ તથા મુજતેહદીનો ફતવો ધાર્મિક વર્તમાન, માસિક કે પુસ્તકમાં ગમે તે ભાષામાં પ્રગટ થાય, તેમાં પ્રગટ કરનારને શા માટે દોષિત ગણવા જોઈએ. અહીં ફતવાનો હેતુ પશ્ચીકની જાણમાં લાવવામાં આવ્યો તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. આમ છતાં પણ અમો હેરાન તથા સરગરદાન છીએ કે, મી. વરતેજને અમેને એકલાનેજ માત્ર અદનામ કરવાનું કેમ પસંદ આવ્યું. ?

વળી ખુબી તો એ છે કે, ફતવો ગુજરાતીમાં પ્રગટ કરનાર અમો પોતે નથી. પરંતુ તેનો અરવો ભાગ પ્રગટ કરનાર મી. હાશમ બોધા માસ્તર છે કે જેઓ ખાનાઈએના ધર્માન્ધ બહેણાં તથા માનીતા લેખક છે. તે તો એજ “ વકીલ પત્ર ” માંથી તે ફતવાનો વચ માળેનો ભાગ પોતાના “ અસલિયાતે ખોજ ” નામના પુસ્તકમાં પાન ૨૩-૨૪-૨૫ ઉપર ગુજરાતીમાં પ્રગટ કર્યો છે અને વળી ઇ. સ. ૧૯૧૩ ની સાલમાં કે, જે “ ખોજ પંથ દર્પણ ભા. ૮ મો છપાયા પહેલાં ત્રણ વર્ષ અગાઉનો છપાયો છે. એટલે કે ફતવાને ગુજરાતીમાં પહેલાં વહેલો છપાવનાર મી. હાશમ બોધા માસ્તર, તે ઇસમાલીઓના

ધર્માન્ધ તથા મોનીતા લેખક છે. અને જો ફતવો મુજરાતીમાં પ્રગટ કરનાર મલામતનો હકદાર કરતો હોય તો, તેના પહેલા હકદાર મી. હાસમ બોધા માસ્તરજ છે. અને મી. વરતેજ તેમને પણ જરૂર જરૂર લાનત મલામતની શાલ પામરી આપવાનાજ અને જો ન આપે તો, એમ માનવાને સમજી કારણ છે કે, તેઓનો મુદ્દો ફતવાને મુજરાતીમાં પ્રગટ કરનારને લાનત મલામત કરવાનો નથી, પરંતુ માત્ર તેની આડમાં અમોનેજ ચોપવાનો છે.

વળી મજકુર ફતવાને પુરેપુરો મુજરાતીમાં છપાવનાર સંદેરવાળા મુલામ મોહમ્મદ હાજી હાફેજ સાહેબ છે. તેમણે “ તકવીયતુલ ઇમાન ” નામની ચોપડીના પૃષ્ઠ ૨૦-૨૧-૨૨ ઉપર “ કત્તિના પત્ર ” એ મથાળા નીચે હી. સ. ૧૩૩૧ માં છપાવ્યો છે. જેને આજે ત્રણ વર્ષ થયાં છે અને તે “ બોળ પંથ દર્પણ ભા. ૮ મો ” ની જે વર્ષ પહેલાં છપાવેલ છે. એટલો કે અમો ફતવાને મુજરાતીમાં છપાવનાર નથી, છતાં પણ મી. વરતેજ જ્ઞાન ન માન મેં તેરા મેલમાન જેમ જખરદસ્તીથી અમારેજ ગળે પડે છે. વાચક વર્ગની ખાત્રી માટે અમો “ તકવીયતુલ ઇમાન ” ની ચોપડીમાંથી ફતવો ઉતારી લઈએ છીએ, જે મુજરાતી તરજુમાવાળો પણ છે.

“ આ જગ્યા શિક્કની લગતી માખતને એક ફતવો નકલ કરું છું આશા છે કે, આમાખાનીઓ તથા નવી શૈક્ષનીવાળા કે જેઓ ખરૂં

જોતાં નવાં અંધારાવાળા છે તેઓ ખ્યાન આપશે. આ ફતવો કલકત્તાના દોઢ ઈંગ્લીશ છાપામાં છપાયો હતો. ફરી તે ઉપરથી વકીલ અમરતસર અને અલહક દીક્ષીમાં છપાયો હતો. હું તા. ૫—૪—૧૩ ના અલહક ઉપરથી નકલ કરું છું. અલહક જી. ૩ ના. ૧૪ પૃષ્ઠ ૧૦—૧૧,

“ કલકત્તાથી અંગ્રેજીમાં એક છપાયેલો ફતવો બહાર પડ્યો છે તેમાં હીઝ હાઈનેસ સર સુલતાન મોહમ્મદશાહ આગાખાન બહાદુરને કહેર કહેવાયા છે તે ઇસ્તિફતો આ છે કે એક એવા શખ્સની આંખ-તમાં ઇસ્લામનો શો હુકમ છે જે પોતાના મુરદા પાસે નીચે જણાવેલી દોઆ (અથવા નમાઝ) પોતાને માટે પઢાવે છે (૧) એ શખ્સ મુસલમાન છે અથવા કહેર ? (૨) આ વાત ઇસ્લામને પુષ્ટી આપવાનું કારણ છે અથવા કમજોર કરવાનું ? (૩) મુસલમાનોએ એ શખ્સને દીની અથવા દુન્યાવી કામમાં રહબર અને તાબેદારી કરવી ફરસ્ત છે કે નાફરસ્ત છે ? ”

“ આ સવાલો પછી દેખાડવામાં આવ્યું છે કે આગાખાનીઓ નીચે પ્રતાવેલી નમાઝ પઢ્યા કરે છે. ”

“ નમાઝ પઢો, નમાઝ પઢો, નમાઝ પઢો, ખુદા તમને બરકત આપે ખુદાનું નામ લો. ખુદાવંદ શાહ અલી તમને હમાન અને અખલાક આપે. ઓ શાહ ! મારી સાંજની નમાઝ અને દોઆ કમુલ ફરમાવો જે હક તને મળેલો છે તેનો હું વાસતો આપું છું ઓ અમારા આકા આગા સુલતાન મોહમ્મદશાહ. ”

“આ પછી સિજદો કરી જે રાતની નમાઝ હોય તો આવી રીતે કરો. ‘મારા સાંજની અને રાતની દોઆઓ’ અને સવારની નમાઝ છે તો આવી રીતે કરેલું જોઈએ ‘મારી સાંજની રાતની અને સવારની દોઆઓ.’ બીજી વાર સિજદો કરો અને તસબીહ પઢો, અને નીચે બતાવેલું દોરૂદ પઢો, હું પોતાના ગુનાહોપર પશ્ચાત્તાપ કરું છું. હું પોતાના ગુનાહોપર પસ્તાવો કરું છું, હું તારો સરથી પગ, સુધી તક્લી-સ્વાર ગુનેહગાર છું ઓ ગરૂરો રહીમ શાહ ! મારા ગુનાહ માફ કર. પીર તારી ઇઆદત કરે છે. બંદો દોઆ માગે છે ઓ સાચા શાહ તું મનજુર રાખનાર છે, હું શાહના આ ફરમાનને આંખે અને માથે મુકું છું જે પીરની મારફતે મને પુચ્છું છે આ કહીને તસબીહ જમીનપર મુકી દો અને નીચે બતાવેલો વીરૂદ કરો:—

“અશહદો સુખહાનશ્વાહ અલહમ્દો લિલ્લાહ લાએલાહ ઈલિલાહ અદનાહો અકબર લાહવલ વલા કુવવત ઇલા બિસ્લાહીલ અલીયીલ અજમ અર રહમાને જલ જલાલે વલ ઇકરામ આ સમ્પૂર્ણ સિદ્દીકી ગુજુવાંયલો કુદુસ સર્વ શક્તિમાન ખુદા ઇરાનના જલ્લે આલદીયામાં ખાલુસનું રૂપ ધારણ કરીને સીત્તેર પતરની પીડથી નીકળ્યો, ઉડતાલીસમો ઇમામ દસમો નીકલંદી અવતારે અમારો ખુદાવંદ આગા મુલતાન મોહમ્મદ શાહ દાતાએ પછી ૧૨ી સિજદો કરો. હક શાહ ૧૨ી વિશ્વનું પિતૃનો શાહના ખલીફાનો અને ગાદીએ બેસનારના નામનો વજીફા કરો.

“ વિશ્વ પિતૃનોનું નામ આ છે (હખેલા નથી) ”
શાહના ખસીફ અમુતાલેખ વસીના નામ નીચે પ્રમાણે,

૧	અમારો સાચો	ખુદાવંદ	શાહ અલી
૨	”	”	શાહ હોસેન.
૩	”	”	શાહ જેતુલ આબેદીન.
૪	”	”	શાહ મોહમ્મદ બાકેર
૫	”	”	શાહ અફરસાદેક.
૬	”	”	શાહ હસમાઈલ.
૭	”	”	શાહ મોહમ્મદ ખી. હસમાઈલ.
૮	”	”	શાહ વશી અહમદ.
૧૭	”	”	શાહ આગા અલીશાહ.
૩૮	”	”	શાહ આગા મોહમ્મદ શાહદાતા.”

“એને હમણાની ઇમામતનો માલિક ખુદાવંદે જમાન ઇમામ શૈખુલ મશાએખ ઇમામતની શક્તિ રાખનાર મનિ. આગા સુલતાન મોહમ્મદ શાહ દાતા અમળીન કરોડો માણુએનો દસતગીર હાલની ઇમામતનો માલિક એ શાહ જે હક તને મળેલો છે તેના વાસતાથી પોતાની હબુરમાં મારી દેઆ મન્જુરકર. એ અમારા ખોદાવંદ આગા સુલતાન મોહમ્મદ શાહ.

આ નમાઝની તરતીખ પેશ કરીને કોન્સ્ટન્ટીનોપલ (ઇસ્તમબુલ) ના શૈખુલ દરવાએની તરફથી આ ત્રણે સવાલોના જવાબો નક્ક કરે છે.

(૧) કાફર છે, (૨) પૈયુ કરવાનું કારણ છે (૩)

પ્રથમના બે જવાબોથી નીકળી શકે છે. આ ફતવા પર શૈખુલ હસલામ
છપાકિદદીન આફનદીના દસ્તખત છે. શીઆ મુજતહેદ હજરત આપુન્દ
ખોરાસાની (આકા ખીરજ સૈયદ મોહમ્મદ કાજમ નજફ અશરફના
મુજતહેદ) તરફથી આ જવાબ અપાયા (૧) એ શખ્સ કફર
મુરતદ છે (૨) હસ્લામને માટે આ શખ્સનું જીવનું ખોદ આપનાર
છે (૩) જે લોક એને પોતાના લીડર (પેશ્વા) કરે છે તે જહ-
નમી છે અસફલુસ સાફલીનમાં જવાના છે. ”

“મુસલમાનો સાંચો લાખો માણસ કુશર મકનાર છે હરલામની
ઉંચી તૌહીદને ખાકમાં મેળવે છે અને પોતાનું દીન ધમાન બરબાદ
કરે છે. અલ્લાહ મુસલમાનોને હિદાયત આપે. આમીન. ”

ઉપરના એકંદર લખાણ તથા ઉતારાથી વાચક વર્ગને વગર
શંકાએ સંપૂર્ણ ખાતરી થઇ ગઈ હશે કે, ફતવાને મુજરાતીમાં છપાવનાર
અમો નથી પણ મી. હાશમ ખોધા માસ્તર તથા તકવીયતુલ ધમાનના
ક્તા મૌલવી ગુલામ મોહમ્મદ હાજી હફેજ સાદેક છે. વળી તેઓએ જે
ફતવાને પ્રગટ કર્યા તેથી જેમ મી. વરતેજ નારાજ થયા નથી તેથી
મી. વરતેજની નિખાલસ વૃત્તિ (!) ત્યાં જણાઈ આવે છે. જ્યારે
અમારા ઉપર નારાજ થવું એ સ્વાર્થ બાજુનું મેદાન હાથ કરવા સિવાય
બીજું કશું એ નથી, અને અમો સાંભળી તે બ્રહ્માજ ખુશી થઈએ
છીએ. કે અમારા મિત્રનો હેતુ ખીસો ગરમ કરતો ચાલ્યો છે.

ફતવો દર્પણમાં દાખલ કરવાનો હેતુ.

“ ખોળ પંચ દર્પણ ભા. ૮ મો ” નામનું પુસ્તક અમોએ જે ખાનામાં બંધુઓ જમાતખાનામાં “ ધુવા ” નામની બંદગી બણે છે તેનાપર પૃથક્કરણ કરતો રીઝ્યુ આપવામાં લખ્યું છે અને તેથી પ્રથમ ધુવા આપી તેના રચનારની શોખખોળ કરવા સાથે “ ધુવા ” ની પ્રયાગને તેના ગુણદોષ તપાસવા માટે તપાસના કાટલામાં તોળી જોઈ છે. આવા ખોળ સાહિત્યના અગત્યના પ્રશ્નને ઘટતો ધનસાફ આપવાને માટે અમારે તેના ફતવાને પણ રેકર્ડપર લાવવો જોઈતો હતો. અમારે તે ગુદમાં માત્ર ફતવોજ પ્રગટ કરવો, એવો મુદ્દો નહિ હતો. અને જો અમારો તેવો મુદ્દો હતો તો, માત્ર અમો તે ફતવોજ પ્રગટ કરતે; પરંતુ તે ફતવાની વિરુદ્ધમાં કાંઈપણ લખતે નહિ.

અમોએ ફતવાને કિપર જણાવેલા કારણને લઈ દાખલ કર્યા અને તે વિશે અમોએ અમારો અભિપ્રાય ફતવા વિરુદ્ધનો આપ્યો તે એ કે:—

“ મને અહીં એમ જણાવવાની પ્રજ્ઞા હજી છે કે, જે હું શૈખુલ ઇસલામ તથા શીયા મુજતેહદો પાસે હાજર હતે; કે જેમણે ફતવાઓ આપ્યા છે અને જે તેઓ મને આગાખાની ટોળાંના અકામદ સમધે પુછતે તો; હું એમજ જણાવતે કે, તેમના ધર્મના પુસ્તકોમાં સઘળા અકામદો તથા માન્યતા ઇસ્લામ પ્રમાણેના છે; પણ માત્ર

તેમના કેટલાક અજ્ઞાન મુરીદો આગાખાનની અગ્નિમાં આગાખાનને ખુદા કહે છે અને તેવી ધ્રુવા પડે છે કે, જેને રજુ કરી આપની પાસેથી ફતવો માગવામાં આવ્યો છે. આગાખાન કદી પણ પોતે ખુદા છે એમ જણાવ્યું નથી; બલકે તેમણે તો ખુદાની તૌહીદ, નમાઝ, રોઝા વીગેરેના શિક્ષણના શિક્ષણની ખુદા પણ છપાવી છે; તેટલું કહી કન્ઝુલ મસાએબ, ખોજ મઝહબના કેટલાંક મુળતત્ત્વો, સીધી ખુદા વીગેરે તેઓના મુઆરફ હાથમાં મુકી આપતે અને જ્યારે તે સમજાયા ત્યારે માહેતગાર થતે અને જ્યારે તેમને ખાતરી થતે કે, આ બાબતમાં આગાખાનનો કાંઈ વાંક નથી. માત્ર થોડા અજ્ઞાન માણસો તેમને ખુદા કહે છે કે, જેમ કહેવડાવવાને આગાખાન ખુદી નથી; ત્યારે જરૂર જરૂર તેઓ તે ફતવો, જેવો તેમણે આપ્યો તેવો આપતે નહિ. ”

“અફસોસની વાત છે કે હમણાં લડાઈના કારણે ઇસ્તમબોલ તથા ઇરાન જવાના માર્ગો બંધ પડી ગયા છે. અને ત્યાં જતો જેટલાં નાણાં પણ નથી; નહિતર હું ઇસ્તમબોલ તથા ઇરાન પહોંચી જતે અને શેખુલ હસલામ તથા શીયા મુજતેહદ્દને આગાખાનના તથા ખોજા ધર્મ શાસ્ત્રના પુસ્તકો વંચાવતે અને દરેક રીતે તેમનું સમાધાન કરાવી જે પ્રથમ ફતવો તેમણે આપ્યો છે તે મનસુખ કરાવી આવતે.”

“જો પીર સદ્દીન તથા પીર દાદુને હાલ જે ધ્રુવા રજુ કરવામાં આવે છે, તેના રચનાર માનવામાં આવે તો, તેમ માનવું એ તો બને ખુદાની કીર્તિને માટીમાં મેળવી આપ્યા જેવું છે, પરંતુ અમે

તે મહા પુરુષોને ધુવાના રચનાર તરીકે માની શકતા નથી અને તેમ થતાં તે મહાત્માઓ પોતાના ઉપરના અતિ ભયંકર હતવાથી મુક્ત થઈ જાય છે એ જાણી અમે હર્ષથી કુટ્યા સમાતા નથી. અને જે ભાઈઓ તે મહાત્માઓને તે ધુવાના રચનાર માની તેમની કીર્તિને માટીમાં મેળવવાને તૈયાર થયા છે તેમના પ્રત્યે અમેને ઘણીજ દયા ઉત્પન્ન થાય છે; પરંતુ અમેને એ વાનથી ઘણી ખુશી હાંસપ થાય છે કે, માત્ર થોડા ઈસલામી શાસ્ત્રથી અજાણ્યા બંધુઓ વિના ખીજું કોઈપણ તે ધુવાને વેલકમ કહેવાને તૈયાર નથી; બદલે મોટા ભાગે તેને પાયકોટ કરી આપેલ છે સ્થિતિ ઘણી સંતોષ કારક હોવાનું દરેક અનુમાન થાય છે."

ઉપરના અમારા લખાણથી વાંચકવર્ગને ખાત્રી થઈ ગઈ હશે કે, હતવો પ્રગટ કરવાથી અમારી મુશ્કેલી દૂરજોતાની નહિ; પણ હાથ ધરેલા પ્રશ્નને યોગ્ય ઠીકસાફ આપવાની હતી. અને તે આપવાનાં માર્ગમાં અમેઓ પોતે તે હતવાની વિશ્લેષણ કરી છે. આવી રીતનું અમારું લખાણ તથા વીમાયત જતાં, મીં વરતેજ પોતાની ખુશાલી બતાવવાને બદલે, કલટા ગાળવા લાગી ગયા, એ તેમની સ્વાર્થબાજીના મેદાનને હાથ કરવાની પોલિસિને આભારી છે. હવે જોવું જોઈએ કે અંગ્રેજ, હિંદુ તથા મુસ્લિમોમાં હતવો પ્રગટ કરનારાઓએ, ખાસ તે હતવો પ્રગટ કરવાને માટેજ તેને પ્રગટ કરીએ છે અને કોઈએ પણ તે હતવાની વિશ્લેષણ એક શબ્દ પણ ક્યાર્યો નથી. જતાં પણ મીં વરતેજ તેમને લાનત મલામત કરવાને કેમ નહિ નીકળ્યા? અને પ્રથમ

અને હમણાં ક્યા હરીના માંડવામાં ફેરા ફરતા હતા, તેની અમોને કાંઈ સુઝ પડતી નથી.

અત્રે સત્ય શોધક ઇસના અશરી બંધુઓને અમારે જણાવવું જોઈએ કે, તેમણે અમારા મીરાનરી હેતુને તથા લખાણના શબ્દોને અરાબર જોઈ તપાસી પોતાનો અભિપ્રાય બાંધવો જોઈએ. વરતેજ કે જેમણે ઇસલામ તથા નીતિરીતિ વિરુદ્ધ લખવાને કાંપો વાળ્યો છે, તેના લખાણ ઉપર દારવાઈ જઈ જુદા અભિપ્રાયપર જવું નહિ. અમોએ અમારા અભિપ્રાયમાં એમ જણાવેલું છે કે—

“ તેમના ધર્મ પુસ્તકોમાં સઘળા અકાયદો તથા માન્યતા ઇસલામ પ્રમાણેના છે, પણ માત્ર તેમના કેટલાક અજ્ઞાન મુરદિદા આગાખાનની ”
 “ અજ્ઞાનમાં આગાખાનને ખુદા કહે છે અને તેવી ધ્રુવા પડે છે કે, ”
 “ જેને રજુ કરી આપની પાસેથી ફતવો માગવામાં આવ્યો છે, ”

મતલબ કે ધ્રુવાના રતવા વિશે અમે શેખુલ ઇસલામ તથા મુજતેહદોના ફતવા સાથે મળતા છીએ, પણ માત્ર અમારું એમ કહેવું છે કે, તેઓના પુસ્તકોમાં ઇસલામ પ્રમાણેના અકાયદો છે, કે જે અકાયદો અમો ખોળ પંથ દર્શાવના કુલ્લે આઠે ભાગોમાં ધરાબંધી કિતારા આપી આપીને સિદ્ધ કરી ગયા છીએ. માત્ર આગાખાનના અજ્ઞાન મુરદિદાની તે ધ્રુવા છે કે જેના માટે શેખુલ ઇસલામ તથા મુજતેહદોનો ફતવો છે કે, જેના સાથે અમો સંમત છીએ. આ બાબ-

તની વધુ ખાત્રી થાય તે માટે “ ખોળ પંથ દર્શણ બા. ૮ મો ” નો પૃષ્ઠ ૫૭ નો સળંગ પારંપાર રજુ કરી અમારા લખાણની દાદ માંગીએ છીએ અને ખુદાતાલાએ અમારા વાંચક વર્ગને જે શુદ્ધિ અપણુ કરી છે તેનો ફોડો ઉપયોગ કરવાને એલતેમાસ કરીએ છીએ.

“ આગાખાનના મુરીદા પોતાના ધર્મશાસ્ત્રના જે પુસ્તકો બહાર કરે છે, જેવાં કે દસ અવતાર, પીર સદરદીન વીગેરેના શાનો તથા કથાઓ વીગેરે, તેનો અમેએ અભ્યાસ કરી જોયો, તો તેમાં અમેને એજ જોવામાં આવ્યું કે, તેમાં ઇસલામથી ઉલટી આવતો ધર્મ તરીકેની આપવામાં આવી નથી. ખુદાની વાહદા નિયત, તેનું નિરંજન નિરાકાર હોવું, કુરાનને માનવું, નમાજ પડવી, રોજા રાખવા, ઝકાત આપવી, હજ પડવા જવું, ખુન્સ કાઢવી, તથા ખીજી સઘણી ઇસલામી આવતો તેમાં ભરપુર ભરેલી છે; પરંતુ મીશનરી કારકર્મીદિને લગતું તેમાં જે લખાણ છે તેમાં અલખતા અવતાર વીગેરેની હીન્દુ ધર્મની માન્યતા છે, જે કોઈપણ રીતે ઇસલામની તેમાં બતાવી નથી, તેમ તેવી આવતો ઇસલામની હોઈપણ શક્તી નથી; પરંતુ નાદાન દોસ્તો તેને ઇસલામની જાણાવી પોતાને તથા નામદાર આગાખાનને કિપરના કતવા પ્રમાણે તથા ખીજી અનેક રીતે બદનામ કરે છે. અને જ્યારે ખોળ ધર્મ શાસ્ત્રમાં ઇસલામની પવિત્ર માન્યતા ભરપુર ભરેલી જોવામાં

આવે છે, ત્યારે અમો નામદાર આગાખાન ઉપર કુદરનો ફતવો આવે, તે એક મંદંડ પણ જોવાને ખુશી નથી અને તેઓ તેના ભોક્તા પણ થઈ શકતા નથી. આગાખાનના પ્રખ્યાત બારીસ્ટર મી. હાવરડે ઇ. સ. ૧૮૬૬ ના બારબાયા કેસમાં જણાવ્યું હતું કે “ ટેટલાંક મુખ્ ભોક્તા આગાખાનને ખુદા કહે, તેમાં આગાખાનનો શો વાંક ? ” તેજ પ્રમાણે અમો કહી શકીએ છીએ કે, તેમના ટેટલાંક ઉપર જણાવેલા ધુવા પડનારા મુરીદો, તેવી ઇસલામથી ઉલટી માન્યતાનો અસર કરાવનારી ધુઆ પડે. તેમાં નામદાર આગાખાનનો શો વાંક ? ધુવા તો તેમના મુરીદો પડે અને કુદરનો ફતવો નામદાર આગાખાનને માથે થોપવામાં આવે ! ”

ઉપરના લખાણથી શું ઇસમાઈલી કે શું ઇસનાઅશરી, દરેકને અમારા લખણની ખુબી સમજાઈ હશે, બાકી મી. વરતેજ તો અમોને બદનામ કરવાને મરજીમાં પડે તેમ બૂસી મારે તો તેમની તેવી બૂસી મારવાની કોટી પીઠાણી લેવી એજ સમગ્ર વાંચક વર્ગની ખુબી તથા શોભા છે.

ચીનનો કાયદો અમારા પર.

મીં વરતેજી લખે છે કે:—

“ ચીનમાં અસલ બાદશાહોના જાપતાના કાયદાને અમલમાં

“ મુકનારાઓને યાદ કરવા મિસાલ છે, કારણ કે તે વખતે

“ બાદશાહની મળુરી વગર પુસ્તક છપાવનાર લેખકને જાનથી

“ મારી નાખવામાં આવતો હતો. ”

માહ સમજામાં બ્રીટીશ કાયદાને અનુસરી કોઈ પણ લેખકે પુસ્તક છપાવવા માટે બાદશાહની મળુરી લેવી પડતી નથી; તેથી મીં વરતેજીની લેખકો માટેની સૂચના કચરાની ટોપલીને સ્વાધિન થાય એ સ્વભાવિક છે, પરંતુ મીં વરતેજી કે, જે પોતાના ઇસ્માઇલી દ્રદ યકીન માટે કહે છે કે “ અમે અમારા દ્રદ યકીનના લીધે બાલભર પાછા હાવાના નથી. ” તે પોતાના હાજર ઇમામ દસમા નકળંકી અવતાર આગા સુલતાન મહંમદ શાહ દાતારના શરમાન વિરુદ્ધ અમલ કરે તો, ક્યા દેશના કાયદાને તેઓને સ્વાધિન કરી દેવા જોઈએ. તે માટે અમે તેમનેજ પુછીએ છીએ.

મીં વરતેજી ઇસ્માઇલી ધર્મ પ્રત્યે દ્રદ યકીનની ઇંદાસ તો મારે છે, પરંતુ અદ્દસેસની વાત છે કે, તેઓ પોતાનું દિગ્વિત યકીન પણ સાબેત કરી શક્યા નથી; બદકે ખુદી રીતે પોતાના હાજર ઇમામના હુકમની નાશરમાની કરી ગયા છે એટલે કે, મીં વરતેજી મુખ્યમાં

રહે છે અને મુંબઈના ખોળ શીઆ ઇમામી ઇસ્માએલી કૌન્સીલના કાયદાઓ વિરુદ્ધ વર્ત્યા છે,

મુંબઈની ખોળ શીઆ ઇમામી ઇસ્માએલી કૌન્સીલના કાયદાઓ નામદાર આગાખાનની પરવાનગી તથા સત્તાથી પ્રગટ કરેલા છે. જેની યુકો ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં બ્રીટીશ ઇન્ડીઆ પ્રેસ બાયબાલામાં છપાવી તેના સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે. તે કાયદા યુકના પૃષ્ઠ ૧૧ ઉપર કલમ ૩૭ માં એમ જણાવ્યું છે કે:—

“ મુંબઈની ઇસ્માઈલી લાયબ્રેરી અથવા મુંબઈ અને ઉપરના

“ લખેલા ગામડાનો કોઈપણ ઇસ્માઈલી, ઇસ્માઈલી ધર્મની

“ બાબદ ઉપર, જે કંઈ લખાણ પ્રગટ કરાવવા ઇચ્છતો હશે

“ તો તેવી ઇચ્છા ધરાવતા પ્રગટ કરનાર ઉપર ફરજિયાત છે

“ કે, તેણે તે લેખ કૌન્સીલ પ્રાસે રજુ કરવો અને કૌન્સીલ

“ દર માસ માટે પોતામાંથી વારાફરતી, જે એ સભાસદોની

“ નેમલુંક કરે, જેઓએ આવા લખાણો પાસ કરવા પડીગ

“ છપાવવા માટે મોકલવાં.”

મજકુર કાયદા યુકમાં મુંબઈની ઇસ્માઈલીઆ કૌન્સીલના કલમ ૨૧ મેમ્બરોની પ્રતિજ્ઞા ઉપર સહીઓ છે, અને તે પ્રતિજ્ઞામાં એમ પણ લખેલું છે કે:—

“ અમારા સત્ય ઇમાનથી ખુદાતાલાને હાજર જાણી અમે

“ ઉપલા કાયદાઓ અમલમાં લાવવા માટે અમારા ખુલા દીલથી

“ અને રાજ ખુશીથી કયુલાત આપીએ છીએ અને અમે

“ અમારા ખરા ઇમાનથી અને ખુશીથી ઉપલા કાયદાઓ

“ પ્રમાણે ચાલવા જાહેર કરીએ છીએ. મુખ્ય તા. ૪ થી

“ માર્ચ ૧૯૧૦. ”

ઉપર પ્રમાણેના નામદાર આગા સાહેબના કાયદા વિરુદ્ધ મી० વરતેજીએ ઇસ્માઈલીઆ કૌન્સીલની રજા વિના પોતાની યુક્તિઓના આરોપ તેમના દ્રઢ ચકીનની કલાઈ ખોલી આપે છે. અને સાથે સાથે તેમના ઇમાનની કોટી પણ જાહેર કરી આપે છે. હવે આવી સ્થિતિ વચ્ચે મી० વરતેજીને અમે અસલના ચીનના બાદશાહના કાયદાની યાદ તાજ કરાવી, તે યાદનો મંદિરા તેમની ગરદનમાં તાળીઓના ગઠગઠાટ વચ્ચે પહેરાવીએ છીએ.

અમારા લખાણને તમે આગાખાન વિરુદ્ધનું હોવા જે લખે છો; તેમાં “ ખોજ પંથ દર્પણ ભા. ૮ ” ના વાંચકો કાંઈ વળુદ જોઈ શકશે નહિ. જે માણસ કુશરના ફતવાની એ બુનિયાદ વિશે અભિપ્રાય આપે અને નામદાર આગા સાહેબને કોઈ પણ રીતે એક મોટા આક્ષેપથી બચાવી લેવા હીમ્મત બચે; પ્રયાસ કરે, તેને તેનો વિરોધી કહેવો, એ કોઈ હદાપણુની વાત નથી. ન અમે કદી આગાખાનના વિરોધી હતા. તેમ ન હમણું છીએ; બલકે તેમના પ્રત્યે પુન્ય ભાવ ધરાવી બચાવ કરવા છતાં અમે વિરુદ્ધ લખનાર થયા, એ નવાઈની વાત છે અમે. જે પ્રમાણેનું ઇસ્માઈલી શાસ્ત્ર હોવાનું જણાવીએ છીએ, તે ધોરણે તો સર આગાખાન તેવા ફતવાના અધિ-

કારી થઈ શકતા નથી; પરંતુ તમે જે પ્રમાણેનું ઇસમાઈલી શાસ્ત્ર જણાવો છો, તે પ્રમાણે તો તે ફતવો આપ્યાદ સિદ્ધ થાય છે. માટે આપજ કહો કે, આગાખાનનો વિરોધી કોણ ? અમે કે તમે ?

જ્યારે અમેએ નામદાર આગાસાહેબની અહીં સુધી તરફદારી કરી છે છતાં પણ તમે ચીનના અસલના બાદશાહોના કાયદાને શા માટે બાદ કરો છો ? ચીનના અસલના બાદશાહો વગર મંજુરીએ પુસ્તક છપાવનાર લેખકને જનથી મારી નાખતા હતા; પણ તે તો ચીનના અસલ બાદશાહોના વખતનો કાયદો હતો. હવે તો ચીનમાં પણ અસલના તેવા કાયદાને બહુજ ધિક્કારની દ્રષ્ટિથી જુએ છે અને તે કાયદાને તદ્દન નાબુદ કરવામાં આવ્યો છે. આપણી સરકાર તો તેવા કાયદાને એક સેકન્ડ માટે પણ ગ્રાહ્ય કરશે નહિ; બલકે તેવા કાયદાનાં અવગણનાત્વથી પોતાના કાયદાને નિરાળો રાખ્યો છે. અને તેનોજ પ્રતાપ છે કે, તમે પણ બાદશાહના વગર મંજુરીએ પુસ્તક છપાવવા નીકળ્યા છો; પરંતુ તે કાયદાની વાદન રજુ કરાવવાની તમારી નેમ અમેને “ દાખલો મળવા એક આબાદ જગ્યામાં કિમેદાની ” ચોકસ હોવી જોઈએ અને જો દાખલો બેસાડવા માટે તમે હમણાંના જેવો પ્રયાસ ચાલુ રાખશો તો, તમારી કિમેદાના લીજટમાં એક આ કિમેદ પણ ફતેમંદ રીતે દરજ થઈ જશે. અમારી દ્રષ્ટિ સમીપ અમારા ઇમામોના દ્રષ્ટાન્તો છે અને તે અમેને કાફી છે અને તમારી દ્રષ્ટિ સમીપ તમારા ઇમામોના દ્રષ્ટાન્તો મોજુદ છે, જે તમેને કાફી છે.

વકીલ પત્રનો એતરાજ.

(વકીલ અમૃતસર તા. ૩૦-૩-૧૯૧૩ ના અંકમાંથી ઉતારો)

“ તકરીર બેબુનિયાદ હએ. ”

“ હમારી રાયમેં ચેહ, ફતવા ના કાબેલ એતેમાદ હએ
 “ ઇસિલીચે કે, ઇસિલામ લાઈલાહા ઇલિલદલા વ મોહંમદ
 “ રમુલીદલાહ કે સમ્મે એતેકાદપર મગ્ની હએ. આગાખાની
 “ નમાઝકી કેશીયત મઝકુરા બાલાસે ચેહ જુરર માલુમ
 “ હોતા હએ, કે ઇસ તરીકે કે પૈરો અપને પેશવાકો ખુદાકા
 “ અવતાર માનતે હે. બેશક ચેહ અકીદા સખ્ત કાબેલ એતેરાઝ
 “ હએ; મગર ઇસસે ખુદાકી ઉલુહિયત ઓર પૈગંબરકી રીસા-
 “ લયમેં ફર્ક નહિ આતા. આગાખાની ગીરોહબી ખુદાકો મા
 “ અખુદે મુતલક વ પરવર દીગાર ખરહક વાલદહુ લાશરીક લહુ
 “ માનતા હએ. ઓર રમુલ અજ્ઞા સલલજ્ઞા અલેય વસલ્લમ
 “ કી નખુવત કાબી મુનકર નહિ હએ. લેહાઝા કુરાનકરીમકી
 “ ઇસિ તાલીમકે મુતાબેક કે ફલીક્ષાહો સુમ્મા ઝરહુમ શી સોખુ-
 “ ઝેહીમ અલ અખુના ( ) ઇસ
 “ મીરોહકો દાયરએ ઇસિલામએ ખારેજ નહિ કીયા જા સકતા ”
 “ (૨) તકરીઅન ચેહી અકાયેદ તમામ ઇસમાખલી શીર
 “ કાકે હે, જીનકી કહ સદીયું તક મીસર વ મગરેઅમે અઝીમ

“—विश्व-मान रहान्त रह चुकी हूँ। अगर किसी मुसल-

“मानने इनकी तक़्शीर नहि की. (३) जीया-उद-दीन ओई-

“न्दीकी शैख़ुल हसनामी के ज़मानेका ओक निहायत तवील

“मुहत्त मुअर चुकी हूँ। धिरे कछ साहुंसे हज़रत मुसा

“काज़म आइन्दी शैख़ुल हसनाम ये. ओर अय्य दौतीन माहसे

“शैख़ अय्य-उर-रहेमान नसेय आइन्दी हें. आहरे हूँ के,

“मज़कुरे आला हस्तइताह ई. स. १८११ से पेशतरका नहि

“हूँ; अगर इस ज़मानेमें जीया-उद-दीन ओईन्दी जय शै-

“ख़ुल हसनामही नहि ये, तो ज़हिसियत शैख़ुल हसनाम

“वोह हसपर हस्तअत क़ुंकर कर सकते ये. (४) इतवाडे

“छापने वालुं ओर मुस्तय करने वालुं के नाम मज़कुर नहि

“हें ओर न इसकी सेहतका सोयुत भोगुद हें (५) आ-

“फ़ुन्द पुरासानाई छन्तेकाल कर चुकेहें. फ़ील इर्ज अगर येह

“इतवा इन्हीका हो; जयबी वधात के आअद किसी शीफ़-

“इल-मज़हय पर अय्य इनकी तक़्शीर बाज्य नहि रही. ”

“ मुसलमानुं में तहरीक पैदा करने के लीये, येह इतवा

“आजकल आम तोरपर तक़्सीम कीया ज रहि हूँ; लेकिन

“किसी होशमंद मुसलमानका हसपर हस्तिहात करनेकी ज़रूरत

“नहि हूँ। अलअता हीज़ हानिस सर आगापान अदा-

“दुरकें, नेहायत मुशरी हूँ के, अपनी पेशतइक, मे अयारे

“ હકીકત પર લાનેકે લીધે, કુરાન કરીમકો પેશવા બનાએં ઓર

“ ઉસકી મુકદ્દસ તાલીમાતસેં અલગ ન હો જાએં.”

ઉપરના વકીલ ખતના ઉતારાથી વાંચક વર્ગ જોઈ શકશે કે, તેના અધિપતિ તકશીરને બેબુનિયાદ જણાવવા સાથે એવો આક્ષેપ રજુ કરે છે કે:—

“ આગાખાની નમાઝકી કેફીયત મઝકુરા બાલાસેં યેહ ઝંર

“ માલુમ હોતા હએ, કે ઈસિ તરીકે કે પૈરા અપને પેશવાકો

“ ખુદાકો અવતાર માનતે હએ; બેશક યેહ અકીદા સખ્ત

“ કાબેલ એતેરાઝ હએ. ”

“ અલખત્તા હીઝ હાઇનેસ સર આગાખાન બહાદુરકો નેહા-

“ ચત બુર્રી હએ કે, અપની પેશવાઈકો મેઅયારે હકીકતપર

“ લાનેકે લીએ કુરાન કરીમકો પેશવા બનાએં ઓર ઉસકી

“ મુકદ્દસ તાલીમાતસેં અલગ ન હો જાએં.

એ રીતે હુવા સામે તો તેણે ગંભીર આક્ષેપ મુક્યો છે અને નામદાર આગાખાન સાહેબને બલામણુકીધી છે કે, પોતાના મુરિદોમાંથી તેવી કુરાન વિરુદ્ધની માન્યતાને કાઢી નાખે અને કુરાનની તાલીમથી પોતે છુટા ન પડી જાય.

અહીં મી. વસ્તેજવી ચાલુઆજને તપાસવી જોઈએ. વકીલ ખતના અધિપતિ કે, જેમને તેઓ સુન્ની ધર્મના જણાવે છે, અને જે

આગાખાનને ખુદાનો અવતાર માનવાની વાતને વખોડે છે અને નામ-દાર આગાખાન સાહેબને કુરાનના શિક્ષણ પ્રમાણેની પેશવાઈ અખ્તે-યાર કરવા તથા કુરાને કરીમની તાલીમથી છુટા નહિ પડવાની બલા-મણુ કરે છે તેને તો તેઓ હોશમંદ તથા ખેરખાહ જણાવે છે. અને અમો જે, માત્ર તે ફતવો કોટેશન તરીકે રજુ કરી, એમ જણાવીએ છીએ કે, તેવી ધુવા માત્ર આગાખાનના થોડાક અજ્ઞાન મુરીદો આગા-ખાનની અબ્જલમાં પડે છે. તેથી તે ફતવાના લકદાર આગાખાન થઈ શકતા નથી, તેને તો તેઓ “ ચાહુદી આલીમો મીસાલ બાર ઉંચક-નારા ગણેડા ” “ આમાલનામું કાળું કરવા મંડ્યા. ”

“ વાસ મારતું મોહું ખોલ્યું ” “ મરયા પછી ધનસાન જાત રહને શાન્નીમાં રાખે એમ કહેતાં આંચકો ખાય ” “ ચીનના પાદ-શાહો લેખકને વગર પરવાનગીએ પુસ્તક છપાવે તો જાનથી મારી નાખે ” “ સીટ્રીનના ખારજી ” “ વગર હેસીયતનો કાખો ” વીગેરે વીગેરે વાહી તથાહી દીવાના મિસાલના વાકયો લખી પોતાનું આ મા-લનામું, ઉજળું કરે, એ કેટલી બધી દીલગીરિ તથા નવાઈની વાત છે. ખેર અમો તો કાંઈ તેમના લખવાથી ચાહુદી કે ખારજી થઈ જતા નથી. જે માણસ દીને ઇસલામનો અંતઃકરણ પૂર્વકનો સ્વીકાર કરે, તેનોજ ઉપદેશ કરે, તેના રક્ષણ માટે લાટખંધ સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરે. તે કદી પણ ચાહુદી કે ખારજી હોય નહિ, પરંતુ તેવી બદઝબાની વાપરવાથી અમારા મિત્ર મી. વસ્તેજ ખુશી થયા અને તેઓ પોતાની

સ્વાર્થબાજમાં આગળ વધ્યા, તેથી પણ અમો ધણા ખુશી થયા છીએ અને હજુ પણ ન્યાં સુધી:તેઓ પોતાની નેમમાં તદ્દન ફાવી જાય ત્યાં સુધી એમજ લખે જાય, તેમાં અમો સહેજ પણ નારાજ નથી.

વળી એક અજાણ્ય જેવી બાબત તો એ છે કે, વકીલ પત્રના એડીટર, કે જેમને તેઓ હોશમંદ તથા ખેરખાહ વીગેરે વિશેષણોથી વધાવે છે અને જેમણે આગાખાન સાહેબને ખુદાનો અવતાર માનવો તે માન્યતાને આક્ષેપ વાળી જણાવી છે તે, તેમની શીખામણને તો માનતાજ નથી અને આગાખાન સાહેબને ખુદાનો અવતાર જણાવે જાય છે અને તેમ જણાવવાના કાર્યને પોતાનું દ્રઢ ચકીન માને છે તો અમો પુછીએ છીએ કે, તમારા હોશમંદ તથા ખેરખાહની બ્યાજબી સૂચનાને તમો શા માટે માનતા નથી ? કે, જે માનવા ઉપરજ તમારું દ્રઢ ચકીન થઈ શકે છે અને નહિં માનવા પર તમારા સંમાનનો નાશ થાય છે.

વળી તેમના હોશમંદ તથા ખેરખાહ વકીલ પત્રના એડીટર, જે નામદાર આગાખાન સાહેબને પોતાની પેશવાઇનું મધ્યખીંદું કુરાને મજદૂર પર રાખવા બાર આપીને બલામણુ કરે છે તે બલામણુને તો મી. વરતેજ સ્વીકારતા નથી, છતાં પણ પોતાના ચકીનને “દ્રઢ ચકીન” શા આધારથી કહેવાનેનીકળ્યાછે તેની અમોને કાંઈ સુઝ પડતી નથી આ ઉપરથી અમો તથા

સાંકોષ એવા પાકટ અનુમાન ઉપર પહોંચી શકે છે કે, તેઓ હાથીના
 દાંત દેખાડવાના તથા ચાવવાના જુદા જુદા રાખે છે. અને ખાલી
 માત્ર ઇસલામનો ડોળ ધાલી અંદરખાનેથી તેની મુખાલેશ્વર કરે છે કે,
 જે વાત મુદ્દિશાળી તથા સત્યશોધક વાંચક વર્ગથી છુપી રહી શકતી
 નથી. મી. વરતેજનું લખાણ જરા વાંચી જુઓ:—

“ અલખત ! જે બાબતમાં વકીલ પત્રના એડીટર સાહેબને વ્યા-

“ જખી લાગ્યું છે ત્યાં, એટલે ઇસમાઈલીઓ પોતાના પેશવાને

“ (ઇમામને) ખુદનો અવતાર માને છે, તે માની જતાં

“ તેણે સખત એતેરાઝ વાળી જણાવી છે, પણ તે ખોટી છે

“ એમ કહ્યું નથી. તેમજ સર આગાખાન બહાદુરને પોતાની

“ ઇમામત હકીકતની કસોટી પર લાવવા કુરઆનને આગળ

“ લાવવા બલામણ કરી છે, અને તે એક ઇસલામી તરીકે,

“ સાચા ઇમાનદાર તરીકે, હોશમંદ તરીકે તથા દાના તરીકે

“ જણાવેલી બાબત અમોને અમારા ખરા અંતઃકરણમાં કિતમ

“ માન ઉત્પન્ન કરે છે. ”

અમારા મિત્ર મી. વરતેજની દયાજનક સ્થિતિ પ્રત્યે હવે તો
 ખુદ અમોને પણ દયા આવે છે કે, બચાવ કરવા જતાં એટલા તે
 બે બાકળા થઈ ગયા કે, શુદ્ધ બુદ્ધ બધી ભુલી ગયા અને હાકમેડની
 જેમ જેમ આવે તેમ બરડવા લાગી ગયા. જરા જુઓ તો ખરા કે
 વકીલ પત્રના એડીટર જે એમ કહે છે કે આગાખાન સાહેબને તેમના

મુરદો ખુદનો અવતાર માને છે તે માન્યતા સખ્ત એતરાજને પાત્ર છે. તો વકીલ પત્રના એડીટરની તેવી વાત માટે :મી. વરતેજ લખણું ખંજવાળતાં કહે છે કે આગાખાન સાહેબને ખુદનો અવતાર કહેવો તે કાંઈ ખોટું છે એમ તેણે કહ્યું નથી. વાહ મી. વરતેજ ! વાહ !!

વકીલ પત્રનો એડીટર તો નામદાર આગાખાન સાહેબને ખુદનો અવતાર માનવાની માન્યતાને સખ્ત વાંધાભરી જણાવે ત્યારે મી. વરતેજ જણાવે છે કે તે સખ્ત વાંધા ભરી છે તો ખરી, પણ કાંઈ જુદી નથી. તો હવે શું જુદીને માથે શીંગડાં હોય ખરાં કે ? મી. વરતેજ જ્યારે તમો નામદાર આગાખાન સાહેબને ખુદનો અવતાર માનવાની માન્યતાને વકીલ પત્રના એતરાજ મુજબ વાંધાભરીજ કમુલ રાખશે ત્યારે તમારી અવતારને માનવાની માન્યતા ઇસલામ વિરુદ્ધની હોતાં ખુદખુદ તમો પણ જુદીને માનવાને લાગી જશે, પણ આમ વકીલ પત્રનું લખાણ ખુલ્લે ખુલ્લું તમારી અજ્ઞાનતા તથા ખેદીનીથી મીઠાઈ ગએલી આખોપર પાણીના ઝાંઝા નાંખે છે છતાં પણ તમો કંઈ ! ઉંહ ! ! વધુને વધુ ઉંધાઈ જાઓ એ કાંઈ કીક કહેવાય નહિ જ્યારે વકીલ પત્રના સુન્ની એડીટરના તમો શાગીર્દ થયા ત્યારે તો તમારે તમારા તે ઉસતાઈની વાતને દીલ દહને સાંભળવી જોઈએ અને ખુદના અવતાર માય છે તેવી વાતને કુરાને શરીફના આધારથી તજ ખરા મુસલમાન બનવું જોઈએ.

હવે તમારા તે સુન્ની ઉસ્તાદની એ વાતને માટે પણ જરા તમે તમારા ગીરેખાનમાં મુખ નાંખીને વિચાર કરી જુઓ, કે તે નામદાર આગાખાન સાહેબ બાહાદુરને એવી સૂચના કરે છે કે, તેમણે પોતાના આચાર્યપણાનો પાયો કુરાને મજદ ઉપર રાખવો. હવે જ્યારે વકીલ પત્રના એડીટરને નામદાર આગાખાનને તેમના સુરીદો ખુદાનો અવતાર માને છે તે માન્યતા કુરાને શરીફના શિક્ષણથી ઉલટી લાગી ત્યારેજ તેણે તેને સખ્ત એતરાઝવાળી જણાવી તે નામદારને કુરાને કરીમના શિક્ષણથી નહિ ખસી જવા સૂચના કરી છે તો હવે જ તેમની આ એ સૂચનાઓ માન્ય રાખવામાં આવે, અને તમે તો તેને જરૂર માનશો, કેમકે તે ખેરખાહ તથા હોશમંદ છે તો તમારા ઉપર જે બેદીનીના કાળાં કાળાં ધમધોર વાદળો આવી ઘેરાયાં છે તે જલદીથી છીન બિન્ન થઇ જાય.

માટે અમે પણ તમારા તે ખેરખાહ તથા હોશમંદ એડીટરના સાથે સંમત થઇ જણાવીએ છીએ કે નામદાર આગાખાનને ખુદાના અવતાર માનવા તે, સખ્ત એતરાઝ વાળી માન્યતા છે. અને સાથે તેમના એ મત સાથે પણ મળતા છીએ કે, તમારે તમારા આચાર વિચારને કુરાને કરીમની તાલીમથી વિરુદ્ધના નહિ રાખવા અને કુરાને કરીમની તાલીમ પ્રમાણેનાજ રાખવા. હવે જે સૂચના તમેજે એડીટર વકીલની કબુલ રાખી છે તેજ સૂચના અમારી પણ છે અને તેથી અમેને ખાતરી છે કે અમારી તે પ્રાતને જરૂર તમારે

સ્વીકારવીજ પડશે અને જો નહિ સ્વીકારો તો તમારા હોશમંદ તથા
ખેરખાહ ઉસ્તાદની વાત પણ તમોએ માન્ય નથી રાખી એમ સિદ્ધ થશે.

નસીહત અગર તુમ મુનોગે હમારી
તો હો જાહગી મુશકીલેં હલ તુમહારી

ચકીલ પત્રના એડીટરનો અમો તથા તમો જેટલો ઉપકાર માનીએ
તેટલો થોડો છે, કારણ કે તેણે આપણી વચ્ચેના શાસ્ત્રાર્થનો છેવ-
ટનો ફડચો લાવનારો માર્ગ સૂચવ્યો છે. એટલે કે તમો જો કુરાન
શરીફ પ્રમાણેના આચાર વિચાર કબુલ રાખો તો, અમારે તમોને
કશી પણ સૂચના કરવી બાકી રહે નહિ, તમો પણ પાકા મુસલમાન
થઈ જાઓ અને તમારા હુલમુલ ચકીનપણાથી અથવા તો હાથીના
દાંત જેવી પોલિસિથી કોમને જે હાની પહોંચવાની વકી રહે છે તે
દુર થઈ જાય.

તમો ન તો ચુસ્ત ઇસમાઇલી પ્રથમ હતા, નતો હમણા છે.
પણ ઇસમાઇલીનો ડોળ ધાલવા જતાં, ઇસમાઇલી પણ તમારા દીલમાં
નહિ હોતાં, કાંઈને કાંઈ તમારાથી એવું બોલાઈ તથા લખાઈ જાય છે

તમારી અંદરખાંતેની હકીકત જાહેર થઈ જાય છે. તમારું લખા-
ણ પુરવાર કરે છે કે તમો ખરી રીતે ઇસમાઇલી તો નથી. પણ
કેટલાકેના દીલમાં તમો પોતાનું ચુસ્ત ઇસમાઇલીપણ દાખલ કરવા
માગો છે. અને જેમના દીલમાં તમો તેવું તેવું કરવા માગો છો તે

ખરા કે ખોટા ઇસમાઇલી પણાને પરખી શકતાં નથી તેથી તમારા ભાવિક ફકરાઓ ઉપર દોરાઇ જાય છે માટે તેવાઓના જીવનમાં ધર કરવાથી અલખતા તમારો ભૌતિક હેતુ પાર પડશે અને જરૂર તેઓ તમેને ધડીઆળ, ધડીઆળના છેડા, લૉકેટ, સોટી, ચાકુ, ફાઉન્ટેન પેન, આદિ વસ્તુઓ ભેટ આપતા હશે કે આપશે, પરંતુ જે ખરા ઇસમાઇલી છે તેઓના ઉપર તમારું ઉપરના ધોરણે જતદુ ચાલી શકશે નહિ. ત્યાંતો તમારે વકીલ પત્રના એડીટરની સૂચના પ્રમાણેજ અમલ કરવો પડશે; એટલે કે પોતાના આચાર વિચાર ખરા ઇસમાઇલી તરીકેના કુરાને મજીદની તાલીમ પ્રમાણેના ગ્રાહ કરી બતાવવા જોઈશે. કેમકે હમણાં સુધીમાં તમેજે જે જે છાપી છપાવી માર્યું છે તેથી તમારા ખરા ઇસમાઇલી તરીકેના આચાર વિચાર માટે ખરા ઇસમાઇલીઓ શકાશીળ થઇ ગયા છે તો તેમની શંકા દૂર કરવા તમારે કુરાને શરીફ પ્રમાણેના ખરા ઇસમાઇલી તરીકેના આચાર વિચાર માન્ય રાખ્યા છે એમ ફેાડવાર સાબીત કરી બતાવવું પડશે.

કારણ કે ખરા ઇસમાઇલીઓને એ બાબતની શંકા છે કે તમે કુરાને કરીમખી તાલીમ પ્રમાણેની ખુદાતાલાની મા યના માનતા નથી, પણ હીન્દુઓની જેમ અવતારી માન્યતાને માને છે. વળી તેમને એ પણ શંકા છે કે, તમે પેગંબરોને પણ ખરા સ્વરૂપમાં માનતા નથી, પણ હીન્દુઓના દેવ દેવતાનેજ પેગંબરો જાણાવે છે. વળી તેઓને એમ પણ શંકા છે કે તમે કુરાને શરીફ માનતા છો. વળી તેમને

એવી પણ શંકા છે કે, તમે નીમાળ એક પણ વખતની પડતા નથી તેમ તે પડવાને સ્વીકારતા નથી; પણ હિન્દુ મિત્ર ઇસલામી અકાયદો વાળી ધુઆને પડો તથા તેને નમાળ તરીકે કબુલ રાખો છો. વળી તેઓને એ પણ શંકા છે કે તમે રમઝન માસના રોજ રાખતા નથી કે રાખવાનું કબુલ રાખતા નથી. વળી તેમને તમારા તેવાજ બાળ અકાયદો વિષે પણ શંકાઓ છે. માટે જો તમે વકીલ પત્રના હોશમંદ તથા હમદદ એડીટરની સૂચનાને માન આપવા માગતા હોનો, પ્રથમ ખંડમાં કરવામાં આવેલી સૂચના પ્રમાણે તમારે તમારા આચાર વિચારના પોઝીશનને સાફ કરી નાંખવું જોઈએ અને જે ખરા ઇસમાઇલીઓ તમારા ધાર્મિક આચાર વિચાર પ્રત્યે શંકાઓ લઈ બેઠા છે તેને પોતાના ખરા ઇસમાઇલી તરીકેના અકાયદો જાહેર કરી દેવા કે જોથી તેમની શંકાઓ દુર થઈ જાય અને અમેને પણ ખબર તો પડે કે, તમે કેવા ઇસમાઇલી થયા છો ? ખરા કે ખોટા ?

હકીકતી બંદગીનો આદનો

(ખંડ ચોથો)

ખોજનો અસલ ધર્મ

મીં વરતેજી લખે છે કે:—

- “ ઇસનાઅશરી મઝહબ ધારણ કરનારાઓ ખોટી યુક્તિ તરીકે
- “ બાપદાદાના પાળતા આવેલા ધર્મ તરીકે પ્રગટ કરવાની પદ્ધતિ
- “ ધારણ કરે છે તે તવારીખોને અને જાહેર રેકર્ડને ખોટો કરા-
- “ વવાની વૃથા કોશીશ કરવા જેવું છે. આવી ખોટી પદ્ધતિથી
- “ ધણા કોરટે ચડેલા કેસમાં ઇનસાફ આપનારાઓને ગુંચવણમાં
- “ નાખવાનું પાપ તેઓ કરે છે; એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતે
- “ જે મઝહબ અખત્યાર કરે છે તેના એતેકાદનાં પાયામાં અણ-
- “ ધારે ખોટાઈ નાખી દેવાય છે; એ સમજતા નથી અને તે
- “ જે મઝહબ પોતે સાચો માને છે, તેનો પાયો ખોદાઈ ઉપર
- “ માંડવાની શરૂઆત કરે છે તે સમજતા નથી.”

મીં વરતેજી ઉપરના લખાણથી એમ સમજાવવા માગે છે કે ઇસના અશરીઓએ પોતાના બાપદાદાનો ધર્મ એવા અકામદવાળો માનવો કે તેઓ હસન બિન સખ્યાહના ધર્મને માનતા હતા. ઇસમાઈલી હોતા ખુદાતાલાના સાકાર દશ અવતારને જેમાં નવ હિન્દુઓના અને

દશમે મુસલમાની હતો. તેઓ સધળી મખલુકાતના ખુદાને તજી નુસે-
રીઓના અકમલોને ચોંટી પડ્યા હતા. ખુદાતાલાને વાહદહુ લાશરીફ
નહિ માનતાં તેને વારંવાર જન્મ મરણના ફેરામાં આવ્યાનું સમજતા
હતા. તેઓ મહાન પ્રતાપી પેગંબર હજરત મોહંમદ મુસ્તફા સં ને
‘અહ્મદી’ અવતાર, હજરત મૌલા મુશકીલ કુશા વિષ્ણુનો અવતાર,
મૌલા મુશકીલ કુશાની ઓલાદને પણ વિષ્ણુના અવતારો અને મીશનરી
પીરો જેવાકે પીર સદરફીન, પીર હસન કબીરફીન વીગેરેને હજરત
પેગંબર મોહંમદ મુસ્તફા સં ના અવતારોમાનતા હતા. તેઓ કુરાને
મજીદને માનતા નહિ અને તેની આગ્રાથી ઉલટી રીતે ચાલી નમાજ
પડવાનું માનતા નહિ અને પડતા નહિ એ તે જેઓ માનતા કે પડતા તે
ધર્મ વિરૂધ્ધ વર્તતા હતા. તેઓ કુરાનને માનતા નહિ અને તેની આગ્રાને
સ્વીકારતા નહિ જેઓ તેને માનતા તથા તેની આગ્રાને સ્વીકારતા.
તેઓ ધર્મ વિરૂધ્ધ ચાલતા હતા. તેઓ કીયામતને માનતા પણ સાથે
સાથે પુનર્જન્મને પણ માનતા અને લક્ષ ચોર્યાશી ચોનીઓમાં આવા
ગમણના ફેરા ફરતા. રોગને તેઓ ફરજ માનતા નહિ અથવા તો માત્ર
એકજ રોગનું ફરજ માનતા હતા. હજ બાલુવાનો તેમને હુકમજ નહિ
હતો અને જે હજ પડવાને જતો તે ધર્મ વિરૂધ્ધ વર્તન ચલાવનાર
હતો. તેઓમાંનો કોઈ પણ જકાત આપતો કે મુસ્તહકોને પહોંચાડતો
નહિ, પણ પોતાની કમાણીમાંથી દશમે હીસ્સો દસોંદ આપતો હતો
અને તે દસમે ભાગ દસોંદનો આગા સાહેબના વડવાઓને આપતો હતો.

તેઓ ધ્રુવા (બોમ્બે'ઽ દર્શણુ ભા, ૭-૮ માં આપેલી છે તેવી) પડતા, અને તે ખાનામાં પડતા અને મસજીદ તો ચલાવતા નહિ અને મસજીદમાં જઈ નીમાજ પડતા નહિ અને અજ્ઞાન પોકારતા નહિ: અહીં ખાનામાં નમારા વગાડતા અને હાંડીયારસ લેતા હતા. ખાનામાં ગ્લાન બેસતા અને ફાતીઆના ખાણાની નાંદીઓ કરતા અને ઇસલામના કાયદા પ્રમાણે નહિ, પણ પોતાના રીતરીવાજો પ્રમાણે લખ તથા છુટા-છેડાઓ કરતા વીગેરે વીગેરે.

મી. વરતેજ ઉપર પ્રમાણેની માન્યતા ધરાવનારા તથા તે પ્રમાણે અમલ કરનારા ઇસનાઅશરીઓના આપદાદાઓને માનતા હોવાનું ડી'જ મારે છે, પરંતુ તેઓને ઇસનાઅશરીઓના આપદાદાઓ ઉપર આવાં કપોળા દરિપત કલંકો અને આક્ષેપ મુકવાનાં થું હક છે અને તે કયા હકની રૂએ તેમ કરે છે તેની જો તેઓએ સમજીતી આપી હોત તો ફીક થત અને આવા આરોપો તથા કલંકો ઇસનાઅશરી આપદાદાઓ ઉપર મુકવા મારે તેમની પાસે કોઈ જાત માહિતીના આધારો છે કે થું ? તેમના પિતા, માતા, બેહનો તથા ભાઈઓ આજે પણ તેમની સાથે ઇસનાઅશરી છે, અને પોતે પણ તેમની સાથે ઇસનાઅશરી તરીકે ચાલીસેક વર્ષનો બોમ્બે'ઽ કરી ચુક્યા છે તો થું તેઓ પોતાના તેવા કુટુંબીઓમાં તેવી રીતની માન્યતા હતી તથા ફીયાઓ થતી હતી એવું દર્શનિય પુરાવાથી કહી શકે તેમ છે ? અથવા તો પોતે જો એમ આવતા હોય કે, હું કેઈ પણ વખતે ઇસમાત્સલી

હતો તો તે ઇસમાઈલી હોવાના વખતે થું તેઓ તેવી માન્યતા ધરાવતા તથા તે પ્રમાણે અમલ કરતા હતા એમ કહેવાની હિંમત કરી શકે છે ?

મી० વરતેજ હવે ઘડ પુછ્યાં વિનાની વાતો લખી લખી ભોંકાને શંસલામાં લેવાનો સમય વિતાઈ ગયો છે ખ્રીટીશ સરકારના પ્રતાપી શાસ્ત્ર અમલથી ભોંકાની ચક્ષુઓ વધુને વધુ ખુલતી ચાલી છે વડેમ બરી વાતો દેશનીકાલ થવા માંડી છે. સ્વાર્થીઓની કપટજાગૃહી ભોંકો જાણીતા થતા ચાલ્યા છે ઇતિહાસ તથા મઝહબી શાસ્ત્રના કીર્ણો ભોંકાના મગજમાં પહોંચતા જાય છે અને તમારા કોવા જે જે ભોંકાએ ભોંકાને કંઈ માર્ગ ચડાવ્યા હતા તેઓ હવે પોતાની બુલ્લથી ખખરદાર થઈ જઈ હક માર્ગ પર આવવા લાગ્યા છે. વળી તમે જે પ્રકારનો પોતાનો સતપંથ સમજાવવા બહાર નીકળ્યા છો તે હવે કોઈને ગળે ઉતરે તેવો નથી માટે પોતાના આત્મા પર રહેમ ખાઈ હવે ટીંગ મારવાનું તજ આપ્યો તો તમારા વડીલોના આત્માઓ પર આશીર્વાદ મોકલવાનું પુણ્ય લાંસલ કરી શકો તેમ છો.

તમે જે પ્રકારની માન્યતા “ માન ન મન મેં તેરા મેહમાત ” ની જેમ ફસાવવા નીકળ્યા છો, તે પ્રકારની માન્યતાનો સદંતર નાશ કરવાને તમારા દાદા માહમદ મુખીએ પ્રયાશ કરેલો છે તે આવતની તમોને સ્વાર્થીની જુગલમાં તરફડીઆ મારતા હોવાથી શાયદ કે ખખર નહિ હોમ પહોંચે તમે થોડાવધ પહેલાં એટલે કે મરહૂમ પ્રતાપી

આગા હસન અલીશાહ દાતારના સમયમાં ઘોઘા (તમારા વતનની પાસેજ)માં જે ખોળઓમાં પીરના જોમાં આવ્યા હતા અને રાસલી-લાની મંડળી જામી હતી તે હકીકતનો ભાવનગરની ખોળ જમાત રૂબરૂમાં આલેલો કેસ વાંચી જુઓ તો તમારી વધુ ખાંતી થાય અને શાયદ કે તમે ઇબ્બરત હાંસલ કરો.

તમે જે પ્રકારની માન્યતાની દીવી હાથમાં લઈ નીકળ્યા છો અને ઇસનાઅશરીઓ પર ખોટી યુક્તિ તરીકે બાપદાદાનો ધર્મ ઇસનાઅશરી જણાવવા માટે જે આક્ષેપ મુકો છે, તે આક્ષેપની કલાઈતો સમગ્ર ઇસનાઅશરીઓએ ક્યારની ખોલી આપી છે અને જ્યારે તમે પણ ઇસનાઅશરી હતા ત્યારે પણ, બલે તમે તમારા અધુરાપણાથી કમુલ રાખો ! પણ તે તમારે સ્વીકાર કરવી પડી છે અને તમારો એ એકરાર કે “ હું પણ અધુરાપણાથી ઇસમાઈલી ધર્મ વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતો હતો ” તેનો તોક તમારી ગરદનમાં લટકાઈ હયાનો હાર બની રહ્યો છે. જ્યારે તમે અધુરાપણાથી ઇસમાઈલી ધર્મ વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતા હતા ત્યારે શા માટે કંઈક જાખમમાં અધુરાપણું હતું અને કંઈક જાખમમાં પુરાપણું હતું તેનો ખુલાસો નહિ કીધો ? અમે તો હજુ પણ તમેને કહીએ છીએ કે, તમારું અધુરાપણું કે જેનો સ્વીકાર તમે જાહેર રીતે કરો છો, તેને વિગતવાર રીતે બહાર પાડવું કે, જેથી સઘળા લોકો તમારા અધુરાપણા વખતના અકાયદો તથા વિચારો જાણી શકે, અને તમેને કેવી

સ્થિતિ અને કેવા હેતુ વચ્ચે નવો અવતાર ધારણ કરવો પડ્યો છે તે વાતની ચોખ્ખવટ થાય.

ઈસલામના ઇતિહાસને ખોટો પાડવાનો જે આરોપ તમે ઇસના-અશરીઓપર નેકર બની દોળવા નીકળ્યા છો, તે આક્ષેપની પોલ તો તમારા લખવા પહેલાંજ ઇસનાઅશરીઓએ ખોલી આપી છે. ઇસલામના કાષ્ઠપણુ ઇતિહાસ એવો નજરે પડતો નથી કે, જે ઇતિહાસમાં તમેએ પોતાના જે અકાયદો ધારણ કીધેલા છે તે કોઈ વખતે ખોજખોના વડીલોના હતા એમ નીકળતું હોય; બલકે ઇસનાઅશરીઓનાજ અકાયદો તેઓ ધરાવતા હતા એવું એકેએક ઇતિહાસ પોકારી પોકારીને કહે છે પરંતુ જેઓ કાને બહેરા થઈ જાય અને જેમના જીગરોપર મહોર છાપ થઈ ગઈ હોય અને ધર્માન્ધતાના નીશામાં સમજી બાન બુલી ગયા હોય તેને માટે તો કોઈથી શું કહી શકાય ! બસ એજ કે ખુદા તેમની ખીમારીને દુર કરે અને તેઓ ખરી આંખે ખંડે જોઈ શકે.

કોર્ટના રેકર્ડ વિશે પુછતા હો તો, તેમાં પણ તમારી રામજુક આલી શકે તેવી નથી બારબાયા કેસમાં કરોડો રૂપીઆ કોમના નીચો-વાઈ લેવાયા અને લઈ શકાય તેટલા વ્યાજખી તથા ગેરવાજખી ઉપાયો લેવાયા પરંતુ તેમાં પણ તમે જે પ્રકારના અકાયદો પોતાના પંથના જણાવો છો તે સાબેત શક્યા નહિ અને તે વખતના વિદ્વાન જડજ સર જેસફ આર્નેલ્ડને ઇમામતની સાબેતી નહિ કરાઈ શક્યાનું

ખુલ્લે ખુલ્લું લખવું પડ્યું. જો તમોએ આ ફેસલો બરાબર વાંચ્યો હોતો તો કદી પણ ઇસનાઅશરીઓને બહાર રોકાઈને ખોટું પાડવાની વેતરણ કરનાર જણાવતો નહિ.

હાજી ખીખીવાળા કેસમાં કોમના કરોડો રૂપિયા ચૂસાઈ ગયા તેમાં પણ તમો તમારા જે વિચારો ધારણ કરી બેઠા છો તે સિધ્ધ ન થઈ શક્યા અને જડજ રસલો તે ફેસલો કેવા સંજોગો વચ્ચે રજુ કર્યો છે તે કોની અબજામાં છે ! છતાં પણ હકતો બહાર થયા વિના રહ્યું નથી.

મહુવા કમીશન કેસ, જુનાગઢ નુરબાઈ કેસ, ભુજનો બાવા કેસ વીગેરે વીગેરે કેસોમાં જે પ્રકારો તમારા અઠાયદો વિરૂદ્ધના પડ્યા છે તેની તમોને પુરી ખબર લાગતી નથી માટે જો તમો તમારા ઇમાનની સલામતી ચાહતા હો, પોતાના વિચારોને સત્યના ચાબલાપર જડવા માંગતા હો, અને “ મનુષ્યમાત્ર ભુલને પાત્ર છે ” એ મુત્તનો સ્વીકાર કરતા હો તો પ્રથમ દરેક વિચાર તથા અઠાયદાના ગુણદોષો સત્યશોધક બની તપાસો તે, હક તમારાથી કાંઈ દુર નથી.

ઇસનાઅશરીઓ પર તેમના આપદાદાઓના જે વિચારો તથા અઠાયદો હતા તેનું જે ચિત્ર તમો દોરો છે તેમાં અઠાયદો તથા વિચારો ઇસનાઅશરીઓના આપદાદાઓના હતાજ નહિ તેઓ

મુસલમાન હતા અને મુસલમાની વિચારો તથા અકાયદો ધરાવતા તથા તે પ્રમાણે અમલ કરતા હતા અને તેથી તેમના વંશજોને પણ તેવોજ વારસો આપી ગયા છે અને તેથી હાલના ઇસનાઅશરીઓએ ઇસલામને મળ્યુત રીતે વળગવાને જોરશોરથી પ્રયાસ કરીએ છે અને ઇતિહાસો તથા રેકૉર્ડોને ખરી હકીકતથી શણગારવા પ્રયત્ન કરીએ છે જો કે તેમાં રોડાં નાંખનારાઓએ કેટલીક ઇસલામ વિરુદ્ધની વાતો ધુસેડી આપી છે અને કોર્ટને જુદા સાક્ષીઓ તથા જુડી હકીકતો જોર વ્યાજખી રીતે રજુ કરી જુલથાપમાં નાખી છે તે હવે દુર કરાવવાનો સમય આવી લાગ્યો છે.

અલખતા તમારી એક વાત તો અમારે સત્ય હોવાથી કમુલ રાખવીજ જોઈએ અને તે એકે ઇસનાઅશરીઓ પોતાનો જે મઝહબ ધરાવે છે તેમાં તમો જે પોતાના પંથના અકાયદો તથા વિચારો જાહેર કરો છો તે વિચારો તથા અકાયદો પોતાના મઝહબમાં ધુસેડવા માંગતા નથી. કેમકે જો તેમ કરે તો “ એતેકાદના પાયામાં અણુધારે ખોટાઈ નાંખી દેવાય છે ” તેના આક્ષેપથી તેઓ બચી શકે નહિ, અને તેઓ જે ઇસલામને અખતેયાર કરે છે “ તેનાજ વિરુદ્ધ સાબીત કરે છે ” એમ પુરવાર થાય.

રીશે દરાઝ શેખમે હે ઝુદમતે ફરેમ

ઈસમક આંદની પે ન કરતા મુમાને મુખ્દ.

શું વરતેજ બગ ભગત ?

“ દરોગ ગોરા હાફેઝા ન બાથદ ” એટલે કે જુદાને યાદ રહેતું નથી. જુદો માણસ પોતાનું જુદાણું છુપાવવા જુદા ઉપર જુદા બોલેજ નામ છે અને તે બહુજ જલદીથી સપડાઈ નામ છે જુદા સાક્ષીઓ કોર્ટમાં વકીલોના કોસ એકઝમીનેશનમાં ટકી શકતા નથી તેનું કારણ એજ છે કે, જે વાત ખરી નથી તેને તેઓ ખરી દરાવવા પ્રયત્ન કરે છે, જે વાત તેના દીલમાં નથી તેને દીલમાં હોવા જણાવે છે. અમારા મિત્ર મીં વરતેજ આવી સ્થિતિમાં સપડાયા હોવાનું તેમના લખાણથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. તેઓ પ્રસ્તાવનામાં લખે છેકે “ પોતાની નબળાઈથી જેઓ મારા વિશે પણ ઇસમાઈલી થવા માટે વિશ્વાસ ન લાવતા હોય ” ખીજી જગાએ લખે છે કે “ મારા પ્રત્યે સારી ભાવનાથી જોનારાઓની નજરમાં માફ ઇસમાઈલી થવું ગેર ઇનસાફ કરનાઈ અથવા મારા અંગત વિચારો માટે પોતાની ભાવના કામે લગાડતા હશે ” મતલબ કે મીં વરતેજ પોતાની આસપાસ એવા વર્ગને ઉભેલો જુએ છે કે જે તેમના ઇસમાઈલી થવા માટે શક ધરાવે છે અને તેઓ ઇસમાઈલી થયા છે એવો વિશ્વાસ લઈ જતાં નથી તેમના પ્રત્યે આવો શક શા માટે લઈ જવામાં આવે છે અને તેમના ઇસમાઈલી થઈ જવા માટે કેમ વિશ્વાસ લઈ જવામાં નથી આવતો અને તેમના પ્રત્યે સારી ભાવનાથી જોનારની નજરમાં તેમનું ઇસમાઈલી થવું કેમ ગેર

ઇનસાફ કરનારૂં નીવડતું હશે તે માટે તેવા વર્ગો પાસેથી અભિપ્રાયો મેળવી રજુ કર્યા હોય અને પછી પોતાનો બચાવ રજુ કર્યો હોય તો તેમના પ્રત્યેની શંકા તથા અવિશ્વાસ દૂર થાય.

તેઓ ઇસમાઇલી જમાતમાં જોડાયા છતાં તેમના પ્રત્યે આ વિશ્વાસ તથા શંકા લઇ જનારાની સારી જેવી સંખ્યા તેઓ જુએ છે અને તે સંખ્યા શા માટે તેમના ઇસમાઇલી થવા માટે શંકા લઈ જાય છે તે એક બેદ યુક્ત વાત છે, અને તેવી શંકા તથા અવિશ્વાસ લઇ જનારાઓ તે માટેના કાંઈપણ કારણો જરૂર ધરાવતા હોવા જોઈએ; કેમકે વગર કારણે શંકા તથા અવિશ્વાસ લઈ જવાનું બની શકે તેમ નથી.

લોકોનું અવિશ્વાસ લઈ જવું અને શંકા કરવું જો એ માટે હોય કે મીઠા વસ્તુઓ ધર્મ બદલનારા વિચારો દ્વિપક્ષ થયા તેથીજ ઇસમાઇલીમાં જોડાયા; પણ તેમ નથી તેઓ કોઈ બીજા કારણને દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં રાખી, તે કારણનો હેતુ સાધવા માટેજ તેમાં જોડાયા હોવા જોઈએ. તેઓ ક્યા હેતુ માટે ઇસમાઇલી જમાતમાં જોડાયા છે તેના જે કારણો તેમના પીતા, ભાઈઓ, તથા સંબંધીઓ અને વતનીઓ તરફથી અમેને તથા બીજાઓને મળવા પામ્યા છે તે તેમના પ્રત્યે જે વર્ગ શંકાશીલ તથા અવિશ્વાસુ છે તેમને ઘણીજ પુષ્ટિ આપે છે. આ તેમના પ્રત્યે શંકા તથા અવિશ્વાસ લઇ જનારાઓ તરફનું વિગતવાર વર્ણન તથા તેનો બચાવ મીઠા વસ્તુઓ ન કરે ત્યાં સુધી લોકોમાં

વધુને વધુ શંકા ઉત્પન્ન થતી જશે અને તેમના પીતા, બાઈઓ સખ-
ધીઓ મિત્રો તથા વતનીઓ, તે માટેના જે વિચારો ધરાવે છે તેમના
વિચારોને કાંઈપણ અલવલ પહોંચી મનાશે નહિ.

ઉપરની ડામાડોળ સ્થિતિમાં મુકાવા માટે અમારા મીત્ર મી. વરતેજ
પ્રત્યે અમેને દીલસોજ છે અને અમારા તે હિતેચ્છુ મિત્ર આવી શંકા
શીળ તથા અવિશ્વાસપણાના સાગરમાંથી દબાઈ કીનારાપર બહાર
નીકળી જાય, તે જોવાને અમે ધણાજ ઉત્સુક છીએ. તેમને આવી
કેફાડી સ્થિતિમાંથી બચાવી લેવા એ એક મિત્રની શ્રેણ છે અને તે
ફરજથી વિમુખ રહી મિત્રાચારીનો હક ગુમાવી શકતા નથી અને તે
માટે અમે ફરીથી તેમને સૂચવીએ છીએ કે, તેઓએ પોતાના અકા-
ચ્છો તથા વિચારો બહાર પ્રગટ કરવા અને તેમાં પોતે જ્યારે અધુરા-
પણાથી ઇસમાઈલી ધર્મ વિરૂદ્ધના વિચારો ધરાવતા હતા તથા જ્યારે તમે
ઈસનાઅશરી હતા ત્યારે તે મઝહબ પ્રત્યે કેવા વિચારો ધરાવતા હતા અને
હાલમાં ઇસમાઈલીમાં જોડાયા પછી, તમારા કેવા વિચારો તથા અકાચ્છો
થવા પામ્યા છે. તે જણાવવું. આ હકીકત ગોળમેળ જો તેઓ પ્રગટ કરશે
તો રોગ ઘટવાને બદલે વધશે, અને શંકા તથા અવિશ્વાસપણું વધુ વળન
પકડી જશે. માટે દરેક અકાચ્છ તથા વિચારને લાંબાણથી સ્પષ્ટ રીતે
પ્રગટ કરવા અને જો તેમ કરી શકાશે તથા અવિશ્વાસ વર્ગની શંકા
દૂર કરી પોતાને નિર્દોષ બનાવવા અને જો તેઓ તેમ કરે તો તેમણે માત્ર
પોતા ઉપરજ ઉપકાર કરેલો નહિ; બલકે તેમના પ્રત્યે શંકા તથા અ-

વિશ્વાસ લઈ જનાર ઉપર પણ કરેલો ગણાશે. આ સૂચના ઉપર તેઓ ખુબ જલદીથી અમલ કરશે, એમ ધારી તે શંકાશીલ તથા અવિશ્વાસ લઈ જનારઓ તરફના વિચારોનું દીગ્દર્શન કરવાનું અમે હાલ તુરત તો મુલતવી રાખીએ છીએ.

ઉદ્દી સમજ કીસીકો ભી એસી ખુદા ન દે.

દે આદમીકો મૌત, મગર, બદ આદા ન દે.

નિમાઝ તથા ધુવા એક નથી.

મી. વરતેજી લખે છે કે:—

“ તમારી દુઆને નિમાઝ તરીકે નહિ સ્વીકારવાની લાહેરીને જુઓ

“ તો ખરા ! વકીલ પત્રના એડીટર સાહેબ ખુદ વગર પક્ષપાતે

“ ઇસમાઇલી દુઆને નિમાઝ તરીકે સ્વીકારે છે. ”

હાથ ! અફસોસ કે ખુદાતાલાનો કેવો ગઝબ અમારી દોમ ઉપર નાઝીલ થયો છે કે, તેને જુદું ખોલવા તથા લખવામાં જરાપણ આંચકો આવતો નથી. મી. વરતેજી વકીલ પત્રનો પુરેપુરો ઉતારો અમેએ આપ્યો છે તેમાં તો કાંઈ પણ જગોએ વકીલ પત્રના એડીટરે ધુવાને નિમાઝ તરીકે સ્વીકાર્યાનું લખેલું નથી તો પછી તમે તેણે તે વાત સ્વીકારી છે તે વાત લાગ્યા ક્યાંથી ? અરે બાઈ ! જરા ખુદાનો ખોલ ખાધને તો લખતા જાઓ !

શું વકીલ પત્રના એડીટરે નિમાઝ ને બદલે ધુવા પડવાનું

વ્યાજખી જણાવ્યું છે ? શું તેઓ નિમાજ કરતાં હુઆ ને શ્રેષ્ઠ સમજે છે ? તેઓએ સીતેલેર પાત્ર, દસ અવતાર, વિશનાપુરીને માનવાનું જણાવ્યું છે ? શું તેઓએ સઘળી મખલુકાતના ખુદાને નહિ માનતાં હઝરત અલી અં ને ખરા ખુદા હોવાનું કમુસ્ત્યું છે ? શું તેઓએ આગા સાહેબને સીજદો કરવાને ઉચ્ચાર્યું છે ? જ્યારે એમાં નું કશુંએ નથી અરે નામો નિશાન નથી તો પંચી આપડા વકીલ પત્રના એડીટર પર કુશરનો ફતવો લાગુ થાય તેવું લખાણુ શામાટે ભુસી મારો છો ?

અમો ઇસલામના અકાયદોને દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં રાખતાં કહીએ છીએ કે વકીલ પત્ર કે ગમે તે પત્રનો એડીટર, હાકીમ, રાજા કે મહારાજા જે હોય તે, જે પોતાને મુસલમાન હોવાનો દાવો કરવા સાથે એમ કહેવાને નીકળતો હોય કે ખુદા સાકાર છે અને હઝરત અલી અં ખુદા છે અને કુરાને મજીદથી ઉલ્લટું ચાલવું જોઈએ તો તેને કુશરનો ચાર્જ લાગુ થાય. રાજા મહારાજા કે ગમે તે હોય પણ જે તે ઇસલામના દાવા સાથે કુશર બંધે તો, તે પોતાનો મુસલમાન તરીકેનો દાવો અરકરાર રાખી શકે નહિ. ઇસલામ તેના અકાયદો તથા આમાલો પ્રમાણે ચાલનાર ને ઉત્તમ પદવીએ બેસાડે છે. તે કાંઈ રાજા મહારાજા કે હાકીમ ને ઇસલામનો દાવો કરી કુશર બંધવાનો અધિકાર આપતો નથી. જે તેવાઓ કુશર બંધે તો તેઓ ઇસલામના માંડલાથી તુરંતજ બહાર થઈ જાય છે અને મુસલમાન તરીકેના પોતાના સઘળા અધિકારો ખુએ છે.

વકીલ પત્રના એડીટરે તો કાંઈપણ કુદર વહેલું નથી; બદલે તેણે તો એક સાચા ઇસલામી તરીકે કુદર ને નાખુદ કરવાનો તુસબો બતાવ્યો છે અને તમારા વર્ગના અકાયદેને કુરાને મજબૂત વર્તુળમાં લાવવાને નામદાર આગા સાહેબ ચીફ એફ ધી બોમ્બે પ્રેસીડેન્સીને ભાર આપીને બલામણ કીધી છે; છતાં તમે ઉલટી રીતે બાપડા વકીલ પત્રના એડીટરને કુદરમાં હોમવાને નીકળ્યા એ ખરેખર તમારી તથા વકીલ પત્રના એડીટરની કહણાઈ છે. બાપડા વકીલ પત્રના એડીટરને તો સ્વપ્ને પણ ખબર નહિ હોય કે, મીં વરતેજી મારાપર ઇલ્લામે કુદર નાંખી બેઠા છે. અને અમોને ખાત્રી છે કે એડીટર સાહેબ જ્યારે પણ આવ્યા અધરિત, તથા ભયંકર આક્ષેપથી જાણીતા થશે ત્યારે મીં વરતેજીના લખાણની પોલ ખોલવાને જરા પણ વિલંબ કરશે નહિ,

ઉપરાંત મીં વરતેજી લખે છે કે:—

“ ઉપરાંત તમે દુઆ ઇસમાઈલી મજહબની નહિ હોવાની

“ મહાન શોધ તરીકે જુદી જુદી ભાષાના સમાવેશ હોવાનું

“ સ્પષ્ટ કરો છો; પરંતુ તમારે આ નીચેનું વાક્ય તમારી

“ વાળ વગરની છાતીની ચામડીપર લખી રાખવું કે, અમે

“ નામદાર આગાખાન સાહેબને ખુદાનું તુર તરીકે હાજર

“ ઇમામ માનીએ છીએ અને પીર સદરદીન જેઓ હં નથી

“ મહંમદ મુસ્તાફાનું તુર છે તેથી તેની રચેલી દુઆને અમે

“ સવારે અને સાંજે જમાત ખાનામાં ગુજરીએ છીએ તે

“ અમારા મનથી નિમાઝ જેવા દરજ્જાની બંદગી ગણીએ
 “ છીએ. તેમાંથી અમે અમારા દ્રઢ યકીનના લીધે બાલબર
 “ પાછા હઠવાના નથી પછી તમારા જેવા ફાકટીઆ ભલે ગમે
 “ તેમ લખી મરે. ”

અમારી દુઆ સબંધની શોધને તમે મહાન શોધ જણાવો અને
 દુઆમાં જુદી જુદી બાબાનો સમાવેશ કમુલ રાખો, એ પણ તમારા
 સત્ય શોધકપણાની સમ્મળ દલીલ છે અને તે માટે અમે તમારો જોટલો
 કિષ્કાર માનીએ તેટલો થોડો છે. પીર સદરદીને દુઆને રચી આપી
 એમ તમે સ્વીકારી, પીર સદરદીન પહેલાંના મુરિદો દુઆની હરતી
 નહિ હોવાને લીધે બંદગીથી બેનસીબ રહેતા હોવાનાં અમારા અભિ-
 પ્રાયને તમે પુષ્ટિ આપો એ કાંઈ ઓછી ખુશીની વાત નથી;
 કારણકે પીર સદરદીન પહેલાં પણ હિન્દમાં સતપંથીની સારી જેવી
 હરતી થવા પામી હતી. અને પીર તુરદીન (સત ગુરતુર) પીર
 શમશુદીન (પીર શમશ) પીર નસીરદીન પીર સલાહદીન
 વીગેરે પીરોએ ભોંકાને સતપંથમાં દાખલ કીધા હતાં. તમે જ્યારે દુઆ
 પીર સદરદીનની રચેલી વગર દલીલે કમુલ રાખો તો, તેનો એજ અર્થ
 થયો કે પીર સદરદીન પહેલાં જે પીરોએ સતપંથીઓ કીધા હતા
 તે સતપંથીઓને તે પીરોએ દુઆ નહિ બતાવી હતી અને દુઆ
 નહિ હોવાથી તે સતપંથીઓ તે નહિ પડતા એ નિર્વિવાદ છે.
 મતલબ કે તમારી ધરાદા પુર્વકની અંધશ્રદ્ધા અને તેમ કરવાની પુરતી.

કાળજી છતાં અમારાં સત્ત્વ લખાણોને તાબે થયા વિના તમારાથી રહેવાયું નથી.

તમે દુઆની નિર્માલ્યતાનો સ્વીકાર કરો. તેમાં કંઈ નવાઈની વાત નથી; કેમકે કોઈપણ એવું સમજ કે નિર્જન કારણ નથી કે તમે તેનો સ્વીકાર ન કરો. તમે નિમાઝ જુદી વસ્તુ અને ધુઆ જુદી હોવાનો ધકરાર કરી, દુઆ માત્ર પોતાના મનથી, નીમાઝ તો નહિ પણ “ નિમાઝ જેવા દરજ્જાની અંદગી ” ગણો છો અને એ રીતે તમારી પાસે માત્ર પોતાના મનથી માનવા સિવાય કંઈ પણ દલીલ નથી એમ જડેચોક કમુલ કરો છો; પણ બકાલા બેરાદર ! નિમાઝ જેવી અંદગી માટે તમે તમારા મનથી બીજી વસ્તુને તેના જેવીજ માનો, એ તમારા હદ કુદાવનારા બેઈમાનપણાની દલીલ. દરે છે ખુદ તથા તેનો રસુલ જે અંદગીને મુકરર કરે તે અંદગીની બરોબરીમાં તમે બીજાની રચેલી દુઆને પોતાના મનથીજ તેના દરજ્જાની માનો એ તમે મઝહબે ઇસ્લામના હુકમખર કેવો નિર્દય પ્રહાર કરો છો એ શું નથી સમજતાં ! તમે ઇસમાઈલી હો કે બાતીન્યા હો, સતમંથી હો કે જે હો, પણ તમેને નિમાઝની બરોબરીની અંદગી પોતાના મનથી બીજી માનવાનો શો અધિકાર છે તે સમજાવશે ખરા કે !

તમે તમારા દૃઢ મઝીનના લીધે બાલબર હડવાના નથી અને અમારી ધીખામણને કદી માનવાનાજ નથી એવું જે બાર આપીને જણાવો.

છો, તેમાં અમોને કંઈ આશ્ચર્ય લાગતું નથી ભુલ ભરેલા વિચારોનેજ ખરા માની તેનાપર પોતાની ઈમારત ચણનારા જ્યાં સુધી ખરી હકીકતથી જાણીતા નહિ થયા, તે સઘળાઓ પ્રથમ તો તમારી જેમજ કહેતા આવ્યા છે. અરબસ્તાનના અજાનતાના સમયનાં આરંભો, અજમો વિગેરે વીગેરે તથા હિન્દના હિન્દુઓ પણ શરૂઆતમાં તમારી જેમજ કહેતા હતા અને કદી પણ પોતાના ભુલ ભરેલા વિચારથી એક બાલભર પણ નહિં ખસવા માગતા હતા; પરંતુ છેવટે જ્યારે સમજવટથી તેમના ભુલ ભરેલા વિચારો તેમની જાણમાં આવ્યા ત્યારે તે બાલભર તો નહિં પણ માત્રસોના માત્રસો પાછા હટી ગયા. બાલભર પણ દ્રઢ ચકીનને લીધે પાછા નહિ હકીકતું એમ કહેનારા આરંભો તથા અજમો પોતાના મનસ્વી રીતે માની લીધેલા દ્રઢ ચકીનથી ખસી જઈ ઇસલામના દ્રઢ ચકીનપર આવી ગયા અને પોતાના પ્રથમના કપોળ કસ્થિત દ્રઢ ચકીન માટે બહુજ પરતાવો કરવા લાગ્યા. અને જે ખરેખર રીતે દ્રઢ ચકીન નહિ હતું, તેને તેઓએ દ્રઢ ચકીન માની લીધેલું, તે માટે તેમને ઘણુંએ લાગી આવ્યું.

જે સતપંથીઓ પ્રથમ હિન્દુ ધર્મ તજી સતપંથમાં દાખલ થયા, તેઓ પણ પ્રથમ હિન્દુ ધર્મપર દ્રઢ ચકીન રાખી બાલભર પણ પાછા હડે તેવા નહિ હતા; પરંતુ, જ્યારે તેમના દ્રઢ ચકીનને કપોળ કસ્થિત સાખીત કરી આપનાર પીરોના ઉપદેશોના પડધાઓ ઉપરાંત ચાપરી તેમના કાનમાં જઈ અથડાયા ત્યારે તેમના કપોલ કસ્થિત દ્રઢ ચકીનના

ચુરેચુરા થઇ ગયા અને તે કપોળ કલ્પિત દ્રઢ યકીન બગલો ઝાંકતું ખુલ્લે ખોંચરે છુપાઈ ગયું અને આજે તો તે સતપંથીઓ પાસે દીવો લઇ શોધવા નીકળતાં પણ મળી શકતું નથી.

જેવી રીતે ઉપર જણાવેલા કપોળ કલ્પિત દ્રઢ યકીનથી બાલભર પાછા નહિ હઠનારાઓ ઉપદેશ તથા સમજાવટથી પોતાની ભુલ જોઇ શક્યા અને ભુલ તજીને ખરા દ્રઢ યકીનને પામ્યા, એજ બનાવ અમોને સઘળા સંધીયારો આપે છે કે, તમારું કપોળ કલ્પિત દ્રઢ યકીન, જે બાલભર પાછું હઠવાનું ગવાહી કરતું નથી, તે આજે તો કાલે, જરૂર પોતાની ભુલ જોઇ શકશે અને અમોને ખુદાતાલાથી સંપૂર્ણ ભરંસો છે કે, તમે જરૂર જરૂર પોતાની ભુલ જોઇ શકશો અને કપોળ કલ્પિત દ્રઢ યકીનને તજી ખરા દ્રઢ યકીનને ગ્રહણ કરશો.

આવો સંધીયારો જગતના સઘળા ઇતિહાસોથી અમોને મળેલો છે અને મળતોજ રહે છે. દુસ્તી વાત એક તરફ રહી, પણ ખુદ આપણી કોમના હજારો લોકો પોતાના કપોળ કલ્પિત દ્રઢ યકીનો માટે જે એક બાલભર પણ પાછે હઠવાને ઇનકાર કરતા હતા. તે અમારી નજર સામે તેથી માઇલો દુર ખસી ગયા ! જ્યારે આવી સ્થિતિ છે, તો પછી તમે તમારું કપોળ કલ્પિત દ્રઢ યકીન નહિ તજો. એમ અમો કદી પણ માની શકતા નથી. અમો આશાવાદી છીએ અને ખુદાતાલાની રહેમતથી નાઉમેઃ થનાર નથી અને તેથી ખુદાતાલા અમોને બહુજ નજીકમાં મોટી ફતેહ એનામત કરશે અને જરૂર કરશે.

તમે ગમે તે બાબતમાં દ્રઢ ચકીન રાખી બાલબર પાછા નહિ
હો; પરંતુ અમારે અમારા ખુદાના હુકમને તાબે થઈ તમેને જાણા-
વવું જોઈએ કે, જેને તમે દ્રઢ ચકીન કહો છો, તે ખરેખર દ્રઢ ચકીન
છે કે નહિ તેની પુરેપુરી તટસ્થ બની તપાસ કરજો. કેમકે આ
જગતમાં વગર વિચારે જે વાત દ્રઢ ચકીનની નથી તેને દ્રઢ ચકીન
માની લેનારા હજારો લાખો, બદકે કરોડો પસ્તાયા છે અને તમે પણ
તેવાઓની સાથે ન શામેલ થઈ જાઓ એજ બાબતની તમારી ચીન્ટા
અમેને છે. તમે અમેને બલે ફાગટીઆ સમજો કે ગમે તે સમજો
પણ જે બાબત તમારા હિતની કહીએ તેને શા માટે ન સાંભળો
તેની કાંઈ અમને સુઝ પડતી નથી. અત્રે મોલાના અસ્તાદ હુસેન
હાલી કૃત “ મુસદ્દસે હાલી ”માંથી થોડાક બંદો તમેને તમારી
હાલની સ્થિતિના ગુણદોષ તપાસવાની સૂચના કરતાં સાંભળાવીએ છીએ
અને તમેથી ઘણી સારી આશા રાખીએ છીએ.

મિસાલ ઉન્કી કોશીશકી હે સાદ અંસી.

કે ખાઈ કહી બંદરેને જે સરદી.

ધધર. ઓર ઉધર દેરતક આગ હુંડી,

નઝર રોશની ઉન્કો આઈ ન ઉસ્કી.

મગર એક જુઝું ચમકતા જે દેખા,

પતંગા કિસે તુરકા સખને સમજા. પરદ

સાર—તેમની કોશીશનું દ્રષ્ટાન્ત એવું છે કે, જાંબલમાં એક

ચખત વાંદરાંઓને ઘણી સરદી લાગી. તેઓએ સરદી દુર કરવા આસપાસ અગ્નિની ઘણી તપાસ કરી જોઇ, પણ તે જળી શકી નહિ, પરંતુ વાંદરાણાં માફક ચળકતા પતંગીઆને તેઓ અગ્નિના તણખા સમજી ઉંચકી લાવ્યા.

લીયા જાકે થામ ઓર સળને ઉસીદમ.

કીયા ધાસ કુસ ઉરપે લાકર ફરાહમ.

લગે ઉરકો સુલ્હાને સળ મિલકે પૈહમ,

ન કુજ આગ સુલ્હી ન સરદી હુધ કમ,

યુંહી રાત સારી ઉન્હુને ગંવાઈ

મગર અપની મેહનતકી રાહતન પાઈ. ૨૫૭

સાર—વાંદરાઓ તે પતંગીઆને અગ્નિની ચીણુગારી સમજી, તે પર ધાસકુસ નાંખી સળગાવવા લાવ્યા. પરંતુ અગ્નિ કાંઈ સળગી નહિ અને તેમની સરદી દુર થઈ નહિ. આખી રાત્રી તેઓએ ખાલી માથા કુટમાં ગુમાવી; પણ તેમને તેમની મેહનતનો બદલો મળ્યો નહિ.

ગુઝર તે થે જો જાનવર ઉસ તરફ સં,

જમ ઇસ કશમ કશ મેં ઉન્હે દેખતે થે,

મલામત બોહોત સખ થે ઉન્કો કરતે,

ક શરમાઓં વોહ ઝેમ બાતીલસે અપ ને,

મગર અપની કદસે ન બાઝ આ તેં થે વોહ,

મલામત પે ઓર ઉલ્ટે ગર્ગી તેં થે વોહ. ૨૫૮

સાર—વાંદરાઓ પતંગીઆ પર ધાસ કુસ નાંખી તેને સળગાવવાની માથા કુટ કરતાં હતા ત્યારે તેમની પાસેથી જે જે જનવરો પસાર થતા અને તેમને આવી માથાકુટમાં પડેલા જોતા ત્યારે તેઓ વાંદરાઓ ને બહુજ ઠપકો આપી, તેમની જુદી માન્યતાને તજી દેવા સમજાવતા હતા, પરંતુ વાંદરાઓ પોતાની હક છોડતા ન હતા અને ઉલ્ટા તેમને જે શીખામણુ આપતું તેની તરફ ગુસ્સે થઈ કીકીયારીઓ કરતા હતા,

ન સમજે વોહ જખતક હુવા દીન ન રોશન,

ધસી તરહા જે હેં હકીકત કે દુસ્મન,

ન ઝાડેં ગેં જખ તક ગીદેં તોહમસે દામન,

પે જખ હોંગા તુરે સહર લખ્યા અફગન

બોહોત જલ્દ હે જાએગ્રા આશકારા

કે જુમું કે સમજે થે વોહ એક શરારા, રપહ

સાર—જ્યાં સુધી સવાર થઈ સૂર્યન ઉગ્યો ત્યાં સુધી વાંદરાઓ ખરું સમજી શક્યા નહિ તેવીજ રીતે જેઓ સત્ય વાતના શત્રુઓ છે તે જ્યાં સુધી વહેમી ધુળને ઝાટ્ટી નાખશે નહિ, ત્યાં સુધી વાંદરાઓની પેઠે જુદી ધમાં ચોકડીમાં મચ્યા રહેશે; પરંતુ જ્યાંરે સત્યના સવારના સૂર્યનો પ્રકાશ પ્રકટી નીકળશે ત્યારે તેઓને ખુલ્લી રીતે જણાઈ આવશે કે, અમો પતંગીઆને અગ્નિની ચીણુગારી સમજી બેઠા હતા.

ઇસનાઅસરીઓમાં અમારો દરજ્જો.

મી० વરતેજીની દયાનનક સ્થિતિ થવા માટે, એક મિત્ર તરીકે અમેને ધણુંએ લાગી આવે છે. અમેા અમારૂં લખાણ ઇસલામના અકાયદો તથા આચાર વિચારને સ્થાપિત કરવા માટેનું લખીએ છીએ; તેથી તેમાં ભુલ રહી જવાનો બહુજ ઓછો સંભવ છે અને તેથી અમારા મિત્ર મી० વરતેજીને તેમાંથી પોતાનો કપોળ કલ્પિત હેતુ પાર પડે તેવું શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે તેથી કાંઈ લખવું તો જોઈએ માટે હોળીના યોડા ફાંચો લખીને પણ પોતાનું દીલ ઠંડું ફીધું અને અમારા પર અમેને બદનામ કરવામાં આવે તેવા આશ્ચેપો મુકવા પર તલ્લીન થઈ ગયા. એક જગાએ લખે છે કે, “ ઇસના-અસરી ખોળ આગેવાનોમાં તમેા અનેક વાર હડધુત થયા છો. ” વાહ ! ખેરાદર ઠીક ડીંગ માર્યું. પણ આવા ડીંગ મારવાથી યોદ રાખજો કે કાંઈપણ વળવાનું નથી. ઇસનાઅસરી આગેવાનો અમેને અતિ અહાલ છે અને અમારી હસ્તીને આશીર્વાદ રૂપ માને છે અને જ્યાં જ્યાં તેઓ અમેને મળે છે ત્યારે અમને ઘટતું માન આપે છે અને અમારા કોમી તથા દીની પ્રયાસમાં ટેકો આપે છે. જ્યારે જ્યારે તેઓ અમારા લખાણમાં અમારી નાણાં સંબંધી સ્થિતિ મુંચવણ બ-રેલી વાંચે છે ત્યારે ત્યારે તેઓ અમેને સારી નોકરી આપવાને લખે છે અને કેટલાકે તો ઝોરડર પણ લખી મોકલાવે છે; પરંતુ

અમે તેમને જણાવીએ છીએ છે અમારી જે સ્થિતિનું જ્ઞાન અમે કરાવવા માગીએ છીએ તે કોમી સાહિત્યના પ્રચારમાં જોઈતા નાણાંની જરૂર વિશે છે અને ત્યારે ત્યારે તે અજ્ઞાનાં નેક બંદાઓ તેમાં પણ વસ્તુ ઓછા પ્રમાણમાં મદદ કરે છે, અમે તમોને પૂછીએ છીએ કે, અમે ઇસનાઅશરી આગેવાનો અને ક્યા આગેવાનોમાં ક્યારે અને શી બાબતનાં હડેધુત થયા? હડેધુત થયાનું જુત તમારા મગજમાં કોણે ભરાવી આપ્યું? આનું કપોળ કલ્પિત હિલુ કરવાને તમોને કેમ સુઝી આવ્યું? ઇસનાઅશરી આગેવાનો અમેને હડેધુત કરે એવી વાત તો તમારા જુસો બરેલા બેંગ્લનેજ મુબારક હજો. ઇસનાઅશરી આગેવાનો, એ જોગ કોમની શુદ્ધ ઇસલામ પ્રમાણે ચાલનારી પારટીના આગેવાનો છે. તેમણે જોગ કોમને શુદ્ધ ઇસલામ પ્રમાણે ચાલતી કરવાને અથાગ કોશીશ કીધી છે અને તે કોશીશ કરવામાં ટાક તડકાનો કંઈપણ ખ્યાલ કીધો નથી. લાખો રૂપીઆ ઇસલામની બહેતરી માટે તથા જોગજોનાં દીલો ઇસલામના નુરથી નુરાતી કરવાને તેમણે ખરચ્યા છે, ખરચે જાય છે અને બવિખ્યમાં પણ તેમનાથી કોમને મોટી મોટી આશાઓ છે. તેમણે લાખો રૂપીઆ મસજીદો, ઈમામવાડાઓ, હિદાયત ફાટો વી-એરમાં ખરચ્યા છે અને ખરચેજ જાય છે ફરરનો મુકાબલો કરવામાં તેમણે જે અસહવારણ પ્રયાસ કીધો છે તેના નમુનાઓ કોમી દરતરોમાં આજીવણની જેબમજગડી રહ્યા છે. તેમાંના કોઈ કોઈએ તો કોમ તથા દીનની હીમાયતમાં પોતાના પ્રાણો સુધ્ધાં અર્પણ કરી સદાદતની હીમી

હાંસલ કરી છે. તેમનો કામ તથા દીનની હિમાયત માટેનો હમણાંનો પ્રયાસ એવો છે કે, બેદીની ફેલાવનારાઓના છઠ્ઠા છુટી ગયા છે અને અચાવ માટે વલખાં મારી રહ્યા છે, પણ તેમનો પ્રયાસ એવો તો સાચો છે કે તેવા વલખાં મારનારાઓ કદી પણ ફળીભુત થઈ શકે તેમ નથી.

આ આગેવાન ઇસનાઅશરીઓ અમેને કેટલા ચઢાય છે તે તમારી મંડળીનેજ પુછી જુઓ. બહાર શા માટે જાઓ છો, મુંબઈમાં જોખમોની પેઢીઓપર જઈ તપાસ કરો. જોખમ મહોલ્લામાં, માહીમમાં, મજગામમાં, વાંદરામાં અને બીજી જગ્યાએ તપાસ કરો. પુછી જુઓ. ઇસનાઅશરી આગેવાનો અમારી કદર કરે છે તેનો ઇકરાર ખુદ તમે તથા તમારી ટોળકીના લેખકો લેખી રીતે પણ કરી ચુક્યા છે અને અમારા તેવા ઉત્તેજકોના કારણે અમેએ જે તમારી ટોળકીની આંખો ચક્રાચુંદી થઈ જાય તેટલો સાહિત્યનો ખજાનો ખોલી આપ્યો છે તે શું આગેવાનોની કદર વિના થયો હશે કે ?

તમે વિચાર તો કરો કે, અમેએ સવાસો જેટલાં કોમી તથા દીની પુસ્તકો બહાર પાડ્યા તે શું વગર પૈસાએ અને વગર કદરદાનીએ લખામાં તથા છપામાં હશે ? અમારાં રચેલાં પુસ્તકોના સટની કમિયત ચાલીશોક રૂપીઆ જેટલાની થાય છે તો શું તમે તમારી ટોળકીમાં કોઈપણ લેખકનું તેટલું કામ બતાવી શકો છો ? તેટલું તો નહિ પણ તેથી અરધું પણ શું બતાવી શકો છો ? તમે સાહિત્યના

પ્રચાર માટે દંડો કરે છે. સેસાઈટીઓ, મંડળીઓ તથા કલમે કાઢે છે. છતાં પણ તેમાં કેટલા બધા નાસીપાસ થાઓ છે તેનો તો જરા વિચાર કરે અને પછી અમેને હડેધુત થયેલા જણાવવાને નીકળો.

ખોળ કામની હાલની સ્થિતિ વચ્ચે આટલું બધું સાહિત્ય બહાર પાડવું એ કેટલું મુશ્કેલી ભર્યું છે તે ખુદ તમારી ટોળકીના મેમ્બરને જરા પુછી તો જુઓ અને પછી અમારા કામનો અંદાજ ખેંચો.

અમારા ઇસનાઅશરી આગેવાનોએ માત્ર ઇસનાઅશરી સાહિત્ય માટે જ ઉત્તેજન આપ્યું છે એમ નથી; બલકે તેણે સામાન્ય ઇસલામી સાહિત્ય માટે અને ખુદ ઇસમાઈલિ સાહિત્ય માટે પણ ઉત્તેજન આપ્યું છે. સર સમયદ એહમદના લેખો બા. ૧-૨. મુસદ્દે હાલી, સર સમયદ એહમદ, શીરોસે બરી તથા સતપંચ શાસ્ત્રના પુસ્તકો તેમની કદરદારીના જીવતા જંગતા નમુનાઓ છે.

ઇસનાઅશરી આગેવાનો અમેને એટલા તો ચલામ છે કે જ્યારે તેમના પરિચયમાં અમે આવીએ છીએ ત્યારે કલાકોના કલાકો પોતાના કીમતી કામને રોકી અમારી સાથે કામી તથા દીની ઉમ્મતિની ચર્ચા કરે છે. કામની સ્થિતિ જણાવી કામની સૂચનાઓ કરે છે. કીતાબો ખરીદે છે અને વફા પણ કરાવે છે.

ઇસનાઅશરી આગેવાનો તો અમારી કદર કરે છે એટલું નહિ

પણ સામાન્ય ઇસલામીઓના આગેવાનો પણ અમારી ઘટતી કદર કરે છે. અમારાં પુસ્તકો ખરીદવા ઉપરાંત અમારી મેહમાન નવાઝી કરવામાં ખામી રાખતા નથી જ્યાં જઈએ ત્યાં અમેને વેલકમ કરવામાં આવે છે. ઇસમાઈલી આગેવાનોમાંના કોઈ કોઈ ગ્રહસ્થો અમેને અમારા સાહિત્યના પ્રચાર માટે મદદાય છે તથા ઉત્તેજન આપે છે અને ઇસમાઈલી કોમનો કોઈપણ એવો આગેવાન અમેએ હજી સુધી જોયો કે સાંભળ્યો નથી કે જે અમેને ચાહતો નહોતો.

પણ હા, ખોળ કોમમાં કેટલાકો એવા પણ છે કે જે અમેને ચાહતા નથી, અમારાં પુસ્તકો કોઈ ન ખરીદે તે માટે તનતોડ મેહનત કરે છે. કોઈની પાસે અમારું પુસ્તક જુએ તો તેને ઠપકો આપી ભવિષ્યમાં તેને કોઈપણ પુસ્તક નહિ ખરીદવાને બંબેરે છે. અને અમેને શારિરીક હાનિ પહોંચાડવા તથા મોટા કામનો ત્રામડો રચે છે. પણ ખુદાતાલાના ફજ્જો કરમથી થોડા પ્રસંગો સિવાય વધુમાં તેઓ કશી શક્યા નથી. આવી બાબતો સુધારકો માટે લાઝીમ મસજુમ છે. આવી બાબતો તેમના માટે સર્વથા બનતી આવી છે, અને છે અને બનશે. તો આવા ઝનુની વર્ગને નતો અમે આગેવાન ગણીએ છીએ તેમ ન તો કોઈપણ કોમમાં તેવો વર્ગ આગેવાન ગણાય છે આવો વર્ગ દરેક કોમમાં હોય છે અને દરેક ઠેકાણે તે હલકી કોટીમાં લખાય છે તો આવા વર્ગની હડેધતની અમેએ હજી સુધી તો કંઈ દરકાર કીધી નથી, અને કરી પણ શકતા નથી. અમારી ચક્રિતવુંસાર કોમી

તથા દીની સેવા બગવે જઈએ છીએ. અને રાત્રી દિવસ દુઆ કરે જઈએ છીએ કે તેવા અજાન વર્ગને ખુદાતાલા સદ્બુદ્ધિ આપે અને તેઓ બે વાત જોવી છે તે વાતને તેવી જોઈ શકે.

બાઝરમે નીકલે હે દીરમ લેકે પુરાને,

ઝોર સીક્કા રવાં શેહરમે મુદતસે નયાહેય,

મી. વરતેજનું નવું ગપાષ્ટક

અમેને જો કોઈપણ વધુ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું હોય તો, મી. વરતેજના એ પ્રખ્યાત ભર્યા આક્ષેપ માટે કે, અમે પરહેઝગાર નથી કહેવત છે કે લુખ્યો અખાજ ખાય તેમ તેઓ અમારા હુઆના રીબ્યુનો જવાબ નહિ આપી શકવાથી અમારી અંગત જાતપર તદ્દન ગેરવાજબી તથા ક્યોળ કલ્પિત હુમલાઓ કરવાને કુદી પડ્યા. તેમના તેવા આક્ષેપોથી તેઓ અમારી બદનામી કરવા માગતા હતા; પરંતુ ખુદાતાલાના પ્રજ્ઞો કરમથી તેમની ક્યોળ કલ્પિત યોજના તદ્દન પડી ભામી છે. જેઓ અમારી રીતભાત વિશે જાણીતા છે અને જેઓ અમારા પ્રગટ કરેલા લખાણોના અભ્યાસી છે તેમના દીલમાં અમારી પરહેઝગારી વિશેની માહ તાજી થઈ અમારા માટે વધુને વધુ હિંમત વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે.

અમે ઇસલામના પવિત્ર અકાબદો તથા આયાર વિચાર માટે કટલી બધી કાળજી ધરાવીએ છીએ તે લખી અમારી પ્રતિજ્ઞા કરાવના

માગતા નથી. પરંતુ જ્યારે મુલહેદપણનો જન્મ પહેરનારા એક બે
કોમી બંધુઓ ધનસાનિયતને તણ આપી, અમોને પરહેજગાર નથી,
કહી વગોવવા માગે છે ત્યારે તેવા ગેરવાળખી આક્ષેપનો કોઇપણ
બંધુના દીલમાં ઉલટો અસર ન થાય, તે માટે કંઈક ખુલાસાની
અપેક્ષા જરૂર રાખવી જોઈએ છીએ. અમારા વિચારો ઇસલામ પ્રત્યેના
દેવા મક્કમ તથા નીખરેલા છે તેનો અમારા પુસ્તકોજ જણાવી આપે
છે જ્યારે અમારું આદર્શવન ઇસલામની સેવા સિવાય બીજા કશા પણ
કાર્યમાં એક ઘડી પણ જોડાતું નથી. રાત્રી દિવસ કોમની બેહતરીનો
ખ્યાલ તથા પ્રયાસ છે અને સામાન્ય ઇસલામીઓના હિત માટે પણ
અમો અમારી શક્તિ ઉપરાંત પ્રયાસ કરીએ છીએ. અંગુમનો તથા
મેલાવડાઓ ભરી ધર્મ તથા કોમને ઉપદેશ કરવા, અંગુમનો તથા
સોસાઈટીઓ સ્થાપન કરવા તથા સ્થાપન થએલી અંગુમનો તથા
સોસાઈટીઓને પગભર તથા વધુ ઉપયોગી બનાવવા, તેમાં નાણું
સમંધી મદદ મેળવવા, પોતાથી બની શક્તિ મદદ કરવા તથા તેવા
કામો માટે પોતાનો વધુમાં વધુ વખત રોકવામાં પાછા હડતા નથી.
જો કે અમારી નાણું સમંધી હાલત હમેશાં તંગ રહે છે; છતાં પણ અમારી
શક્તિ ઉપરાંત કેળવણીના કંડકાણમાં શ્રમે આપીએ છીએ અને
ધણીજ કરકસર કરી વખત મેળવી કોમી ઇતિહાસની સોજ
ખોળ કરવાને જુદા જુદા પ્રખ્યાત સ્થળો તથા સંબંધિત ગૃહસ્થાનો
મુલાકાત સેવાને મુસાફરી કરીએ છીએ. અને દરેક વખતે કંઈને કંઈ

નવીન હકીકત મેળવીએ છીએ. જોકે અમે અમારી પ્રસંશા કરવાથી બહુજ પરહેઝ કરવા માગીએ છીએ, પરંતુ લાચારી પણ અગમ્ય ચીજ છે.

અમારે વતન અમરેલી એ શ્રીમંત સરકાર માયકવાડ દામ એક બાલકુના ચાર પ્રાંતોમાંનું એક પ્રાંતનું મુખ્ય સહેર છે. ત્યાંની ડિસ્ટ્રિક્ટ ન્યાયાધિશ કોર્ટ (જે અમરેલી પ્રાંતની સર્વેપરી ન્યાયની કોર્ટ છે) ના અમે જુરર હોઇ, કેસ ના. ૧૮૧૬.૧૭ માં કામે બીજા જુરરો તથા એસેસરો સાથે કોર્ટમાં બેઠા હતા. ન્યાયાધિશ રા. રા. સારાભાઇ .....સાહેબ, સહજું વકીલ મંડળ તથા જુરરોમાં રા. રા. અલીભાઇ દેવરાજ, દામનગર વાળા શેઠ સુખલાલભાઈ..... વિગેરે હાજર હતા, કેસ ચાલતાં લગભગ સાડા પાંચ થઇ ગયા. અમેએ જોહોર તથા અસરની નીમાજ નહિ પડી હતી, કેમકે ૧૧૫ વાગે તો કોર્ટમાં હાજર થવાનું હતું. જ્યારે અમેએ જોયું કે ન્યાયાધિશ સાહેબ હજુ કેસને આગળ ચલાવે જાય છે અને અમારો નીમાજનો વખત ચાલી જાય છે ત્યારે ચાલતા કેસ હરમાન અમેએ ન્યાયાધિશ સાહેબને અરજ મુજરી કે, અમારે નીમાજ બચુવાની છે. ન્યાયાધિશ સાહેબે જવાબ આપ્યો કે, “ જયુરીનું કામ પણ પવિત્ર છે. હવે તમારી નીમાજ કમુલ કરશે. ” આવ! જવાબથી અમેએ એટલી રાહ જોઇ કે, તયમ્મુમ કરીને નીમાજ પડી શકીએ. ન્યાયાધિશ સાહેબે અમારી માગણીને ધનસ્વાર આપવાને માટે પ્રાંતેક સીનિટ કેસ ચલાવી

ખીજ દહાડા માટે મુલતવી રાખ્યો અને અમો અમારી બંદગીની
 શરબ અદા કરી શક્યા. ખીજે દહાડે પણ છેક સાડા પાંચ વાગતા
 સુધી કેસ લાંબાયો અને જ્યારે પહેલા દીવસ જેવી સ્થિતિ જોઈ
 ત્યારે આજે પણ અમોએ નિમાજને માટે અરબ ગુજરી, જેથી
 ન્યાયાધિશ સાહેબે, “હવે હું કેસને પાંચેક મીનિટમાં બંધ કરું છું” તેવા
 જવાબ આપી વ્યવહાર અમલ કરીધો અને અમો અમારી બંદગી
 ગુજરી શક્યા. આ સમગ્રી હકીકતથી ન્યાયાધિશ સાહેબ, સમજા: વકીલો,
 અમારી સાથેના જુરરો તથા એસેસરો તથા પ્રેક્ષકો વગેરે સારી પેઠે
 જાણે છે.

ખીજ અનેક પ્રસંગોએ હિન્દુ તથા અન્ય મંડળો વચ્ચે અમોએ
 ઇસલામ વિરુદ્ધની તફન ખોટી વાતો સાંભળી સખ્ત બાંધાઓ
 જાહેર કરીધા છે અને એજ ધોરણ હજુ પણ ચાલુ છે. નામદાર
 આગાખાન સખંધે હિન્દુ તથા અન્ય ઇસલામી મંડળો તથા ભોકોમાં
 ઘણી ઘણી આક્ષેપો વાળી વાતો થતી સાંભળી અમોએ આગાખાન
 સાહેબની હિમાયતમાં સજ્જડ જવાબો આપ્યા છે અને અમો એવા
 વિચારના છીએ કે, જેઓ પરકોમના હોઈ આગાખાન સખંધે માત્ર
 બદગોષ્ઠ કરવા માગે છે અને તેથી આગા સાહેબની બદગોષ્ઠને અમો
 અમ્મરી દોમની બદગોષ્ઠ સમજીએ છીએ અને અમો એમ સમજીએ
 છીએ કે, તે અમારા ધરની તકરાર છે, બાઈઓની તકરાર છે
 અમો અમારી મેળે સમજી લઈશું. ખીજાંજોને તેમાં દખલ દેવાનો

વગર પ્રયોજને કાંઈપણ હક નથી.

મનુષ્ય માત્ર જીવને પાત્ર છે તે વાતથી અમો જોખબર નથી. અમોએ જીવો નથી કીધી અથવા તો નથી થઈ શકી, એવો અમારો બચાવ છેજ નહિ, પરંતુ અમારી કાળજી પરહેજગારી માટે જરૂર રહે છે. આ પરહેજગારી પર અમલ કરવામાં અમોને ઘણા આર્થિક, માનસિક તથા શારીરિક નુકસાનો થયા છે અને અમો તે પ્રસંગે ગળણતા હતા કે, જો આ પ્રસંગે અમો બળતું વર્તન ચલાવીએ તો અમો તેવી હાનીઓથી બચી જઈએ, હજુ પણ આવો મામલો ચાલુજ છે, અમો દરેક રીતે ખુદાની રજમંદી ચાહીએ છીએ અને તેનીજ મરજીને આધિન રહેવા માગીએ છીએ. અને પોતાનું રક્ષણ કરવા માટે કોઈ કોઈ વખતે અમારી સ્થિતિ જોઈ અમારા ખીરાદરોને અમારાપર દયા આવી જાય છે.

ખેર આવી બાબતો લંબાવવાની કાંઈ જરૂર નથી; પરંતુ મીઠ વરતેજી અમોને પરહેજગાર નથી કહી બદનામ કરવા માગે છે, તેથી અમારૂં દીલ કાંઈ દુખાતું નથી, અમો તો તેમનાથી એવીજ આસા રાખતા હતા. તો પણ અમોને અજાણ્યથી તો જોટલા માટે ઉત્તમ થાય છે કે, એક એવો માણસ કે જે મુસલમાન ધર્મથી જોગ કાઢને ખસેડવા માગે છે. મુસલમાન અકાબદેથી કાઢને ગુમરાહ કરવા ગમે છે. જે ખુદાની વાહદાનિયતથી ખસી જઈ ખુદાતાલાના સાકાર હોવાનો ઇકરાર કરે છે. જે ખુદા નથી તેને ખુદા, જે ચેગબર નથી

તેને પેગંબર, જે ધમામ નથી તેને ધમામ તથા જે પીર નથી તેને પીર ઠેરાવવા માગે છે જે નિમાજને બદલે કુદર વિચારેથી ખરડાએલી ધુવાની હિમાયત કરે છે તે મારફતનું નામ લઈ મારફતના મુળીઆ ઉખેડવા માગે છે જે સ્થાપિત ઇસલામના અકાયદો તથા આચાર વિચારોને ઉથલાવવા તથા ઇસલામને બદનામ કરવા માગે છે તે અમારાપર ઉપર પ્રમાણેનો આક્ષેપ મુકે છે ! અલ્લખતા કોઈ ઇસલામના અકાયદો તથા આચાર વિચારવાળો માણસ, કે જે તેમાં આગળ વધવાનો પ્રયાસ કરતો હોય, તે જો મુકાબલાં તરીકે અમારી પરહેઠંગારી ઉપર એતરાજ કરે તો એક જુદીજ વાત હતી. પરંતુ અહીંતો ઉલટોજ મામલો છે. ઉલટો ચોર કોટવાળને દંડવા નીકળ્યો છે. આમ થવું એ પણ અમારા મિત્રના દુર્માગ્યની નિશાની સમજીએ છીએ.

કારે સૈતાં મીં કુનદ નામશ વલી

ગર વલી ઇનસ્તો લાનત બર વલી.

કપોળ કલ્પિત મારફત.

જેમ દરેક બાબતમાં મીં વરતેજ માત્ર ડીંગ મારવાંનુંજ શીખી ગયા છે તેમ પોતાના બચાવ માટે તેમણે મારફતના શબ્દને તેના ચોખ્ખ સ્થગથી ખસેડી કપોળ કલ્પિત સ્થળે ગોઠવી આપ્યો છે; એટલે કે કેટલાક પોતાને સુધી નામથી ઝોળખાવવા માગતા મુસલમાનોએ શરીઅત, તરીકત, હકીકત તથા મારફત એવા દરબજાઓ ધડી કહા-

ડયા છે તેની આડ લઈ મી. વરતેજ પોતાને શરીરતતા દરજ્જાથી આગળ વધી મયાનું જણાવે છે. અને શરીરતતા દરજ્જાને તેઓ નાળીએરનું છાલું તથા કાંચલી જણાવે છે. આ શરીરતતાના છાલ્લાને તોડી ફાડીને અંદરનું કોપર કાઢવાનું સૂચવી શરીરતથી પોતાને વિમુખ જણાવે છે.

હસલામીઓમાં ગુફાત મતનું ટોળું જેમાં બાતીન્યા પણ સામેલ છે તેણે હસલામી તાલીમને લોકોના અંતઃકરણમાંથી દુર કરવાને અનેક પ્રયત્નો રચ્યા હતા. તેણે લોકોને એમ શીખવાડ્યું કે દરેક જાહેરનું એક બાતિન છે. તેણે એવી તાલીમ આપવા માંડી કે નીમાઝ પઢવાની કાંઈ જરૂર નથી પણ હમામને માફ કરવો. તેનુંજ નામ નમાઝ છે. નમાઝે જમાઅતને એમ કહી ઉડાવી દીધી કે, હમામના હુકમ પ્રમાણે અમલ કરવો. તેનુંજ નામ નમાઝે જમાઅત છે. રોઝા માટે તેણે જણાવ્યું કે, હમામતના બેદોને છુપાવવા અને જો હમામ દુર્ગુણોમાં લપટાયો હોય તો તેને સદગુણો સમજવા તેનું નામજ રોઝા છે. ઝકાત માટે એમ જણાવ્યું કે મનની શુદ્ધતા રાખવી તેજ ઝકાત છે. હજ માટે જણાવ્યું કે હમામની ઝીયારત કરવી તેનું નામજ હજ છે. તવ્વાફે કાબા માટે જણાવ્યું કે, હમામના ધરની પ્રદક્ષિણા કરવી તેનું નામજ તવ્વાફે કાબા છે. ગુસલ માટે કહ્યું કે, હમામની બેઅતને તાજ કરવી તેનુંજ નામ ગુસલ છે એજ ધોરણે શરીરતે હસલામી સંઘણી બાબતોના બાતીનના કલ્પિત અર્થો જણાવી મૂળ બાબતને

કેડાવી દીધી. એટલે કે તેણે પોતાના મુરીદાને નમાઝ, રોઝા, હજ, ઝકાત વીગેરેની કીયાથી વિમુખ કરી નાખ્યા. અને જ્યારે કોઈ તેમને પુછે ત્યારે જવાબ આપે કે, શરીઅતની બાબતો નાળીએરના છાંં સમાન છે તે છાંંને તો તોડીજ નાંખવું જોઈએ કે, જેથી અંદરનું કોપરું હાથ લાગે.

ઉપર પ્રમાણેના વિચારો તથા કીયાઓને તે બાવીન્યા ટોળાંએ અખ્તેયાર કરી બચાવમાં તેવું નામ તરીકત હકીકત તથા મારફત પાડયું. આ બાબતની વધુ સ્પષ્ટતા માટે “ અલમૌતનો ઇતિહાસ ” “ શીરોસે બરી ” તથા “ હસન બિન સખ્રાહ ” એમ ત્રણ પુસ્તકો વાંચવા જોઈએ.

હવે મી. વરતેજ પણ તેવા બાવીન્યા ધોરણને પ્રાણ કરી પોતાને શરીયતથી નિરાળા સમજવા લાગ્યા અને જ્યારે શરીયતથી નિરાળા થઈ ગયા ત્યારે તે પોતાને નમાઝ, રોઝા, હજ, ઝકાત વીગેરે કીયાના અધિકારી પણ માનવા લાગ્યા નહિ અને તેથી નમાઝને બદલે ધુવા પડવી તે નમાઝ પડવા બરાબર છે એમ બોલવા લાગ્યા. પણ ધુઆ તથા નીમાઝમાં જે તફાવત છે તેનો કાંઈ પણ ખુલાસો કરતા નથી. ધુવા ગુજરાતી, કચ્છી, સીંધી, પંજાબી, ઉરદુ, શરસી, અરબી તથા મામ્ય બાષાથી મિશ્ર હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું તો લખણે હાથ દઈ બોલ્યો ખંજવાળવા લાગી ગયા. અને જવાબતો ન દારદજ !

આવી રીતની તરીકત, હકીકત, તથા મારફત કે જે શરીયતને

મનમુખ કરનારી જણાવવામાં આવે છે તે ખરી તરીકત ખરી હકીકત કે ખરી મારફત નથી. પણ તે લોકોના ઇસલામી અકીદાને પોતું પાડી નાખનારી પ્રપંચ જળ છે. મોટા મોટા સુફીઓના જીવન અરિત્રો અમોઝે વાંચ્યા છે. મોટા મોટા સુફી વિદ્વાનો સાથે આ સંબંધમાં વાટા-ઘાટ કરી છે. તેમને શરીઅત પ્રમાણેના આમાલ કરતા જોયા છે, સાંભ-ળ્યા છે અને શરીઅતને ટેકો આપનારા તેમના પુસ્તકો આજે દરેક લાયબ્રેરીમાં મોજુદ છે; પરંતુ સુફીઓ માટે નમાઝ, રોઝા, હઝ, ઝકાત વીગેરેની જરૂર નથી એમ કહેવું એ બાતિન્યા તથા શુદ્ધાત ટોળાને ફાળે આવ્યું છે કે જેને ઇસલામના આલીમોએ મુલહેદ તથા નાસ્તિક પણાના ફતવાઓ આપેલા છે. અને તેમના મુલહેદ તથા નાસ્તિકપણા વિષે ઇસલામના મોટા મોટા આલીમોએ સંખ્યાબંધ પુસ્તકો લખી છપાવ્યા છે.

આ બાતિન્યા તાલીમનો અસર ખોળ કોમમાં ફેલાવવા મી. વરતેજી તથા તેમની ટોળકી કાશીશ કરે છે અને ખોળ કોમના શુદ્ધ ઇસલામ પ્રમાણેના અકાયદોને આંદીધુંટીવાળી વાતો કરી કરી બાતિ-ન્યા તથા શુદ્ધાત પ્રમાણેના કરવામાં આવે છે. ખોળઓને એમ સમજાવવામાં આવે છે કે આપણે તો શરીઅતી નથી તેથી આપણે નમાઝ, રોઝા, હઝ, ઝકાત વીગેરેની કંઈ જરૂર નથી. આપણો ધર્મ તો મુસલમાન ધર્મથી નિરાળો અને તેનું નામ સતપંથ છે. એક મુસલમાન પરશીયન ટીચરે પોતાની ક્લાસના એક ખોળ વિદ્યાર્થિને

પુણ્ય' કે કેમ મી. મીઠાણી ! તમે નીમાઝ પડતા નથી. મીઠાણીએ જવાબ આપ્યો કે અમારાપર નીમાઝ ફરજ નથી; કેમકે અમે કાંઈ મુસલમાન નથી પણ અમારો ધર્મ તો સતપંથ છે. આવી રીતે ઘણા ખોળઓને શરીયત એવી અજાણમણી બનાવી દેખાડવામાં આવે છે કે જેથી તેમને તે પ્રત્યે અભાવો ઉત્પન્ન થઈ જાય.

લોકોને શરીયતથી ઉલટી રીતે ચાલવાને બેધડક રીતે સમજાવવામાં આવે છે. જમાતખાનામાં પુઝકળ કીયાઓ શરીઅત વિરુદ્ધની દરેરોજ કરવામાં આવે છે. જે જમાતખાનાઓ પેહલાના ખોળઓએ ખુદાની બંદગી માટે બનાવ્યા છે તેને હવે શરીયતથી ઉલટી કીયાઓના થાનકો બનાવી દીધા છે. આવા બાતીન્યા અસર ફેલાવનારાઓ કહે છે કે આ કુરાન તો નાળીએરના છાલમાં સમાન છે જ્યારે કોપર આપણા પીરોએ રચી આપેલાં જ્ઞાન શાસ્ત્ર છે. હવે બાપડા અજ્ઞાન ખોળઓ કુરાન તો જાણે નહિ તેથી જે કહે તેનો સ્વીકાર કરી લે અને તેથી તેમના દીલમાં કુરાન પ્રત્યે અભાવ ઉત્પન્ન થઈ જાય. કેટલાક જુવનાન્યા તો કુરાને મજીદ પ્રત્યે નહિ ઓળખતા કલામ પણ વહે છે.

રોજ માટે કહે છે કે આમ લાંઘણુ કરવાથી શું વળવાનું હતું. માટે આદમાને દુખી નહિ કરવો જોઈએ. આવી રીતે નમાઝ, રોઝા, હજ ઝકાત વીગેરે માત્ર ઉપલક્ષ કીયાઓ છે. અને તેને સારી રીતમાત સાથે કાંઈપણ નીરમત નથી તેમ કહી લોકોને ભરમાવે છે. અને પવિત્ર ઇસલામે સઘળી નીતિ રીતિ તથા ઉન્નતિને

શરીયતની ક્રિયાઓમાં બંધાર આપેજ કરી આપી છે તેનો અર્થ
તે આતીન્ધ્યા મતનો પ્રચાર કરનાર લોકોના હિલમાં આવવા હતા નથી.

દરેક જાહેરનું એક બાતિન છે આ વાક્યને એક સિદ્ધાન્ત રૂપ
માની તેને મનાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેનો એટલો બધો કામમાં
અસર ફેલાવી દીધો છે કે, સચ્ચાઈ બરેલી વાત લોકો ભાગ્યેજ કરે
છે. જ્યારે તેઓ હિન્દુઓ સાથે મળે હજો છે ત્યારે પોતાને મુસલમાનો
કરતાં જુદા વિચારના અને અર્ધા હિન્દુ જેવા જણાવે છે. મુસલમાનોના
માંસાહારીજણને ધિક્કારી પોતાને પાકા વેજટરિયન જણાવે છે. જો કે
તેવું કહેનારાઓ બકરાના હોજરાં તથા ફેફરાં પણ છોડતા નથી. પણ
હિન્દુઓમાં પોતાને વહાલા થવાને ખુદાનો ખોશ તથા પેટ ભરીને
જુદું બોલે છે.

જમાતખાનામાં તેઓ એવાં એવાં વાંચેજો (લાહોલવલા) કરે
છે કે જે જોઈ ફરિસ્તાઓના દીલો પણ હલમલી જાય. કદી ઇમામને
ખુદા તો કદી પીસને પેગંબર બનાવે છે. કદી પોતે વાંચેજ કરનાર
ખુદ પોતે પોતાને પેગંબર કહે છે. એક મીશનરી ખોળાએ અમારી
રૂમરૂમ જમાતખાનામાં જમાત સમક્ષ એમ વાંચેજ કરેલું કે, ઇમામ
હુસેનને શહીદ કરનાર મસજીદીઓ લોકોજ હતા. દલીલમાં કહ્યું કે
કુદીઓ જે ઇમામ હુસેનને શહીદ કરવાને આવ્યા હતા તેમની દરેકની
બગલમાં કુરાનો હતા. કુરાનો પઢનારાજ ઇમામના દુરમન હતા. આજે

આપણે કુરાન ખાતા નથી. પણ મસજીદીઆ પઠે છે કે જે સધળા
ઈમામના શત્રુઓ છે. મતલબ કે,

નખુલ્લત ન ગર ખતમ હોતી અરબપર,
કોઈ હમ્પે મખડિસ હોતા પયગ્મર,
તો હૈ જેસે મઝકુર કુરઆને અંદર
ઝલાલત યહુદ ઔર નસારાકી અકસર,
યુંદી જો કીતાબ ઉસ પયગ્મરપે આતી,
વોહ ગુમરાહીયાં સબ અમારી જતાતી,

સાર—નખુલ્લતનો સીલસીલો જો હઝરત રીસાલત મઆખર
ખતમ ન થઈ ગયો હતો, અને કોઈ પેગંબર અમારાપર મખડિસ થતો,
તો કુરાનમાં જેવી યાહુદીઓ તથા નસારાઓની ગુમરાહીઓ ખયાન
થતી છે તેવીજ ગુમરાહીઓ તે પેગંબરપર જે કીતાબ અમારા માટે
નાઝીલ થતો, તેમાં વર્ણન થતો.

આવા આતીન્મા વિચારના પ્રચારકો કોમમાં ઘુસી ગએલી બેદીનીને
દુર કરવા જે કોશીશ કરે છે તેની સાથે બહુજ દુશ્મની રાખે છે
અને સધળાને તેની સાથે દુશ્મની રાખવાને હુલા રહે છે. તે આપણને
દીની હિદાયતના કાર્ય કરવાના માર્ગમાં એવી એવી મુશ્કેલીઓ નાંખે
છે કે, હિદાયતનું કાર્ય બહુજ નિર્બળ થઈ જાય છે. તેઓ પોતાના
એવ જાહેર કરનારને મૌલાના હાલીના મુસદ્દસ પ્રમાણે મોટા દુશ્મન
ગણે છે.

ઉંસે જાનતે હેં બડા અપના દુસ્મન,
 હમારે કરે એય જો હમપે રોસન,
 નસીહતસે નફરત હે નાસેહસે અનખન,
 સમજતે હેં હમ રાહનુગાઉકા રાહજન,
 ચેહી એય હે સખકો ખોયા હે જુસ્ને,
 હમેં નાવ બર કર દુખોયા હે જુસ્ને.

સાર—જો માણસ અમારા એય અમારાપર જાહેર કરે, તેને અમો પોતાનો દુસ્મન ગણીએ છીએ. સારી શીખામણ અને શીખામણ આપનાર પ્રત્યે અણખનાવ રાખીએ છીએ. અમો ઉપદેશકો તથા ભોમિયાઓને લૂટારા સમજીએ છીએ. આ એય છે કે જેણે અમોને ખોધ નાંખ્યા છે. અમારી બરેલી નાવને જેણે ડુબાડી આપી છે;

આ જાતીન્યા વિચારોના પ્રવર્તકો જો કે ધણી કોશીશ કરે છે; પરંતુ તેઓ પોતાની આસપાસ તેને અટકાવનારે એટલું તો જાણ કબેલું જુએ છે કે તેથી વધારે હાવી શકતા નથી સુન્ની તથા શીઆ સંપ્રદાયના સધળા શરીયતે ઇસલામ પ્રમાણે ચાલનારાઓ સાથે ખોળાઓને રહેવાનું છે તેથી જાતીન્યા વિચારોનો અસર તેમના પર કાણુ મેળવી શકતો નથી. વળી જાતીન્યા વિચારને દુર કરવા માટેનો અમારો પ્રયાસ પણ છે તેથી તેઓ પોતા માટે મેદાન સાર જોઈ શકતા નથી અને પોતાના પ્રયાસમાં લગભગ નિષ્ફળ નીવડે છે.

આ દુઆના દુશ્મનની ચોપડી પણ આતીન્ધ્યા મતને પુષ્ટિ આ પવાને રચાઈ છે, જેની કાંઈક પોલ તો “ દાવતે ઈમાનિ ” ખોલી આપી છે. અને લોકો તેના કર્તાના વિચારો તથા હેતુઓથી ઠીક જાણીતા થઈ જવા પામ્યા છે. તેમની પાસેના લોકો માં વરતેજના પ્રયાસથી કાંઈક એવા નિર્ણયપર આવ્યાનું સંભળાય છે કે તેવા પુસ્તકોથી પોતાના ધર્મ તથા કોમની બદનામીજ થાય છે તો જે ખરેખર તેઓ તેવા નિર્ણયપર આવ્યા હોય તો તેમનો નિર્ણય કાંઈ જેર વાજખી નથી તેમના આજેવાનોએ આવા બિન યુગામના લેખકો ને કાંઈક અંકુશમાં રાખવા જોઈએ છીએ અને જે તેઓ તેવાઓને કાંઈક અંકુશમાં રાખશે તોજ પોતાના મજહબી તથા કોમી પોઝીશનનો કાંઈક બચાવ રાખી શકશે; નહિતર ખુદાતાલા તેમને તેમન મિત્રોથીજ બચાવે, એવી દુઆ કરવી અસ્થાને નથી.

બહાલા વરતેજ! ઇસલામ તથા કોમને હાની પહોંચે તેવાં લખાણો કરવાનું તજ આપો તો સારી વાત છે. ક્લેજ દાદી જાય તેવી વાતો ન કરો તો સારી વાત છે. હાદીઓને દુશ્મન ન સમજો અને તેવી ઉદ્દેશી ન કરો તો સારી વાત છે. એતરાજ કરનાર પ્રત્યે ગુસ્સામાં આવી જઈ મુખમાંથી કરપર કહ ન કાઢો તો સારી વાત છે. કોમની અધોમતિપર હવે તો દયા ખાઓ તો સારી વાત છે કોમને હવે તો અંધકારમાંથી કાંઈક બહાર નીકળવા દો તો સારી વાત છે. કોમને

હવે તો ખુદા વ રસુલના હુકમે જાણવા દો તો સારી વાત છે અને તમે પણ હવે હદ થઇ, કાંઇ સમજો તો સારી વાત છે.

નીકાલે ગર ઉન્કી બલાઘડી સુરત,
તો ડાલે જહાંતક અને ઉસ્મે ખંડત,
મુને કાયયાખીમેં જાજ ઉસ્કી શોહરત,
તો દીલસે તરાશે કોઇ તાઝા તોહમત,
મું અપના હો ગો દીનો દુનિયામેં કાલા,
નહો એક બાઘકા પર બોલ ખાલા,

પીરોપર મી. વરતેજનો પ્રહાર.

માં. વરતેજ તથા તેની ટોળકીના લેખકોએ પીર સદરહીન વીગેરે પીરોએ ખોજખોતે જે ધર્મ દેખાડ્યો, તેની જે રૂપરેખા દોરી બતાવી છે તે રૂપરેખા પ્રમાણેનો જે પીર સદરહીન વીગેરે પીરોનો ધર્મ તથા બોધ હતો એમ માની લઇએ તો, તે પીરોના ધર્મ, આચાર વિચાર તથા ઉપદેશની જે તસવીર ખડી થઇ શકે છે તે અતિ દર્દનાક છે. જે મી. વરતેજ ધમામી ઇસમાઈલીના જે અકાયદો પેશ કરે છે અને તે અકાયદો તે પીર સદરહીનના શિક્ષણ પ્રમાણે સાલ કરવામાં આવ્યા છે અને તે પીર સદરહીનના સમયથી આજદીન સુધીમાં ખોજખોતમાં મનાતા તથા પળાતા આવ્યા છે તો તેથી તે પીરોનો ધર્મ તથા ઉપદેશ તે પ્રમાણેતો સિદ્ધ થાય છે અને તે પીરો પણ મી. વરતેજ તથા તેમની ટોળકીના લેખકો, જેવો ધર્મ તથા આચાર વિચાર

ધરાયતા હતા તેમ સાબેત થાય છે. અને તેથી તે મહાન પીરોની ઇસલામી શાન તથા સેવા માટીમાં મળી જાય છે.

જ્યારે એમ સિદ્ધ કરવામાં આવે છે કે, પીર સદરદીને ખોળ-
જો માટે “ ધોઆ ” નામની બંદગી ઉપજાવી કાઢી, કે જે ધોવામાં
હીન્દુ અવતારોની માન્યતાને કાયમ રાખી, તેજ અવતાર પ્રમાણેના
હઝરત અલી અઃ ને રજુ કર્યા છે. અને જે પ્રમાણેના હઝરત અલી અઃ
ને પેશ કર્યા છે તેજ પ્રમાણેના આગાખાનને જણાવ્યા છે. તો આથી
એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, પીર સદરદીને હીન્દુઓના દસ અવતારોને
ખુદાના અવતારો કયુલ રાખ્યા છે અને તેને ખરા માન્યા છે. એટલે
કે તેઓ પોતે એવું અવશ્ય માનતા હતા કે, તે અવતારો ખરાખર
ખુદા હતા. અને હઝરત અલી અઃ પણ તે અવતારો જેવા એક
અવતાર યાને ખુદાના અવતાર હતા. અને હઝરત અલી અઃ એ
વિષયના અવતાર હતા એટલે કે હીન્દુઓ જેવા નવ અવતારને
માને છે તેવાજ દસમા અવતાર હઝરત અલી અઃ છે તેને પ્રથમના
નવ સાથે મેળવી દસમા માનવા. આ કિપરાંત હઝરત અલી અઃ ને
જેવી સ્થિતિમાં જાનોમાં રજુ કરવામાં આવ્યા છે તેવાજ તેઓ હતા.
એમ પીર સદરદીન જરૂર માનતા હતા અને મનાવવા માગતા હતા
અને મનાવ્યા હતા તો આ ઉપરથી પીર સદરદીન ઇસલામમાં અવ-
તારોની જે માન્યતા નથી તે માન્યતાને સત્ય માનતા હતા. અને
ઇસલામથી કિલ્લા વિચારને મનાવતા હતા.

વળી પીર સદરદીને પોતાના બોધેલા મુરદાને બંદગી માટે વર્ણન કરવામાં આવેલી ધ્રુવા નામની બંદગી કરવાને જણાવ્યું અને તે બંદગી ખુદ પોતેજ રચી આપી. તો તેથી એમ માની શકાય છે કે ઇસલામીઓની નમાઝને તો તેઓ નહીં માનતા હતા અને નહિ મનાવવા પ્રયાસ કરતા હતા. હવે જ્યારે પોતે નહિ માનતા હતા ત્યારે તે નહિજ પડતા હતા. અને જ્યારે તે નહિ માનતાં નહિ પડતા હતા તો જરૂર તેઓ પણ પોતાની રચેલી ધ્રુવા પડતા હતા, પણ એમ તો નજ કહી શકાય કે પોતે તો નીમાઝ પડતા હતા અને પોતાના મુરદાને તે નહિ પડવાનો ઉપદેશ કરી તેને બદલે ધ્રુવા પડવાનું ફરમાવતા હતા. હવે જો પોતે નીમાઝ પડતા હોય તો, નીમાઝમાં જે પ્રકારના ઇસલામના અકાયદો વર્ણવામાં આવ્યા છે તે તેમને માલુમ હતા અને તેથી તેમને તે અકાયદોથી કિલટા અકાયદોની બંદગી કોઇને પણ કરવાને કહેવાનો હક નહિ હતો. અથવા તો તેમણે પોતાના આચાર વિચાર જુદા રાખી તે આચાર વિચારથી જુદા આચાર વિચાર પોતાના મુરદાને શીખવાડ્યા. પોતે ખુદને વાહદહુ લાશરીફ માને અને મુરદાને દસ અવતાર તથા અલી અલ્લાની માન્યતા શીખવાડે. પોતે કુરાનને માને અને મુરદાને કુરાનને નહિ માનવાને સમજાવે. પોતે નીમાઝ પડે અને મુરદાને નીમાઝ નહિ પણ પોતે જુદીજ બંદગી આરીજનલ ઉપજવી કાઢીને પડવાને જણાવે. પોતે રાજા રાખે અને મુરદાને તે નહિ રાખવાનું કહે. પોતે શરીયતને માને અને પોતાના

મુરીદાને સરીમત વિરહ ચાલવાને ઉપદેશ કરે અને તેવા ઉપદેશને તરીકત, હકીકત તથા મારકતત્ત્વ નામ આપે અને એકંદરે તેમના રચેલાં જે જાનો કહેવામાં આવ્યાં છે તેમાં તેમણે જે જે આચાર વિચાર રચ્યું કર્યા છે તેવા આચાર વિચાર ગ્રહણ કરવાને પોતાના મુરીદાને જણાવી ગયા છે તે આ ઉપરથી તેમની હકીકત હાથીના દાંત જેવી દેખાય છે. અને તેઓ ઇસલામથી ઉલટી ગીતે ઉપદેશ આપી ગયા એમ પુરવાર થાય છે અને જો મી. વરતેજ તથા તેમની લેખક ટાળકીના કહેવા પ્રમાણે તેવાજ અકાયદો પીર સદરદીનના હતા તથા તેવાજ અકાયદો તેમણે પોતાના ખોટા મુરીદાને જણાવ્યા છે; બહુકે ગ્રાહ્ય કરાવ્યા છે તે તેથી પીર સદરદીનની પીરાઈ ઉપર હર્ષ આવે છે અને તેમના વિષે જે પુન્યભાવ અંતઃકરણમાં છે તેની ઇમારત એકદમ કડકલુસ થઈ જમીનદોસ્ત થઈ જાય છે; મતલબ કે પીર સદરદીનના આ નાદાન શિષ્યો પોતાના અધર્મોપજ્ઞાને સિદ્ધ કરવા સાથે પોતાના પીરોને પણ તેવીજ હરોળમાં ગોઠવે છે અને તેમ કરી આ નાદાન શિષ્યો જે પોતાના પીરોની તરફદારીનો દમ ભરે છે તે દમમાં કેટલો વજુદ છે તથા તે દમ પીરોની કાર્તિ તથા ઈફતને કેવું કરી જખમ પહોંચાડે છે તે વાત સ્પષ્ટ થઈ શકે છે. અને તેથી પીર સદરદીનને કિજાળનાર આ શિષ્યોને કહ કોટીમાં રચ્યું કરવા તેનો નિર્લય ખુદખુદ બહુજ સફાઈથી થઈ જાય છે. અને સાથે સાથે તેઓ જે પીર સદરદીનની મુરીદાનો દાવો કરે છે તે દાવો કેટલી

સત્યાઈપર મંડાપલો છે તે પણ જણાઈ આવે છે. અને સાથે સાથે એ પ્રશ્નનો પણ જવાબ થઈ શકે છે. કે તેઓ પીર સદરદીનના મુરીદ કહેવાય કે નહિ? અને તેમનો પીર સદરદીનના મુરીદ હોવાનો દાવો એમારે હકીકતથી કેટલો વેગળો ખસી ગયો છે તે જણાઈ આવે છે.

હવે અમારો દાવો પણ પીર સદરદીનની મુરીદીનો છે. અમે પણ પોતાને ખરા દીલથી પીર સદરદીનના મુરીદ માનીએ છીએ અને તેમ માનતા એમ સમજીએ છીએ કે પીર સદરદીન ખુદાતાલાને વાહ-દહુ લાશરીક માનતા હતા. શીકને ધીકારતા હતા. અવતાર પરસ્તીને નહિ માનતા હતા. સધળી મખલુકાતના ખુદાને ખુદા સમજતા હતા અને કુરાનમાં ખુદાતાલાની જે સીધાતો લખી છે તે પ્રમાણેનો ખુદા માનતા હતા. સાથેજ તેઓ કુરાને મજબૂત માવતા હતા. તેની આજ્ઞાઓ પ્રમાણેજ પોતાના આચાર વિચારો ધરાવતા હતા. દરરોજ ખુદાની પાંચ વખત ની-માઝ પડતા હતા. રમઝન માસના રોજ રાખતા હતા. તેમજ ઇસલામના બીજા જે જે અકાયદો કુરાન તથા હદીસ પ્રમાણેના છે તે માનતા હતા આવી રીતે તેઓ માનતા હતા એટલુંજ નહિ પણ બીજાને પણ તેવું માનવાનો ઉપદેશ કરતા હતા. ઉપદેશ કરતા હતા એટલુંજ નહિ પણ ઉપદેશ કરી બોળાઓને તેનાપર વ્યવહાર અમલ કરતા બનાવ્યા હતા.

પીર સદરદીનના બોળા મુરીદો પોતાનો મુળ હિન્દુ ધર્મ તથા ઇસલામમાં દાખલ થયા હતા. અને તે મુરીદો પણ પીરના ફરમાન

પ્રમાણે ધસલામના આચાર વિચાર પ્રમાણેના આચાર વિચાર રાખતા હતા અને રાખતા આવ્યા છે તો આ બાબત ઉપરથી પીર સદરદીનને એ રીતે પીર માનનારા હોવાનું સિદ્ધ થયું. એક મુરીદ તો મી. વરતેજ અને બીજા મુરીદ તે અમો પોતે. હવે આ એ મુરીદોમાં કયો મુરીદ ખરેખર રીતે પીર સદર દીનનો ગણાઈ શકે અને ખરેખર રીતે સાબિત થઈ શકે તેનો શડ્યો વાંચકવર્ગ ખડું સહેલાઈથી કરી શકે છે. અમો પીર સદરદીનના એવા મુરીદ નથી, કે જે એમ કહીએ કે અમારા પીર સદરદીને અમોને અવતાર પરસ્તીની ત.લીમ આપી છે. અથવા તો અમોને કુરાનને નહિ માનવાનું નિમાઝને નહિ પડવાનું, રોજુ નહિ રાખવાનું વીગેરે વિગેરે શીખવાડ્યું છે; બદ્દે અમારો તો એવો દાવો છે કે અમો જે પ્રમાણેના અમારા આચાર વિચાર જણાવીએ છીએ તે પ્રમાણેના આચાર વિચારનોજ અમને અમારા પીર સદરદીને ઉપદેશ કર્યો છે. તો હવે પીર સદરદીન કોના પીર ? અમારા કે મી. વરતેજના ? અને જે તે પીર મી. વરતેજના હરે તો તે પીરનો દરજ્જો કેવો સાબિત થાય અને જે અમારા હરે તો તેમનો દરજ્જો કેવો સાબિત થાય ? જે તે પીર અમારા સાબિત થાય તો અમો કેવા મુરીદ કહેવાઈએ અને જે મી. વરતેજના સાબિત થાય તો તે કેવા મુરીદ કહેવાય ? વાંચક વર્ગને શડ્યો આપવાને અધિકાર છે અને તે જરૂર શડ્યો આપશે.

મી. વરતેજની ચાલખાઝી.

મી. વરતેજએ મહાત્મા મી. ગાંધી આગળ સભા વચ્ચે જણાવ્યું કે:—

“ હિન્દુઓ અમને વટલેલા મુસલમાન ગણે છે અને

“ મુસલમાનો પણ શરીયતના કાયદાઓ ઉપર અમને

“ અમલ કરતા જોતા નથી; કારણકે અમે હકીકતી ઇસલા-

“ મના સીંદ્ધાંતો અમારા ગુરના બતાવવા મુજબ પાળીએ

“ તેથી મુસલમાનો પણ અમારાથી ધાર્મિક મળતાપણું દેખા-

“ ડતા નથી અને આ હીસાએ હીંદુ મુસલમાન બેઉ ધર્મના

“ મતબેદથી નીરાળો...સતપંથ પાળનારા છીએ. ”

મી. વરતેજનો ઉપરનો ઇકરાર જોકે પુરેપુરે તેમના આચાર વિચારના દર્શણની ગરજ સારે તેવો છે; પણ અત્રે અમે માત્ર તેમણે પોતાના ઇકરારમાં જે એક ચાલખાઝી ઘુસાડી આપી છે તે સમયે કંઈક ખુલાસો કરવા માંગીએ છીએ. તે ચાલખાઝી તેમના એ ઇકરા- રથી સિદ્ધ કરવા માંગીએ છીએ કે જેમાં તેમણે જણાવ્યું છે કે “ અમે હકીકતી ઇસલામના સીંદ્ધાંતો અમારા ગુરના બતાવવા મુજબ પાળીએ છીએ.” એટલે કે તેઓ જે પ્રકારનો અને જેવા આ- ચાર વિચારનો હકીકતી ધર્મ પાળે છે તે માત્ર પોતાના ગુરના બતા- વવા મુજબજ પાળે છે તો તે ગુર કોણ અને તે ગુરએ કેવો હકી- કતી ધર્મ પાળવાને કહ્યું છે તે પ્રથમ જોવું જોઈએ.

જે ગુરૂથી તેમની મુરાદ પીર સદરદીન વીગેરે પીરોથી હોય. તો તે પીરે જે પ્રકારનો ધર્મ બતાવ્યો છે તે પ્રકારના આચાર વિચારથી મી. વરતેજના આચાર વિચાર નિરાળા છે મતલબ કે જે ગુરૂથી તેમની મુરાદ પીર સદરદીન વિગેરેથી હોયતો તે પીરના બતાવ્યા પ્રમાણેના તેઓ આચાર વિચાર ધરાવતા નથી હવે જે તેમની ગુરૂથી મુરાદ આગાખાન હોય તો તેમણે કેવા પ્રકારનો હકીકતી ધર્મ બતાવ્યો છે તે પ્રથમ જોવું જોઈએ.

મી. વરતેજ હકીકતી ધર્મ પોતાના ગુરૂના બતાવવા મુજબ પાળે છે તેમ તો જણાવે છે; પણ આગા સાહેબે તે ધર્મ તેવા આચાર વિચારવાળો ક્યારે જણાવ્યો છે તેનો કાંઈ ખુલાસો કરતા નથી. જ્યાં સુધી મી. વરતેજ પોતાનો હકીકતી ઇસલામ જે આચાર વિચાર વાળો હોવાનું જણાવે છે તેજ આચાર વિચારવાળો હકીકતી ઇસલામ છે તથા તેના તેજ અકાયદો છે એમ આગા સાહેબે બતાવ્યું છે એમ સિદ્ધ ન કરી બતાવે ત્યાં સુધી આગા સાહેબે તેવોજ હકીકતી ઇસલામ પાળવાને ફરમાવ્યું છે એમ અમો કે કોઈ માની શકશે નહિ. મી. વરતેજની ફરજ હતી કે, આગા સાહેબનું રચેલું કોઈ એવું પુસ્તક રજૂ કરતે કે જેમાં હકીકતી ઇસલામના પોતે પ્રાણ દર્શાવે છે તે આચાર વિચાર જણાવવામાં આવ્યા હોય. જ્યાં સુધી અમો જાણીએ છીએ ત્યાં સુધી કહી શકીએ છીએ કે મી. વરતેજ જે પ્રકારનો હકીકતી ઇસલામ માનવા લાગ્યા છે તેવો હકીકતી ઇસલામ માનવાને આગા

સાહેબે કોઈ પણ કેકાણે જણાવેલું નથી. આગા સાહેબે “ ખોળ કોમના મજબબના કેટલાક મુળતરવો તથા કીયા સબધી નાનું પુસ્તક ” છપાવ્યું છે તેમાં તો મી. વરતેજી જે પ્રકારના હકીકતી ઇસલામના આચાર વિચાર જણાવે છે તેનું નામો નિશાન નથી. આ સિવાય આગા સાહેબે પોતાના મુરીદો માટે કે ઇસલામ સમજાવવાને કોઈ ચોપડી બહાર પાડી નથી. પણ તેમના બાણજો જે તેમણે જમાતખાનામાં કર્યા છે તેની નોંધ તેમના કહેવાતા મુરીદ મી. હાશમ બોધા ખાસ્તરે “ બાહરે રહેમત ” નામની ચોપડીમાં છાપા છે. આ ચોપડી પણ અમો પુરેપુરી વાંચી ગયા છીએ પરંતુ તેમાં પણ કોઈ કેકાણે મી. વરતેજી પોતાનો જે હકીકતી ઇસલામ જણાવે છે તેના આચાર વિચાર જણાવ્યા નથી. અને તેથી મી. વરતેજી હકીકતી ઇસલામના જે આચાર વિચાર પોતાના ગુરના બતાવવા મુજબના પાળવાનું કહે છે તે સિદ્ધ થતું નથી તેમ હકીકતી ઇસલામના તેવા આચાર વિચાર હોય તે પણ સાબીત થતું નથી અને એકંદરે મી. વરતેજીનું પોતાના ગુરના બતાવવા મુજબ હકીકત ઇસલામનું પાળવું જણાવવું એ બિન પાયાદાર જણાઈ આવે છે તેમણે હકીકતી ઇસલામના જે આચાર વિચારો રજૂ કર્યા છે તે પીરોના જ્ઞાનથી, આગા સાહેબના પુસ્તકથી તથા તેમના શરમાનોથી કાંઈ જુદાજ છે અને તેથી મી. વરતેજી કેવી રીતે એમ કહેવાની હીમ્મત કરી શક્યા હશે કે, અમો અમારા ગુરના બતાવવા મુજબ હકીકતી ઇસલામને પાળીએ છીએ. હજુ પણ અમો મી.

વરતેજને એકેજ કરીએ છીએ કે તેઓ પોતે હકીકતી ઇસલામના ને આમાર વિચારો પાળે છે તથા જણાવે છે તે પોતાના ગુરના બતાવલા છે એમ સાબિત કરી આપે અને જો તેઓ તેમ સાબીત કરી આપે તો અમો પાનમો રૂપીઆ ઇનામના આપવાને તૈયાર છીએ. તેઓ જો સાબીત કરવાનું બીડું ઝડપે તો તરતજ અમો તે ઇનામની રકમ કોઇ સારા સદ્દર વેપારીને ત્યાં રાખી આપીએ અને તે સાબીત કરવાને જે કમીટી નીમવામાં આવે તે કમીટી જો મી૦ વરતેજની તરફજુનો ફસલો આપે તો તે રકમ તેમને આપી દેવાને તે કમીટીને અધિકાર આપીએ; પણ નતો વરતેજ સાબીત કરવા કે નતો ઇનામ ખાત્રી જવાને પ્રયાશ કરશે અને જો તેમજ થાય તો આ બધી ઉઠાપોઠ કોઇ જુદાજ હેતુને માટે છે એમ સો કોઇ જણી જશે.

મી૦ વરતેજની બાવળે બાથ.

મી. વરતેજ પોતાની વિહતા બતાવતાં લખે છે કે:—

“ પાંચ વખતની નમાઝ તે ત્રણ વખતમાં પુરી કરવી. આવી

“ આવી વાતો લખી સુન્ની મુસલમાન બાઇઓના અકાયદને

“ તોડી પાડવા જેવું છે.”

મી. વરતેજ ! કોઇ સારા સારા યુનાની હકીમ પાસે જઇ મગજને તાકાત આપનારી દવા ખાઓ, કે જેથી તમારૂં ખસી મગજ બેજુનું કેઠાણે આવે. તમારા પોતાના અકાયદો તુડી ગયા તેને તો ઘંકા

આરો, પછીથી સુન્ની મુસલમાનોના અકામદને તુડી પડતા બચાવવા જાણે. પાંચ વખતની નમાઝ ત્રણ વખતમાં પુરી કરવી, તે પણ તમારું જોજી હરીના માંડવાની ડાળે બેઠું હોવાથી સમજી શક્યા નથી. આટલું પણ નથી સમજી શકતા તો, જરા હિમરખાડી પર જઈ જનામ મુલ્લાં મોહમ્મદ બાકર સાહેબને પુછી આવવું હતું, તો તેઓ તે વાત તમારે બંને મટ દબને કિતારી દે તે. તો પણ જ્યારે તમે હરીના માંડવામાં બેસી જાપ જપવાથી કુરસદળ બેળવતા નથી ત્યારે લાચારીથી અમારે તેની સમજુતી તમેને આપવી પડે છે.

પાંચ વખતમાં પેહલી નમાઝ સુબોહ સાદકની છે તેનો વખત સુબોહ સાદકથી લઈ સૂર્ય ઉદય થતાં પહેલાં સુધીના છે. બીજી નમાઝ તે ઝોહોરની છે જેનો વખત બપોર પછી સૂર્ય ઢળવા લાગ્યો ત્યારથી શરૂ થાય છે અને ઝોહોરની નમાઝ ફઝીલતના વખતપર પડી લીધા બાદ અસરની નમાઝનો વખત થાય છે. આ રીતે ઝોહોર પડી લીધા પછી અસરની નમાઝ પડી શકાય છે અને તેને જમી ઐનુસ સલાત કહે છે. મગરીબનો વખત સૂર્ય અસ્ત થયા બાદ હુમરતે શાફૂક જાયલ થઈ ગયા બાદ શરૂ થાય છે અને તે નમાઝ ફઝીલતના વખતે પડી લીધા બાદ તુરતજ ઇશાની નમાઝનો વખત શરૂ થઈ જાય છે. આ રીતે મગરીબની નમાઝ પડી લીધા પછી ઇશાની નમાઝ પડી શકાય છે તેમાં નમાઝ તો પાંચ વખતનીજ થઈ, પણ ખાસ અવકાશ ત્રણ વખતનો મળ્યો. આવી રીતે દુનિયા પરના સાત કરોડ લોકો નમાઝ

પડે છે. તમે જ્યારે થોડા વર્ષ પહેલાં પોતાને ચુસ્ત ઇસનાઅશરી હોવાનું જણાવો છો, પણ અફસોસની વાત છે કે, પાંચ વખતની નમાઝના ટાઇમ તથા જમી બૈનુસ સલાત વિષે પણ અમલ્યા છો. પણ કદાચ ઇસનાઅશરી મઝહબમાં હશે ત્યારે નમાઝ પડવા માટે કે મસલા અસાએલ જણાવવા માટે અવકાશ નહિ મળ્યો હોય તેથી આજે અમારે તે ખતાવવાની જરૂર પડી ત્યારે હવે તો જરૂર સમજી ગયા હશે.

શીઆ મઝહબના લોકો પાંચ વખતની નમાઝ ત્રણ વખતમાં પડે, તે તો તમારી ઇસમાઈલી પાર્ટીના પીરો તથા મુરીદો હમણાં થોડા વર્ષ પહેલાં સુધી પડતા આવ્યા છે. મુંબઈના ખારબાયા ખોળાઓએ જ્યારે આગાશાહ હસનઅલી તથા તેમના વડા મુરીદો ઉપર ઈ. સ. ૧૮૬૬માં મુંબઈની હાઈકોર્ટમાં કેસ માંડ્યો, તે કેસમાં આગાસાહેબની પાર્ટી તરફથી ખુલ્લી રીતે જણાવી આપવામાં આવ્યું હતું કે, અમે પાંચ વખતની નમાઝ ત્રણ વખતમાં પડીએ છીએ. અને નીમાઝના દરેક સીજદામાં કપાળ નીચે ખાકેશદાની મહેર રાખીએ છીએ અને હાથ ખુલ્લા રાખીને નમાઝ ગુઝારીએ છીએ. તો આગાશાહ હસનઅલી તથા સફળા ખોળાઓ પાંચ વખતની નમાઝ ત્રણ વખતમાં પડતા ત્યારે તો સુન્ની ભાઈઓના અકાયદો તુટી જતાં, તેને ટાંકા મારવાને તમે ખડા ન થયા અને આજે જ્યારે તમારી પાર્ટીએ પાંચ વખતની નમાઝને પડવીજ તજી આપી ત્યારે સુન્ની ભાઈઓ તરફની લાગણી ઉભરી આવી !

વહાલા ખીરાદર! તમારું કુખે છે તો પેટ અને કુદરે છે માથું !
 શીઆ લોકો પાંચ વખતની નમાઝ ત્રણ વખતમાં આજ તેરસો વરસ
 થયા પડતા આવ્યા છે, પડે છે અને પડવાના, તેમાં સુન્ની મુસલમાનોના
 અકાયદો તે કેવી રીતે તુટી જવાના હતા? આજ તેરસો વરસ થયા
 જે અકાયદો ન તુટ્યા તે હવે આજે તુટી જવાના હતા કે? જે
 શીઆ લોકો પાંચ વખતની નમાઝ ત્રણ વખતમાં પડે તેથીજ સુન્ની
 મુસલમાનોના અકાયદો તુટી જતા હોય તો, તેથી એ વાત બહુજ
 સહાયી સિદ્ધ થાય છે કે જે પોતાને મુસલમાન કહેવા છતાં એક પણ
 વખતની નમાઝ ન પડે તેનાથી તો જરૂર તુટી જવા જોઈએ.

વહાલા ખીરાદર! આમ બીતકાં બરવાથી કાંઈ સુન્ની મુસલમાનો
 ઇસમાઈલી થઈ જવાના નથી. તેઓ તો શરીયતે ઇસલામ પ્રમાણે
 ચાલનારા છે તે તમારા બાતીન્યા તથા ગુલ્લાતપણાના વિચારને
 કેવી રીતે માનવાના? જરા ઇચ્છા હોય તો કાંઈ સુન્ની મુસલમાનને
 ઇસમાઈલી કરવાનો અખતરો કરી તો જુઓ કે, તે તમારા વિચારો
 ની કેવી હાજરી લે છે. હાજી ખીખી તથા તુરબાઈવાળા કેસોમાં
 બંધ બારણે સાક્ષીઓ લેવડાવવાની જરૂર પડી હતી તે વાત તમે
 હરીના બપોમાં ગુથાતાં બુલી ગયા લાગો છો.

ઉક્ત ફકરો લખવાથી તમારી નેમ કાંઈક મલિન હોવાનું જણાઈ
 આવે છે પણ તે મલીન ઇચ્છા પાર પાડવા જતાં રહેને તમેજ તે

મચ્છાના ભોગ ન થઈ પડે એ સુલી જતા નહિ. શીઆ તથા સુની-
ઓનો ચોલી દામનનો સાથ છે. ખીલાફતના આરામાં મતભેદ સિવાય
તેમના વચ્ચે વધારે ભેદ નથી. તેમનું કુરાન તથા કીબ્લો એકજ છે.
તમને ખુદા હજ નસીબ કરે તો, તમે ખાને કાળામાં જોઈ શકશો
કે, શીઆ તથા સુની એક સાથે જોડાઈ હજના અરકાનો અદા
કરે છે; પણ શું તમે કેઈ પણ સુની સાથે દસ અવતાર કે ધુવાની
કીયા કરી શકશો? માટે વહાલા ખીરાદર! આવા આવા ફેદો છોડી
આપો અને અમે જે વાતના ખુલાસા દલીલપૂર્વકના પુછીએ છીએ
તેને વિવેક તથા સમ્યક્તાથી આપી શકના હોતો આપો; નહિતર હરીના
માંડવામાં જોડાજોડા જાપ જપ્યા કરે તો વધુ બેહતર છે.

અત્યંતજોદ્ધારમાં અમારો હાથ.

“ દાવેત હમાન ” ના વાંચનથી વાંચક વર્ગને ખાતરી થઈ
જવા પામી છે કે અમારા માનવતા મિત્ર મી૦ વરતેજી અમારા
લખાણનો કરો પણ જવાબ આપા શકવાની શક્તિ ધરાવતા નથી અને
કશાપણ લખાણનો જવાબ પણ આપતા નથી પણ કુખતો જેમ તણખ-
લાતોઆશરો લેવાને વલખાં મારે છે તેમ આડી અરળી ખીન જરૂરની
દમ વિનાની ચીથરેહાલ વાતો લાવી ધર્માન્ધ વર્ગ આગળ ડંકાસ મારે
છે જરા વિચાર તો કરો કે, શીઆ પંથના સાત કરોડ મુસલમાનો પાંચ
વખતની નમાઝ ત્રણ વખત (એ વખત પ્રથમના વખત જોડે જોડા-

ચલા હોતાં)માં પડે તેમાં સુખી મુસલમાનોના અકામદો તુડી જવાની
 વાત લખવાની જરૂર શી હતી ? શરીયતે ઇસ્લામને નાબીએર ઉપરનાં
 છાલાં તથા કાચલી જણાવી તેને દુર કરવાનું લખવાની શી જરૂર
 હતી ? જ્યારે પીર સદરદીન પહેલાં પણ ઇસમાઈલીઓ હતા ત્યારે
 નવા ઇસમાઈલીઓ માટે પીર સદરદીને હીન્દુ અકામદો નિમિત્ત ધ્રુવા
 રચવાની શી જરૂર હતી ? જે જગોપર હીન્દુ મિત્ર ઇસલામી કીયાઓ
 કરવામાં આવે તેને મસજીદ જણાવવાની તેમને શી જરૂર હતી ?
 ધ્રુવામાં દશ અવતાર તથા ઇનસાન પરસ્તીની બાબતો લખોલખ ભરી
 છે છતાં તેને ખુદાએ વાહેદની બંદગી જણાવવાની તેમને શી જરૂર
 હતી ? મસજીદની ફઝીલતને સાચા બોલવાનું જણાવી ઉતાસી પાડ-
 વાથી શી જરૂર હતી ? અમો આજથી વીશ વર્ષ પહેલાં ગાયકવાડ
 સરકાર તરફથી ઢંડા લોકોને બણાવવાની સ્કુલમાં રા. ૧૫) થી
 નોકર હતા તેવી હકીકતને જણાવવાની તેમની શી મુરાદ હતી ?
 મતલબકે આવી આવી બાબતો લખી ધર્માન્ધ લોકોનું ધ્યાન મુળ
 બાબતથી ખસેડી બીજી બાબતોએ દોરવી જઈ બાનમતિનું કાર્ય બજાવે
 છે આવી બાબતોથી તેમનો ધરાદો અમારી હતકનો હોય એમ સ્પષ્ટ
 સમજી શકાય છે; પરંતુ ખુદાના લાખ લાખ શુકરાના છે કે અમારી
 હતક કરવાના પ્રયાસમાં તેઓ તદ્દન નિષ્ફળ નીવડ્યા છે.

અમો વડોદરા રાજ્ય કે જે ગાયકવાડી રાજ્યના નામથી પણ
 ઓળખાય છે તેની રીયતમાં છીએ. આ વડોદરા રાજ્ય હીન્દુસ્તાનમાં

મોટામાં મોટું દેશી રાજ્ય છે. તેના હાલના મહારાજા શ્રીમંત સર સયાજીરાવ સેનાપ્રાસપેલ શમશેર બહાદુર શરઝદે ખાસ દૌલતે ઇંગ્લિશમાં જોવા તો કેળવણી તથા સુધારાના હિમાયતી છે કે, જેની બરોબર? હિન્દુસ્તાનમાં તો શું પણ યુરોપમાં પણ મળી શકતી નથી. તેઓ શ્રીએ રાજ્યની લગભગ હાથમાં લીધા પછી રાજ્યમાં જે જે સુધારાઓ દાખલ કર્યા છે તેની નજીર કોઈપણ દેશીરાજ્ય કે ખુદ શ્રીટીશ હકુમતમાં પણ મળી શકતી નથી. કેળવણી તો લગભગ ૩૦ વર્ષ થયા શરૂઆત કરી નાંખી છે. જેના પ્રતાપે ઢેડ લાંબી જેવી હલકી ગણાતી કોમ પણ કેળવણીમાં આગળ વધતી ચાલી છે અને રાજ્યમાં સુધારા તથા આગળ વધવાની ચગવળ ઉભરી આવી છે આ બાબતની ખાતરી વર્તમાનપત્ર વાંચનારાઓથી અજાણી નથી.

હિન્દુસ્તાનના સઘળા વિભાગોમાં ઢેડ યાને મેઘવાળ નામે એક જ્ઞાતિ મોટા પ્રમાણમાં વસે છે કે, જેની લંગાણુ માહિતિ બીજા ખંડમાં અમે આપી ગયા છીએ. આ જ્ઞાતિને જ્યારે અમારા પ્રતાપે મહારાજા સાહેબે કેળવણી આપવાને તથા તેને પડતીના ખાડામાંથી બહાર ખેંચી કાઢવાને ઇચ્છ્યું ત્યારે રાજ્યના સઘળા કેળવણી ખાતાના હિન્દુ શિક્ષકોએ આબડોચતે પ્રશ્ન લાવી ચોખી ના પાડી આપી; કેમકે હિન્દુઓ તેને અટકવાથી અબડાઈ જતા હતા. પણ શ્રીમંત મહારાજા સાહેબ આવી મુશ્કેલીથી કાંઈ પોતાને સ્તુત્ય પ્રયાસ દીક્ષે કરે તેમ નહિ હતા. તેથી તેઓ શ્રીના હેતુને પાર પાડવાને રાજ્યના કેટલાક મુસલમાન શિક્ષકોએ

કચ્છ ખતાવી. આ ઉપરથી જ્યાં જ્યાં મેઘવાળોની વસ્તી હતી ત્યાં ત્યાં તેમના માટે પ્રાથમિક સ્કૂલો ખોલી આપી તેમાં શિક્ષણ આપવાને મુસલમાન શિક્ષકો નીમી આપ્યા. આવા મુસલમાન શિક્ષકો કે જેમાં સૈમરો, પ્રહારો વીગેરે પણ મોટા પ્રમાણમાં હતા. આવા મુસલમાન શિક્ષકોમાં અમો પણ એક હતા.

અમારા મુસલમાન શિક્ષકમંડળના કારણે મેઘવાળ કામ કે જે હિન્દુઓ આમડછેટપણું ન તજે ત્યાં સુધી કદી પણ કેળવણી પામી શકે તેમ નહિ હતી તે કેળવણી લેતી થઇ અને તેમાં આગળ વધવા માંડી. અમારા તેવા કેળવણીના પ્રયાસથી આજે તે કામ કેળવણીમાં એટલીતો આગળ વધી છે કે, પ્રાથમિક કેળવણીની ડીગ્રી મેળવેલા તેમાં હજારો લોકો તૈયાર થઈ ગયા છે. અને હવે તેઓએ શિક્ષકો થઈ પોતાની કોમને કેળવણી આપવાનું કાર્ય પોતાને માથે ઉપાડી લીધું છે. આજે તેઓ શિક્ષકો, સુપરવાઇઝરો, તથા ડેપુટીઓ વીગેરેના હોદ્દાપર ખીરાજે છે. રાજ્યની ધારાસભામાં પણ એક એમ. એ. થયેલા મેઘવાળને બેઠક આપવામાં આવી હતી.

મેઘવાળોમાં કેળવણીના પ્રચાર વધતાં તેઓ હિન્દુ તથા મુસલમાનોની જેમ સુધારા વધારામાં આગળ વધવાનો પ્રયાસ કરે છે. વાર્ષિક ક્રાનશરન્સો ભરે છે અને પોતાના હકોની માગણીઓ કરે છે. ધંધા રોજગાર તથા આચાર વિચારમાં ફેરફાર કરે છે. સ્વચ્છતામાં એવા તો સુધારા અને છે કે જેની સ્વચ્છતા બેઠક બધા હિન્દુઓ શર-

માય છે. આ લોકો વર્તમાનપત્રો લાયબ્રેરીઓમાં જઈ વાંચે છે. અમારા પ્રયાસનું જ એ પરિણામ આવ્યું છે કે અત્રે તેમના માટેની લાયબ્રેરી ખેલ્લી આપવામાં આવી છે જેનો તેઓ સારો લાભ લે છે.

ઉપર પ્રમાણે ઢેડો ઉપર અમારા મુસલમાન શિક્ષક મંડળે ઉપકારો કરેલા છે અને એક એવી કોમ કે જે જમાના થયા અધો ગતિમાં સપડાતી તથા રીખાતી આવી છે તેનો ઉદ્ધાર કરવાને અમે એ જ પ્રયાસ કર્યો છે તે તે કોમના જીગરોથી કદી નષ્ટ થશે નહિ. જે સમયે હિન્દુઓ તેમની સાથે લેશ માત્ર બેળાતા નહિ. તેવા તેમના માટેના દયાળનક સમયમાં અમે એ તેમને કેળવણી આપી છે, કે જેનું બહુજ ઉમદા પરિણામ આવ્યું છે આ કોમ હવે જેટલા પ્રમાણમાં આગળ વધશે તેની વેલ્લદાગ અમારા હાથે લગાડવામાં આવી છે અને અમે એ જ ખંત તથા લાગણીથી તેમને કેળવવા તથા સુધારવાનું કાર્ય કરી બતાવ્યું છે તેના માટે ખુદ અમારું અંતઃકરણ અમેને ધન્યવાદ આપી રહ્યું છે.

અમે એ શિક્ષક લાઠનમાં જેટલા વર્ષ સર્વિસ કીધી, તેમાંના કેટલાક વર્ષો ઉરદુ શાળામાં અને કેટલાક વર્ષો અંત્યજ શાળામાં પસાર થયા હતાં. અંત્યજ શાળામાં માત્ર અમે અંત્યજો (મેધવાળો) ને માત્ર શાળાનું શિક્ષણ આપીનેજ સંતોષ નહિ પામતા હતા, પરંતુ તેમના આચાર વિચારો દુરસ્ત કરવાને પણ પ્રયાસ કરતા હતા. તેમના ધર્મને લગતા અધોગતિએ જાણ પડે એવા વિચારો, તેમની સાંભાજક પાયમાલી

તથા તેમણે કેવા કેવા પ્રયાસો કરી પોતે તથા પોતાની કોમને આગળ
વધારવી જોઈએ તેનો ઉપદેશ લાગતા વળગતાને આપે જતા હતા.
અમારા હાથ નીચે બણેલા તથા હાથ નીચે સર્વિસ કરતા અમારા
શિષ્યો ઉપર અમારા ઉપદેશનો બણો સારો અસર થયો જોઈ અમારા
પ્રયાસ પ્રત્યે અમેને બણેજ સંતોષ થાય છે. આજે અમારા તે
શિષ્યેટ કેટલીક અંત્યજ શાળામાં હેડમાસ્તરો તથા આસિસ્ટન્ટની પદવી
પર ખીરાજો છે કેટલાકો સર્વિસ ઓફ ઇન્ડિઆ સોસાયટીમાં ઇન્સ્પેક્ટર
તથા ખીજા અધિકારીપર ગોઠવાયા છે.

એક તરફથી મી. વરતેજી ઢેડાએને ખોજા બનાવવાને પ્રયાસ
કરે છે અને ખીજી તરફથી અમો ઢેડાને બણાવતા હતા તેવું જણાવી
અમારી હતક કરવા માગે છે; પણ ખુદાના બંદાઓ અને તે પણ
એવા કે જેવા ઉપર વર્ણવી બતાવ્યા તેવાઓને કેળવણી આપી સુધા-
રવા અમોએ વ્યવહાર કોશીશ કરીધી તેમાં અમારી હતક કેવી રીતે
થઈ જાય તેની અમોને કાંઈ સુઝ પડતી નથી. જો અમારી તેથી
હતક થઈ જતી હોય તો તેવા સેંકડો ખુદાના બંદાઓને અમોએ
કેળવણી દીધી તેના મુકાબલામાં અમોને તે બસરો ચરમ વખીલરાસ
વલ એન ક્યુલ છે.

વહાલા બેરાદર ! અમારા તે અંત્યજ શિષ્યોના પરિચયમાં
તમો આવી ચુક્યા છો મુંબઈમાંજ સર્વિસ ઓફ ઇન્ડિઆ સોસાયટી

તથા મ્યુનિસિપાલિટીની સ્કુલોમાં તેમની મુખ્યાર્થક હાજરી તમે દરરોજ નિહાળો છો. મુખ્યમંત્રીના ઢેડાંઓને જોખ બનાવવાના પ્રયાસમાં તમે તેમની મદદની તેમનાથી વારંવાર માગણી કરો છો. અને તમેને ખાતરી પણ થઈ ગઈ છે કે, જ્યાં સુધી તેઓ તમારી મદદ ન કરે ત્યાં સુધી તમે ઢેડાંઓને જોખ બનાવી પોતામાં ભેળવી સેવામાં ફળીભુત થઈ શકો તેમ નથી. તેઓ તમારા કરતાં પણ વધુ કેળવાયલા છે. કોમ તથા ધર્મ સમયે તમારા કરતાં પણ ઊંડા તથા બારીક વિચારો તેઓ કરી શકે છે. દેશના નેતા ગણાતા વીરનરોના સહવાસમાં તેઓ આવેલા છે. તેઓએ પોતાના સાંકડા વિચારો તથા તમારા માટે પણ એક, દ્રષ્ટાન્ત ખડું કર્યું છે. તેઓ પોતાની કોમની ઉન્નતિ માટે તનતોડ પ્રયાસ કરે છે. માટે જો તમારે તમારા ઢેડાંઓને જોખ બનાવી પોતામાં ભેળવી સેવાનો પ્રયાસ ફળીભુત બનાવવો હોય તો, તેમની મદદ સેવાનું ચુકશે નહિ. જો તમારી માગણી હશે તો, અમે પણ તમારા પ્રયાસમાં તેમને મદદ આપવાને બલામણુ કરીશું; પરંતુ યાદ રાખજો કે તેમની સાથે બલમનસાઈ રહિતનું ધોરણ અખત્યાર કરશે નહિ. તેમની હસ્તીને આવકારદાયક સમજો. જો તમારો પ્રયાસ ફળીભુત થશે તો તેમની સહાયતાથી જ થશે. અમેએ અમારા તે શિષ્યોને જે પ્રકારની તાલીમ આપી છે તેથી અમેને ઉપર પ્રમાણેની સૂચના આપવી બાજબી લાગેલી છે.

એક તરફ અમે ઢેડાંને બહુવતા હતા તેનું તાણું મારે છે જ્યારે

બીજી તરફ ખુદ દેડને ખોળ ખનાવી પોતામાં બેળવી લેવા તથા તેમની સાથે દરેક રીતે ખોળ જેઓ સમર્થ આણુ કરવાની તજવીજ કરે છે. તો ખીરાદર! અમોને તેવું તાણું ન મારો તો તમોને શું થાય? દેડ હોય કે ખોળ હોય, જે હોય તે હોય, ધનસાન હોય, તે હજરતે આદમ અબ્રેહિસસલામની ઓલાદ છે. તેમને કોઈને હલકા ન સમજો. અજાનોને કેળવણી આપવી એ બાણુંજ પવિત્ર કાર્ય છે તેને મેળું મારી ખુશી ન થાઓ; બલકે બની શકે તો તેવા પછાત વર્ગને કેળવણી આપી આગળ વધારવાનો પ્રયત્ન કરો. અમો તો એમજ હચીએ છીએ કે, તમારો દેડાંઓને ખોળ ખનાવી લેવા નો પ્રયાસ શીખી લેવાય. અને દેડાંઓ ખોળ બની તમારી સાથે બેળામ જાય. જ્યારે તમે આ કામ કરી ચુકશો ત્યારે અમો પણ તૈયાર માલ હડાવવાને જરૂર આવીશું અને તમારો કુટી કુટીને ઉપકાર માનીશું પણ જો જો પ્રયાસને ઢીલો નાંખી અમારા ભવિષ્યના તર નીવાલાને હડાવી દેતા નહિ.

અમો આગાખાનના વિરોધી નથી.

મી. વરતેજને હુએ છે પેટમાં, તે કુટે છે માથું. પોતાનું લખાણ મુસિલામ તેમજ ખુદીથી નિરાણું અને માત્ર બોળા લોકોનેજ ભરમાવવાનું હોતાં, તેઓ અમારાં લખાણોના જવાબો તો આપી શકતાજ નથી. તેમના એકદર લખાણથી ચાંચક વગને તે ખાખતની ચરિત્રનું

ખાત્રી થઈ ગઈ હશે. હવે જ્યારે તેઓ દલીલસરના જવાબો આપવામાં નિષ્ફળ નિવડે છે ત્યારે માત્ર અમોને બદનામ કરવામાં તસ્લીન થઈ, તેમાં મોજ મેળવે છે અને અમોને નામદાર આગાખાનનાં વિરોધી તરીકે જણાવી આપે છે. આમ કરવાનો તેમનો ઉપરનો હેતુ હોવા ઉપરાંત મોળા લોકો અમારું કોઈ લખાણ વાંચે નહિ તેમ કરવાનો પણ છે, કેમકે કેટલાક તેમના જવાબ સ્વાર્થી લોકોએ અમારાં પુસ્તકો પ્રત્યે પોતાના મેંદાઓમાં અભાવ ઉત્પન્ન કરવા માંડ્યો છે અને જણાવી આપ્યું છે કે કોઈએ મી. કાખાના પુસ્તકો વાંચ્યાં નહિ. જે તેવા સ્વાર્થીઓ કોઈ મેંદા અથવા તો પોતાના ટોળાંના કોઈના હાથમાં અમારું પુસ્તક જુએ છે તો બહુજ નારાજ બતાવે છે અને કહે છે તે તો ફરી ગએલનું પુસ્તક છે. આપણને તે વાંચવાની રજા નથી.

મી. વરતેજ હેતુના પૃષ્ઠ ૬ ઉપર લખે છે કે:—

“ મી કાખા ના. આગાખાન માટે વિરોધ લખી તેનો જે ગેર

લાભ લે છે, તે ના. આગાખાનને ખિટીશ ગવરમેંદને વફાદાર

“ હોવાથી તેમની વફાદારીની શાન વિરુદ્ધ રાજદારી બેવશાબની

“ લાગણી બતાવે છે, એમ અમો સમજીએ છીએ. ”

અમોને આગાખાન માટે વિરોધ લખનારા જણવા એ અમારા માટે અસહ્ય ગેર ઇનસાફ છે. નતો અમો પ્રથમ આગાખાનની વિરોધ લખતા હતા ન તો હમણા લખીએ છીએ. બલ્કે પ્રથમ અમો આગાખાનની તરફેણમાં લખતા હતા અને આજે પણ લખીએ છીએ.

આગાખાન માટે વિરોધ લખનાર ઘડઠેલ એ મી. વરતેજી જેવાનું કપોળ કલ્પિત છે. જે માત્ર તેમના સ્વાર્થીપણાનું પરિણામ છે.

વાંચક વર્મ સારી પેઠે જાણે છે કે, ખોળવ કામમાં જે કોઈએ પણ આગાખાનની હીમાયત તથા તરફદારી કરી હોય, તો તે અમો પોતે એકલા જ છીએ. જે સમયે તેમના હલવા માંડા ઉડાવનારાઓ તરનીવાલા ઉડાવવામાં મસ્ત બની બેઠા હતા. તે સમયે આગાખાન ઉપર થતા નિર્દય પ્રહારો સામે અમોએ જ કલમ ઉપાડી હતી. મી. રાધા કૃષ્ણ પીશોરી જેવાના હડહડતા અપમાન ભર્યા લખાણોના પહેલ પહેલાં બણી જ દીદા દીલેરીથી અમોએ જવાબો આપ્યા છે અને લગભગ એ હજાર રૂપિયા જેટલી રકમ તેમાં ખર્ચી છે. જે રકમ ખર્ચી છે તેના મુળમાં નાણાં પણ હજુ સુધી અમોને મળી શક્યાં નથી.

મી. રાધા કૃષ્ણના પ્રથમ પુસ્તકો વાંચી અમો તેને મોટા પહાડ સમાન સમજી ગયા હતા. કેમકે આગાખાન સામે વિરૂદ્ધ લખવું એ કાંઈ સહેલ કામ નહિ હતું. જીવ સંટોસટનો મામલો હતો, આ ઉપરથી અમો મી. રાધાકૃષ્ણને જેવાને તદ્દપી રહ્યા હતા. આ હકીકત જાપામાં વાંચી અમો મુંબઈ ગયા. મી. રાધાકૃષ્ણને પંજાબ અમૃતસર હોટેલમાં મળતાં અમો જોઈ શક્યા કે, તેઓ માત્ર એક સીપાહિયાના હેસીયતના માણસ છે. તેમને જે કેટલાકો પંડીત કહે છે તે તદ્દન જુહું છે. તેઓ બાપડા સંસ્કૃત તો જાણતા જ નથી. કોઈ પણ ધર્મને લગતું જ્ઞાન તેઓ સાફ ધરાવતા નથી.

તેમની વાર્તાથી અમો જોઈ શક્યા કે, તેઓ એક હઠહઠતા આર્થસમાજ છે અને માત્ર બદજમાનીના ઘોડાને દોડાવી મેદાન છૂટી. દેવા માગે છે. તેમણે મુંબઈની આર્થસમાજમાં બે ભાષણો આપ્યાં, જે વખતે અમો પોતે હાજર હતા, તેમણે આગાખાન પંથની જે અળખામણી રેખા તે ભાષણમાં દોરી હતી તે સાંભળી અમોને ભારે ખીજવાટ થયો હતો. અને છે. સભામાંજ તેમનો તેવા અપરિમિત ભાષણનો જવાબ આપવાને અમો ઉભા થતા લાચારીથી અટકાવાયા હતા. અમારા એક મિત્રે કહ્યું કે, અત્રેના કેટલાક ઝુનૂની મેંદાભાઈઓ તમારાથી નારાજ છે અને જો તમો સભામાં જાહેર થશો તો તમને જરૂર તેઓ અડચણ કરશે. માટે મી. રાધાકૃષ્ણના ભાષણનો જવાબ આપવાને આ પ્રસંગ શ્રેયસ્કર નથી. તેથી અમો ઝેરનો ગોટ પીને બેસી ગયા હતા. અંગુમન ઝીયાઉલ હસિલામમાં જે સભા મી. રાધાકૃષ્ણના ભાષણનો જવાબ આપવાને મળી હતી; તેમાં જવાને પણ અમો નીકળી ચુક્યા હતા. પણ ત્યાં જતા પણ અમોને અમારા એક મિત્રે અટકાવ્યા હતા. આ અંગુમનમાં મી. રાધાકૃષ્ણના રદમાં જવાબ આપવાને અમોએ એક લંબાણ મુસદ્દો પણ કરી રાખ્યો હતો.

આ બનાવ પછી જ્યારે મી. રાધાકૃષ્ણના “ પચીસ સવાલો ” “ ખુલ્લી ચીડી ” તથા “ આગાખાની ખુદાઈ ” ના પુસ્તકો અમારાં વાંચવામાં આવ્યા ત્યારે અમો તેની બદજમાનીના ઘોડાને બિન લુમામનો જોઈ પોતાની ધીરજ શુભાવી બેડા અને તેના તેવા બદજમાની ભર્યા

લખાણોના જવાબો લખવાને ટેમ્પ પર બેસી ગયા. મહિનાઓ સુધી તરબુતો કરવા તથા જવાબો લખવામાં રોકાઈ, તે ગણે પુસ્તકોનો જવાબો લખી કાઢ્યા અને છપારીને પબ્લીકમાં છુટ્ટી વહેંચ્યા અને તેમાંની લગભગ ૪૦૦ નકલો તો ફ્રી તરીકે ધરનો પોસ્ટેજ ચાર્જ ખસતીને પણ ફેલાવી અને મી. રાધાકૃષ્ણને પણ મોકલવામાં આવી. અને અમો જોઈ શક્યા કે ત્યાર પછી મી. રાધાકૃષ્ણ ગુમગુમ થઈ ગયા.

જ્યારે અમોએ ઉપર પ્રમાણે મી. રાધાકૃષ્ણના લખાણોના જવાબો આપ્યા ત્યારે અમારા મી. વરતેજી ખુદા જાણે ક્યા માંડવામાં બેસી હરીના ખવાસની માળા જપતા હતા. અને મી. યુનારા પણ કોણ જાણે ક્યાં યુના મઠીમાં બેસી યુનો પકાવતા હતા. બધા ખવામે ગરલતમાં ઘોરાતા પડ્યા હતા, છતાં આજે તેઓ અમોને આગાખાનની વિરોધ લખનારા કહેવા નીકળ્યા છે એ આ વીસમાં સદીનું નવું કૌતક નહિ તો ખીજું શું કહેવાય? જો તેઓ ખરા સતપંથી હોત તો શા માટે માંડવામાં હરીના ખવાસની માળા જપવામાં તસ્લીન થઈ જતે. તો અજબુખી વાત છે કે આજે તેવા ભગોડાઓ આગાખાનના હિમાયતી થવાને નીકળ્યા છે અને અમોએ જે આગાખાનથી હિમાયત કરવામાં અખંડ પ્રકાસ ચાલુ રાખ્યો છે તેને તેના વિરોધ લખનાર કહેવાને નીકળ્યા છે.

ઉપરાંત અમોએ એક પણ લખાણ આજની સુધીમાં એવું નથી

લખ્યું કે જેમાં આગાખાનની વિરૂદ્ધતા કરવામાં આવી હોય. બંદકે સમજાવ્યા લખાણોમાં આગાખાનની હિમાયતજ કરવામાં આવી છે. અમારા કેટલાક મિત્રોએ આ હિમાયત કરવામાં અતિરથોક્તિ થઈ જાય છે તેમ જણાવી લખાણમાં સુધારો કરવાને જણાવ્યું, પરંતુ અમો અમારી ધુનમાં ચુસ્ત હતા તે મચી રહ્યા અને ડગવા પામ્યા નહિ.

મી. વરતેજ જે કારણોને લઈ અમોને આગાખાનના વિરોધ લખનારા જણાવે છે તેમાં કદાચ એક કારણ એ પણ હોય કે, તેઓ જે પ્રકારના આગાખાની પંથના અકાયદો તથા આચાર વિચારો જણાવે છે તેને અમો મંદણ કરતા નથી. તેઓ કહે છે કે આગાખાની પંથમાં દસ અવતારને માનવાનું છે તો અમો કહીએ છીએ કે દસ અવતારને માનવું તેને આગાખાની પંથ સાથે કાંઈપણ નીરખત નથી. દસ અવતાર તો ખોળાઓ ત્યારે માનતા હતા કે જ્યારે તેઓ મુસલમાન નહિ થયા હતા. તેઓ કહે છે કે આગાખાની પંથમાં મૌલા મુરતઝા અલી અં ને તથા નામદાર આગાખાનને ખુદા કહેવાનું છે, જ્યારે અમો કહીએ છીએ કે, હઝરત અલી અં ને ખુદા કહેવું તે તો મુસ્લામ દોષાનો અઘીદો છે કે જે અઘીદો મુસલમાની વિરૂદ્ધનો મુસલમાની ઉદ્ધારોએ સાબિત કરી આપ્યો છે. અને નામદાર આગાખાનને ખુદા કહેવા તે તો એક હસવા જેવી વાત છે. તેઓ કહે છે કે આગાખાની પંથમાં કુરાનને માનવાનું નથી. પણ પીર સદરદીન ત્રીગેરે પીરોએ રચી આપેલાં શાસ્ત્ર શાસ્ત્રને કુરાન તરીકેજ ગણવાનાતો છે

અમો કહીએ છીએ કે, કુરાને ચરીફ એ ખુદાના કલામ છે અને તેને સધળા મુસલમાનીએ માનવું ફરજ છે, પૈર સદરદીન વીગેરે ખીરાના શાન શાન્ન કદી પણ કુરાન તરીકે ગણી શકાય નહિ. કેમકે તેમાં કુરાનથી ઉલટી તથા ઇતિહાસિક જુઠાણાની વાતો ઘણી ભરેલી છે, તેઓ કહે છે કે આગાખાની પંથમાં પાંચ વખતની નમાઝ પડવાનું નથી પણ પીર સદરદીને રચી આપેલી ધોઆ ત્રણ વખત પડવાની છે અમોએ કહ્યું કે પાંચ વખતની નીમાઝ આગાખાનીઓ મુસલમાન હોતાં તેમના પર ફરજ છે છુઆ પડવાથી નમાઝ તરફ કરી શકાય નહિ. વળી હુવા તો આચાર વિચારોનો મિશ્ર ખીચડો છે, અને તે ઇસલામી આચાર વિચારથી તદ્દત ઉલટી છે. તેઓ કહે છે કે આગાખાની પંથમાં રોઝ હઝ, ઝકાત વીગેરે ફરજ નથી, પણ આગા સાહેબની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું તેટલુંજ ફરજ છે. અમોએ કહ્યું કે આગાખાનીઓએ રોઝ. હઝ, ઝકાત વીગેરે ઇસલામી આજ્ઞાઓ પાળવી જોઈએ અને જો આગાખાન સાહેબ તે પ્રમાણે ચાલવાને ના કહેતા હોય તો તેમની તાબેદારી ફરજ નથી. ખુદ આગાખાને પણ ઇસલામી તરીકે ઇસલામના આચાર વિચાર પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.

તો ઉપર પ્રમાણેની અમારી વિરુદ્ધતાને તેઓ અમો આગાખાનની વિરુદ્ધતા કરીએ છીએ તેમ કહે છે, પણ તેઓ તેમ કહેવામાં તદ્દન અન્યાય ઉપર છે આગાખાન તો કદી પણ એમ કહેતા નથી કે દસ અવતારને માનવા અને અત્રી અદ્વૈતને માનવા. તેમણે તો ખુદથી

રીતે ક્ષમ અવતારને નહિ માનવાતું જણાવી આપ્યું છે જે તેમના
શરમાનની ચોપડીમાં છપાઇ પણ ગયું છે વળી તેમણે “ ખોળ મઝ-
હખના કેટલાંક મુલતત્વો ” નામની ચોપડી છપાવી પોતાના મુરીદાને
તત્વહીદ અદ્વલ, નયુગ્વત, ઇમામત, મઆદ તથા નીમાજ, રોઝા, હજ,
અકાત વીગેરેની તાલીમ આપવા માગી છે. પણ મુરીદા કોઇ ઉધી
ખોપરીનાં છે કે આગાખાન જે કહે છે તે માનતા નથી તે પ્રમાણે
આચાર વિચાર રાખતા નથી. અને આગાખાન તેવા આચાર વિચારની
મનાઇ કરે છે તેને હાથ ધરી બેઠા છે અને તેવા અકાયદોને આગા-
ખાની અકાયદો માને છે તથા મનાવવા માગે છે અને બારે બેઠની
વાત તો એ છે કે, તેવા આચાર વિચારને આગાખાનના શિક્ષણનું
ફળ જણાવે છે.

હવે જો મી. વરતેજ તથા તેમના ગોઠીયાઓ જેવા આગાખાનને
જણાવે છે તેવાજ જો તેઓ હોય તો ખરેખર અમો તેમની વિરૂદ્ધમાં
લખાણ કરનારા છીએ. ઘણી વિરૂદ્ધતા કીધી છે અને હજી કરીએ
છીએ; પણ અમો સમજી શકતા નથી કે જ્યાં સુધી ખુદ આગાખાન
પોતાના મુખથી કે કલમથી પોતાના પંથના અકાયદો મી. વરતેજ
વીગેરે જણાવે છે તેવા ન જણાવે ત્યાં સુધી અમો તેઓ તેમ કહે છે એમ
કેમ માની લઇએ? માટે મી. વરતેજ તથા તેમની ટોળી ખરા
માર્ગથી ખસી ગઇ ગીહરાને માર્ગે ચડી ગઇ છે અને તે ખીજાને
પણ ખરા માર્ગથી ખસેડવા તથા ગીહરાને માર્ગે ચડાવવા માગે છે.
બાપડા આગાખાનનો તેમાં કાંઇ કસુર નથી અને અમો આગાખાનના
વિરોધી પણ નથી.

મી. વરતેજ કહે છે કે “ ના. આગાખાન ખ્રિસ્તીય મતરમેટને

વશદાર હોવાથી તેમની વફાદારીની શાન વિરૂદ્ધ રાજદારી ખેવફાતની લાગણી ખતાવે છે એમ અમે સમજીએ છીએ " મી. વરતેજી તદ્દન ખરી વાત છે કે ના. આગાખાન ઝીંડીશ ગવરમેંટના વશદાર છે. આ વફાદારી તેમણે પોતાના ધર્મ કે કોમનો ખીયાલ વગીકે નહિ રાખતા અવહાર રીતે પુરવાર કરી આપી છે અને હમણા પણ રાત દહાડો વફાદારી કરવા સિવાય તેમને ખીજું કામ પણ નથી અમે પણ અમારા આ પારતી આવી ઝીંડીશ ગવરમેંટ પ્રત્યંની વશદારીને માનખરી નજરે જોઈએ છીએ અને તેમની વિરૂદ્ધતા કરવી એ તેમની વફાદારીની શાનને હીજીપ લગાડવા જેવું માનીએ છીએ; પરંતુ બહાલા મિત્ર ! અમે તમારા જેવા ધુલાત લોકોને ખસલામ પ્રમાણે આલખાને કપડેશ કરીએ અને શીર્ક તથા કુદરના જે વાજો તમારાપર ઘેરાયા છે તેને વીખેરીએ તેમા તેમની વફાદારીની શાનને તે હીજીપ કેવી રીતે લાગે છે ? ખલે અમારો પ્રયાસ તેમની વશદારીની શાનને વધુ ખેત્ર આપનારો થઈ પડે છે. જ્યારે અમારા પ્રયાનથી તે નાખવરના મુગીદોમાથી ધુલવાતપણ નીકળી જશે અને ચુગત ઇસલામી પ્રમાણેના તેજોના આચાર વિચારો થઈ જશે ત્યાં તેમની વફાદારીની શાન કેવા ખીજી નીકળશે ? અને હમણા જે તેમના મુગીદોમા ધુલવાતપણ બુસી ગયું છે તેથી તેમની શાન આડે જવા પડ્યાંઓ લટકાઈ ગયા છે તે તમારો તો જાણખહાર નહિજ હોય. માટે આવી આવી નિરર્થક વાતો લખી જુ' કામ પોતાના નામે આમાખતે લખરેઝ કરો છો !!

“ તુરે હીદાયત ”

“ તુરે હીદાયત ” નામનું માનિક બેંચાણનું ગ્રાજી વજુ વર્ષ થયા બહુ આખો વાગ સાથે ૧૨ અગ્રેષ્ઠ મહિનાની પેઠા તારીખે જહાર પડે છે જેના પ્રસલામની ખરી બુદ્ધિએ અનાલી એકાનીની સાખત કાઢકણી કાઢવામાં આવે છે. વિચિત્ર સામારિ કોણકણી માટેના કિમદા લેવા આપે. નામો આગળ વધાવતો કિશકરવામાં આવે છે. બાળકો તથા મોમિન ‘નાના’ તથા નસા દુન્યવી સુધારણા માત્ર ખાલ ધ્યાન આપવામાં આવે. ” શયલ આદ્ય પેણ આન ગર્ભનું (પતાં) વરાળમ માત્ર રૂઢી ૧૧ પોરેજ સાથે. શ્રીમતો ખાલુથી ના વુ પહેલા તથા બીજા વર્ષની ખાલુ બાઈનીમની પ્રાલેખના ફરકના રાત્રી પોરેજ સાર નાં આના

અંદરજી બનાવ કામ

અંદર “ તુરે હીદાયત ” અમરેલી —કારીયાવાડ.

